



Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository



Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1698

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ



ՅԵՐՈՒՍԱԴԵՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅ ԹԱԿՈՎԵՆԱՆՅ

1872

171

R-38

Sam

2002

2010

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ



9057-222

171

F-38

44.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻԻՆՆԵՐ

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ Ս. ԷԶՄԻԱՄՆԻ

Տ. Տ. Գ. ԷՆՈՐԳԱՅ

ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

ՊԱՏՐԻԱՐԻՒ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ

Տ. ԵՍԱՅԵԱՅ

ՍՐԱԶԱՆ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ԵՒ Ի ՊԱՏՐԻԱՐԻՒԹԵԱՆ Կ. ՊՕԼՍՈՅ

Տ. ՄԿՐՏԶԻ

ՍՐԱԶԱՆ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՅԵՐՈՒՍԱԳԵՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅ ԵԱԿՈՎԱԲԵԱՆՑ

1872

ԱՌ

ԱԶՆՈՒԱԶԱՐԲ ՇՆՈՐՀԱՍՈՒՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՏԻԳՐԱՆ

Յ. ԲԱՍԲԱԼ

ԳԱԶԱՏՈՀՄԻԿ ՊԱՅԱԶԱՏ

ԵԻ

ՆՈՐԱԲՈՂԲՈՋ ՇԱՌԱԻԻՂ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ՈՐ

ՅԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

ՆՈՒՐԷ

ՈՒԻՏ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ

ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Առաջինը ներթական ու բարդական աշխատանքները, փառքը, բա հասնաւ իրենց ազգի դատարարական թեան արգիւնքն է . իսկ դատարարական թիւն կը հասնանք որտի, մտքի և մարմնայ բարւոյ մշակութիւնը և զարգացումը, որով մարդը կը կատարելապէս զբաղուի մարդկային պայմանին համեմատ, միայն կը բնականորէն աստուածային իմաստութեամբ և մարդկային օգտակար գիտութեամբ, սիրտը կը կրթուի դեղեցիկ առաքնութիւններով, կրթելը կը կանոնաւորուի, համայնքները կը չափաւորին և կ'ազնուանան, մարմնը աշխատարարութեամբ կը զարգանայ, աւուղջ, կորովի և ամեն աշխատութեանց պիտանացու և յարմար կ'ըլլայ : Այս կերպով կրթուած ու դատարարութեամբ մէկը ղախտահանութեան սահմանին համեմատ մարդկութեան օգտակար, իւր անձին երջանկութիւն և իւր տղգին փառքն ու պատիւը կ'ըլլայ . փանդի զգայարաններն ու հոգւոյ բոլոր կարողութիւնները զարգացած ու զարգացում կ'ըլլայ ամեն տեսակ պիտանի ձիրքերով, և իւր Արարչին բնական բարութեանց տարերքը իւր վրայ աճեցուցած և բնականօրեւ կ'ըլլայ . և ահա այս է բուն մարդը :

Այն ազգի դատարարական թիւն հինք թեոր այս վախճանին վրայ հիմնուած չէ, թեոր մարդկութեան շէնքը վաւուրց ու բարուց ուղղութեան և պարտուց ու իրաւանց ծանօթութեան ու հորմադրութեան վրայ բարձրացած չէ, կործանումը անհրաժեշտ է . ամեն տեսակ ներթական ճօխութիւնը, հարստութիւնը, զօրութիւնը, արհեստը և արուեստը, բոլորն ալ բնականօրէն կ'ըլլան թե՛ անանց հետ մէկտեղ չ'անկնայ մարդ . մասին և հոգեկան անկողությունի տուրք ճօխութիւնը, որ է մարդուս բուն կատարելութիւնը :

Սեր ազգային դատարարական թեան և զանազոր դեռ այս սահմանին մէջ մտած չէ, և անոր համար է, որ աշխատութեանց և ժամանակի երկարութեան համեմատ պատուած արգիւնքը չենք ստանար . ցաւալին այն է, որ այս նպատակաւ երկարութեամբ գրքերու ալ մեծ կարօտութիւն ունենք, զբ-

քեր, որ թէ դպրոցներու և թէ ընտանեաց մէջ ընթերցա-
նութեան յարմար և փայլուն չըլլան : Իսկ և , որ շատ մը վի-
ստաստութեանց թարգմանութիւններ ունեցանք , բայց որ-
շտի աւելի օգտակար ծառայութիւն ըրած պիտի ըլլային
անոնց աղելու թարգմանիչները , եւ թէ իրենց այդ գրածաշուն-
տիստութիւնը աւելի ընտիր և հաստատուն օգուտ մա-
տակարարող երկարութեանց նախնին , որ շարունակ կար-
գացուելու յարմար ըլլային : Այսպիսի գրքեր պէտք են ու-
րեմն , որ ամենուն մերձեցանք ըլլան , զուարճացնեն և կրթիւն
նշեն :

Ներկայ բարոյական հրահանգիչ գեղեցիկ պատմութեանց
դրոյցիւ շնոր երաշխաւորեր , որ այս ամեն հանգամանքներով
կատարեալ է . սակայն կը յուսանք , որ գոնե խիտ օգտա-
կար կրնայ ըլլալ , եւ թէ նախակրթական դպրոցաց մէջ մանայ ,
և դերաստաններու մէջ կարգացուելու ընդունելութիւն
գտնայ :

Սոյն գիրքը տրգէն 1800ին խաղերեն գրաբար թարգ-
մանուած և Մատթարի մէջ տպուած էր , իսկ այժմ քաղաքիս
Աւարից — Շուշեցից փոխ հիւպատոս Մալախեան Մե-
ծադատիս Պ . Յակովբ — Բապար թարեւր ոգւով և արգօ-
գութ նպատակաւ աւելց , որ պարզ աշխարհիկ լեզուա-
թարգմանուելով՝ վերաբն ի ըստ ընծայի և այս խիտ գովե-
լի առաջարկութիւնը սիրով և հաճութեամբ ընդունելց Ա-
մենադատիս Տ . Եսայի Պատրիարք Ս . Տադր :

Արդ՝ սուրբ Աթուոյս Ժառանգաւորաց Ժաթարանի ա-
շխարհներէն մեռնահամբը՝ արժանաւորքի տանն իրենց մէջ
բաժնեցին և իբր գրօսանք աշխատեցան և թարգմանեցին ,
որոց անունները հետեւեալ ցանկին մէջ կը գտնուին :

Կարեւոր սեպեցիք իւրաքանչիւր պատմութեան վերջը՝
համառօտ խրատական խորհրդածութիւն և յորդորակներ
աւելցնել , զորս մեկ տող բուն պատմութեանէն դատելով՝ դը-
րենք : Բայց ժԲ . և Լ . գրականութիւնը նոյն իսկ թարգմանող
աշխարհաւ գրած է , իսկ ԻԶ . գրութիւն խորհրդածութեան տակ
աւելցուցինք նախադաշարմանց վրայօր յօդուած մը , յուսա-
ւով որ օգտակար կըլլայ :

Իսկ գրքին օգտակարութեան փայլ բառ մը անգամ ը-
տելն աւելորդ կը համարենք , քանի որ գեղեցիկ աւարժնա-

թեանց յորդոր և դժոխային մեղութեանց պարսաւ կը պա-
րունակէ , քանի որ կենդանի օրինակներով և պատմական ստույգ
գեղեցիկով կրնի թիպացնել մեզ բարեցն ու պատշաճին վարձքը
և շարին աւելին պատիժը : Ուրեմն այլ ուրիշ բան չը մնար
մեզ բերելու բայց միայն յորդորել՝ որ սիրով , հաճութեամբ , հնա-
դանգութեամբ և օգուտ քաղելու մտք կարգացուն . այնու-
հետեւ իւր արգելիչը պիտի ըլլայ իւր փառաւոր գովես-
տը , և այն տանն պիտի պատկարի աղելու բարեբարքին ապշօ-
գութ բաղձները , և պիտի քաջարեւութի թարգմանող աշա-
կերտք :

ԱՆՈՒՆԵՐ ԱՇԿԵՐՏԵՑ

ԳԼՈՒԻՐ

Գեորգ Տ . Յարութեան խոնկելոյ . Ա . ԻԴ . ԻԶ . ԼԳ :
Պօղոս Եսայեան շանագ — Գալեցի . Ի . ԺԱ . ԻԵ . ԼԲ :
Թադէօր Գրիգորեան Ագրիանուպոլեցի . Գ . Ե . Ի :
Կարապետ Թաթմանեան շանագ — Գալեցի . Զ . Թ . ԺԸ :
Գեորգ Սարգսեան Արապկերցի . Ը . ԻԸ :
Գաբրիէլ Պօղոսեան Եգիպտացի . ԺԲ . Լ . ԼԱ :
Աւետիս Կարապետեան Կ . Պօլեցի . Ժ . ԺԶ :
Կարապետ Տ . Յովհաննէսեան Թաթմանցի . ԻԲ :
Կարապետ Միկայէան Եւդոկացի . ԻԹ . Ի :
Յարութիւն Սահակեան Վանեցի . ԺԵ :
Սիմոն Արծնեանց Սեբաստացի . ԺԹ . ԻԱ :
Սարգիս Ստեփանեան Թաթմանցի . ԻԵ :
Յովհաննէս Խաչատուրեան Մալաթիացի . ԺԳ :
Պետրոս Պետրոսեան Տիգրանակերտցի . ԺԵ :
Խաչատուր Ստեփանեան Մեղեմեշցի . ԺԶ :
Յարութիւն Եսայեան Թաթմանցի . Բ . Դ :
Սարգիս Գրիգորեան Կելիպօլեցի . ԻԳ :

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.

Հիւանդ այրին

Մի շինիլ խմաստուն յաջ տնին քոյ, աջ երկիւր
Դ Տեառնէ, եւ իւտարեոց յամենայն շարութենէ, աղա
բշկութիւն եղիցի մարմնոյ բուժ, եւ դարման ոսկերաց
քոյ : Առաջ : Գ . 7 .

ԲԱՐԵՐԱՌՈՒԹԻՒՆ քաղցր է ամեն ժամա
նակ, բայց աւելի քաղցր կ'ըլլայ թէ որ չու
սացուած ժամանակ գործուի :

Երբ ազնուական մը առաւուտ մը կանուխ
անձանթի կերպարանքով առանձին Վենետիկ
քաղաքին փողոցներուն մէկէն կ'անցնէր, տա
ւրներէն տարեկան տղայ մը տեսաւ, որ իբրեւ
կը մօտենար, և խոնարհ ու արտասուարից
դէմքով, ցած և հեծեծանայ ձայնով ողոր
մութիւն կը խնդրէր : Վանկան դիմաց սրբ
ծառութիւնը, համեստ շարժմանքը և սրտա
կառանքը՝ որ մանկան դիմաց ամենագեղեցիկ
զարդն էր, աչքէն փազող արցունքները և հե
ծեծանքէն ընդմիջեալ ձայնը, մեծ ներգործու
թիւն լրին այս ազնուականին սրտին, որն որ
սրտատախանայ անոր ասելով. «Քո արտաքին
կազմութեանդ և ձեւերուդ նայելով չեմ կար
ծեր որ աղքատ ծնած ըլլաս . լսէ ինձ ուրեմն,

ինչ պատճառաւ կը ստիպուի մուրալս :
 «Ղշմարիտ, ասաց մանուկը՝ հառաւելով և
 արցունքներ թափելով, ես այս խղճալի վե-
 ճակին մէջ չեմ ճնած, սակայն հօրս անպաշտ
 դուժինքը և մօրս ներքայ վեճակը, զիս կ'ըս-
 տիպեն զայս ընելու :— Կ'լ է քո հայրդ :—
 «Կ'նձա համբաւ վաճառական մ'էր, և իւր
 բարեբաղդու թիւերը արահովելու կը ջանար,
 բայց իւր հաշուալիցին աղքատանալը, զինքն
 եւս մէկ վայրկեան մէջ վար զարկաւ : և մեր
 աւերի թշուառութիւնը այս եղաւ, որ նա
 իւր սրտի ցաւոց վարենալով համբերել մէկ
 ամիսէն յետոյ առ Մտուած փոխեցաւ : Կս,
 իմ փոքր եղբայրս և մեր մայրը յետին թշուա-
 րութեան մէջ մնացին : Կս ինձ համար ա-
 պաւինելու տեղ գտայ հօրս բարեկամներէն
 մէկուն քով : մայրս ալ խնայէս որ ըլլայ, իւր
 ձեռագործութիւններով կարողացաւ մինչև
 ցայսօր պահպանել իւր անձը և փոքր եղբայրս,
 բայց այս գիշեր յանկարծ սառտիկ ցաւ մը
 բռնեց զինքն, որ կասկածել կուտայ ինձ անոր
 ապրելուն վրայ : Կարօտ եմ և զուրկ ամեն
 բանէ, և չգիտեմ անոր օգնելու կերպը : Օ իս
 ճանցալներուն քով չեմ համարձակիր մօտե-
 նալ մուրալս համար : բայց ո՞վ տէր, քո
 ինձ օտարական երեւելոյ բաժանեց զիս այ-
 սօր յալթահարել ամօթխաճութեանս և մօ-
 տենալ քեզ : ()Ն ուրեմն, գիտ իմ թշուառ

մօրս վրայ, և շնորհք ըլի ինձ անոր օգնելու
 միջոց մը ցուցնել :»

Այս բոլորով սխաւ լալ մանուկը, և աղ-
 նուականին սիրտը շարժեցաւ, ուստի հար-
 ցաւ : «Շատ հեռու է անկից մայրդ :» «Այս
 փողոցին ճայրը, պատասխանեց մանուկը, ձա-
 խակողմեան վերջին տան երրորդ դռնիկին
 մէջ :» «Կ'միշտ տեսնեմ ե զինքը :» «Կ'հա անոր
 համար կ'երթայի : բայց չգիտեմ ինչով վար-
 ձադրեմ բժիշկը, և անոր պատուիրած դե-
 ղերը ինչով գնեմ :» Լքնուականը հանելով
 իւր քսակէն երկու երեք ոսկի և տալով ման-
 կան ասաց : «Կ'ըբեմն շտապե շուտով բժիշկ
 մը գտնայ և մօրդ օգնութեան հասիր :» Սա-
 նուկը շատ մը դժուարեան խօսքերով շնոր-
 հակալ եղաւ և վազելով հեռացաւ անկից :

Երբ մանուկը անհետացաւ, անձանձօթ
 աղնուականը միտքը դրաւ ինքն անձամբ հի-
 ւանդին այցելութեան երթալ : Սանդուղնե-
 րէն վեր ելլալով փոքրիկ տնեակ մը մտաւ,
 ուր ուրիշ բան չտեսաւ, բայց միայն հին և
 անարդ քանի մը կարասիներ, խարխուլ սե-
 ղան մը, հին արկղ մի, անկողին մը, ուր կը նրն-
 ըէր հիւանդը, և ուրիշ փոքր անկողին մը անոր
 քով : Տխրութեան խորը կը տատանէր կնիք,
 և իւր փոքր մանկիկը մահճին ծայրը լալէն չն-
 շտապաւ կը լինէր : Կ'աշխատէր մայրը զայն
 բաժանելու, բայց նոյն իսկ ինքը կարօտ էր

քաջաբերութեան : Աշնուականը խղճալով մոտեցաւ անոր, և զայն քաջաբերելով սխաւ բժշկի տես հարցումներ ընել հիւանդութեանր վրայ : Անոր կարճ կերպով անոր պատմելէն զինի, հառաչելով և արցունքներ թափելով ասաց . «Այ տէր, իմ ցաւս ուրիշ աւելի մեծ և աղետալի պատճառէ կը ծնի, և բը ժիշկներու ճարտարութիւնները չեն կարող զայն բժշկել : Այր եմ ես ամենամշուտու որդւոց, ասերը նսնիկ մայր, իմ և իմ որդւոցս աղէտքը սիրտս խիտ ցաւցուցած են : Այ միայն մահը կրնայ զիս ազատել ցաւերէս . բայց նոյն մահն իսկ կը սարսափեցնէ զիս, երբ կը յիշեմ որ ստիպուած եմ այն ատեն թուրու թշուառ որդիներս միայնութեան մէջ : Այս բաժնատեն սխաւ աչքերէն որուն որուն հոսիկ արտասուածց մարդարտափայլ կաթիլներ . յետոյ պատմեց բոլոր գէպերն ու անցքերը, զորս ծարեալ բժիշկը չգիտցողի մը պէս մեկիկ մեկիկ լսեց, և ինքն եւս անոր հետ սկըսաւ արցունք թափել : Վերջապէս ըսաւ անոր աշնուականը . «Այ կորեր յոյսդ բոլորովն այս բաներու համար, Տէրը ողորմած է, ճմուռար զքեզ : Բա աղետիցդ ես ալ ցաւակից եմ, բայց Տիրը ողորմութիւնը մեծ է, բարոյակն մի լքանիր : Աղէկ խորհէ ներկայ կեանքդ պահպանելու, որ խիտ կարեւոր է զաւակացդ համար : Կտոր մի թուղթ ունին

զեղերը վրան գրելու համար » : Անոր թուղթ մի պատուեց եօթը տարեկան մանկան կարգալու վարժութիւն ըրած տեսարակէն, որ մահճին ծայրը դրուած էր : Աշնուականը այս թուղթը գրելէն վերջը ըսաւ . «Այս զեղը կը զօրացնէ զքեզ այժմ, և յետոյ երբ հարկը պահանջէ աւելի լաւը կը պարտաստեմք, և կը յուսամ որ տակաւ ժամանակէն առջջաւնաս » . և տոմսակը սեղանին վրայ թողելով՝ գնաց :

Բանի մը մայրիկնէն վերջը մեծ որդին վերադարձաւ . «Այրեքի մայրս՝ ըսաւ նա, քաջաբերուիր, Տիրով ողորմութիւնը մեզ հետ է . տես, ինչ որ այս առտու աշնուական մը առատապէս տուաւ ինձ, կը բաւէ մեզ աւելի քանի մ'որ : Բժշկին քով ալ գնացի, որ հիմայ կուգայ . թուրացուք թո ցաւերդ և միտթարուիր » : «Այ որդեախ՝ ասաց մայրը, ե՛կ գիրիս . թո անմեղութեանդ համար Տէրը ողորմեցաւ մեզ, որուն համար կը խնդրեմ Ըստուծմէ, որ իւր հովանւոյն տակ պաշտպանէ զքեզ երկար ժամանակ : Անձանօթ բը ժիշկ մը հիմա գնաց ասիկց . սեղանին վրայ եզած տոմսակը տես, և գնա՛ բեր ինչ որ պաւտակրած է անոր մէջ » :

Մանուկը թուղթը ձեռքը առաւ, և զայն կարդալով ապշեցաւ . նորէն գիտեց՝ դարձեալ ետրդաց, և վերջը ազազակեց ասելով . «Այ

մայրիկս , արդեօք սոյս ի՞նչ է ո՞ւր : Ս'այրը զարհուրած և ապշած թուղթը խլեց նորա ձեռքէն , և մեծ տագնապով կարդալով՝ գոչեց .
 « . . . ո՛հ . . . կայսրը . . . » այս բառն առնելով թուղթը ձեռքէն ընկաւ և ինքը մարեցաւ :

Այն տոմասը օգտատարաւ Յովսէփ Բ. կայսեր հրամանն էր , որուն մէջ առանձին իւր գանձէն առատ թողակ կարգած էր անոր : Աղէկ ժամանակի մէջ հասաւ բժիշկը դայն ու շաղկապութենէն արթնցնելու համար , որուն մէջ յանկարծական դիպուածով ընկած էր : Բժիշկին տուած դեղերով ստիպաւ ժամանակին մէջ առողջացաւ այն հիւանդութենէն , որ հոգւոյ նեղութենէն յառաջ եկած էր : Եւ այսպէս առատաբերտ և օրհնեալ ինքնակալը ուրախացաւ այրիին առողջութեան պատճառ լինելուն , և բաղդի դիպուածներէն սատիկ կերպով հալածուող և նեղեալ տունը՝ երջանկ կայնելուն համար :

Բ.

Հովսէփոս Մեգլից

ՀՌԻԳԱԴՐՈՍ Մէգլիցը Դուբլին քաղաքի հայրուստ վաճառականի մը զաւակ էր . իւր անձին գեղեցիկութեան և իւր հոգւոյ զուարթութեանը հետ կապուած ունէր նաեւ բարոյրասրտութիւն և գթութիւն , որով

խիստ գովելի կը հանդիսացնէր իւր վրայ գտնուած բնութեան ուրիշ ձիւղբերն ալ : Այս աղնուական անձը վաճառականութեան առթիւ իր խոնարհութեամբ գտնուելով , օր մը գիւմայէն նաւու մը հասնիլը տեսաւ , որուն մէջ երկու օրիորդներ դաւնապէս և աղէկը առու կերպով կուլային և կ'ողջային : Ս'ալ դասիրական գթութեամբ սիրտը շարժեցաւ , և գորովանօք մօտեցաւ անոնց իրենց լայուն պատճառը հարցնելու համար , և խնայաւ որ նոր գերի բռնուած և բերուած էին ծախուելու համար : Կարեկցութեան բնական կիզքէն շարժուած նոյն ժամուն մօտեցաւ դռնոյ գնելու , և միանգամայն ագահ աւաղակներու իրմէ խնդրած ծանր գումարը մշտութեամբ և քաղցր խօսքերով զանոնք քաջալերելով իր նաւուն մէջ առաւ . նաեւ յայտնեց տնոց թէ բողբոլին աղաւ եւ , և միանգամայն իրենց տեղը դառնալու համար պէտք եղածը յօժարութեամբ պիտի հոգար : Այսպիսի անակնկալ առատասրտութեան վրայ հիացմամբ ուրախանալով երկու օրիորդներն այնուրա ոտքը խնկան , և յաւալի ողբերուն ձայնը շնծութեան փոխուելով՝ ուրախութեամբ իրենց շորհակալութիւնը մատուցին , ոչ հայրենեաց խօսքն լռին , և ոչ ալ ուրիշ կարօտութիւն մը յայտնեցին :

Այս երկու օրիորդներէն մէկը իւր անձին

փառաւոր անուանուածեան հետ անհա-
մեմատելի գեղեցիկութիւն մ' ունէր : Հռի-
գարդոս սիրահարեցաւ անոր, և տեսնելով ա-
նոր վրայ բարերարելոյ օգտին համար զաւ-
րերարներն համոզելու յարմար համեստ հա-
ճութիւն ու յօժարութիւն, նորա երախտա-
գիտութեան նշանները, նա մանաւանդ ամե-
նէն մեծ ձիւղերը զորս նկատեց նորա վրայ,
զուարթութիւնը, փափկութիւնը, ժրու-
թիւնը, հեղութիւնը, շարժմանց վսեմու-
թիւնը և վերջապէս պարկեշտ անիւ և խո-
հական սննդեան յայտնի նշանները. երբ այս
ամենը փորձով տեսաւ, երթալով ստիպւեալ առ-
ստիպաւ իւր սրտին մէջ եռարարորդ սէր մը
արծարծեցաւ : Իսկ Կոստանդայն, որ արդէն
երախտապարտութեան աւելի քաղցր կապովը
կապուած էր Հռիգարդոսի հետ, բայց օր ըստ
օրէ նորա վրայ աւելի խնամածութիւն և ե-
ռանդուն աշխատութիւն տեսնելով, նա մա-
նաւանդ անձին գեղեցիկութեան հետ անըն-
ձական մարդու լաւագոյն ձիւղերը գտնելով՝
Հռիգարդոսի սիրոյն հաւատար սէր ցըլուց :
Հռիգարդոս շատ անգամ աղաչելով և
ստիպելով կը հարցնէր նորա անուներ, ցեղը
և հայրենի երկիրը, բայց անիկա բաւական հա-
մարեց յայտնել միմիայն իւր անունը որ Կոս-
տանդա կը կոչուէր և իւր ընկերն ալ Կոստայէ-
լա, և ուրիշ ինչ և ինչ պարագայներու հա-

մար խնդրեց որ հետաքրքիր չըլլալով լռու-
թեան տակ թողու Կոստանդան համարէ քեզ
գիտնալ, կ'ըսէր, որ քու ինձ ըրած խնամք-
ներուդ անարժան չեմ' ծնած, որոնք օր մը
սկստի վարձատրուին ։

Հռիգարդոս Կուբլինքաղաքը հասնելով
իւր հօրը առաջը ներկայացուց այս երկու օ-
րիորդները, և միանգամայն պատմեց թէ ինչ
պէս ստացաւ զանոնք, նաեւ յայտնեց Կոս-
տանդայի վրայ ունեցած իւր չափազանց սէ-
րը : Հայրը գովեց իւր որդւոյն առաւատար-
տութիւնը զանոնք գերութեանէ ազատելուն
համար. բայց առաջին անգամ մէկէն 'ի մէկ
չը հաճեցաւ այն ամուսնութեան, որուն կը
ցանկար Հռիգարդոս այն օտարական և ան-
ծանօթ օրիորդին հետ : Սակայն շատ չը տե-
ւեց՝ հայրն ալ յաղթուեցաւ Կոստանդայի
վսեմ՝ շարժուածքներէն և տենչալի յատկու-
թիւններէն, ուստի և դէմ չը դրաւ իւր որդ-
ւոյն ըրած յաճախակի թախանձանաց : Հռի-
գարդոս թէպէտ յառաջուց իւր սէրը այլ և
այլ նշաններով յայտնած էր օրիորդին, բայց
չէր համարձակած ամուսնանալու խորհուր-
դը երեւան հանել :

Երբ Հռիգարդոս իւր սէրը Կոստանդա-
յին յայտնեց և միանգամայն նորա հետ իր ա-
մուսնանալու բաղձանքը, այս բանիս վրայ
Կոստանդա շատ ժամանակ մտածեց և իւր

տէրն ալ Հօգաբարդոսի սէրէն պահաս չը գրա-
նելով, վերջապէս այն սէրէն յաղթուած հարս-
նացաւ նորա հետ . և ճիշտ ժամանակին իւ-
րենց երջանիկ ամուսնութեան առաջին պը-
տուղ արու զաւակ մի ունեցան կայտառ և
խիստ գեղեցիկ :

Այսէց վերջը երկու տարի եւս սիրով և
խաղաղութեամբ միասին ապրեցելով, Հօգ-
աբարդոս իւր գործերուն հարկաւորութենէն
ստիպուած յանձն առաւ նոր և աւելի եր-
կար ծովային ճանապարհորդութիւն մի բնեք
իւր Աստանդա սիրելի ամուսնոյն քովէն հե-
ռանալու ժամանակը շատ արցունքներ թա-
փեց, և չափազանց սիրոյն համար նորա պատ-
կերք իւր մատանիին վրայ նկարել տուաւ ;
միշտ իւր աչքին առջեւ ունենալու հա-
մար : Հատ երկիրներ սարսուղ զինի վերջա-
պէս եկաւ հասաւ Պալերմոյ քաղաքը . ուր
որ մը երբ իւր աչքը տնկած սիրելւոյն կեն-
դանադրին վրայ կը նայէր, ուրիշ չէր կրնար
իւր աչքը հեռացնել, պատահեցաւ՝ որ պա-
լատականներէն մէկը նորա մօտը կայնած լի-
նելով, այն կենդանադիրը ծանցաւ և անմի-
ջապէս այս բանը թագաւորին հաղորդեց :
Թագաւորն խիստ ուրիշ պատճառով մը Հո-
գաբարդոսը կանչելով, ուրիշ անոր հետ զա-
նազան իրաց վրայ խօսելու ժամանակը զգու-
շութեամբ կը նկատէր Հօգաբարդոսի ձեռքը

գտնուած մատանին : Թագաւորը երբ տե-
տաւ այս կենդանադիրը՝ վրդովեցաւ և այլա-
բեցաւ , բայց ինքնիրեն դալով շփոթութիւնը
մէկդի թողուց և մեղմաբար հարցուց Հոգ-
աբարդոսին . « Ի՞նչն է այդ պատկերը » : Հոգ-
աբարդոս սրտասխանեց, թէ՛ « իմ ամուսնոյս
կենդանադիրն է » : Թագաւորը դարմանալով
մը նորէն հարցուց . « Եւ ամուսնոյդ . ո՞ւր է-
քու ամուսնոյդ » : Պատասխանեց Հօգաբար-
դոս , թէ՛ « Իււրբլին քաղաքին մէջ հօսք քովն
է » . « Ի՞նչ է անունը » . « Աստանդա » : —
« Իււրբլինի մէջէն է՝ թէ օտարական » : « Տէր
իմ, օտար է նա , բայց չեմ գիտեր թէ մը եր-
կուն է » : Հոս սկսեց Հօգաբարդոս պատմել
թէ ինչպէս ազատեց զայն աւաղակաց ձեռ-
քէն , և ինչպէս Իււրբլին բերաւ և ամուս-
նացաւ նորա հետ :

Թագաւորը այս ամէնը դուռշտութեամբ
լսելէն զինի , առանց անոր ուրիշ բան մ'ըսե-
լու , հրամայեց զայն պահել : Անոց հրամայեց
թագաւորը ամբողջ նաւ մը պատրաստել բա-
լոր պէտք եղած բաներով , և զրկեց ի Իււրբլին
որպէս զի Աստանդան իւր զաւակովը և իւ-
ղապէքան ալ միատեղ անմիջապէս Պալերմոյ
քաղաքը բերին : Արգարեւ մի կարող է այս
տեղ բնականապէս նկարագրել թշուառ ու
ողորմելի Հօգաբարդոսի սրտին ահ ու դողը և
տարակուսութեան անհնարին տագնապները

կը տեսներ նա այնպիսի փտանդ մը, որուն մէջ ինկած էր ինքը իւր գործքերը անխոհեմ կերպով արտածելուն համար։ Ո՞վ կրնայ խօսքով ճառել ապերժանիկ կոտորածի երկերն ու զարմանքը, երբ այսպիսի անակնկալ գիտութեամբ իւր հօրը հրամանաւ ինքը կալ և կապ կը լինէր։ Կամ թէ ո՞վ կարող է լիովին կոծել և ողբալ այն թշուառ ու ողորմելի ծերունւոյն միայնակութիւնը, որով ինքը յանկարծակի կը զրկուէր իւր հարսէն, թոռնէն և զաւակէն։

Կատանգան Պալերմոյ հասնելով, թաղաւորին առաջը կը ներկայանայ. երբ առաջին անգամ զթաղաւորը կը տեսնայ ահէն ու դժէն ստրապիած քիչ էր մնացած որ նուազեալ գետին պիտի խնար, սակայն բաջպերուելով և հօրը ոտքը խնայալով կ'ըսէ. «Վրէժ, հարկ է որ շատ պատճառներով ես Ձեր աչքին յանձնար երեւիմ, և ամենայն հնազանդութեամբ Ձեր բարկութեամբ լին հրամանին կտալասեմ. բայց և այնպէս այս մատաղ մանուկը և նորա փառաբաղդ հայրը անմեղ են, և ես անոնց կենաց աղօտութեան համար միայն կ'աղաչեմ։ Տակաւին զես եւս կարծուածէն պակաս յանցաւոր պիտի դատաս և անմեղ պիտի դատես, թէ որ քու բարկութենէդ իջնաս և սովորական գլխութիւնդ ունենաս։ Եւս ստրապիելի օրը, որ ատեն որ ես յափշտակուելով հեռացայ քեզմէն, այն օրը ես Լ-

զապէլային հետ միասին կը շրջէինք ծովու և զեքքն եղող աքքայական բուրաստաններուն անդիլի կողմը. այն ժամանակ այն տեղերը պահուող խումբ մը մարդիկ յանկարծ մեր վրայ հասնելով յափշտակեցին զմեզ։ Սէնք մեր այսպիսի զարհուրեղի վիճակի մը մէջ գլուխուէնին տեսնելով, պուսպինք կանչեցինք և բողբոջեցինք, սակայն ՚ի դուր։ Որովհետեւ Լերիոյ Գուբը, որն որ նայն իսկ ինքն էր այս նենգութեան պատճառը, զմեզ իւր նաւուն մէջ բերել տուաւ որ մեզմէ շատ հեռուն չէր, և բոլոր առաքատները բացուած ու պատրաստած էր, և անմիջապէս ձամբայ ելլաւ։ Ձեր սոխ առջեւ խնարհելով կը խառտովանիմ, մի Տէր, որ յառաջուց չը կրցայ ես բոլորով արտիւ հեռանալ Լերիոյ Գուբային սէրէն. բայց երբէք չը հաւանեցայ ես այնպիսի մէկ փախտտեան, և այն ժամէն սկիզբէն ես զայն աշխարհիս ամենէն ատենի մարդը և ամենաչարն համարեցի։ Երբ բաւականին հեռացած էինք, յանկարծակի աւաղակաց նաւ մը յարձակեցաւ մեր վրայ. պատերազմը երկար և սաստիկ եղաւ. Գուբը կտառաղաւ բար պատերազմեցաւ, սակայն վերջապէս չաբացար մեռաւ ՚ի պատիժ իւր լրտնայնական վնասներուն, և զմեզ գերի առին և տարին թուրքերի երկիրը ծախելու համար։ Հոն երկուսս արդ մը գտնուեցաւ, որ կարծես թէ եր-

կրնքէն խրկուած էր զմեզ փրկելու համար :

«Միտա իւր բարեսիրտ գթութեամբն ու սրբութեամբն խղճալով մեր վնաս մեծ գին մը տուաւ և զմեզ ազատեց . և ոչ միայն այս չափ , այլ և ասոնցմէ դատ շատ խնամք ալ ցրցուց մեզի : Համ անբամ հարցուց նա մեզ մեր հայրենեաց փայտը , զմեզ մեր հայրենիքը վերադարձնել խոստանալով : Սակայն ես վախնալով այն կտակածներէն , որոց մէջ դու խրուամք այնտի ինչպիսի կարծելով թէ ես կամակից եմ այս վախատեան , և վախնալով մի անգամայն քու բարկութենէն , երբէք չը վնասահայցայ զիս անոր յայտնել . յետոյ ամեն խնամք ու մարդասիրութիւն ցուցնելով զիս իւր հօր քովը բերաւ : Արդար ժամանակ ինձ եղած երախտիքներէն զինք թէ և օտարական կամ անձանթ թէ և անոր և զիս պահելու խոր հրդեհս վնաս յամուած էի , բայց այսու ամենայնիւ ուրախ սրտիւ ուղեց զիս պահել ու խնամել : Այսպիսով և բարկացուցի զՁեզ սկի Տէր , դուցէ այլ եւս քու գուսարդ կը չուերու ալ արժանի չլլայմ , սակայն այս աւ մենք մէկդի դնելով ինչպէս որ կը մտածէի , քու բարկութենէդ վախնալով և զՁեզ այլ եւս տեսնելու յոյս ալ կարելով , և անոր ինձ լրացած երախտիքներէն ու միանգամայն Հռի գարդոսի գտնելն կենդադարութեամբ սրբախ մէջ բարբաբուած սէրէն յաղթուելով ու

զեցի նորա հետ ամուսնանալ : Պատժե զիս հիմա , սկի Տէր , պատուհասե քու գուսարդ , եթէ իրաւամբ քու բարկութեանդ արժա նացած է , և այս բանիս համար չը տխրի սրբա արնջամ . սակայն իմ առատասիրտ և մարդաւ սէր բարեբարս , որուն ես պարտաւոր եմ իմ ազատութիւնս և կենքս , և այս մատաղ ու անմեղ մանուկը ազատե քո պառժէն , որուն պատճառ բարորայմն ես եմ » :

Թագաւորը լսելով այս բաները , և իւր դուստեր արցունքները և նորա խղճալի կերպարանքը տեսնելով , այն ինչ յառաջագոյն բարկութեան ահեղ կիբբով վառուած բորբոքած էր , սկսաւ կամոց կամոց իւր սիրտը ճնկել և քաղցրաւ նալ : Առտանդայի յետին սատիճան խոնարհութիւնը և գետնամած տարածիլը , նորա հեկեկումն ու արցունքները , և նորարոյս մանկան ծիչն ու աղաղակը , աւելի կը զօրացնէր իւր մօրը հեծեծանքը , խիստ մեծ ազդեցութիւն լրին թագաւորին սրտին : Անմիջապէս նա իւր ձեռքը աղջկանը երկնցուց , որ տա կաւին ծուռիկ վնաս եկած իւր ոտից առջեւ խոնարհած կը մնար , զայն գետնէն վերցնելով կ'ըսէ անոր . «Այսպիսով զիս այդպիսի անհաւասար ամուսնութեամբ ընկուող համար , և աւելի քու վատուածդ բեղմն չըլլալէն ետք իմ գթութեանս վնասը կատարեւելից սիրտըս ցաւցուցիր : Այս քովհետեւ կը առաւ

նամ որ քու զիս զայրացնելուդ պատճառը նենդութիւն չէ, այլ առաւել տկարութիւնդ է, գիտցիր որ ես քու հայրդ եմ և կը ներեմ քեզի ու այս բանով դորովակց սիրով գրկեց զանկիս, և հրամայեց որ Հռիփաղոսը առ ջեւը բերեն: Արտանդայի աչքերէն սիրոյ, ցնծութեան և շնորհակարութեան արցունքներն աղբիւրի պէս հոսեցան, այն ատիճան որ թագաւորին սիրար փղծկելով, սկսաւ իւր աղջկանը հետ միասին լալ:

Իսկ Հռիփաղոս, որ իրեն ինչ ըլլալըը չը գիտնարով և իւր գործոց երեսի վրայ մնալուն համար երկար ժամանակի փորձնման և մտաւանջութեան մէջ մնացեր էր, այսպիսի նոր հրամանէ մը վերադառնալով և շուարելով, կերպարանափոխ եղած դողալով կուգար: Արքղիստանդան տեսաւ, անմիջապէս թմբելով փայտ կարեցաւ. սակայն նորա սիրովը վառուած, առանց իւր շուրջը գտնուողներէն անխանելու և ամէն բան մոռնալով՝ անմիջապէս գրկեց զԱրտանդան և իւր որդին գրկալը մէջ սեղմելով, երկար ժամանակի այսպէս գրկախառնեալ մնացին առանց բան մը խօսելու: Հետոյ անոնցմէ բաժնուելով թագաւորին ոտքը ինկաւ բռնելով. «Ի՞նչդուսեցիմ, ո՞ր տէր, սիրով և յօժարութեամբ կ'ընդունիմքու վճիռդ ինչ որ ալ ըլլայ, որովհետեւ կատարեցաւ իմ փափազս, որ կ'ուզէի միանգամ

իմայս երկու սիրելիներուս տեսութեանը արժանի ըլլալ. այս էր իմ փափազս և նպատակս. ուրիշ բանի մը չ'եմ ցանկար: » Իմիայն իմ ազգանքս այս է որ ասոնք և իմ հայրս . . . ու թագաւորը նորա խօսքերը ընդմիջելով կրտէ. «Այ, սիրելի որդեակ, ո՞չ, մի վշտանար և մի տաղնապիր: Աղջկան և քու պատմածներէդ իմացայ ես քու անմեղութիւնդ. ես քու մարդասիրութեանդ վրայ խիստ զարմացած եմ, խոտուած քեզ վարձատրել ուզեց, և ես անոր խորին խորհուրդներուն երկրպագութիւն կուտամ: Մտուած ձեր երկուքն ալ երջանիկ պահէ, և ձեր որդիքն ալ իմ ճերութեանս կադդուրիչ և յենարան պիտի ըլլան: Հոս առաւել եւս նորոգեցան արցունքները, գրկախառնութիւնը և մորմնքմունք: Այն օրէն թագաւորը նաւ մը խրկեց ի Վուրլին Հռիփաղոսի հայրը յարքունիս հրաւիրելով, որ նա ալ ուրախութեամբ իւր պարագաներովը միատեղ շուտով Պալերմոյ հասաւ: Սքս առ մէնքն ալ Մտուածմէ օրհնուած շատ վայելուչ և զուարթ օրեր անցուցին, որով աւելի բարեբարութիւններ ընելու քաջալերեցաւ Հռիփաղոս, որով ինքը բարձրացած և ոյս պիտի մեծ պատուոյ հասած էր:

Ղշմարիտ մեծութիւնն ու իրական պառիւր անկեղծ առաքինութեան կը վայելէ. շա

հու պատճառաւ և փոխարինութիւնն ընդունելու նպատակաւ եղած որ և իյէ դորձ՝ առաքինութիւն չէ։ Այսինքն այն մարդուն, որ իւր կենաց օրերը ճշմարիտ առաքինութեանց շարք մի է։

Գ.

Պատկերը

ՀԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ Կառավարութիւնը գերամեծար Այնէն Սիրուխոս դատաւորին իշխաւ նութեան տակ եղած ժամանակ Պիկտլմենի անունով համեստաբարոյ պատուաւոր մարդ մը կար։ Ասիկա իւր հասակին ծերութեան և անձին տիրութեան պատճառաւ չէր կրնար իւր արհեստը բանիլ, որով մինչեւ այն ժամանակ կր անուցանէր թէ իւր անձը, և թէ իւր պառաւեստ ամուսնին։ Աստի ստիպւած էր իւր տան մէջ մնացած կահ կարասիքները ծախել և ապրիլ։ Այս կարասիքներուն մէջ իւր նախնիքներէն յիշատակ մնացած նիւրաւած փոքրիկ պատկեր մի կը գտնուէր. այս պատկերը հռչակաւոր Ուրբինցի Ռափայելին ընտիր ու հաղուագիւտ ձեռագործն էր. բայց խեղճ ծերը անոր արժէքը չէր ճանչնար, մանաւանդ փոշոտուած և անմաքուր րըպտուն պատճառաւ ոչինչ բանի մը տեղ դրած էր։ Սակայն անով բիւ մը դրամ ձեռք բերելու

համար ծախեց պատկերահանի մը, որ աւելի փարպետ էր ուրիշներուն, դրած պատկերները գնելու և ծախելու մէջ, քան թէ ինքը իւր ձեռքով նկարագրելու մէջ։ Այս պատկերահանը երբ տեսաւ պատկերը, խախտ զմայլեցաւ նորա գեղեցիկութեանը վրայ. ճանցաւ նորա մեծ արժէքը, վասնզի խիստ բնական կերպով քաշուած էր. բայց ուղեղով խաբել արհեստին անհմուտ աղքատիկ ու կարօտ ծերը, սկըսաւ անարգ բանի մը պէս նոյն պատկերը փար զարնել և արհամարհել. յետոյ, քիչ մը դրամ տալով՝ այնպէս ջղուց, որ իբր թէ աւելի ողորմութիւն՝ քան թէ պատկերին արժողութիւն կուտայ, և մտքովը ծերոյն ամաւորութիւնը ծաղրելով առաւ պատկերը, և ուրախութեամբ հեռացաւ այն տեղէն։ Վանի մը օրէն ղինի ծերոյն նախնի բարեկամներէն մէկը իւր տունը եկաւ, և պատկերը իւր տեղը չը տեսներով, զոր շատ անգամ տեսած էր. հարցուց անոր բնելով, «Ի՞նչ ըրիր պատկերը?» Պատասխան տուաւ ծերը. «Օրախած եմ այս անուամբ պատկերահանի մը այսչափ գնով»։ Հաւատարիմ բարեկամը երբ իմացաւ, որ պարզամիտ ծերը խաբուած և զրկուած է նոյն պատկերը գնողէն, բարկացաւ և տրտմեցաւ։ Ապա յայտնելով պատկերին բազմագին և քաջարուեստ պատկերահանի գործ րըպտը, յորդորեց զայն որ դատաւորին բողբոյս, և քա-

ընթերցելու համար ինքն եւս ուղեց նորա հետ
գատաւորին քով երթալ:

Օ գօնամիտ գատաւորը ամեն բան մտիկ
ընելէն զինի՝ պատկերին չափը ուղեց, և խնա-
նալով՝ զանոնք արձակեց: Բարեբախտաբար
գատաւորին վերնաշարիկին մէջ երկու պատկեր
կար, որք նոյն պատկերին մեծութեամբ չին
լաւ՝ էին. գատաւորը հրամայեց որ անոնցմէ
մին իր չըջանակէն հանեն, և ապա կանչելով
այն նենգամիտ պատկերահանը ըսաւ անոր.
«Եյ, չըջանակին մէջ դնելու համար պատկեր
մը կրնա՞ք գտնալ, որպէս զի միւս պատկերին
զոյգ ըլլայ»: «Եյ, ունիմ ըսաւ նկարիչը, գեղե-
ցիկ պատկեր մը ունիմ, որ մեծահամբաւ և գե-
րազանց Աւրբիներցի Աստիպեղին ձեռագործն
է, և կարծես թէ յատկապէս այս չըջանակին
մէջ դնելու համար շինուած է»: «Եւ առ ա-
ղէկ, ըսաւ գատաւորը, բեր ուրեմն որ տես-
նամ»: Վնաց նկարիչը, և նոյն ժամուն նկարը
բերաւ: Եւ նկարին վրայ սքանչելի վարպե-
տութեամբ նկարուած էր ամենասուրբ տոհմը,
այսինքն՝ սուրբ Յովակիմ, Մննա, սուրբ Յով-
սէփը, Սարիամ սուրբ կոյսը, նաեւ Բրիտոս
մանկութեան հասակին մէջ: Եւ որովհետեւ
նորա վրայի փռչիները մաքրուած էին, ներ-
կերուն գոյները պայծառ կը վայելին. հոն կը
նշմարուէր արհեստին ճարտարութիւնը, մար-
մնոց փափկութիւնը, զգեստուց իրարու հետ,

ունեցած գեղեցիկ կապակցութեան և ծաղ-
քերու վայելուչ յարմարութիւնը, դիմաց աղ-
նուութիւնը, նկարագրին բուն նշանակու-
թիւնը, ահա այս ամենը կը յայտնէին Այս-
փայէլ նկարին ճարտարութիւնը: Գատաւորը
նոյն պատկերը չըջանակին մէջ դնելով, տե-
սաւ որ ճիշդ առաջուան պատկերին մեծու-
թեան չափ էր, և զայն բաւական ժամանակ
նկատելէն զինի, հարցուց անոր գինը: Պատ-
կերահանը պատասխանեց. «Երգէն երկու հա-
ւրէր ոսկի պատրաստի ունիմ, երէկ բարե-
կամ մը Մեղրիտցիի մը կողմանէ այսչափ ստակ
տուաւ ինձ այս պատկերին համար՝ որուն սա-
տիկ կը բաղձայ. բայց ես չուզեցի զայն նոյն
չափ ստակի վաճառել, այլ գիմացայ և երկու
հարիւր յիսուն ոսկի պահանջեցի, որովհետեւ
արդէն գործը դիւրաւ այնչափ դրամ կ'արժէ:
Բայց քանի որ Ձեր մեծապատուութիւնը
կուզէ զայն դնել, երկու հարիւր ոսկիէն ինչ
որ աւելի կուտայ, տուէք, և ես անով կը բա-
ւականանամ»:

Սարսափեցու գատաւորը խաբեւային ա-
նկրաւութեան վրայ, և սաստիկ զայրացաւ.
բայց զսպելով իւր բարկութիւնը հանգար-
տօրէն ըսաւ անոր. «Բեզ հետ չեմ վիճեր պատ-
կերին գեղեցկութեան և արժանաւորութեան
մասին, այլ միայն այսչափ կուղեմ՝ իմանալ,
թէ ի՞նչու համար երկու հարիւր ոսկիի ջր

ծախեցիր ։ Պատկերահանը երբ այս խօսքը
լսեց սկսաւ ծանր ծանր երդմամբ հաստա-
տել թէ ըսածը սուտ չէ ։ Եւ յաւելցուց ըն-
տել Եթէ կը կամի Ձեր մեծապատուութիւնը,
խօսքերուս հաստատութեանը համար նոյն
բարեկամը հոս կը բերեմ ։ Վատաւորը դար-
ձեալ սրատախանեց ըսելով Ե՛րջմարիտ կ'ըսես
ուրեմն որ նորա համար երկու հարիւր ոսկի
մատուցինո՞ւ ։ Եւ յո՛ւր, ո՛ւր, պատրաստ ունիմ,
բայց կ'ուզեմ աւելի ստակով վաճառել ։ Եւ
կը բաւէ, ըսաւ դատաւորը, եւ հրամայեց ըս-
պասաւորներուն որ դուռը բանան, ուր ծե-
րը պահուած էր ։ Եւ դուռը բացուելով ծե-
րունին տեսնուեցաւ ։ Եւս տեղ դիւրին է մա-
կաբերել, թէ ի՛նչպէս ահ ու սարսափ պատեց
նկարիչը, երբ յանկարծ ծերը տեսաւ ։ Երեսին
դռնը նետեց, տարախուսանաց մէջ խնկաւ և
ամբողջ մարմինը սկսաւ դողալ ։ Վատաւորը
թող տուաւ որ քիչ մը ժամանակ նոյն սարսա-
փելի երկիւղին ու տագնապնեւուն մէջ պէկու-
ծի, և յետոյ ահաւոր ու սոսկալի կերպարանօք
և իշխանական ձայնով մը գոչեց և ըսաւ ։ Ե՛վ
անգուժ, այդպէս ուրեմն նենգութեամբ և
անիրաւութեամբ վարուեցար այս խեղճ պար-
զամիտ և տնտնի վարդուն հետ, ո՞վ թշուառա-
կան, այս տառապեալ անձը անիրաւութեամբ
խաբած ատենդ արդեօք բնութեան սարսա-
փը չ'զգացիր ։ Եւս անզօր և դողդօջուն ծե-

րոյն ձեռքէն յախշտակած հացդ արդեօք չը
կարողացաւ զարթուցանել քո մտացդ խիղճը
Վայ բու ասելի անձիդ, ահա հիմա հասկը-
ցար թէ քո յանցանքդ որքան մեծ պատիժ-
ներու և չարչարանաց արժանի է ։ Եւ հա դու-
քու ձեռքդ դրեց կը դատապարտես, և քեզ
մեծ դժութիւն կ'ըլլար եթէ նոյն դատաս-
տանաւ դատուէիր՝ որով դու քո անձդ դա-
տապարտեցիր ։ Եւ այդ այժմ նորէն այս տեսակ
անիրաւութիւն դործելէ զգոյշ եղիր, որ չըլլայ
թէ երկուքին պատիժն ալ մեկէն կրես խիստ
կերպիւ ։ Եւ դո՛ւ հիմա այն երկու հարիւր ոսկին
զորս դու այդ պատկերին համար ոչինչ բան մը
կրնեպէիր, պէտքէ հատուցանես այս մարդուն,
և եթէ այսուհետեւ այս տեսակ խարդախու-
թեան մէջ գտնուիս մահուան վճիռը պիտի
ընդունիս ։ Խաբեբան խայտառակուելով հե-
ռացաւ այն տեղէն ։ Իսկ ծերոյն աչքերը ու-
րախտութեան և շնորհակալութեան արտա-
սուքներով լեցուելով, օրհնեց իւր բարերարը,
և դատաւորին սիրտն ալ ուրախութեամբ
լցուեցաւ տառապեալ աղբաւորն օգնութիւն
մատուցանելուն համար, և դաւաճանը իւր
սեպհական թախարհով բռնելուն և դատա-
պարտելուն համար ։

Արջափ սոսկալի է խաբեութիւնը, որ աս-
տիճան զղուելի և անպատիւ բան է խարդա-

խուժիւնն ու նենգութիւնը մարդկային ընկերութեան մէջ ասպրեւել անարժան է ստախոսը, վասն զի այնպիսին ամեն չարիք գործելու չ'ամաչէր. թէպէտ միշտ այնպիսեաց վախճանը թշուառութիւն է, միշտ կը խայտառակուին, կ'անարգուին և անպատիւ կ'ըլլան, բայց դարձեալ չեն զգուշանար մարդիկ: Յաւալի ճշմարտութիւն մի կ'ստիպուինք խոստովանիլ, որ այս դարուս մէջ ամեն ատիճանի մարդիկ այս մոլութիւնը մասնաւոր արհեստ լրացնելու կեղծ քաղաքականութիւնն է՝ որ զայն կը քաջալերէ: Արանի՛ այն ժողովուրդին, որ արդարասէր և գթութիւնը ատաղձներու և իշխաններու հայրական ինտմօքը կը կառավարուի, որով չարերն իրենց պատիժը, և բարիներն իրենց վարձը կ'ընդունին:

Դ.

Տամոն և. Պիւ.Սիսս

ՍԻՐԱԿՈՒՍԱՆ կ'ողջար ու կը հեծեր Դիւնէսիոսի բռնաւորութեան տակ: Այս վայրենի մարդը խորդախութեամբ և բռնազօ սութեամբ այլոց աթոռ և իշխանութիւնը յափշտակելէ զինի կը ջանար ժողովուրդը սարսափեցնելով և անգթութեամբ հաստատել իւր իշխանութիւնը: Տարաբաղդ ժողովուրդ,

զը, որոնք թշուառ դերմներու պէս նորահարսահարութեանց անտանելի ծանրութիւնը կը կրէին, պարտաւորուած էին ձայն չի հանել. մինչեւ անգամ արդար իրաւունքը ակամայ իրենց սրտին մէջ ծածկելով կը լռէին, որովհետեւ եթէ անձ մը տգիտութիւն մը ցուցնէլ համարձակէր՝ մահուան արժանի յանցանք կը սեպուէր: Այս բնդհանուր սարսափելի ահ ու դողին ժամանակ Պիւ.Սիսս առնունով վաւրուուն և աշխոյժ երիտասարդ մը, երբ օր մը բռնաւորին բարբարոսութեան մէկ օրինակը կը տեսնէ, չը կրնալով իւր արգարցածման կիբքը զսպել, յանգիւնեցաւ բարձրածայն իւր հայրենեաց փութերը ողբալ, սակայն իւր այս յանգիւնութիւնն և անխոհեմութիւնը շատ սուղի նստաւ իւր վրայ: Որովհետեւ Դիւնէսիոսի վարձքով բռնած լըտեսները Պիւ.Սիսսի այս գործը ամենայն ճրջ գութեամբ լուր տուին իրեն: Բռնաւորը կառավարի գաղանի մը պէս ստատիկ բարկանալով երդում ըրաւ վրէժ տանուլ և նոյն ժամուն բռնաւորի արբանեակները խեղճ երիտասարդը պաշարելով կապեցին և բանտ կը տանէին: Բանտ երթալու ճանքուն վրայ՝ Տամոն առնունով գերադանց առաջինութեամբ զարդաբեայ երիտասարդը ահա անոր կը պատահի, որ զՊիւ.Սիսս իւր անձին պէս կը սիրէր: Տամոն իւր բարեկամին այսպիսի անարգ և ա-

դէտալի վիճակը տեսնելով սաստիկ ցաւած, մեծ տապնապով մը և վշտակալութեամբ շուտով անոր մօտենալով հարցուց. «Սիրելիդ իմ՝ Վիւթիսս, ի՞նչ է այս, ի՞նչ բրած ես արդեօր, գուցէ քու անդուշութիւնդ և չափազանց եռանդդ...»: — «Վի՛ս, սիրելիդ իմ Տամոն, ինչ որ շատ անգամ կը դուշալէիր ահա կատարեցաւ: Եւ չգիտցայ ձեզ նման խոհեմ ու ծանր բըսլ: Եւ գիտցայ քու բարի խորհուրդներուդ հետեւիլ: քեզ հնազանդիլ ուզելով երկար ժամանակ ես զիս զսպեցի, և բռնաւորին վայրագ բնութիւնը գաղանիկ երպարով ատեցի, բայց վերջապէս իմ բարկութիւնըս սրտիս այս գաղանկիւր երեւան հանեց. այո՛, ահնիւ բարեկամ, բռնաւորին այնքան անգթութեանց դէմ ունեցած ատելութիւնս ալ չը կարողացայ պահել: Կը տեսնեմ որ պիտի մեռնիմ, սակայն այսպիսի անարգ գերութեանէ մը աւելի բաւ է ինձ համար մեռնիլը, միայն կը ցաւիմ իմ ծերունի հօրս, սիրելի ամուսնոյս և զաւակներուս վրայ: Ո՛վ սիրելիդ իմ Տամոն, քեզ կը յանձնեմ զանոնք. իմ տեղս դու միտիթարէ զանոնք և օգնէ անոնց. ես ալ իմ բաղդիս վրայ ալ չի պիտի տրտնջամ: Եւ որքէն դահլճները ալ չուզեցին, որ այս երկու ցաւագին սիրելիները այսպէս երկար մէկ մէկու հետ խօսակցին. ուստի սաւտիկ բաշելով մէկ մէկէ զատեցին, զՎիւթիսս

բաշխտելով կապելու տարին, և զՏամոն արգիւնեցին անոր ետեւէն երթալու: Տամոն իւր սրտին սաստիկ ցաւէն նեղուած՝ սխաւ իւր մտայ մէջ շատ տեսակ խորհուրդներ յը զանալ, զայն ազատելու միջոց մը գտնալու համար, բայց 'ի զուր: Կրքեմն այս ինչ հը նարբը և երբեմն՝ այս ինչ բանը բնորելով՝ շատ մը խորհրդածելէ ետեւ, անոնց ամէնն ալ անօգուտ և անպատշաճ համարելով մէկդի ձը գեց, և վերջապէս միտքը դրաւ Վիտնէսիոս բռնաւորին առջեւը ներկայանալ:

Բռնաւորը իւր կամակամո բնութեան համար վայրկեան մը անգամ զօրաց բազմութիւնը իւր բովէն չէր հեռացներ, և Տամոն այս զօրաց բազմութեան մէջէն անցնելով բռնաւորին ներկայացաւ: Երբս որոյ առջեւ գետնումս տարածուելով բսաւ անոր. «Վի՛ Տեր, հիմա Ձեր հրամանաւ երիտասարդ մը չորթ թայի մատնեցաւ: Եւ զայն պաշտպանելու՝ կամ անոր համար թողութիւն խնդրելու եւ կամ չեմ, թէպէտեւ նորա յանցանքը իւր երկ տասարդական մէկ անպատեհ եռանդը միայն եղած է, սակայն բաւական է որ նա քու աչքիդ յանցաւոր երեւցած է: Իմ Չեզմէ խնդրելու նորհքս այս է, որ այն երիտասարդին համար վճռելիք դատաստանիք թող մնայ քանի մը օր, որովհետեւ նա այս բաղդքէն քիչ հեռու ծեր հայր մը, կին մը և երկու զա-

ւակներ ունի, որոնք խիստ պէտք ունին նորա ներկայութեանը: Տէր իմ, փութանակ անոր՝ ես զիս ՚ի բանտ իւր մասնեմի և այս բիշ օրերս պատիժը ես իւր քաշեմ, որպէս զի նա կարող ըլլայ վերջին անգամ մ'ալ իւր բնականը տեսնել: Թող երթայ զանոնք միմիժարէ՝ ու իւր պատուէրները տայ, ընտանեկան կարգադրուած թիւները ընէ, և անոնց իւր վերջին և հրաժարական ողջները տայ: Անտարակցոյ նա որոշեալ օրը պիտի վերադառնայ, և թէ որ ուշանայ, թող մեռնիմ ես նորա ուշանալուն համար:»

Օարմայաւ Ղիոնէսիտս այս նորագրանչ առաջարկութեան վրայ, և այսպիսի ջը տեսնուած բանի մը վերջը տեսնելու հետաքրքիր ըլլալով՝ հրաման տուաւ բռնելով. «Ահա քեզ կը շնորհեմ երկու օր, սակայն պէտք է որ հիմա դու կապուիս նորա տեղ: Բայց գիտցիք որ եթէ նա երրորդ օրը առաւօտուն հոս Սիւրակուսայի մէջ չը գտնուի, դու պիտի վնիս առաջին դատապարտեալ:»

Տամոնը այս պատասխանին վրայ ուրախանալով, վաղեց և շուտով գնաց իւր բարեկամին բանար. այն տեղ իւր ձեռքովը բակեղ նորա կապանքը, և ջերմ սիրով ինքիները նորա տեղը կապելով կրտէ անոր. «Շուտ ըրէ, գնա, և անձամբ միմիժարէ քու դժբաղդ ընտանիքդ: Երկու ամիսով օր կը շնորհէ քեզ Ղիոնէսիտ, զոր կարող ես դու անկասկած ՚ի գործ

դներ, նաւ մի գտնալ և փախելով զքեզ ազրեցնել, ու այս բանիս համար այս երկու օրն ալ հերկք է. բայց՝ ամէն բանէ աւելի պէտք է որ շուտով գործդ յառաջ տանիս, գնա, և ՚ի զուր ժամանակ մի վատնիր:» Պիւթիւս առ այս խօսքերէն աղչած զարմանալով մը կրտէ Տամոնին. «Այս փախլիմ, փութանակ ինձի ես զքեզ անողորմ բռնաւորին մօրեղնութեանը մատնեմ, ուրմն այսպէս կը ձանաչէք զիս, Տամոն: Գարծուր կ'ըսեմ, շուտով իմ կապանքս ինձ դարձուր. ինչպէս կարելի է, որ ես իմ անձիս վրայ կրեմ այնպիսի մէկ գործ, որնոր անօրէնութիւն է և թուրամբը թուութեան արդիւնք:» Բայց լիցի, կ'ըսէ Տամոն, քու վեհանձն ու ազնիւ հոգիդ երբեք վատասրտութիւն կամ խարդախութիւն չի կրնար ընդունիլ. և ես ինչպէս կրնամ ատանկ բան մը կարծել քու վրայ, մանուսնդ եթէ ձեր վրայ այդպիսի կասկած մը ունենայի, դուք իմ բարեկամն չէք կրնար ըլլալ: Բայց ինչ որ ես ձեզ կը պատուիրեմ, վատութիւն և խարդախութիւն չէ երբեք: Դու հայր ունիս, կին ունիս, և երկու հատ ալ զաւակի որոց պէտք է նուիրես քու կեանքդ և զքեզ, վասն զի անոնք առանց ձեռի չեն կարող ապրիլ: Ես ինձ սարսող կամ ինձ կարօտ երբեք մարդ չ'ունիմ, վասն որոյ պարտքս է իմ անձս քեզի պէս բարեկամի մը վրայ դնել ինձ համար այս բաւ

նը ամեն բանէ աւելի քաղցր է ու Վրինց անդէն Պիւթիաս . «Վաւ լիցի, արգարեւ դու չպիտի կարողանաս փայտել այդ քաղցրութիւնը . դուն կը փափագիս, որ ես երթամ, այո՛, պէտք է որ ես երթամ, և բնութեան վերջին օրէնքը կատարեմ . պիտի երթամ իմ վերջին հրաժեշտ տալու հօրս, ամուսնոյս և երկու որդւոցս . սակայն անշուշտ երրորդ օրը առաւօտուն դարձեալ հոս պիտի տեսնես զիս, և դու պիտի ըլլաս իմ տեղը անոնց միմեարիչն ու օգնականը . Վրոնստի ինձ զքեզ անոնց տալով իրենց մեծագոյն պարգեւ մը լոյս պիտի ըլլամ, և անտարակցա եմ որ այս կերպով կարող եմ զանոնք միմեարեւելու . Այս ըսելով զրկեց իւր սիրելի բարեկամը, և երկար զրկախառնութենէ և արտասուքներէ վերջը՝ ճանապարհ ինչ կաւ Պիւթիաս դէպի իւր երկիրը՝ Տուն հասնելով, և այս դուժը տալով այնտեղ եղած սրբտաճմիկի արեւտուր տեսարանը նկարագրել հարկ չէ . ամեն մարդ կրնայ մակաբերել այս պիտի փայրկենի մը քամներէ հետեւանքները .

Երրորդ օրը անցաւ, և երրորդն ալ լուսացաւ, իսկ Պիւթիաս չերեւեցաւ : Տամնը յատուկ միտքը դրած էր, որ նա իւր ամենաթշուառ ընտանեաց արցունքներէ և կակա նալիւ ողբերէն արգիլուելով իրեն համար փրկուութեան ճանապարհ գտած էր, և այս բանիս վրայ խիստ կ'ուրախանար : Վրոնէսիտ

բռնաւորն ալ ընդ հակառակը ինքզինք խաբուած կարծելով խիստ բարկացած էր, այս միջոցին հրամայեց որ Պիւթիասի համար որու շուած տանը նկերով Տամնը անմիջապէս տանջեն :

Այս սոսկալի աղետին գոյժը բոլոր քաղաքին մէջ կը տարածի . և այս սարսափելի տեսարանն ներկայանալու և տեսնելու համար քաղաքին բազմութիւնը այն հրաշարաւ կին մէջ կը ժողովուէին : Ոմանք կ'ողբային այն խեղճ նենգեալ բարեկամը՝ որ դուր տեղը պիտի մեռներ . ոմանք կ'անիմանէին դաւաճանին անօրէն խորգախութիւնը, կարծելով թէ փախած է . և բոլոր մարդիկ ալ իրենց սրտերուն մէջ բռնաւոր Վրոնէսիտին անգթութիւնը կը դատապարտէին, որ բխբաւոր զօրքերով շրջապատուած և բարձրահասոյց գահաւորակի վրայ բազմած, երբեմն իւր զարհուրելի և բարկութեամբ կրակ կարած աչքերը առդին անդին կը պտտցնէր, և միշտ անհանգիստ էր իւր վրէժխնդրութեան համար : Ետոյ Տամն շրջայ ներով բռնաւորեալ իւր դահճին հետ հրապարակ կը մտնայ . իւրաքանչիւր որ այս ցաւագին տեսիլը տեսնելով կը կծկուի . ամեն մարդու գուժը կը շարժի . կակճալի կարեկցութիւն մը, և միանգամայն սարսափն ու սոսկումը կը յուզէ ամենուն սիրտը . առ հասարակ ամենուն աչ

քէն 'ի վար արտասուաց կայսրներու թափուիլը կր տեսնուէր, որ սրտի անդուսպ յուզմունքէն այլ եւս չէին կրնար ծածկուիլ: Այս ընդհանուր և աղէտալի ցուեւրուն մէջ Տաւմներ միայն պաղղ և ուրախագէժ կ'ընդհատէր իւր սրտին մէջընէ 'ի օրհնէ զ'Աստուած՝ որ 'ի բարին կատարեց իւր փափաքը, վասն զի իւր տեսչալի բարեկամը փրկուած էր:

Անդորր և խաղաղ մտքով հրապարակը հասնելով, գլխատման տեսչին կեցած սոսկալի հարուածին կր սպասէր, և գահիճը նորա աչքերը կապելով և նորա պարանոցը մերկայընելով, իւր գաշտընը նորա վերայ շողացուցած ատենը՝ յանկարծակի հեռուէն պուայու ձայն մը կը լսուի. «Այցի՛ր, կեցի՛ր անողորմ»: և շուտ մը երիտասարդ մը կը տեսնուի, որ մեծ տագնասարով մը կաճապարէր, շունչը կտրած հեւարով քրոնհաճո և փռշտեալ կը վազէր: Այս աղաղակի վրայ իւրաքանչիւր որ շուտ ընելով յետ կը գառնան և ձանապարհ կը բառնան: Յետոյ այն տեղ հասնելով՝ շնչատարաւ «Իսհուծին գոհուծին» Աստուծոյ կրկնէր. և միանգամայն ուժ կ'առնէր ինքզինքը ընկերին տեղ մահուան պատրաստելու համար, վասն զի որդիական պարտաւորութիւնը չէ կրցաւ արգիլել զինքը բարեկամական պարտքն ու խոստումը կատարել: յետոյ վազելով կը փութայ Տամնին քով, և նորա պարանոցը

կ'ընար Հիմա ժողովդոց մէջ կը ծագի քրթմնջիւն մը, հանդերձ կարեկցութեամբ, զարմացմամբ և ուրախութեամբ. և այն աստիճան զարմանքը կը շատնայ, որ մինչեւ անգամ չէին հաւատար թէ անկա Պիւթիասն է, ուստի և կ'ընէին. «Ապաքէն ո՞վ կը յուսար՝ որ Պիւթասը պիտի վերադառնայ, և կամ ո՞վ կը հաւատար նորա գալտեսանը?»

Իսկ Պիւթիաս իւր բարեկամէն զատուելով, համարձակ Ղիոնէսիտի առջեւ կ'ելայ. բռնաւորը զարմանալով՝ ապշած նորա երեսը կը նայէր, և հաղիւ թէ կը հաւատար որ նա իսկ Պիւթիասն է: Յետոյ Պիւթիաս կրէ Ղիոնէսիտին. «Եր տեսնէս քու զոհ, հիմա կատարեցէր Չեր իմ վրայ զճիւր, և թողէր որ անմեղ ազատի: Ա՛նձ և ծանր գէպք մը ստիպեց զիս որ ես այսքան ուշանամ: Իմ հայր՝ մհ, իմ խեղճ ամենաթշուառ և ողորմելի հայրս՝ երբ իմ մահուան անակնկալ գոյժը լսեց, յանկարծ կայծակէ զարնուածի մը պէս գետինը ընկաւ. և զայն սթափեցնելու համար ամէն հնարք 'ի գործ գրի, բայց 'ի զո՛ւր, վասն զի իմ այսչափ հնարքներուն՝ ջանկոյս և աշխատանացս հակառակ այն գիշերը իմ աչքերուն առջեւը սաստիկ խղճութեամբ նորա մեռնիլը տեսայ»: Այս բան ատեն՝ խեղճ Պիւթիասի արցունքները փոքր ինչ իւր խօսքերը ընդ միջեցին. յետոյ նորէն խօսքը շարուն

նակեց ըսելով. «Սաստիկ դժուարութեամբ
և բռնութեամբ դիմ իմ աստերջանիկ ամուս-
նոյս գրկէն և իմ զաւակներէս դատեցի, և ա-
ճապարեցի դառնալ և այտտեղ հասնիլ: Սա-
կայն կարճ ճանապարհէ մը գալ ուղեւորով, գիւ-
շերուան այն մուկին մէջ ճանապարհս կը
բուսի, և մըրթելով անտառի մը մէջ ինկայ,
ուր մինչեւ առաւօտ մայառախիտ մշտն ու
խորտուքուրդ տեղերն պատելով խիստ հե-
ռացայ ճանապարհէն: Ա՛րքմայես շնտակ
ճանապարհը դտնելով՝ աճապարանք վաղե-
ցի, և ուրախ եմ հիմա, յարմար միջոցին հոս
գտնուելուս համար: Դարձուր ուրեմն, ինձ
դարձուր իմ շղթայներս, որպէս զի ազատուի
իմ բարեկամս. ասիկեց զատ ուրիշ բանի մը չեմ
ցանկար:» Այլ թիտոս այս բաներս պատմելու
ատեն՝ ամենքն ալ չք թարգմանեց զայն իրենց
արցունքները. նոյն իսկ բռնաւորը իւր սրտին
մէջ կսկիւծ մը դգայ՝ զոր պարսպ տեղը պահել
կ'աշխատէր, բայց այնու ամենայնիւ իսկոյն
հրամայեց որ Տամոնը արձակեն: Այս միջոցիս
ահա ուրիշ նոր և սքանչելի բան մը եւս տես
նուեցաւ, որն որ աւելի կրկնապատկեց ներկոյ
գտնուալներուն լացն ու զարմացումը, վասն
զի Տամոնը իւր կապերը Պիւթիասին դար-
ձրնել չէր ուղեր. «Ա՛րքէն որոշեալ ժամը ան-
ցած է, կրտէր, և հիմայ ինձ կ'իյնայ որ ես մեռ-
նիմ, դու քու խեղճ և թշուառ որդւոցդ քովը

գնա:» Արտատուելով կը պատասխանէ Պիւ-
թիաս. «Բանի որ կենդանի ես, քու անձդ
աստերջներու ժամանակդ երբէք չք կրնար ան-
ցեալ լինել, և ամեն օրէնք և ամեն իրա-
ւունք այս ազատութիւնը կը շնորհեն քեզի:»
Տամոն կ'ստիպէր զՊիւթիաս, որպէս զի ու-
րանոյ իւր յանցանքը: Այս աղիւս կռիւր
երթալով աւելի կը բորբոքէր, երկուքն ալ
Իսոնէսիտէն կը խնդրէին իրարու ազատու-
թիւնը. մէկը իւր մահը և բարեկամին ազատու-
թիւնը կը խնդրէր, իսկ միւսը բարեկամին ա-
զատութիւնը և իւր մահը: Բռնաւորը թէ-
սկտ էր իր թէ սիրտ մ'ուենէր, այնու ամենայն
նիւ այսպիսի քաջասիրտ մտքառման մը դէմ
երկար ժամանակ չի կրցաւ դիմանալ այլ յաղ-
թելով իւր վայրենի կրից, և իւր սիրտը ճրմ-
լած գոչեց. «Ա՛յրիւնքն ալ ազատութիւն և
կենանք արժանի է, և ես երկուքին ալ զայն կը
շնորհեմ: Բայց որովհետեւ այսպիսի անհա-
մեմատ բարեկամութիւն մը աւելի մեծամեծ
պարգեւանբու արժանի է, թագաւորութեւ
միայն կարող եմ վարձաբերել զձեզ, և ես ձեր
երբորդը սկսբ ե ըլլամ:» Այս ըսելով գա-
հէն իջաւ, և աճապարեց զանոնք կաթողին
սիրով գրկելու:

Եւ այդ որ երբեմն թատրոնական խաղե-
լու մէջ երեւցած անբնական սեպրացեալ քա-
րաժայռը՝ մէկ ակնթարթի մէջ վայելագեղ

սրարտիղի մը կը փոխուի, այսպէս ալ մէկ վայր կենի մէջ բոլոր ժողովրդոց դէմքերը փոխուեցան: Թախծութեան և ողբոց տեղ՝ ջնճութեան և ուրախութեան հանդէսներն յաջորդեցին: Ամեն մարդ կը փափագէր այն չնաշխարհիկ բարեկամները մօտէն տեսնել. ամէն կողմէն բերկրալիք փառասիրութեան արձագանգներ կը լսուէին՝ որ օդը կը հնչեցնէին. բոլոր ժողովուրդը այն երկու բարեկամները թագաւորին հետ ջրմաստէլով, հրձուելով և ջնճալով մեծ յողովութիւն մը լրտածի պէս՝ անոնց ետեւէն գնացին մինչեւ թագաւորական սրահառը:

Այս դէպքը ինքնին այնքան սրտաշարժ է, որ բառ մի անգամաւ ելցնելը աւելորդ կը համարուի. միայն կը փափագէինք ՚ի բոլոր սրտէ՛ որ ամեն մարդ իրարու հետ Տամսին և Պիւթիասաց անախա՝ ճշմարիտ ու անկեղծ սիրոյ վր կապուած ըլլային, այն ատեն միայն կարող էր ամեն մարդ երջանիկ ըլլալ:

Ե.

Ետեւրեդոս

ԱՅՍ անձը երիտասարդական հասակին մէջ Նիսիտանիոյ տէրութեան ինքնակալ թագաւոր ըլլալով, իւր անձը ղեղկութեանց և մուլութեանց տուաւ, ուր փութով կը գլու-

րի երիտասարդ անձ մը, որ այն առաջին բորբոքման մէջ ուրիշ բանի մտիկ չընէր, բայց միայն իւր կրից բռնութեանը:

Այս երիտասարդ թագաւորը օր մը որսի երթալով, հոն գիւղացի Նտելլիգեա անուն օրիորդ մը տեսաւ, որ զուարթ գիւնք երգելով իւր փոքրիկ հօտը կը սահպանէր. և որովհետեւ այն գիւղական աղջիկը իրեն աչաց գեղեցիկ և համեստ երեւեցաւ, նոյն ժամայն զայն սիրեց: Այլ իւր մտաց մէջ գիտնալով՝ որ մէկը չէ կարող թագաւորին ընդդիմանալ, այն պէս կտրծեց՝ որ մէկ անգամ միայն հրապուրելով պիտի կրնայ յողովել այն աղջկան: Նալոյ Նտելլիգեայ օրիորդին վրայ այնպիսի կտրծուութիւն մը և հաստատուն արեւութիւն մը գրտաւ, որ բնաւ մտքէն անգամ չէր անցներ, վասն զի տեսաւ որ աղջիկը ամեն կերպով ընդիմացաւ իւր մտաց խորհրդեան, օրիորդին հաւտատամութիւնը խախտելու և խաբելու համար ամեն գործովսրը հնարքներ, ամեն տեսակ յոյսեր, մեծամեծ պաշտօններ և առատ խոստմունքներ ՚ի գործ դրաւ, բայց բնաւ մէկ հնարքով ու խոստմունքով չը կարողացաւ նորա սիրտը դրաւել, և համեստ ու առաքիշի աղջկան ընդդիմութեան համար փոխանակ ամաչելու՝ և իւր լըբութիւնը ծանծախով ետ կենալու, և փոխանակ իւր սրտին մէջ բորբոքած չար յանկութեան հօւրը մարելու՝ ալ

աւելի բորբոքեցաւ Լշտերլիզեայի պատկերա-
կերպութիւնը միշտ իւր մտաց մէջ ըլլալով,
կարծես շարունակ իւր աչաց առջեւ կը տես-
նէր զայն, թէ ցորեկուան և թէ գիշերուան
ժամանակ ուրիշ բան չէր տեսնար՝ բայց մի-
այն իւր սիրելին, և ցանկութեան փափաքը
այն աստիճան զօրացուաւ իւր սրտին մէջ, որ
այնպէս կը կարծէր՝ թէ ալ չէ կարող առանց
անոր ըլլալ, և իւր սրտին այս բաղձանքը ու-
րիշ կերպով կարելի չէր 'ի գլուխ հանել, վա-
սին զի չէր կարող այն ազնուամիտ օրիորդին
անյաղթելի մտքին հաստատութիւնը ուրիշ
բանով յաղթել, բայց եթէ զայն իրեն կին
առնելով։ Սակայն ինքն այնպիսի վիճակի մը
մէջ կը գտնուէր, որ այդ օրինաւոր ամուս-
նութեան յայտ ալ չէր կրնար ունենալ. բան
զի ինչպէս կարելի է այն աստիճան ցածանալ,
և ինչպէս կարելի է գիւղական աղջկի մը թա-
գաւորական թագով պսակել։ Եւս սրտածա-
ռաւ նա մեծ մտածութեանց մէջ ընկզմեցաւ։
Վերջ ամենայնի իւր ցնորական կիբքէն յադ-
թուած՝ առաջարկեց Լշտերլիզեային որ իրեն
հետ ամուսնանայ. և նա՝ որ ուրիշ ամեն բա-
ղաւերութիւններ և խոստամունքները առ ոգին
համարած էր, այժմեան իրեն մատուցուած
յանկարծական մեծութեանց փայլէն շննա-
լով, այն սնտոի փառքին դէմ չը կրցաւ դնել։
Բայց շատ դժուար է, որ ասանկ արտաքոյ

կարգի և յանկարծական բարձրանալը իւր մէջ
ճշմարիտ երջանկութիւն ունենայ, Լշտերլի-
զէ սկստի զըջար իւր վիճակէն ուրիշ վիճակի
փոխուելուն համար, և վերստին սկստի փն-
տուէր զուարճալի դաշտերը, և գեղջկական
զուարճութիւնը՝ որուն մէջ ինքը ծնած էր։
Լշտերլիզոսի հարսանիքը շատ անհաճոյ եղաւ
իւր ամբողջ տէրութեան, փասն որոյ խկայն
ամեն կողմէն շուկներ՝ տրտուեցներ և անտը-
գութիւններ երեւցան. խեղճ թագուհին ա-
մեն մարդիկներէն անարգուելով և արհամար-
հուելով՝ ստիպուեցաւ արքունեաց մէջ ա-
ւելի անտաք ու անպատիւ օրեր անցնել Բայց
սակայն սակաւ ժամանակէն զինի իւր խել-
քովը և բաղդութեամբը նախարարներուն հը-
պարտացեալ և դառնացեալ սրտերը քաղցրա-
ցուց, և նոցա սիրելի ըլլալով թագուհի հըռ-
ջակեցաւ, և իւրեւ թագուհի պատուեցաւ։
Բայց այս յաջողութիւնը նորոգեց այն չարիք-
ները՝ որոնք պատրաստուած էին առաջուանէ։
Լշտերլիզոս իւր չար կամաց և սրտի անալի-
տանութեան հետեւելով, սակաւ ժամանա-
կի մէջ մուտցաւ իւր կնոյ վրայ ունեցած
սէրը՝ որով նորա հետ կապուած էր, և զայն
արհամարհելով ուրիշներուն հետ սկսաւ սի-
րահարիլ։ Լշտերլիզէ իւր նախաստանաց ցա-
ւը բաւական ժամանակ լուութեամբ ան-
ցուց. բայց երբ տեսաւ՝ որ թագաւորին

սրտին գազանութիւնը օր ըստ օրէ կ'առաւելու, զանազան մարդկանց միջնորդութեամբ զայն քաղցրացնելու աշխատեցաւ . և երբ չլաջողեցաւ ուղեց անձամբ եւս փորձել յուսարով՝ որ գուցէ իւր աղաչանքները և արտասուքները կարող են նորա սիրտը քաղցրացընել : Թշուառ Թագուհին, երանի՛ թէ այդ պէս չընէիր : Խեղճ Թագուհւոյն արտասուքները և Թախանձանքները Լտեղէգոսին սիրտըն ՚ի գութ շարժելու տեղ՝ աւելի խստացուցին և շարացուցին : Ենթոքմ Թագաւորը իւր գազանային կրկն սաստիութեան ատեն՝ հրամայեց զայն տունէն հանել, և բերդի մը մէջ մինչեւ ՚ի մահ բանտարկել : Այն տեղ, այն ամայի բերդին մէջ խեղճ Թագուհւոյն հառաչանքները և արտասուքները միայն իրեն ընկերակից և մխիթարիչ եղան, մինչեւ այն աւտիճան եղաւ՝ որ օրէ օր հալումաշ ըլլալով՝ ալ չլկարողացաւ իւր սրտից աւերուոն այս անտանելի աղէտից դիմանալ, այսու ամենայնիւ ըզգուշացաւ, և չի համարձակեցաւ Թագաւորը յանդիմանելու՝ կամանոր վայրօք տրտնջարու : և երբ հասկցաւ, որ իւր ցաւով լեցուած կենաց վերջին ժամը հասած է, անուշ և սիրալիւր խօսքերով Թուղթ մը գրեց, և որով յայտնելով իւր հրաժարման վերջին ողջոյնը՝ քառասուն տարեկան հասակին մէջ կնքեց իւր կենաց օրերը :

Թագաւորը խեղճ Թագուհւոյն մահը աւելի տրտնութեամբ և ցնւօք լսելու տեղ՝ գազանային հաճութեամբ և անգութ ուրախութեամբ մը լսեց, և նորա նամակը առանց բանալու մէկ կողմ նետեց . յետոյ Երման տիկնայ Զոլբարդոս Երբին Լմմա քրոջ հետ աւմուսնանալու հօգ տարաւ, որոյ մէկ պատկերը տեսնալով սիրահարած էր, բայց իւր առաջուան բարբարոսութեան և ուխտագրութեան սպառիժն ստիպաւ ժամանակէն յետոյ իւր նորոգ ամուսինին ձեռք ստացաւ : Եւ մայ Թագուհւոյն վայրենի և անսանձ բնութենէն չլկարողացաւ նոյն քաղցրութիւնը վայելել, ինչ որ կարող էր վայելել Լտեղլիգէին միջոցաւ՝ զոր ինքը յառաջագոյն անասնական կիրքէն ստիպեալ կորնցուցած էր : Լտեղէգոսի անհաստատ փախկական սիրտը զգուշեցաւ անոր վարմունքէն, և այս բանը Թագուհւոյն ծանր եկաւ, և երկուքին մէջ խռովութիւն ծագեցաւ, և այս խռովութիւնը ամեն կողմ տարածուելով՝ ազգը երկու կուսակցութիւն եղաւ . ամեն գործ շփոթուեցաւ, և ամեն տեղ խռովութիւն ծագեցաւ : Եւ, Լտեղէգոս քանի՛ անգամ յիշեց այն Թըշուառ Լտեղլիգէ Թագուհին, արդեօք քանի՛ անգամ արտասուեց այն անորոքմութեան վերայ՝ որով անոր հետ վարուած էր : Եւ յիշեց, և սաստիկ զղձաց, բայց շատ ուշ : Օր մը՝ երբ

իւր սենեակին մէջ առանձին պատերով թուղթ մը կը փնտրէր, յանկարծ Նդելլիգիայի այն վերջին թուղթը ձեռքն անցաւ, դրնոր ինքը առանց բանալու մէկ կողմէ նետած էր: Երբ անոր գէրը և ձեւը տեսաւ՝ խոյն ճանցաւ զայն, և իւր խղճի խայթերէն պաշարուելով իւր դողդոջուն ձեռքը երկնցուց, առաւ և բանալով յետագայ խօսքերը կարդաց. «Վրտեր արքայ, ընդունէ՛՛ Նդելլիգեայի հրաժարման վերջին ողջոյնը. գոնէ նորա յիշատակը մի արհամարհէր՝ երբ նա աշխարհէն բաժնուի: Ո՛հ, ո՞վ պիտի կրնայ զբեղ այնպէս սիրել՝ ինչպէս նա սիրեց: Ո՞վ ապերժանիութեանս, նա ուրիշ համար չէր ապրեր, բայց եթէ միայն քեզ համար, նա ուրիշ համար աշխարհ չէիւ, բայց միայն քեզ համար. նորա ամեն զաւղմունքները և գործքերը քեզ համար էին: Դու զայն կ'անարգես... դու զայն անողորմաբար կը նենգես և կ'արհամարհես, ո՞վ անգութ... ահա կը մեռնի նա: Ետեղէ դու երբ այս թուղթը կարդայ, կայծակէ զարնուածի պէս խելքը գլխէն գնաց, և այնպէս կարծեց՝ որ թշուառ թագուհւոյն հոգեւարքի վերջին ջնջւածութիւնը կը լսէ. կարծեց թէ նորա վերջին աղեկոտուր հառաչանաց ողորմուկ հեծեծանքը իւր ականջին կը հասնի. և յետոյ բարձրաձայն ինքզինք նախատելով աղաղակեց. «Ո՞վ բարբարոս, դուն սպաննցիր զայն,

դուն. և այս լսելով՝ սկսաւ լալ:

Ենկէ ետքը հանգստութիւնը կորսնցնելով ալ չի կրցաւ իւր սրտին միակիւսութիւնն ու անդորրութիւնը գտնել: Իւր մտածմունքներէն ալեկոծուելով սիրտը կտորած վշտահար ասդին անդին կը շրջէր առանց ուր բըլսը գիտնալու. և ամեն ժամանակ այնպէս կը կարծէր որ Նտելլիգեային ուրուականը կամ անոր ոգին իւր ետեւէն ինկած զինքը կը հալածէր: Առկալի տխուր խորհրդածութեանց խոր անգունդին մէջ ընկզմած բըլսով՝ իւր առաջուան մորթութիւններէն հեռացած էր, մինչեւ անգամ թագաւորութեան հոգեբը իւր վըայէն ձգելու կ'աշխատէր, և կ'արհամարհէր իւր կենաց օրերը: Օր լստ օրէ իւր տէրութեան մէջ ամեն խռովութիւն և կըռիւ կը շատնար, ամեն բան տակն ու վրայ և շփոթութեան մէջ էր. արտաքին թշնամիները եւս նորա թագաւորութիւնը կործանելու համար իրենց զօրութիւնը միացուցին ներքին թշնամաց հետ: Դանիայի թագաւորը շատ զօրեղ նորա դէմ պատերազմի եււորը. և թէպէտ ինքը գէմ դրաւ՝ բայց և հոն իրեն մեծամեծ փեսաներ հանդիպեցաւ, և շատ արիւն թափուելէն վերջը՝ ալ չի կրցաւ գիմանալ և աղտոտելու համար փախաւ. սակայն իւր խղճի տառապանքներէն նեղուելով՝ և նոյն արժանահաս ծանր փեսաներէն ալ տանջուե-

լով և տաքնասելով չարացար մեռաւ, և ուխտադրութենքուն ու անողորմ մարդկանց դարհուրեմք օրինակ թողուց :

Աւրեմն թող գիտնան իշխանք, նաեւ բոլոր մարդիկ, որ խաղաղութիւնը և երջանկութիւնը ուրիշներն երջանկացնելուն մէջ միայն կը գտնուի . սրաի անդորրութիւնը գլխութեամբ, հաւատարմութեամբ, մարդասիրութեամբ և անմեղութեամբ կրնայ ձեռք բերուիլ : Ահ, որչափ սոսկալի աղէտք և թշուառութիւնք յառաջ եկած են և կուգան կամայաւորութենէ և խաբէբայութենէ, այլ ախա՜ն, որ մարդիկ դեռ չեն խրատուիր :

2.

(Թերեղիս Բաղդուկի)

ՓԼՈՐԻՆՏԻՈՅ մեծ տիրուհին Թերեղիա Բաղդուկի երկու տարի յետոյ այրի մնաց իւր երկու զաւակներովը : Դաւր այս տղայք՝ երիտասարդական հասակուն մէջ, հայրենական ճոխ և հարուստ ժառանգութեան տէր ըլլալով՝ բոլորովն զեղի և շուայ վարուց մէջ ինկան . և իրենց չար ընկերաց թերաղբուրութեամբ, և նոցա ծուռ ու մոլոր շաւղադր հետեւելով, իրենց անձը բոլորովն երկտա-

սարդական պէսպէս անտուակութեանց մատնեցին : Արդեւհէր և բարեպիտ մայրը շատ աչխատեցաւ, երբեմն յորդորելով, երբեմն սրաղատելով, շատ անգամ արատաւելով և երբեմն կշտամբելով կը փնար իրենց չար վարքը ուղղելու և իշխան անդր փոխելու, բայց զմէր էին այն ամեն թափած ճիւղերը, ըստ որում նորա՝ այլ եւս բնաւ չէին ակորձեր մայրական քաղցր խրատուց մտիկ ընել : Անձ որդին Փլորենտիոյ մէջ էր արդէն, իսկ փոքրը հայրենիքը թողած՝ կը թափառէր Խաղաղ կողմերը : Ասկայն իրենց բռնած այս մոլի ընթացքը սոսկալի ապագայ մը կը գուշակէր, ինչպէս որ եղաւ ալ :

Վանդի իրիկունը մը՝ երբ Բաղդուկին տան մէջ միայնակ և անմխիթար նստած՝ իւր որդւոց այս մոլոր ընթացքը մտաբերելով՝ անդադար կուլար կը հեծէր, յանկարծ սաստիկ զօրութեամբ դռներուն բացուելը կը տեսնէ, և օտարական մը գոյնը նստած, շունչը հատած, աչքերը կրակ կտրած և դէմքը այլայլած ներս կը մտնէ, և արինաշաղխ սուր մ'ալ ձեռքը դեպ իրեն կը վազէ : Տիկինը այս յանկարծական սոսկալի տեսիլէն խիստ զարհուրած և սարսափած վեր յաթիկեց . բայց օտարականը անոր ոտքերը ընկած անդադար գլխութիւն կը հաղթէր ըսելով. « Տիկին, ոգոր մի՛ ինձ պէս յետին թշուառականի մը . ես

Հռովմայեցի եմ, և գրեթէ մի քանի օր է՝ որ քաղաքս կը գտնուիմ։ Վարեւոր գործերու համար հոս եկած էի, և զանոնք կատարելով պանդոկ մը դնացի ճանապարհորդութեանս պատրաստութիւնը տեսնելու։ Այս տեղէն քիչ հեռու՝ դժբաղդաբար ինձ անծանօթ մէկու մը հանգիսեցոյ, բովէն անցած ատենս տմարդօրէն զիս մէկգի հրեց՝ և ես՝ իւր այս անշուրհ վարմանքին վրայ մէկ քիչ արտունջ յայտնեցի, որով ինքը դըժար և ներողութիւն խնդրելու տեղ՝ սկսաւ լըբութեամբ նախատել ու հայհայել, այսպիսի անպատուութեան վրայ իմ զայրոյթն շարժեցաւ, իսկ նա ալ աւելի դառն և կծու արհամարհանօք սկսաւ զիս անարգել, և մինչեւ անգամ մահ սպառնալ։ Արդ՝ ես ալ չկարենալով այլ եւս համբերել ըրած անտանելի նախադանացն ու լըբութեանը՝ խիղճն սուրս քաշեցի, ինքն ալ իւր սուրը հանեց, և մէկ հարուածով՝ զինքը վիրաւորած կռնակի վրայ գետին փռեցի։ Այլ կիներ և երկիր վրայ են, որ ամբիժ ձեռքս աւ կամայ արեամբ շաղախեցի, այսու ամենայնիւ անհնարին ցաւ կըգամ։ Բայց դու, Տիկին՝ խղճս ինձ նման թշուառականի մը վրայ՝ որուն մահն ու փրկութիւնը այժմբօւ ձեռքդ է։ Բայտ որում ես խենթի պէս չիթած այն ինձ փառնօ սպառնացող երկիւղալի տեղէն հաղիւ կրցայ փախչել, և ուր երթալ

կամ որու ապաւինելը չը գիտնալով՝ այս սան գոնէրը բարեբաղդաբար՝ բաց դառայ, և վրա տահութեամբ այս տեղ մտայ։ Արդ կը պաշտատիմ, ո՞ր բարեւիրտ Տիկին, օ՛ն բարեհաճէ՛ քանի մը ժամ զիս այս տեղ պահել, մինչեւ որ աղաւիմ զիս վնասողներուն ձեռքէն և կարողանամ գիշեր ժամանակ հօգիս փրկելի։ Այս ամենը լսելով տիրութիւն՝ սարսափած թմրեցաւ, և ձախորդ սոսկալի նախադուշակութիւններով միայր տակն ու վրայ եղաւ։ Այս առգնապալով վայրկենին մէջ մարդասիրութեան և կարեկցութեան զգացմանքէն շարժեալ՝ ամեն խորհուրդ մէկդի թողուց, և խիղճն սենեակը մայրուց ողորմելին և դուռը վրան փակեց։ Այլ այս ողորմելի մօր նախատեսութիւնքը սուտ չլին, ըստ որում ինչպէս՝ որ գուշակած էր՝ շատ չանցած նոր գլխիւն մի լսելով՝ գոյնը նետած դէպ ՚ի դաւ լիթը աճապարեց, և տեսաւ ահա իւր որդին՝ որ կուրծքէն կարեվեր խցուած՝ արիւնը աղբիւրի պէս կը հոսէր։ Թշուառ մայրը՝ իւր որդին այս խեղճութեան մէջ տեսնելով՝ բռն վանդակ մարմնը սարսափ, մայրական փափուկ սիրտը ճմրեցաւ, և աղեկսուր ճիւղ մը արձակեց։ Իսկ որդին՝ արիւնը գրեթէ հաւտած, մահուան վերջին սոսկալի վայրկենին մօտեցած, վերջին ճիւղ մը ընելով բոլոր այժմ ամփոփեց, և մարմնածալքերը գէպ ՚ի իւր ողորմելի

մայրը դարձուց և կիսահագագ ձայնիւ՝ «Դու, մայր իմ, ազադակեց, գիտցիր, որ ես արդարեւ արժանի էի՝ այսպիսի չարաչար պատժոյ, ահա իմ վրայ կը տեսնես Մատուցոյ արդար դատաստանին մէկ նշանը, ես իմ գործու վրա պատժուեցայ ։ Այլ եղբայրս գտնէ թող խրատուի իմ աղէտալի մահուամբս, իւր բնէ թացքը թող շօկէ . և եթէ զիս սարնողը բռնուի, դու, մայր իմ, կ'աղաչեմ, զինքը պաշտպանէ՝ ամեն կերպով . նա բնաւ երբէք յանցանք չունի, ես էի յանցաւորը, ես գրգռեցի : Այս բնաւ ու փեց հոգին . ու մայրն ալ խելքը գլխէն գացած կիսամուս ինկաւ փռուեցաւ իւր որդւոյն արիւնիւսայ դիակին վրայ ։ Այս սրտառուչ տեսարանին հանդիսատես եղողները՝ խկոյն մէկ կողմ առին թշուառ մայրը՝ որ մեռած կը կարծուէր . երկար ասէն աւնոր կենդանութեան վրայ տարակուսելէն վերջը՝ շատ դժուարութեամբ հաղիւս ամափեցուցին ։ Թշուառ Բալդուինն իւր մահահանգոյն ուշաթափութենէն արթնարով սկըսաւ դառն արցունք թափել երեսն ի վայր ։ Ամեն վայրկեան իւր որդին կը կանէր, մայրական գորովանք լցուած՝ կուզէր որ զայն միշտ իւր աչացը առջեւ ունենայ . ուստի և բուռն զօրութեամբ հաղիւս կըցան այն խեղճ մայրը հեռացնել այս սոսիսի տեղէն, ուր իւր որդին արեան մէջ թաթխուած կը կենար ։

Այլ արդ՝ կարելի չէ նկարագրել այն անձանօթ երիտասարդին կրած ցաւը, ահը և երկիւղը, որ զինքը գլխովն պաշարած էր . ուստի ընթերցողին կը թողում մակաբերել, թէ՛ ինչպիսի սոսկալի և իրաւացի գուշակութիւններով կը զարհուրէր, քանի որ իւր փաւկուած սենեկէն կը լսէր ամեն գողդիւն, և կ'զգար բոլոր այն սգաւոր տեսարանին ողորմուկ աղէտն ու սարսափը, որուն պատճառը դժբաղդարար նոյն իսկ ինքն եղած էր ։ Սէկ կողմէն՝ այնպիսի յարգելի մօր մը տպել ջանկութեան առիթ ըլլալուն կակիծով՝ աւելի լաւ կը համարէր և կը ցանկար, որ ինքը իւր թշնամւոյն տեղ մեռած ըլլար, և միւս կողմէն ալ յայտնուէր եւ կառավարութեան ձեռքն իյնալէ փախնալով՝ ամեն նոր ձայներէ և շարժմանքներէ կը տարասպիւր, և մարմինը ահ ու դողով փուշ փուշ կ'ըլլար ։

Ահա այսպիսի տառապանք անցուց նա գրեթէ գիշերուան մեծ մասը, ուր արդէն լռութիւնը բոլորովն տիրած էր . բայց կէս գիշերը բաւական անցած էր, երբ թշուառ Բալդուինն իւր ցաւերուն կակիծը քիչ մը մոռանալով՝ խելքը վրան եկաւ, և յիշելով այն օտարականը՝ գնաց անոր փակուած սենեկին դուռը բացաւ՝ ուր տրտում տխուր նստած էր, երբ ներս մտաւ նա՝ խկոյն երկտասարդը ընկաւ նորա ոտքերը, և սկսաւ

դառն արտասուք թափել: «Տիրուհի, բաւ նա, վիպ է երկինք, որ ամենեւին ակամայ... Խօսքը կտրեց առաքինի տիկինը՝ և «Վզէ՛, յոտն կայ, ո՛ր լաւ է, դու յետին աստիճան թշուառ մայր մը լսիր զիս, այլ սակայն բաջ գետեմքու անմեղու-թիւնդ, նայն ինքն որդիս իւր վերջին ասկիւն վայրկեանն պատուիրեց յատուկ՝ որ ամենայնիւ քեզ պաշտպան կենամ, և ես պարտաւոր եմ նոյնը կատարելու: Ուստի ահա շատ չ'անցած՝ կառք մը պիտի գայ զքեզ հայրենիքդ վերադարձնելու, ծառայներէս մին ալ ուղեկց պիտի վնի քեզ մինչեւ սահմանս գլուխը: Իսկ այս դրամները կը շնորհեմ քեզ ճամբու պիտայիցդ համար: Հուսկ յետոյ վերին Աթախնամու-թեանէն ամենայն յաջողու-թիւն կը մտնենք քեզ համար, նսեւ խնդրե-լով՝ որ իմ նախկին անդորրու-թիւնս և հանդիսս քեզ պարգեւէ՛ ուրիշ որ դու զիս զըրկեցիր ո: Հուովմայեցի երկոտասարդին սիրտը՝ դորովովր ցաւով մը ճմլեցաւ տիկնոջ այս աստիճան բարեարտութեան ու վեհանձնու-թեան վրայ, և սրտին կսկիծանաց դառնու-թենէն՝ «Վհ, երբեք, բաւ, երբեք չը պիտի կրնամ ներել ինձ, այսքան բարեկիրտ տի-րուհւոյմը յետին աստիճան թշուառութեան առիթ ըլլարուս համար ո: Ի վերջոյ իւր այն չափ շնորհակալութիւնները նուիրելով՝ և ի նշան խորին երախտագիտութեան բիւր սն-

գամ ակնածանօք նորա բարերար ձեռքերը համբուրելով՝ սկսաւ մեկնիլ գէպի իւր հայրենիքը, բայց միտքը Նաստատապէս դրաւ՝ որ պատշաճ ժամանակի մը մէջ՝ իւր ճշմարիտ ցաւոյ կսկիծանաց և երախտագիտութեան նշանը դործով ցոյց տայ:

Եւ յիշաւ իւր ցանկացած այս առիթը շատ չ'ուշացաւ, դիպումը շուտով ներկա յացուց իրեն այն պատեհութիւնը՝ որով կու-ղէր բարերար տիկինը դայն ինչ ծառայու-թեամբ սիրիլ: Վ խտրիա ըսուած անգը դեռ նոր անցած էր, և ահա պատահեցաւ երկոտասարդի մը որ արկնրուշտ աւաղակ ներէ պաշարուած՝ հազիւ հազ իւր անձը կարող էր պաշտպանել: Ուստի աճապարանօք իջաւ իւր կառքէն՝ և փութաց անոր օգնու-թեան հասնիլ: Վ յա տեսնելով անգու-թ ծիււղները՝ փախան մեկէն, բայց արդէն երկ տասարդը վերաւորուած էր: Ուստի անցաւ սրազ իւր կառքին մէջ առնելով եւս դարձաւ և Վ խտրիա տարաւ ամենայն խնամօք, և որովհետեւ վերքը բարեբաղդաբար մահացու և վտանգաւոր չէր՝ շուտով առողջացաւ:

Շատ և շատ շնորհակալ եղաւ այս նոր երկոտասարդը իւր ազատիչէն, բայց և մի կա-րող է պատմել աղասողին սրտի մխիթարու-թիւնն ու ցնծու-թիւնը, երբ բեց որ իւր ազա-տած այն երկոտասարդը՝ Փլորենտիոյ մէջ թրշ-

ւառաքար սպանած երիտասարդին եղբայրն էր : Գորովանօք զրկեց նա իւր աղատած երկ տասարդը՝ ու ըսաւ. «Բանին և որպիսին գոհու թիւններ մատուցանելու կը պարտաւորիմ ես բարձրելուն (Նստուծոյ՝ որ ինձ պարգեւեց այնպիսի եղանակ մը, որով կարողացայ գոնէ ինչ մը փոխարինել քու տնեւի մօրդ ինձ ըրած բարերարութեանը : Այստա յիշատակը յաւիտեան անջնջելի և անեղծ պիտի պահեմ սրտիս մէջ, և ինչ մեծ բարիք ալ ընեմ երբէք չը պիտի բաւականանամ, հետեւաբար և միշտ երախտապարտ եմ իրեն : Բայց դու աճապարէ՛ շուտով վերադառնալու սիրելի մօրդ քով, ըստ որում նա հիմա քու ներկայութեանդ պէտք ունի, ամեն վայրկեան քո յիշատակաւդ անհասրին ցաւոց մէջ կը տաղապի, և քո կարօտողը կը հալի ու կը մաշի : Ի՜նչ սէ՛ դու իրեն՝ թէ ի՛նչպէս ինձ շնորհած կեանքը շուտով յաջողեցայ քու փրկութեանդ համար՝ ի գործ գնելու, ըսէ՛ նաեւ թէ կը ցանկամ աչտահետեւ իմ կեանքս բոլորովին նուիրել ձեր երկուքին համար » :

Այլք երիտասարդը հասաւ Փրքեհտիա, պատահած անակնկալ դէպքը լսելով՝ իւր սատարիկ ցաւէն փայտինման արձանացաւ մը՝ նայ : Արդ՝ որովհետեւ ճանցաւ թէ իւր ազատարարը՝ միանգամայն և իւր եղբօր աղէտալի մահուան պատճառն է, ուստի երկու

տեսակ ներհակ կրից անհնարին վեճ մը կը յուզէր զինքը անդադար. սակայն ի վերջոյ անոր անմեղութիւնը՝ հասկնալով՝ մեղմեց խիստ իւր զայրոյթը, որով նա աւազին անդամ անխորհուրդ բորբոքած էր նորա գէմ. և երախտագիտական զգացմամբ լեցուեցաւ իւր սիրտը, մտաբերելով որ իրեն ազատարար հանդիսացաւ նա՝ արկնըռուշտ աւազակաց ճիրաններէն փրկելով իւր հոգին : Աւստի դառն արտասուօք լալով իւր եղբօր մահը, միանգամայն ջանք ըրաւ՝ որ զինքը փրկողը դատաստանէ աղատէ :

Ի վերջոյ այս երկու զարհուրելի դէպքերը մեծ ներգործութիւն ըլլին իւր վրայ : Աստիներեւ տեսաւ թէ սանձարձակ երիտասարդութիւնը՝ ի՛նչ սոսկալի վտանգներու կենթարկէ զմարդ. ուստի բոլորովին աղէկի փոխեց իւր բազբը, և խոհեկան վարուք մը խիթարեց իւր մայրը՝ որ երէց որդւոյն մահ հռամբը խոր թափածութիւն մը կը տիրէր իւր սրտին վրայ մինչեւ այն ատեն :

Արիտասարդաց կեանքը անփորձ ըլլալով՝ այլ և այլ կերպիւ միշտ վտանգի մէջ է, մահաւանդ անկիրթ և չար ընկերներու հետ յարաբերութիւն ընող թեթեւամիտներու վեճակը՝ կարեկցութեան և ողորդ արժանի է : Այսինքն թէ ամենօրեայ փորձելով խրատուէին,

և առանց մեծ փնտաներ կրելու՝ կրենց աղէտալի փնտանէն ետ դառնալով ուղղութեան գային: Այլ երանի թէ ծնողք կրենց զաւակաց մեծագումար շոխութիւններ ժողանդութիւն ձգելու տեղ, անոնց բարեկիրթ դաստիարակութիւն տալու՝ և պատուաւոր փնտանի մէջ մեծցնելու հոգ տանէին, որն որ ամենաճոխ հարստութեանն աւելի նախապատել է, և որ միայն կարող է երջանիկ կենաց առաջ նորդել զերեք: Աստի սոյն պատմութեան հետ մենք եւս յորդոր կը կարգանք մեր հասակակից սիրելի եղբարց, որ հեռի կենան առաւել ու անխրատ փարմանքներէ, խորշին ու փախչին չար ընկերներու կենտակցութեանն, և անոնց հրապուրանաց ականջ չը կախեն: Բարի խրատներն ու յանդիմանութիւններն որչափ ալ սաստիկ լըլան, միշտ փրկարար են և բաղդը արդիւններ ունին, եթէ յոժարութեամբ ու սիրով ընդունուին:

է.

Երջանկութիւն

Զուտ մէկը՝ որ երջանիկ լինելու չը ցանկայ, և չ'աշխատի ամենայն ջանութեամբ հնարիւք զայն ստանալու. և գրեթէ մէկն ալ չը կայ՝ որ այնքան վշտերով և բաղձանքով փնտռած

երջանկութեան հասնել չը կրնարուն համար՝ չը տրանջայ: Բայց պատճառն ի՞նչ է արդեօք, որ ամեն ատեն ու մեծ ջանքով երջանկութեան ետեւէ եղող այնքան մարդկանց մէջէն՝ գրեթէ ոչ մէկը երբեք կը պատահի որ զայն գտնայ: Այն գուցէ մարդկիներէն շատերը մոլոր և պատիւ առաջնորդաց հետեւելով՝ ուղիղ ճանապարհէն խոտորած են, և այն տեղ մառաւանդ փնտռած են՝ ուր որ շատ դժուարին է զայն գտնալ: Այս շատ կը տարակուսիմ, բայց հետեւեալ պատմութիւնը գուցէ ներկայացնէ մեզ ասոր յարմար ուրուական մը, ուսկից կարողանանք գիտնալ ինչպէս լըլանք: Այս պատմութիւնը թէպէտ քիչ մը առասպելով խառնուած է, սակայն շատ անգամ՝ առասպելաց զիմանիկն տակ՝ մեծամեծ ճշմարտութիւններ ծածկուած կան:

Ալմէք անուն արաբացի հովիւ մը՝ երբ օր մը դաշտէ ի դաշտ իւր հօտը կը պտուղջրներ, լեռան մը ստորոտին քով տերեւենէրով և մացառներով ծածկուած այր (մաղրա) մը տեսաւ, և զայն զննելու համար ուղեց ներս մանել: Այլին ներս մտնելու ճանքան մութ և երկիւղալի էր, բայց ներսի կողմը վերէն ցողացած լուսոյ մը նշոյլէն՝ լուսաւորուած կ'երեւնար: Այլ ի լոյսը յոռալ երթալով՝ փոս անկեան մը մէջ քսակ մը, մատանի մը և

Հնոտի թուղթ մը տեսաւ : Իսկոյն իւր ձեռքը դէպ ի քսակը երկնցուց՝ և առաւ զայն ուրախութեամբ . բայց երբ տեսաւ՝ թէ ահոր մէջ բան մը չը կար, « Ինի՞նեալ ըլլաւ դու, բաւ, որ զիս անօգուտ խորելէ ի դատ բան մը չը կրցար ընել, երանի՛ թէ ասիկա ոսկւով լեցուն ըլլար . . . այլ վայրապար ցանկանալէն ինչ օգուտ կ'ելլէ, գնա և դարձեալ մինչեւ հիմայ եղած տեղդ կեցիր » . և զայս բերով՝ բարկութեամբ դեմին դարկաւ . քսակը : Այբք քսակը դեմին դարնուեցաւ, Ալեմէք շաչիւն մը լսեց՝ որ ոսկւոյ ձայնին կը նմանէր : Օտը մանալով այս բանին վրայ՝ կը վերցնէ զայն վերտին, և ոսկւով լեցուն կը դնէ : Իւր ցրն ծուծենէն ապշած՝ « Ի՞նչ դուցէ, կրտէ, կա խորդուած լինի այս, բայց ինչ և իցէ ես ուրախութեամբ վայելեմ այս ոսկիները » : Օտը բերով՝ նսեւ մատանին և թուղթն ալ կ'առնու, և շուտ մը այրէն կ'ելլէ : Դուրս ելածին պէս՝ « Ի՞նչքա՞նք բարեաւ, կրտէ, լերինք և դաշտք, ես կ'երթամ ուրախ լինելու՝ օրքան ժամանակ որ այս դանձը իմ քօխ է : Երանի՛ թէ Կէքքէի մէջ լինի . . . » : Տալիս իւր խօսքը չը լրացուցած՝ ինքզինքը իւր ցանկացած տեղը գտաւ : Օտը տեսնալով եւս քան զեւս ապշած և շուարած՝ գողալով թուղթը կը բանայ, և անոր մէջ այս խօսքերը կը կարդայ. « Այբք որ ուղեւ քսակը

ոսկւով պիտի լեցուի, և մատանիովդ ակնը թարթի մը մէջ կամքիդ ուղած տեղը պիտի ըլլաս » : Այս աղգմանէն՝ առաջին անգամ Ալեմէքին սիրտը ինկաւ աշխարհաշուքեան գրգռութեամբ, զոր և նոյն վայրկենի մէջ ուղեց ընել : Տեղէ տեղ փոխադրուելու դիւրութիւնը ունենալով, սակաւ ժամանակի մէջ աշխարհիս մեծ մասը պարտեց : Իսկոյն շատ ուրախացաւ՝ երբ նշմարեց աշխարհաց զանազանութիւնը, կլիմայներու տարբերութիւնը, բնութեան բազմատեսակ բերքերը, արուեստներու տեսակ տեսակ հնարքները, զանազան աղգաց բարուց և սովորութեանց տարբերութիւնը, բայց ժամանակէ մը ետքը այս ուրախութիւնը սկսաւ նուազիւ : Արքան յառաջ կ'երթար՝ այնքան այն դանազանութիւնները որոնցմով ուրախած էր առաջ՝ պակսած կ'երեւէր, որովհետեւ արհեստները և բնութիւնը գրեթէ ամեն տեղ մի և նոյն առարկաները, կամ անոնց նմանութիւնը կը ներկայացնէին . վասն զի մարդկանց սովորութիւնները և բարքը մի և նոյն բնական զգացմունքէ ծնած ըլլալով, և ոչ մի բանով իրարմէ կը զանազանէին, բայց եթէ փոքր տարբերութեամբ մը : Երաւեստութեան գրգռութեամբ կ'արեւելէ հետաքրքրութիւնն ալ բոլորովն դադարեցաւ, և իւր այնչափ շրջալիք բաւականանալով՝ հանգստանալ խորհեցաւ :

Իւր այս նպատակին համար Կոստանդնուպօլս քաղաքը ընտրեց, ուր աղէկ սեպեց այն հեշտութիւնները ուղածին պէս լաւ մը վայելել՝ զորս իւր ճոխութիւնները դիւրաւ կրնային ճարել իրեն, և մանաւանդ այն տեղ զանազան աղբաց և ժողովրդոց յաճախակի երթեւեկութիւնը կարող էին նորոգել իւր մէջ այն ամեն բաներու յիշատակը, զորս իւր աշխարհաշրջութեան ժամանակը զանազան տեղերու մէջ տեսեր էր։ Աւստի այն տեղ ալ իւր անձը ամեն տեսակ զբօսանաց տուաւ, ինչ որ ուղեց՝ ըրաւ, խորտոմտութեանց և գրգանաց մէջ թաղուեցաւ։ Իսկ սակաւ ժամանակէն յետոյ՝ ասոնցմէ ալ ձանձրացաւ։ Եւ յաճախակի սովորութեամբ՝ աւանտախորտելի հեշտութիւններն անգամ զլուրէն եղան, որքան կը ջանար հեշտութիւնները փոխփոխել՝ այնքան ալ անոնց ամենուն մէջ անախորժութիւն կը գտնար, և պարապրդութեանը պատճառաւ անտանելի ձանձրութենէ կը տառապէր։ Իւր զեղիտութիւններէն պատճառած ախտը՝ ի վերջոյ զինքը սթափեցուց, և հասկցուց թէ երջանկութիւնը փախեկակեցութեան և կոնապի պարապրդութեան և շուարտութեան մէջ չը կայանար, ուստի միտքը դրաւ՝ որ զայն աշխատութեանց և պաշտօններու մէջ փնտրուէ։

Իւր հարստութեանց ճոխութիւնները՝ ի

րեն համար դիւրութեամբ պաշտպաններ և բարեկամներ շահեցան, և ճանապարհորդութեան մէջ ստացած՝ ծանօթութիւնները զինքը ամեն ծանրակշիռ իրողութեանց խիստ յարմար հանգիստացցին։ Ասկաւ ժամանակի մէջ՝ աստիճանէ յաստիճան բարձր պաշտօններու վերացաւ, մինչդէռ եպարքոսութեան պատուոյն ալ հասաւ։ Այս պաշտօնին մէջ մեծամեծ իրողութիւններ սկսան աւանտախորտելի զինքը նեղել։ Երբեմն իշխանին հրամանները, և երբեմն ժողովրդեան բողբոջները՝ երբեք ժամ մ'ալ անդորրութիւն և հանգիստ չէին տար անոր։ Ասկաւ թոյլ լինք նախկին ցնորքները և անոր հարձերուն նեղութիւնները, նախանձաւորաց և չարակամաց դաւերն ու նենգութիւնները նորա միտքը կ'ալէկածէին և կը վախճէին։ Յետոյ փորձով հասկցաւ՝ որ աստիճանները և պատիւները ուրիշ պտուղ մը չեն բնծայեր, բայց եւ թէ շքեղազարդ գերութիւն մը։ Իսկոնքմէ եւս ձանձրանալով՝ այն ինչ կ'ուզէր մեկդի բաշտել, Կոստանդնուպօլսոյ մէջ լուուեցաւ՝ որ Պարսից թագաւորը կը պատրաստուէր Տաշիսոյ դէմ պատերազմ տարաւ։ Երբ անոր յանձնուեցաւ այս մեծ հոգատարութիւնը, որպէս զի աճապարանօք երթայ և նուաճէ իւր թոխտ թշնամին, նորա սրտին մէջ փառաց ցանկութիւն մը ծագեցաւ, և խիղջ ելաւ դնաց։

Առաջին երկու ճակատամարտները մեծ յաջողութեամբ վճարեց, մինչդի թշնամեաց սաստիկ հարուածներ տարով, պարտաւորեց զանոնք Տաճկաստանը թողուլ՝ զոր արդէն առած էին։ Աւստի և շատ գովեստներ և պատիւներ ընդունեց. վասնզի Ալիմէքի աշունը դովութեան արձագանքներ կը հրնչէր բոխանդակ տերութեան մէջ, և ինքնաւիաք պատրաստուած էր մեծ հանդէսով և պատուով ընդունել զայն 'ի Վրաստանդնուպօ լիս։ Բայց յոյժ տագնապաւ դէպ 'ի թշնամեաց երկիրը յառաջ երթալու ժամանակ՝ անդիտաբար դարանի մը մէջ ինկաւ, և առանց իւր զօրաց մեծ կոտորածին անկէ չը կրցաւ խալտել։ Շուտ մը գործերը ուրիշ կերպարանք առին, և պատրաստուած յաղթանակին տեղ՝ ոսկեթել պարանի մէջ իւր մահը ձօնեցած տեսաւ։

Բարեբաղդաբար՝ մատանին զինքը այն ուրոգայթէն ազատեց, ուստի աներեւութացաւ. և Հնդկաստանի զանազան կողմերը շրջելէն յետոյ՝ միշտ տաղտուկութիւնը և մշտայուզութիւնը իւր հետ կրելով, 'ի վերջոյ Վոլկանդա քաղաքին մէջ դադրեցաւ, որուն մէջ Օ. Ելիմա անուամբ թագուհի մը կ'ըլնէր, այնքան գեղեցիկ մինչդի զարմաւիշ։ Ահոյ կը համարուէր։ Երբ տեսաւ զայն Ալիմէք՝ իսկոյն զմայլեցաւ, և զանազան հնարքներ կը

փնտռէր արքունեաց մէջ մտնալու համար։ Հռչակուած մեծ փառքը [և պատիւը՝ իւր գեղեցիկութիւնն՝ աղին և նազելի քաղաքաւիարութիւնը՝ իւր փեմ՝ ազգու եւ քաջի մաստ խօսքերը՝ զանազան աշխարհաց վրայ յօռուած տեղեկութիւնները՝ (յորս ինքն անձամբ պտրտած էր,) Օ. Ելիմայի միտքը յաւփրչտակեցին, և Ալիմէքի ընկերակցութիւնը անոր հաճելի ըրին։ Թագուհին հրաւիրեց զ'Ալիմէք Վոլկանդայի մէջ մտնու, և Ալիմէք յօժար սրտով յանձն առաւ թագուհւոյն այս հրաւերը։ Ի պատիւ անոր հանդէսներ՝ որսորդութիւններ և զանազան խաղեր կարգուեցան թագուհւոյն կողմանէ։ Եւ Ալիմէք ժամանակ ժամանակ վայելչապարզ զգեստներով՝ պատուական գոհարներով և շքեղ դարձ դարանքներով՝ աւելի եւս յայտնի կընէր իւր փարթամութիւնը և ազնուութիւնը։ Օ. Ելիմայ սակաւ առ սակաւ բարեկամացաւ անոր հետ, և սիրահարելով եւս՝ նորա հետ աւմուսնանալու յօժարութիւն զցուց։ Ալիմէք ուրախութեամբ լլուած՝ այն ինչ այնպէս կը համարէր որ հասած է այն երջանկութեան՝ զոր շատոնց կը փնտռէր. պարտականք՝ որոյ համար օտարականի մը սպասաւորելը դժպտաւ տեհ կը թուէր, նախանձելով՝ ծանր զրպարտութիւն մը հնարեցին, և անով այնպէս հաւմոցեցին թագուհին՝ իբր ստոյգ և ճշմարիտ,

մինչդեռ խոսքն մահուան վճիռը տուաւ. որով ստիպուեցաւ նա վերադառնալ մատանայն զբռնութեանը դիմել՝ փրկուելու համար:

Ելաւ անկից ցաւօր և զայրանալով, իւր անկեղալութեանց վայրկենի մը մէջ փճանալուն՝ և այն երջանկութեան ողնախալուն համար՝ զոր 'ի վերջոյ դատած կ'երազէր. և Վսից ուրիշ զանազան կողմերը շրջելով՝ առանց գիտնալով թէ արդեօք ուր պիտի դադարէր, միշտ միտքը շփոթած և իւր անձին ձանձրացած՝ վերջապէս իւր միտքը դրաւ Սինեացւոց սալխարհը երթալ: Օր մը այն տեղ՝ երբ ինքն իրեն իւր տրամադի խորհուրդներէն տակն ու վրայ եղած՝ անշէն դաշտերու մէջ կը շրջէր, հեռուանց նուագարաններու և երգոց ձայներ լսեց, և ինչ լըպը գիտնալ փափագելով՝ դէպ 'ի սոյն ձայնը եկած կողմը դիմեց: Հիւսիսէն մը քովերը հասնելով՝ շինական արանց և կանանց խումբ մի տեսաւ, որք երգելով և նուագելով կը սրարէին միմեանց հետ, և ուրախութեամբ կը հրճուէին: Երես անկեղծ և պարզ ցնծութեանը վրայ զարմանալով՝ սպիտակ մարմնով՝ յարգելի ձերուհւոց մը քով մօտեցաւ, որուն գէմքը այնքան զուարթ էր՝ որ յայտնի կ'երեւար թէ տարիներու շատութիւնը առանց գինքն ընթելաւ՝ գեռ եւս մարմնայն և հոգւոյն զուարճութիւնը և զօրութիւնը անխորտակ կը մնար, որով և ուրա-

խութեամբ նստած էր նոցա հանդէսը զննելու համար. և հարցուց անոր այս կարգէ կանոնէ դուրս ուրախութեան պատճառը: «Վեղ համար կարգէ դուրս չէ, բաւ ծեւրը, որովհետեւ մեր աշխատանքներէն հանդատացած օրերուն մէջ, մեր անդատաններուն պաշտպանն եղող չատուծայն՝ մեր պաշտօնը կատարելէ զինի, մնացած ժամերը այսպիսի ուրախութիւններով՝ անգնատ կ'անցնենք:» Եւ ինքն դուրս քաղցրագոյն կերպով կրտէ լիւնքը, ձեր միւս օրերուն մէջ ընելք աշխատանոց ծանրութիւնը կը թեթեւցնէր, և ձեր ապագային մէջ վարելիք թշուառ կեանաց վիշտերը կ'սփռէր: Եւ Գերուհին նորա խօսքերուն վրայ ժպտելով մը կ'ըսէ. «Եթե նստուն տարիէն աւելի է՝ որ այս տեղ սոյն կեանքը կը վարեմ, և օր մ'ալ զիս ապերձանիկ չը դուայ: Եթե մ'որ ձեզ մեծատանցդ խիստ անհնարին կը թուի՝ երջանկութիւնը գտնել այնպիսի տեղ մը ուր ոսկին և արծաթն հաւ բարուած չեն, և ուր որ պատուական դահարները ճառագայթ արձակելով չեն փութիր: Բայց մենք գեղջիկայնք» երբ ձեր քաղաքներուն մէջ մոնանք՝ աղմուկներ և խռովութիւններ թաղաւորած կը տեսնեմք, ձեր վարժամանութիւնները շատ անգամ ցաւակցութեան առիթ կը լինին. քան թէ նախանձու: Եւ չորրորդամասութիւնը ձեր մէջ տե-

դն չ'ունի, վասնից ազահուլթիւնը և ամբարհաւաճութիւնը՝ զայն կը հեռացնէ ձեռքէ ամեն ժամանակ. և անդորրամտութիւն չեղած տեղն ալ՝ երջանկութիւն չը կայ: Ա՛նք խիստ սակաւ հարուստ եմք ձեռքէ, և մենք ոսկին ու արծաթն հաղել թէ կը ճաննաւք. բայց դուք անոնցմով ի՛նչ որ ալ գնէք, զայն բաւականացէս կրնային մեզ՝ մեր խաշնիքը և անդաստանները, և մէք անոնցմով գոհ ըլլալով՝ երջանիկ եմք 7:

Հիացաւ Ա՛լիմէք Տերունւոյն խօսքերուն վրայ, և միանգամայն ուզելով դիտնալ թէ՛ ի՛նչպէս կարելի էր կարօտութեան և աշխատանաց մէջ վայելել այն երջանկութիւնը, զոր խորնոյն իսկ փափկութեան և ճոխութեան մէջ տակաւին չէր կրցած գտնալ ուստի խորհեցաւ որ քիչ մը անոր հետ խօսակցի. «Ա՛նհր նարին բան մը կ'երեւի ինձ, կրա՛ն, որ ամեն օրերը աշխատութեան և տքնութեան մէջ անցնելու ստիպուող ձեռք նման մարդիկը՝ երջանիկ կարողանան կուտիլ 7»: «Ա՛շխատանքը՝ պատասխանեց արեւորը, միշտ պարագորդութեան սպրեւը վարժուած մարդու մը կարելի է որ շատ ծանր թուի, բայց մեզ համար ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ ղլօսանք մը: Տըխուր և դառն է ինձ այն ժամը, յորում երբեմն կը ստիպուիմ՝ դադարիլ իմ սովորական գործերէս՝ և անգործ նստիլ: Ա՛յն ատեն ինձ

կերելի թէ ժամանակը իւր ընթացից մէջ թուրացած է, և իւրաքանչիւր րոպէները՝ մէյ մէկ դարեր կ'երեւին: Ա՛յնչդեռ եթէ աշխատանացս ղլաղիմ, գրեթէ առանց զգալու երեկոյ եղած կը գտնեմ, և երբէք զդուելի պարագորդութեան ծանրաբեռնութիւնը չեմ զգար 7: «Բայց կը մնայ քեզ աշխատանաց ծանրութիւնը կրել՝ կրա՛ն Ա՛լիմէք, որ աւելի եւս տաժանելի և անտանելի է 7»: «Ա՛շխատանաց ծանրութիւնը՝ կրկնեց Տերը, դժուարակիր է գերւոյ մը՝ որ հարկաւ ստիպուած է զայն կրելու, անկարող լինելով ուզած առնել հանգիլ: Ա՛յլ մենք գերբնեւումնան չեմք, անոնց պէս ուրիշին համար աշխատելու բռնադատուած չենք. երբ կ'աշխատիմ ու կը հոգնիմ՝ հարկը պահանջած ժամանակ կը հանգչիմ, վերստին աւելի ուժով դործելու համար, և ուրիշներուն ալ երբէք չեմ թողուր իրենց կարողութիւնն և չափէն աւելի աշխատիլ: Այսպէս աշխատանքը ոչ միայն ծանրաբեռնութիւն չէ, այլ նաեւ կրթութիւն մը: Ա՛շխատանքը կ'ըստիցնէ զմեզ, և ամեն տխրական ու փնասակար խորհուրդներէն աղատ կը պահէ. մարմինը քաջառողջ և ուժեղ կընէ, հեռու այն անտերէն, որոնցմէ՛ գատար կակեացք շատ անգամ կ'ընեղուին և կը տագնաւագին: Ա՛շխատանքը քաղցը և անտրժեկ կընէ կերակուրը, և հանգիստ քուն կը պարգեւէ,

և մեր այն աշխատանաց արդիւնքներուն ակն
կալութիւնը՝ յարատեւ քաղցր բերիլուութիւն
մ'է մեզ համար, զոր դուք ձօնքդ և մեծա-
տուկդ չէք ճանաչեր։ Աւարանիւր ահօս
զոր կը սրտառեմ անդամանին մէջ, հնձոց
ուրախարար օրը կը յիշեցնէ ինձ, և այս մը
տաճմունքը կատարեալ ու անպատու մնծու-
թիւն կ'ընծայէ ինձ ու։ Այլ այս արդիւնքը՝
զոր դուք ձեր բազմօրեայ աշխատանքներէն
կը ժողովէք, կրտէ Ալիմէք, հարուստներուն
առանց աշխատանաց և տնտեսութեանց վայել-
քածին հետ բաղդատելով՝ չնայն բան մ'է ու։
Այլ ըստ ես իրապէս իմ ծարաւս զովացնեմ սրտ-
տախտանեց ծերունիին, այս տեղէն վաղղ այս
փոքրիկ առուակէն, ինձ ինչ փայլթ և թէ
ուրիշները ամբողջ Արիւստը կը խմեն։ Արք
անդամանքս և խաչինքս իմ ամեն կարեւոր
պիտոյքներս կը լեցնեն, ալ աւելի ինչ կ'ու-
ղեմ։ Արքանիւթիւնը ընչից հաւաքման մէջ
չը կայանար. այլ աշխատանաց կամ բաղդ-
դին ընծայածը անդորրամտութեամբ վա-
յելել գիտնալու՝ եւ անով բաւականանալ
կարենալու մէջ։ Վոք՝ որ առատութեան
մէջ կը լողար, անշուշտ ինձմէ շատ կարօտա-
գոյն էք, վասնզի ձեր բաղդանքները հեռա-
ւոր և անհարկին բաներու կը տարածուին,
ի բնէ ոսկաւ պիտոյից ենթարկուած եմք,
որոնք եւս գիւրաւ կը լեցուին ուրիշ ան-

թիւ կարեւորութիւններ՝ զորս ես չեմ ճա-
նաչեր կամ չեմ հոգար, ձեր բաղդանքները
ձեզ համար կրտեղծեն և կը հնարեն. և երբ
ձեր այն աւելորդ բաղդանքները չիկնար ձեռք
ձգել, հանապաղ անհանգիստ և դառնացեալ
կը լինիք։ Արքանիւթիւն համար երեք բան
պէտք է, և ոչ աւելի. և դու անխելօ կըր-
նաս ինձ հաւատ ընծայել՝ որ շատնոց փորձը
առած եմ, և բազմամեայ հասակին ընթաց-
քին մէջ շատ անգամ տեսած եմ, ոչ միայն
քաղարին խառնութիւնը և շուկը, այլ և
գիւղօրէից անդորրութիւնը և լուութիւնը,
և ասոնց երեքն ալ անշուշտ կարեւոր են, և
ասոնք են. անդորրամտութիւնը, աշխատա-
սիրութիւնը և գոհունակութիւնը։ Այլտեղ
խաղաղ և հանդարտ պահել գիտցիր, ատե-
լութենէ և հակառակութենէ խորշելով, կրից
ստատիւթիւնը սանձահարելով, արիւստը
չարեայ յաղթելով կամ համբերելով՝ որք հար-
կու կուգան և կը հասնին մարդկային սեռիս
փոյ. դուռնի պարապորդութենէն փախլի
գիտցիր, և գործի մը ճշգրտ. խոհեմութեամբ
փայելել գիտցիր այն ամեն բարիք թէ շատ
թէ սակաւ՝ զորս կը սրարդեւէ քեզ Աստ-
ւած, և անոնցմով բաւականացիր, և ահա
անոնցմով դու երջանիկ կը լինիս ու։

Օարմատցաւ Ալիմէք գեղջկականի մէջ
այնքան հանձար ու խոհեմ խորհրդածութիւն

գտնաբերով, և նորա վերջին խօսքերը իւր սրտին մէջ աւելի տարաւորուեցան : Անկէջ հըրաժարելով, գնաց առանձնակի իւր այն ըստաներուն վրայ մտածելու . և որքան կը խորհէր՝ այնքան ալ ծերունււնցն ըստաները ճշմարիտ կը գտնէր . «Աւրեմն՝ կրէր իւր մտքով, արդէն այն երջանկութիւնը՝ զոր ես մինչեւ ցարդ այնքան սքնութեամբ և քանքով ՚ի զուր փնտռեցի, նոյն իսկ այն շէնքերուն մէջ կը բնակի՝ ուր ես իսկ ծնած եմ, ուստի ես թողով զանոնք ուրիշ բան չեմ ըրած՝ բայց եթէ աւելի եւս անկէջ հեռացած եմ, Աւրեմն քանի որ այսպէս է, պէտք է եղուկ կարգաւ այլին մէջէն իմ գտած այն կախարդական բանին համար՝ որով ինքզինքս երջանկութեան հասած կը համարէի : Այլ առ դարեւ եթէ ազդէ մը նկատուր ըլլամ՝ ի՞նչ կրնամ ընել, ընդ հակառակն աւելի թշուառացած կը գտնեմ ինքզինքս. մինչեւ ցարդ անկէ ի՞նչ օգուտ շահեցայ, եթէ ոչ ասդին անդին ջիջելէն յոգնած և ձանձրացած, մարդկային աղդի չարութեանց վրայ տխուր ծանօթութիւն մը ունենալէ զատ՝ բան մը չը շահեցայ, և այս չարիք ամեն տեղ մի և նոյն են, և մարդկանց զանազան յիմար մոլորութիւններէն զատ ուրիշ բան չի սովեցայ : Անամոքելի հեշտութիւններէն զոքաւմ՝ որք մէկ ժամ մը անգամ ճշմարիտ և կատարեալ

ուրախութիւն չ'ընծայեցին ինձ, այլ ընդհակառակն դժոխքին դռները հասուցին զիս : Սնտի փառախրութեան մը համար նեղորր տութեան՝ անհանգստութեան եւ տառապանաց խուռն բաղմութենէն նեղուեցայ, որոց փախաբէնը՝ ՚ի վերջ սաստիկ փնտռուեցաւ անձս, և թիչ մնաց որ պիտի կախուէի : Անմտաբար խաբուեցայ անօրէն կնիկէ մը՝ որ զիս սիրել կը կեղծէր, և որ զիս այնքան կը հաւատացնէր . բայց այժմ կը շըլմ երեւելալ և տատանեալ և նոյն իսկ անձէս նեղեալ : Ահ, որքան լաւ էր ինձ՝ եթէ ծնած տեղւոյս և առաջին պարզմտութեանս մէջ մը նացած լինէի : Արտակուրը՝ զոր այնտեղ կ'ուտէի, պարզ էր . բայց ակորժակը՝ որ երբէք չէր պակեր, որքան կը համեղացնէր զայն : Հանդերձներս թէպէտ հաստիկ և հին էին, սակայն որքան աւելի կը պաշտպանէին զիս եւ զանակներու անբարեխառնութենէն, բանթէ անոնք՝ զորս վերջերս պարտաւորեցայ տեղ տեղ հագնիլ, նորութեան (ֆաշ) փափուս կանտութենէն ստիպուած : Այբատիկ էր հիւղըս, բայց որքան քաղցրութեամբ՝ անդորրամտութեամբ և հանգիստ կը ննջէի անդ : Հօտին սրահայանութիւնը՝ կամ անդաստանիս մշակութիւնը՝ բոլոր օրը կը դաղղեցնէին զիս . բայց որքան նախադասելի էր այն տեսակ պարապմունք մը, այն զորուքն դատարիկցու-

Թեման՝ որմէ շատ անգամ տառապեցայ : Այլ
գարեւ յարգելի ծերոյն խօսքերը իրաւ են ,
և Բարձրեալը ներկայացուց ինձ զայն՝ զիս
բուսաւորելու համար : Այն մարդասէր Աս-
տուծոյ ձայնն է , որ զիս յուզողութիւն կը հը-
բաւիրէ՝ ուրկից խոտորեցայ , և պարտ է ան-
սալ նայն ձայնին : »

Ամբողջ գիւրերը սոյն մտածութիւններով
անցնելով , առաւօտեան լոյսը ծագելուն պէս՝
խիւղոյն ծերունւոյն քովը դարձաւ , և կը խն-
դէր անկէ՝ որ հաճի զինքն իրեն կենակից ըն-
դունելու , որպէս զի սկսի փայելել նորա հետ
այն երջանկութիւնը՝ զոր մինչեւ այն ժամա-
նակը ամեն տեղեր փնտռելով չէր կրցած
գտնալ : Օրերունին երբ լսեց նորա խօսքերը՝
ժպտելով մը բաւաւ անոր . « Իսկառ ուրախ եմ՝
որ մեր կենցաղավարութեան պարզութիւնը
և անմեղութիւնը աւելի երջանիկ կը թուի
քեզ , քան զայն՝ զոր երէկ կը համարէիր .
բայց այս կենցաղավարութիւնը այժմ քեզ
չք յորմարիր , և երջանկութիւնն ալ միայն
գիւղերու մէջ չի բնակիր : Արովհետեւ բաւ-
զաքի և փարթամութեանց մէջ եւս կրնաս
զայն գտնալ՝ երբոր կամենաս . բաւական է որ
գիտնաս անդորրամտութիւնը հաստատուն
պահել , ունեցած բարիքներովդ բաւականա-
նալ , խորշերով անկարգ և չափէ դուրս բաղ-
ձանքներէ՝ որոնք բնականաբար չեն յագենոր

և վերջ չունին , և դատարկութենէ հեռանալ՝
օգտակար և համեստ դործի մը պարտաւերլո-
տակէ զատ՝ բան պէտք չէ քեզ : »

« Ի՞նչոր բաձնեւրդ կարելի է ինձ ընել , Ը-
սաւ Ալիմէք , բայց խիստ կը յագնեցնէի զիս՝
անձամբ երջանկութեան ձանապարհը խնդ-
րելովս , զոր դու սիրով և գիւրութեամբ ինձ
կը ներկայացնես : Ասկէ՛ ի՞նչատ՝ դեղը կական
կը ներկայացնէ : Ի՞նչ է , զոր պիտի կըր-
նամ յաջողապէս վարել : Այն ատեն պատ-
մեց անոր իւր ազգատոհմը և հայրենիքը , այ-
լին մէջ այն աղէտավի բոսիք և մատանին ինչ-
պէս գտնալը , և իրարու ետեւէ իւր գլխէն
անցած բոլոր ուրիշ անցքերը : Յետոյ երկու-
քն եւս ծերունւոյն տարւոյ՝ բաւաւ . « Ասնք
քեզ կը նուիրեմ , միայն թէ բարեհաճիս այ-
սուհետեւ զիս քու քովդ առնելու : Օ՛հայս
լսելով հանձարեղ ծերունին՝ « Այլէ , բաւաւ ,
որովհետեւ քեզ հաճել է , կ'ընդունիմ քու
նուէրդ . սակայն ոչ թէ ի՞նչորք դնելու հա-
մար՝ քաւ լիցի , այլ միայն պահելու համար .
որպէս զի եթէ որ և իցէ ժամանակի մէջ ձան-
ձրանաս մեր կենաց այս կանոնէն , զանոնք վե-
րադառնալով քեզ պիտի տամ : Աղբան որ բոլոր խոր-
հուրդդ խոհական է , այսու ամենայնիւ սա-
կաւ ինչ անգգայշ և անխոհեմ կը թուի ինձ ,
որ և կարելի է՝ որ մը դեբդ զղջումի բերէ :
Ո՛հեղ հետ կ'աշխատիս այս տեղ՝ որքան որ

հաճելի լինի քեզ . եթէ ամորժիս՝ կը կենաս, իսկ եթէ ոչ՝ բոլորովին ազատ ես, կ'առնուս գարձեալ տուածդ և կ'երթաս ։

Խիստ ուրախանալով Վլիմէք ծերունւոյն գորովալի ընդունելութեան եւ հանձարեղ խորհրդոյն վրայ, և նաեւ անտի մտածութիւնները բոլորովին հեռացնելով՝ որք գեռ կը նեղէին զայն շատ եղանակներով, անկէ ետքը խաղաղութեան, չափաւորութեան և զբաղման մէջ սկսաւ վայելել մարդը հեշտութիւնը, և սրտի այն լիակատար ուրախութիւնը՝ զոր առաջուց չէր ձանաչեր ։ Եւ մանակէ մը յետոյ փոխանակ զղջալու իւր ձեռնամուկի եղած կենաց եղանակէն, օր ըստ օրէ աւելի եւս ամորժելով՝ խորհեցաւ իւր երջանկութիւնը բոլորովին պահել, և այնպիսի հիման վրայ հաստատել՝ զոր անհնար լինի կործանել ։ Օերունին օրորող մի ունէր, օրուն վաւրուց մարդութիւնը՝ գեղեցիկութեանը կը հաւատարէր Վլիմէք երբ տեսաւ թէ արդէն իւր անձին բարի վիայութիւնը տուած էր, և այս պատճառաւ կը յուսար՝ որ ծերունին չը պիտի ժխտէր իւր գոլասոր իրեն կնութեան տալը, մեծ թախանձանք ինդրեց անկէ ։ Վայց բազմաժամանակեայ փորձառութեամբ քաջ ձանաչելով ծերունին մարդկային սրտի անհաստատութիւնը, և յոյժ եւս կասկածելով Վլիմէքի գիմնացիւնութեան վրայ, ուղեց ժա-

մանակ մի եւս փորձել ։ Ի վերջոյ տեսնալով անոր սոյն նորագոյն վիճակին մէջ ունեցած հաստատութիւնը և անդութիւնը, և հաստատութիւնը նաեւ՝ որ բոլորովին հեռի է նա վերատին այն տեղէն զատուելէ, ուղեց նորա բաղձանքը կատարել ։ Վերջապէս Վլիմէք հասնելով այն կատարեալ երջանկութեան՝ զորն որ հարստութիւնները հեշտութիւնները և պատիւները չէին կարողացած ընծայել անոր, ուղեց գետնի ասկ թաղել քաղիք և մատանին, որպէս զի չըլլայ որ մէկը գտնաւ լով՝ փորձութեան մէջ իյնայ, անոնցմով եւ ջանկութիւնը փնտռելով այն տեղ՝ ուր որ անհնար է գտնալ ։

Խիստ ցուալի է արգարեւ մարդկան աղգի վիճակը, քանզի այս աշխարհիս մէջ անմեղ տաքար երջանկութիւն կը փնտռեն այնպիսի տեղեր՝ ուր գտնալը անհնար է . հարստութեան իշխանութեան և սնտի փառաց մէջ երջանկութիւն փնտռելը անմոռութիւն է, քանի որ ամենօրեայ փորձելով կը տեսնանք՝ որ մարդիկ քանի բարձրանան, այնքան հոգնեղութիւն մտածմունք և երկիւղ կը շատնան, և ուր որ երկիւղ ու վեշտ կայ, հոն երջանկութիւն չը կայ ։ Արեւմտ յայտնի կ'երեւի, որ այս աշխարհիս մէջ բոլն երջանկութիւն չ'ստածը՝ որ հոգւոյ մէկ հատիկ բաղձանքն է,

որտի հանդարտութեան ու քիչ բանով գոհ ըլլալուն մէջն է, հանդերձ անմեղութեամբ ու արդարութեամբ որ կ'առաջնորդէ մարդուն գէպ ՚ի յաւիտենական երանութիւնը: Հշաւալն է արդարեւ, որ մարդիկ անմահ հոգւոյն այս բանական բաղձանքը չարաչար դործածելով՝ կը հեռանան իրենց բուն վախճանական նպատակէն. մեր մարմինը քիչ բանով գոհ կ'ըլլայ, և երբէք արգիլուած չէ մեզ մեր բուն սիրտըք արդարութեամբ և չափաւորապէս դործածելը. այլ մենք զգալի բաներուն սաստիկ յարելով, և մեր անօգուտ կարօտութիւնները շատցնելով՝ ամեն օր նորանոր բաղձանքներ կ'ստեղծենք և անոց չի հասնելով կը տանջուինք, և կը կարծենք թէ երջանկութեան կը դիմենք, բայց ընդհակառակն այս կերպով միշտ երջանկութենէ կը հեռանանք:

Նայեցէ՛ք անգամ մը սակաւապէտ ընտանիքի մը վրայ, որ իւր ամենօրեայ աշխատանքը ապրուստը ծարելով իւր վիճակէն գոհ է, միանգամայն և իւր աստուածային ու մարդկային պարտքերը ջերմեռանդութեամբ և բարեպաշտութեամբ կատարելով՝ անմեղ կեանք մը կը վարէ պարեմաշատութեամբ: Տեսէ՛ք, մը չափ ուրախ է, որչափ հանգիստ է. իւր զաւակները ինչպէս առողջ են և կայտառ, ուրոց վրայ ոչ թէ միայն մեծատունները՝ այլ և թագաւորներն անգամ կը նախանձին: Աւ-

րեմն մարդիկ եթէ իրօք երջանիկ ըլլալ կուզեն, բնաւ հեռու երթալ պէտք չէ, անմահ հոգւոյն անմահական բաղձանաց համեմատ թող աշխատին բարեւիրտ, չափաւոր, աշխատասէր, արդար, գթած և վերջապէս առաքինի կեանք ունենալ, և՛ ահա սիրտի տեսնան՝ որ երջանկութիւնը իրենց մէջն է:

Ը.

Սիսնի Բիտուշի

ՍԻՏՆԵԻ Բիտուշի՝ մեծին Բրիտանիոյ աղետական և հարուստ տոհմէ մի ճնած է: Այսօրիորդ իւր մօրը հնազանդելու համար, Փարզանդ Ճոն ու երեւելի սեպուհը Թուղույ՝ զորն որ շատ կը սիրէր, հետեւաբար ինքն ալ անկէ հաւատարապէս կը սիրուէր, և Արնոլդոս անուամբ մարդու մը հետ ամուսնացաւ: Այս Արնոլդոսը իւր ամուսնոյն հետ սաստիկ խառութեամբ և չարաչար վարուելէն, և իւր բոլոր ունեցած ինչքը զեղիտութեանց և վէճերու կամ հակառակութեանց մէջ վատնելէն զինի՝ իւր կեանքը թշուառաբար մահուան մատնեց, թողլով իւր խեղճ կենը երկու զաւակօք այրի: Սակաւ ժամանակէն յետոյ մայրն ալ մեռաւ՝ որ իւր միայնակ օգնական և յենարանն էր, իւր եղբօրմէն

ալ օգնութիւն չը գտնարով և երեսի վրայ ձը
գուերով՝ բոլորովին անտէր՝ որը և այրի մնաց։
Ս'անաւանդ եղբորը ամբարտաւան և ագահ
կնոթէն ՚ի դուր և յանկրաւի արհամարհուե-
լով՝ ստիպուեցաւ անշուք տան մը վերջին գըս-
տիկնիի հովանոյն ներքեւ ամիսիկը, ուր իւր
կենաց օրերը նուաստութեամբ և չքաւորու-
թեամբ կ'անցնէր։ Իւր բոլոր թշուառու-
թեանց ամենէն մեծը իւր երկու ամենասի-
րելի նորաստի աղջկունքն էրան, որոնք ժան-
տաստեսակ պիտակոտութեան (բարգաւաճեալ)
բռնութեամբ իրենց թշուառ մայրը անհնարին
ցաւոց մէջ ընկղմեցին երկար ատեն, և թէ-
պէտ բաւական ժամանակէն յետոյ առողջա-
նալով այդ թախծութիւնը փարատեցաւ, և
սակայն խեղճ որդեսեր մայրը նոցա բժշկու-
թեան համար պարտաւորեցաւ խաղառ վատ-
նել մնացած ապրուստը։ Իրաւ է որ իւր եղ-
բոր անգթութեամբը զրկանք կրելով իւր օ-
թիւնէն ամենախորքին մաս մը միայն մնացած
էր իւր ապրուստին համար, բայց զայն ալ
ձեռք ձգելու համար ամիսէ մը աւելի պէտք
էր սպասել։ Իւր զաւակները սկսած էին ար-
դէն իւրեանց առողջութիւնը գտնել, բայց
այնչափ հիւանդութեան մէջ բաւական տը-
կարացած ըլլալով՝ վերապէս դժուարութեան ստա-
նալու համար պէտք էր բաւազայն սնունդ ձա-
րել, զոր խեղճ կնիւր որ և ինչէ կերպիւն չէր

կարող ձեռք բերել. այս յետին կարօտու-
թեան մէջ թշուառ Սիւնէիի ուրիշ բան չէր
մնար ընել, բայց եթէ գեռ եւս ունեցած իւր
սակաւ զարդերէն խաղառ մերկանալ և վա-
ճառել զսնունդ։

Սիւնէի մէկհաւիկ սիրելի և հաւատա-
րիմ Պատտիա անուն աղախին մ'սնէր, որ
իւր ամենաձոխ և ամենալաւ միջոցին ամե-
նայն հաւատարմութեամբ ծառայած էր. և
նոյն իսկ այս յետին թշուառութեան և չքա-
ւորութեան մէջ ինկած ատենն ալ դարձեալ
սիրով և իւր յօժար կամքը իր ծառայէր։ Այդ
Սիւնէի այս զարդերը անոր յանձնեց, որպէս
զի տանի վաճառէ, որ իւր և իւր զաւակաց
կենաց կարեւոր պիտոյքը կարողանայ լեցնել։
Պատտի կարեկից ու սիրալիկ դէպքմամբ և
արտասուածից աչքը դարձաւ դէպ ՚ի տիկնոջ
ու բաւ. «Տիկին, տակաւին գու ալդ կէտին
հասած չես՝ որ ստիպուիս այս ընելու»։ Այն-
ով Պատտի, ի՛նչ կըսես արդէն իսկ հասած եմ
այդ վիճակին, բաւ տիկնիւր, որովհետեւ ինչ
որ ունէի՝ այն ամենը այժմ սպառած է, բայց
յայտմանէ՝ այսուհետեւ այս սնտոփ և ու-
նայն զարդերը ինձ պէտք չեն, և թէ կարող
չեմ ես համիւրել և տեսնել կատարեալ առողջու-
պերջանիկ զաւակացս կատարեալ առողջու-
թեան համար անպատճառ պէտք եղած կա-
րօտութիւնը։ Պատասխանեց Պատտի. «Նաւ

բան մը չարտիր անոնց համար, տիկին, մի
այն թէ նոյա հոգը դու իմ վրաս ձգէ ու՝ «Իհ»
լաւ գիտեմ ու կը ձանաչեմ, սիրելիդ իմ Պատա-
տի, քու այդ սրտիդ աղիւսութիւնը, և ա-
նոնց վրայ ունեցած գութ ու խնամքդ, բայց
ի՞նչպէս պիտի կարենաս դու նոյա պիտոյքը
լեցնել ու՝ «Իխտես տիկին, ըսաւ Պատտի, բա-
ւական ժամանակ կայ՝ որ ես ձեռագործնե-
քու պարտաւերլով կանացի աշխատութեանց
մէջ լաւ հմուտութիւն ստացած եմ. և այս սե-
նեակը մեզ վարձու տուող կինը՝ շարունակ
այնպիսի գործերով կ'աշխատի՝ որուն ես ալ
երբեմն օգնական ու ձեռնուու եղած եմ.
անցեալ օր իմ մէկ կուտարած գործիս համար
երեսուն դահեկան վարձք բնագոնեցի կրմէն:
«Ինչպէս կարելի է, ըսաւ տիկինը, քու այս
կնոջ գործակից բլրադ, մինչդեռ ես գրեթէ
տեսած չեմ՝ որ դու ուրիշ գործով աշխատես,
այլ շարունակ ինձ հետ իմ հիւանդ զաւա-
կայս սպասաւորութիւն կրես ու՝» «Նորեկին
գործեր չի կրցած» գիշերը կը կատարէի, և
շարունակ այդ կնոջ քով յաճախելով՝ սկիզ-
բէն ունեցած յայտն, շատ աւելի յաջողակ
եղայ գործիս մէջ: Արդ՝ տիկին, եթէ հաճոյ
կը թուի քեզ շարունակեմ նոյն գործը. և ինչ
պէս որ կը յուսամ, առանց զքեզ այդ ու-
նեցած քիչ մը փարգերդդ զրկելու իմ վաստակս
կը բաւականանայ մեզ համար:

Սխանելի՛ ի սիրոյ և յերախառագիտութե-
նէ շարժեալ սկսաւ լալ ու ըսել, «Իհ, իմ սե-
րելի Պատտիս, ահա իմ այս առատ արտա-
տուքս յայտնասցես ցոյց կուտան քեզ, թէ ո՞ր
չափ դո՛հ եմ. քու բարի սրտիդ աղիւս զգաց-
մունքէն, բայց ի՞նչուսած չլինէ որ ես ինձ սեպ-
հականեմ և գրաւեմ այդ. քու աշխատանացդ
և ձախարհ քրտանց արդար արդիւնքը, ինչ
որ ունիս՝ և ինչ որ կարող ես շահիլ՝ այն
քուկդ է. ամենեւին չեմ ուզեր և չեմ ըն-
դունիր, որ իմ պիտոյցիս համար դու զանազ
վատնես:

Իսեղճ Պատտի սիրով ու կարեկցութեամբ
լեցուած արարիւնտական ձայնով մը՝ ըսաւ.
«Ի՛նչպէս, տիկին, ներքէ՛ ինձ. կարելի է որ
չափազանց համարձակութեամբ վարուեցայ
քեզի հետ, բայց արդէն շահած դրամէս
այդ պիտոյցիս համար մաս մը ծախս ըրած եմ.
որովհետեւ ինձ այնպէս թուեցաւ՝ թէ այս
նոր առողջութիւն դուստ, բայց դեռ տկար
խեղճ զաւկներդ լաւ մը դորանալու՝ և իրենց
առաջին վիճակին վերադառնալու համար ու
բնեւոր սնունդ կուզեն»։ Այն իսկ դուն ալ,
տիկին, այնպէս կը կարծեմ՝ որ զօրութիւն լա-
տանալու համար օրինաւոր սննդեան կը կա-
բօտիս. վասնզի զաւակներուդ հիւանդու-
թեան համար այնչափ հոգնելով և մինչև վեր-
ջ անհանդիսաւ ըլլալով՝ գրեթէ խաբառ զօրու-

Թե՛նէ՛ և կարողութե՛նէ՛ ընկած ես, ահա այս պատճառաւ քիչ մը բան գնած եմ, և կը խնդրեմ՝ որ առանց դժկամակելու ընդունիք զանոնք ։

Տիկինը աչքերէն արտասուքը դետի պէս հոսելով, խանդաղատանօք աղախնոյն ձեռքը սեղմելով՝ սրտասխանեց . « Ե՛հ, իմ Պատտիս, իմ սիրելի և դժամ՝ Պատտիս, ես չեմ կրնար դժկամակիլ . նա մանաւանդ բոլորով սրտիւ գոհ եմ քեզմէ ։ Կ'ընդունիմ քու այդ փափուկ ու զգայուն սրտիդ արդիւնները . կրնդունիմ այդ ազնիւ նուէրդ, բայց կ'աղաչեմ և կը խնդրեմ՝ որ այդ բրածիգ վնայ ուրիշ բան չաւելցնես, վասնզի 'ի խոր կը վերաւորես զիս ։ Ե՛հաւասիկ զաւակներս ալ քիչ մը հանգիստ կուտան ինձ, ես ինքս այսուհետեւ գործի կը սրարայիմ, և որովհետեւ դու իմ փնջբերս ծոխելն անշարմար կը սեպես, ուստի առանց բան մը ծախելու կը բեցնեմ իմ և անոնց սիւտոյքը ։

Ի՛նչ անողորմ բաղդը տակաւին չէր բաւականացած թշուառ և սպերջանիկ Սիւնէին տանջելէն . հաղիւ իւր ողորմելի աղջիկները տակաւ ինչ առողջութիւն ստացած էին՝ ինքն Սիւնէի իւր գտերաց հիւանդութեան ատեն կրած անչարի վնասը և նեղութեանց պատճառաւ սաստիկ հիւանդացաւ ։ Եւտը օր ըստ օրէ՛ ծանրանալով՝ մահուան վտանգի

մէջ ձգեց թշուառ մայրը . և այսպէս երկար ժամանակ մահուան անկողնոյն մէջ հալեցաւ ու մ շնցաւ ։ Եւս միջոցին ստիպուեցաւ Սիւնէի կամայ ակամայ իւր սիրելի և հաւատարիմ Պատտիսը աղախնոյն աշխատութեան արդիւնքը վայելել, և Պատտի շատ կ'ուրախանար՝ որ տիկինը հաճութեամբ կ'ընէ դունէր, և ինքը կարող կրլար զայն խնամելու ։ Եսկէ վերջը հիւանդութիւնը սկսաւ կամայ կամայ թեթեւալ . և այս միջոցներուս իւր ստեղծագոյն հասցիլթներէն երեք ամսրէք մը ընդունեց . որուն մէկ մասը անմիջապէս աղախնոյն տուաւ՝ որն որ իրեն և աղջկանց սխտոյցից համար ծախս բրած էր, իսկ մնալոյն ալ օրական սխտոյքը հոգալու համար պահէց ։

Սիւնէի դեռ եւս կատարելապէս առողջացած չէր, երբ օր մը մէկ ծերունի մը աղքատի կերպարանքով եկաւ նորա դրան առջեւ և կուղէր իրեն հետ խօսիլ ։ Հրամայեց Սիւնէի որ ներս բերեն ծերունին, զոր վայելուչ կերպիւն ներս ընդունելէն յետոյ՝ անոր հոն գալուէն արտաճառը հարցուց ։ Շէրը իւր աչքը դէպ 'ի Սիւնէիի երեսը յառած սրտէն հառաչեց, ու յ'տոյ ակնածութեամբ և խռնահոսութեամբ մը ըսաւ անոր . « Տիկին, կը յիշե՞ս արդեօք Վարներ անուամբ մէկը՝ որ քեզ աղգական ըլլայ, և որ գրեթէ երեսուն տա-

րի է՝ Լ'բեւեւեան Զնդիստան գնացած է ու
 «Լ'յո՛ւ կը յիշեմ ո՛ր, պատասխանեց Սիսեի
 քաղցրութեամբ մը։ «Ի՛հ, տես հիմա այն թիւը
 ուսումը որ նայն ինքն ես եմ, կրկնեց ծերը, իմ ձեւ
 ուսոյս աշխատութեամբը բաւական արդիւնք
 ունեցած եւ չհաճ էի բաց իմ սիրելի և քաղցր
 հայրենիքս վերստին տեսնելու բարձունքն ու
 փափագը ստիպեց զիս, որ իմ այն ունեցածս
 նաւ մը բեցնեմ և Լ'նգղիս երթամ։ Երբ
 Լ'րիտանիոյ սահմանը հասանք, մէկ Վազդե
 աքի ծովամարտիկ աւազակ մը մեզ հանդիպե
 լով՝ սկսաւ մեր վրայ յարձակիլ ու պատերազմիչ
 որուն հետ երկար ժամանակ պատերազմելէն
 վերջը՝ իւր զօրութիւնը մեզնէ աւելի ըլլա
 լուն պատճառաւ մենք յաղթուեցանք։ Ղմեզ
 բռնելով բոլորովին կողոպտեց և առաւ մեր բա
 լոր ունեցածը։ Երբ ղմեզ Վրեստ նաւահան
 գիւտը տանելով ցամաք հասնեցին, ես հոգիս
 բերանս հոսած շատ մը տաժանունքէ վերջը
 հասայ Լ'տառնէ։ Երէկ չէ միւս օր այս տեղ
 հասնելուս պէս՝ մէկէն ՚ի մէկ քու աղնիւ
 Լ'խուռի հօրդ և իմ քեռոյս վրայով աղիւ
 կութիւն խնդրեցի, որն որ ինչպէս դու ալ
 լու գիտես մօրս եղբայրն է։ Երբ իմացայ՝ որ
 կենդանի չէ նա, ուղեցի եղբօրդ քով երթալ,
 բայց նա զիս տաստիկ արհամարհելով՝ ունայն
 և անմխիթար արձակեց։ Եւ հիմա եկող քեզի
 աղաչելու՝ որպէս զի գտնէ դու իմ վրայ դը

թալով օղնութեան հասնիս թշուառիս, սա
 կայն քու ալ այս ներկայ հանգամանքներէն
 քաջ կը մտաբերեմ, որ կարողութիւն չու
 նիս ինձ օգնելու։ ուստի պէտք է որ ես այս
 աղետին դիմանալով՝ համբերեմ և անօգնա
 կան մեռնիմ ո՛ր։

Սիսեի շատ անգամ Վ'արների վրայով
 խօսելին լսած էր, ուստի դռնը թեամբ մը
 անոր երեսը նայելով՝ անոր դէմքին նմանու
 թիւնը յառաջագոյն տեսած ըլլալը յիշեց ու
 ճանեցաւ։ Լ'նոր պատահած այս աղետալի
 դէպքերն ու փորձանքները լսելու տառն շատ
 ցաւեցաւ և ըսաւ։ «Իմ աեհալի հօրաքեռ
 օրդի, Տէրը գիտէ, թէ՛ քրտի կը ցաւիմ և
 կը վշտանամ ուղտնիս պէս քեզ չը կրնալ օգ
 նելուս համար, բայց կը յօժարիմ գտնէ իմ
 կարողութեանս համեմատ դքեզ միտթարե
 լու։ Ս'եր աղքատիկ սեղանին մասնակից ես,
 և մեր այս տանտէրը վորձու սենեակ մը ևս
 ունի դոր պիտի առնեմ անկէ, և դու անոր
 մէջ պիտի բնակիս։ Իսկ հիմա այս տեղ հաս
 նելուդ լսած ծախքերդ վճարելու համար թէ
 որ այս գրամները կը բաւականանան ընդունե
 ղայն, իսկ եթէ ոչ՝ իմացուր ինձ։ Վրթանէ Տէ
 րը, որ և իցէ եղանակաւ իւր առատ ողորմու
 թիւնը կը շնորհէ ու կը պարգեւէ։ Նա իւր ու
 զորմութիւնը բնաւ մեկէ մը չը զանար ու
 Լ'յո ըսելով հնիդ դահեկան տուաւ անոր։

Օտերունին Վարներ այս դրամը առնելու համար ձեռքն երկնցուցած առնն իւր սրտին մորմորէն ու ջաւէն սկսաւ լալ, և գտնեց բաւրով. «Աստուած պիտի վարձատրէ անշուշտ այսչափ առաքինութիւնը, որ արդարեւ վարձատրութեան արժանի է. շատ երջանիկ եմ ես ալ՝ որ ինձմով կամեցաւ Աստուած այս բարութիւնն ընելու: Ապրիլի քոյր իմ, կ'ընդունիմ քու այս նուէրդ, և իբր քու առատատրուութեանդ յաւիտենական յիշատակ միշտ պիտի պահեմ դայն. բայց անոր փոխարէն դուն ալ ինձմէ այս թուղթը ընդունէ:». այս բաւրով տուաւ անոր արժէթուղթ մը՝ որ երկու հազար լիար ստերլին ոսկիի արժէք ունէր: Արքայ Ախանէի թուղթը տեսաւ՝ ապշեցաւ, և գրեթէ երազ կը համարէր. ինքնիքմէ երանք ուր ըլլալը չէր գիտէր, եւ շփոթելով ինչ խօսելիքը մտաւ: Վարներ Ախանէիին ձեռքը սկրով սեղմելով բռաւ. «Վա՛նասպիկեղ քոյր իմ, կ'աղաչեմ՝ ներքի՛ իմ այս պատուակեալ հարքներուս՝ ուրով կամեցայ քեզ հետ վարուիլ: Եւ այս հին ու ցնցոյի հանգերձներուս տակ ձեւացած իսպէս ոչ իրօք աղքատ և ոչ ալ անասնի եմ, այս գնում կերպարանքիս ներքեւ Անդրկայ մէջ գտնուած ամենամեծ հարուստներէն աւելի ճոխ և աւելի հարուստ պիտի տեսնես դու զիս: Արովհետեւ հօրս ամբողջ ժառանգու-

թեամբը Հնդկաստան երթալով այն տեղ վաճառականութեան ձեռք դարկի, և այնչափ յաջողեց Տէրը իմ գործերս՝ որ խիստ շատ շահեցայ և չափազանց դանձուց տէր եղայ: Արդէն վեց տարի է որ կ'իմ մեռաւ. և ես ալ իմ մէկհատիկ զաւակովս այլի մնացած էի. վերջը որդիս ալ կնքեց իւր մահկառնացուն. ահա այս պատճառաւ ես ալ միտքս դրի իմ հայրենիքս վերադառնալ՝ և իմ ինչքս բու և եղբորդ մէջ բաժնել ուղիցի: Բայց նախ և առաջ իմ ժառանգորդացս ինչ սրտի և ինչ վարուց տէր ըլլալին իմանալ ուղիցի, ուստի ահա ինչպէս որ կը տեսնես այժմ, ծրար տեսալ կերպարանքով և իբր անձանիթ անձ մը ներկայացայ առաջին անգամ պարոն Վասուէ փին: Այլ ես չեմ վստահիր զայն քու եղբայրդ կոչելու. վստիջն այսուհետեւ արժանի չէ նո՛ւ այս անտեսով կոչուելու: Ո՞վ անդուծ և անողորմ, ինչպէս բարբարոսութեամբ և հրպարութեամբ դուրս հանեց ու վաճառեց զիս: Եւ առաջուց դուշակցի, որ եթէ ըսկիղէն այս հանդերձին տակ ինքզինքս յայտնէի՝ ներս չը պիտի կրնայի մանել. ուստի մի այն լուր խրկեցի իրեն բաւրով՝ թէ Հնդկաստանէն մէկը եկած է և կ'ուզէ ի գիմաց Վարներին իրեն հետ խօսիլ: Ահա այսպիսի հարբով թող տուաւ ամբարտաւանը՝ որ ներս մտայ: Աս դուռը բար երկնցած փռուած

էր բաղնոցի մը վերայ, իւր քովն էր նստւած իւր Սիլեզի կիներ՝ որ պարսպորդութեանը համար սնդդկին (պղպիշ շուշ) հետ կը խաղաղը։ Եւրէ ես իրենց քով մտայ՝ երկուքն ալ աչքերն ինն վրաս դարձնելով սկսան ոտքէս մինչեւ գլուխ դիտել և զիս վերէն ՚ի վար չափել, և իրարու հետ ժպտեցան։ Իսկ ես վերջին առ տիճան խոնարհած ամենայն ահնաճութեամբ ողջունեցի զիրենք՝ և ըսի պարտին, «Վրդեօք կը ճանչնաս բու առջեւդ կեցող թշուառ ու զորմեղին»։ «Վրդարեւ ոչ, պատասխանեց ծաղրելով ու հեգնելով, բնաւ չեմ յիշեր որ դքեզ աեսած ըլլամ»։ Կրկնեցի ես. «Արեւմն բորբոսկին մոռցած ես քու ողորմելի հօրաքեռ որդին Եղուարդ Վարսերը»։ Այս անունը լսածին պէս արհամարհանօք և զարմացմամբ Սիլեզին ահարկեց՝ ու դարձեալ աչքը յառեց դէպի ինձ, վերստին քննեց զիս և վերջը պատասխանեց. թէ «Վխտեմ այդ անուամբ ազգական մի ունեցած պիտի ըլլամ, բայց շատ ժամանակ է՝ որ նա ասկէ գնացած է, և կաբելն չէ որ ես զայն ճանաչեմ»։ Դարձեալ կրկնեցի և ըսի. «Այս դքեզ բաւ կը ճանաչեմ, երբ որ ես այս տեղէն մեկնեցայ՝ դու այն ատեն տասնեկու տարեկան էիր. և քանի՞ քանի անգամ գիրիս առած եմ դքեզ։ Այն ատենէն ՚ի վեր ՚ի հարկէ շատ փոփոխուած պիտի ըլլամ, աշխատանքը՝ կրկնային տար-

բերութիւնը և հասակս անտարակոյս այլաւ կերպած են դէմքս, բայց տակաւին նշանակ մը դոնէ պէտք է գտնուի իմ վրաս. ձայնս . . . »։ «Վհ, ալ բաւական է այդքանը, բնաւ բարկութեամբ մը, անօգուտ և անձիգ վրայով այդչափ երկար ծոխաբանելը. ինչ ունեւս ըտելք, ինչ կը հրամայես ինձ»։ «Վջ ողորմեցիս և թշուառացեցիս, սրտառ խան տուի իրեն, աղքատը չը հրամայէր, այլ կը հնազանդիս, ու յետոյ սկսայ անոր պատմել այն աղէտալի և շինծու անցքերս. գրեթէ նոյն խի բիչ մը յառաջ քեզ պատմած խօսքերովս։ Սիլեզի երբեմն երբեմն խեթիւ վրաս նայելով՝ անդադար իւր շանը հետ կը խաղար. խի այլն ալ անհանգստութեան մէջ կը տագնաւդէր։ Երբ խօսքս այն տեղ հասաւ ուր Վադղանցի աւազակաց զմեզ կողոպտելին պիտի պատմէի, ալ մնացածը լսելու չը համբերեց, բարկութեամբ և զայրութով տեղէն ցաթկեց, որպէս թէ կուգէր սենեակին դուրս ելլել, դէպ ՚ի իմ կողմն դարձաւ՝ ու բարկութեամբ մը ըսաւ. «Թշուառականը աղբաւ կանխ մեկուկ կողմէն ինձի լուրեր տարու սը նոտի պատճառներով առնա մտաւ, և վերջը նոյն խի այն աղբականս ինքն ըլլալը կը յայտնուի՝ որ կուգայ ինձմէ ողորմութիւն խնդրելու»։ «Վրդարեւ այս աղէկ հնալը է»։ Դերի՛ ինձ, ըսի իրեն, կ'աղաչեմ քեզի, ներէ՛ որ իմ ինչ

և ով բլրայս մեկէն՝ ի մէկ չք յայտնեցի, վասնզի այս յետին ծայր թշուառութեան մէջ բլրալուս համար լաւ համարեցի՝ որ քու սպասուելոյնքդ զիս չք ճանչնան ։ «(Ս) ուրեմն, ինչպէս ալ բլրայ՝ ես ոչ մէկ բանով չեմ կրնար օգնել քեզ, ինձմէն քեզի օգուտ մը չի կայ ։ Ի՞նչ կրտսպասես և ի՞նչ կ'ուզես ինձմէն ։ «(Զ) չեմ ուզեր քեզի բեռ բլրալ, բոյ անոր, ես առուտուրի մէջ քաջամարտ եմ, սրաւ ահան ձեռագիր ունիմ, վաճառքի պէտք եղած բաներու մէջ շատ փորձառու եմ, կը ցանկամ վաճառականի մը քով ծառայուլ թեան մոտեւելու՝ և կը յուսամ որ կ'ընդունի զիս ։ (Բ) այդ հիմա անթմութեանէս պիտի մեռնիմ, կ'աղաչեմ քեզ մը որդմութիւն տուր, որպէս զի կարենամ քանի մը օր եւս ապրիլ ։ Հիմակուան բեղմէ խնդրածս այս է ։ « Պարոնք ձեռքը գրպանը տարաւ, որպէս զի քանի մը գրամ հանէ, Սիլեզի այս տեսնելով՝ բաւական չ'ըսեցի որ ու սրտոս ու սրտոստած բաթերով բոլոր թշուառականներուն հոգը քեզի՝ են տուեր, քնն ինչուդ պէտք ։ Թէ որ մէկուն տաս՝ հարկը բաւարարելու համար, որով միշտ մեր դռները առանկ խեղճերէն պիտի սրաշարուի ։ Ի՞նչ ատոր, թող դարձեալ Հնդկաստան դառնայ ։ կամ թող երթայ ուրիշ տեղ չափի իւր ապրուստը ։ « Կարող ես մահաբե-

րել հիմա, տեսչալի քոր իմ, թէ ինչպէս և որչափ վերաւորեցին զիս և սիրտս կտրեցին այս ծանր և անորոք խտրելը ։ « Ես առեալ անհայտնիս ես համբերեցի և լռեցի ։ « Կը յուսայի որ եղբայրդ զիս շատ աղէկ ճանչնարուն համար իւր անխելճ կեանքէն աւելի քիչ անգութ կ'ըլլայ, և կտրասէի տեսնել իւր տալիք որդը մուծիւնը, բայց նա եւս ինձ որդմութիւն մը տարաւ համար իւր լրած սրտառասաութեան վրայ զղջալով՝ բաւ ինձ ։ « (Գ) րաւի քիչ մնաց որ անպիտանութեանէ մը պիտի յաղթուէի, հեռացիր այս տեղէն՝ որովհետեւ դու այս տեղ գործ չունիս ։ « Ես պէս բռնելով անգթաբար կռնակը դարձաւ ։ Իսկ ես թէպէտ չափազանց սրտմառութեանէս կրակ կը կտրէի, բայց զիս զպելով զանց բրի, յարմար ժաւ մանակի մը թողի որ երկուքին ալ սիրտը խռխռնէ ։ « Իսկ ետքը անմիջապէս քու վրայով հարց փորձ րի, և հոս մտած առննա կը խառտովանիմ՝ որ իմ բարկութիւնս ալ աւելի սաստկացաւ ։ « Ես անոն ի՞նչպէս կրեցի է, որ պերճ՝ շքեղ և հոյակապ ապարաններու մէջ բնակող իշխան մը ձգէ իւր քորը բանտի նման անարգ բնակարանի մը մէջ՝ ուր նստելով հալի ու մահի ։ « Զ՝ սրտառուր արդեօք նա իւր ունեցած փառաւոր վիճակէն ։

« (Դ) քայսը՝ սրտասխանեց Սիմեոնի, կու-

զէր որ զիս իրեն բարեկամներուն մէկուն հետ
ամուսնացնէ, որուն խօսք ալ տուած էր. բայց
մայրս հախառակեցաւ ասոր, իսկ ես աւելի
լաւ համարեցի մօրս հնազանդիլ. այս պատ-
ճառաւ եղբայրս սկսաւ իւր առ իս ունեցած
սէրը օր ըստ օրէ նստացնել : Սօրս խոր-
հրդով ընտրած փեսայէս նա չէր ակտրօքեր, և
իւր աստիճանին յարմար արժանաւոր չը սե-
պեց զայն : Ասոր համար աւելի դժարը գալով՝
բնաւ երեսս տեսնել չուզեց : Հասաւ տարա-
բաղդ գանաւեցաւ այս ալ, իւր բոլոր ունե-
ցածը անտրդար փճիւտով մը կորսնցուց՝ և սա-
կաւ ժամանակէն յետոյ մեռաւ : Իսկ զիս,
իմ ամուսնոյս մահն ալ չը կրցաւ հաշտեցնել
եղբայրս ինձ հետ, որովհետեւ՝ կրտէր, դու-
քուն ձեռքովդ այս թշուառութիւնը դիտող-
բերիտ և որովհետեւ դուքուն կամօրդ ինդրե-
ցիր զայն՝ ուստի պէտք է որ համբերես ու գի-
մանաս : Եւ յայն իւր խառնարանութեամբ յա-
մառած բոլորովն զիս երեսէ ձգեց ։

Այժմ թ իրեն վատութեանը, գտնեց Վար-
նէր, այսուհետեւ անոր տմարդաբար զիս՝
իւր ազգականը մերժելուն վրայ չեմ դարմա-
նար, քանի որ նա քեզ նման նազելի ու պա-
տուելի իւր քոյրը կ'ուրանայ . բայց նա իւր
խառնարանութեան և անողորմութեան պա-
տիւր պիտի կրէ, կուգեմ՝ որ նա իւր վշտերն և
անգութ լարմունքովը կորուսածին արժէքը

աղէկ ճանչնայ, և կը կամիմ՝ որ նախանձով ու-
կատաղութեամբ հալն ու մաշէ : Եւ հա այս
ժամէն սկսեալ իմ բոլոր հարստութիւնս ու
ճոխութիւնս քուկդ են. սակայն այս պայմա-
նաւ որ եղբօրդ ստակ մ'անգամ չը պիտի
կենայ : Սխտեմի՝ որուն հետ թեւեւ իւր եղ-
բայրը խաղաւ և չարաչար փարուած էր, սա-
կայն և այնպէս նա բնաւ չէր նստաղեցուցած
եղբօր վրայ ունեցած իւր անկեղծ սէրը,
ուստի նա իւր առաքինութեամբ և քաղը-
րասրտութեամբ կը ջանար իրեն ձերունի
հօրաբերտորդին այս առաջադրութենէն դա-
ձընել և այդ մտքէն փոխել, բայց կարելի չե-
ղաւ : Այս մանաւանդ, ըստ նա, աւելի
մեծ բան մը բնել կուգեմ, թէ որ պատիժին
բոլոր ծանրութիւնը մէկէն չ'զգայ՝ ներգոր-
ծութիւն չընէր : Եւ հաւաստի ես կ'երթամ
այս տեղ գտնուած փառաւոր պալատներէն
քեզ համար հոյակապ բնակարան մը պատ-
րաստելու՝ և կարելի եղածին չափ պիտի աչ-
խատիմ որ անոր տանը մօտ ըլլայ, որով ա-
ւելի ուրախ պիտի ըլլամ, կը կամիմ՝ որ զա-
նազան տեսակ պատուականագոյն կահ-կա-
րասեօք զարդարուի պալատդ, կուգեմ՝ որ
բաղնիս թիւ սպասաւորներու խումբ մը քեզ
ծառայելու սահմանուի, կուգեմ որ շքեղ
հանդերձներով՝ պատուական մարդարիտե-
րով և արհմակուռ զարդերով՝ փառաւոր

կառքերով և ուրիշ ամեն շքեղազարդ թանկագին բաներով պերճանաս, այնպես որ լոնտոնի կիներէն բնաւ մէկը քեզ չի կրնայ հաւատարիլ: Այն ժամանակ թող տեսնէ չարաւ գործը բու բարձրացած աստիճանիդ փառաւորութիւնը՝ զոր քեզի հետ պիտի բաժնէր, և որուն ինքն ալ մասնակից պիտի լինէր, բայց անարժան դատուեցաւ: Արդոս գտող և ամբարտաւան կիներ թող տեսնէ, որ իւր չի հաւնած այն հին լաթերով իր վաւտած մարդը՝ զքեզ ի՞նչ փառքի և մեծութեան կրցաւ հասցնել, և այն ամեն շքեղազարդ ու մեծաւայելուէ գիրքդ տեսնելով՝ նախանձէն իրենց աղբաները պիտի կրճտեն, և ալ իրենց կատարութիւնն ու ամօթահար ըլլալը տեսնելով պիտի ծիծաղեմ անոնց վրայ: Այս ամեն բաժնէր անթերի կատարեց Այրնէր. քիչ ժամանակէն յետոյ սարսն Նիտուրիին տանը մօտ այն խոտաօցեալ շքեղ և հոյսկալ պալատը գտնալով՝ մեծաբէն կա՛հ կարասեօք զարդարեց խիստ վայելուէ կերպիւ. այս ամեն պատրաստութիւնները մեծ ծախքով կատարելէն վերջը՝ փառաւոր յաղթական հանգիսիւ պալատը բերել տուաւ զՍխանէին: Արդ՝ այս տեղ կարելի չէ գրի առնել և նկարագրել, թէ ի՞նչպէս ամօթահար պահանջեցաւ և ապշեցաւ մնաց սարսն Նիտուրի, եւս առաւել այն խորիմ վերացած

իւր ամբարտաւան Սխեդի կինը. տեսնելու բան էր այս միջոցին թէ իրենք իրենց մէջ որչափ կը բաժանհրէին, կը մեղադրէին, կը դատապարտէին իրենց այն ամբարտաւանութիւնն ու խոտարտութիւնը, բայց ի՞նչ օգուտ ալ ժամանակն անցած էր:

Այսպէս ահա Սխեդի իւր կրած անչափ և անհնարին վշտերէն ու ճախորդութիւններէն ետքը, վերջապէս իւր անպուգական բարեմասնութեամբ արժանացաւ ուրախ և երջանիկ կեանք վարելու. այնուհետեւ ամեն նուն ալ սիրելի և մեծարելի եղաւ. յանձնեց նա իւր աղջկանքը ուսուցիչներու հրահանգուելու և դատաւարակելու համար, որն որ իրեն ակտրքելի և ամենամեծ հոգն էր. վարձատրեց նոեւս իւր սիրելի ու հաւատարիմ Պատտի աղայիսինը իրեն արժանեացը համեմատ. որն որ բանի մը տարի ալ քովը մնալով, ոչ թէ իրբեւ աղայիսին՝ այլ իրբեւ բնիկը, չառ մը ձոխ և առատ օժիտով իւր կամօքն ընտրած մէկ գեղեցիկ և առաքինութեամբ ձոխացած ու զարգացած երիտասարդի մը հետ ամուսնացաւ, որով Պատտի եւս երջանկացուց իւր կենաց օրերը:

Այնին ընթերցող, ի՞նչ կարող եմ բեր այս պատմութեան վրայ, ի՞նչ յորդոր կարգումքեզ, չէ՞ որ առաքինութիւնը ահա ինքնին

պայծառ կը փայլի, և իւր բոլոր գեղեցիկութեամբը կերեւի այս պատմութեան մէջ. կաղա՛նժ, ու շաղբութեամբ կարգաւ, և միթէ այն ստեն դու ինքնին չէ՞ս զարմանար Սիւնէի տիկինն որդեսիրութեան, համբերութեան, որդեսիրութեան և բարեսիրութեան վրայ: Չէ՞ս զմայլը Պատրի աղօթնայն հաւատարմութեան, տիրատիրութեան և գործիւն ըր սրտին քաղցր ու կարեկից զգացման վրայ: Հաճոյական սուրբութիւն մը չէ՞ս զգար պարոն Վարնէրի ըրած մեծանձնութեան և առատասիրութեան վրայ: Ա՛հ, և միթէ չէ՞ս սոսկար անգութ և մարդատեսաց սգահ Յիզուլին վայրենի գործքերէն. բնական արհաւիրահանք մը չէ՞ս ունենար անոր ամբարտաւան և չարասիրտ կնալ Միլեդիի վրայ: Գիտեմ, որ եթէ խորհրդածութեամբ կարդաս՝ կ'զգածուիս և կ'զգաս այս ամենը, և հուսկ ապա կը հիմնաս Մտուծոյ մարգարտութեան և նախախնամական գլխութեան վրայ, որ արդարութեամբ կը վարձատրէ բարին՝ և կը պատժէ չարը: Աւրեմն աղնիւ ընթերցող, աշխատէ բնութիւնդ կարգաւորել, մղրէնէ: փախիւր, և բարի սիրտ ունեցիր, վստով առաքինութիւնը անվարձ չի մնար, և մղրութիւնն ալ միշտ իւր պատիժը կը հետն ունի:

Երբեք Խանկուութիւնը ՚ի զուր կը բռնաբարուի և կը հալածուի, սակայն շատ չանցնիր ևահա չարասիրտն անիրաւութեամբ բարած որդայթը յերեւան գալով կը խայտառակուի. և ՚ի նախասինս իւր չարութեան՝ ճշմարտութիւնն ու արդարութիւնը բարձրացած կը սեննէ տներէ, որով չարախօսըն ու ազկրատը չարաչար յաղթահարուելով սեւերեն կը մնան աշխարհի առջեւ:

Մհաւասիկ օրինակ մը:

Մինչդեռ Պիղոս եւ Փրոքենտիա երկու տարբեր հասարակացեալութիւններ կը կալմէին, և երկուքն ալ Գեղիայ ու Գիրեղնաց քաղաքական ներքին շփոթմանց պատճառաւ անգողար յուղմունքէ և վրդովմունքէ ազատ չէին, և հահա Փրոքենտիայի մէջ հետեւեալ դէպքը տեղի ունեցաւ:

Գեղիայ կուսակից և ջատագով Մտուհիոս Խանդկենք՝ առանձին ստեղծութեամբ Գիրեղնաց կողմնակից Յիշատիկու Լսեալիկին դէմ սխրելով թշնամութիւն ունեցաւ: Օր մը քաղաքէն դուրս ասոր հանդիպելով, որ միայնակ Մտուս գետին եզերքը ժուռ կուգար, սխաւ հեռուէն երգիծական ու թրջ

նամական խօսքերով գրգռել զանի իւր դէմ, և նախանձու կիրքով վառւած սուրբ պատենէն հանելով՝ յարձակեցաւ վրան. Լառուկի իւր անձը պաշտպանելու համար կեցած տեղը արձանացաւ մնաց, եւ սկսաւ թշնամւոյն դէմ դնել։ Երկար մենամարտութենէ ետքը երբ Անտոնիոս ետքաշուելու տանն գլորելով գետինը ընկաւ, խիցն հասաւ Արեւտերիկոս՝ և իւր սուրբ անոր պարանոցին վրայ դնելով ըսաւ. «Եթէ շարժիս՝ կամ ընդդիմեւ ընդդէմ ցոյցեր ընես, չարաչար կըստանանք դքեղ։ Երգէն դու կը անսնես ակներեւ, որ կեանքդ բոլորովին ձեռքս է. այսու ամենայնիւ դարձեալ բոլորով սրտիւ կը շնորհեմ քեզ քու կեանքդ, ու պայմանաւ որ այսուհետեւ ինձ դէմ ունեցած ամեն անձնական ատելութիւններդ մէկդի թողլով մուսնաս ամեն բան։ Անտոնիոս Բանդինել այս նեղ վիճակին մէջ ամեն կերպ խոտամուշք ըրաւ, բայց վեհանձն և մեծասիրտ Լանուկին քիչ մը հեռացածին պէս՝ յանկարծ վերցատկերով ինենթի պէս ուժգնակի սուրբ վրան նետեց, որ մարմնոյն մէջ թափանցելով մեռցնէ. իսկ Լանուկին հազիւ մէկդի քաշուելով կարողացաւ սրարայ հանել անոր այդ վատ նպատակը. յետոյ յասմամբ վառուած բորբոքած՝ «Երբեմն ո՞վ դու, վատ և նենգաւոր, ինչպէս որ ալ բոլայ՝ մահդ կուգես, և

եւ ահա հիմա կը շնորհեմ քեզ զայն, սատկիր ուրաւ՝ ու սուրբ շնչոտակի կուրծքը մը խելով, կռնիկ վրայ դեպինը փռեց։

Յետոյ՝ Արեւտերիկոս Լանուկին Պիղայի մէջ բարեկամի մը քով ապաւինելով, իւր անձը բամբասանաց չ'ենթարկելու համար՝ հարկ եղածը անյապաղ գրեց ու Փրքենտիա ղրկեց։ Իսկ զՔաղաքաբար նենգաւոր Բանդինելը՝ զոր Լանուկին վազուց մեռած կը կարծէր, տակաւին կենդանի էր։ Իսկ արումի քանի գիւղացիք տեսնելով ղեկը այդ թշուառութեան մէջ՝ իրենց հետ Փրքենտիա տարած եւ շուտով դարմանած էին, վասն զի թէպէտ կարեւիւր խոցուած էր, սակայն վէրքը մահաբեր չէր։ Երգ՝ այս անօրէնը նախկին ատելութեամբն ու վերջին անթիւ հար սպարտութեան քէնովը սրամտած և կուտաղի շուն մը դարձած՝ սկսաւ խել մը ստաշօդ զոսարտութիւններ իրարու վրայ բարդել, և վրայներու պահասութենէն յարմար առիթ գտնալով, խիզճ բոլորովին քնացուցած՝ կ'ըսէր աներկիւղ. «Լանուկին դաւաճանութեամբ վրաս յարձակեցաւ, և նենգութեամբ զիս զարկաւ ու։ Այս կերպով կըցաւ բոլոր Վեդիկեանները խռովել ու անոր դէմ ղենել, և ողորմելին՝ Սիրտերիկոս թէեւ անմեղ՝ այլ աւանդ, անհու պարտական դաւտուեցաւ, և բոլոր ունեցածը անիրաւու

Թեամբ յարքունիս գրաւեցաւ : Այս գտան
աղետից մէջ իւր միակ սկստիանքն ու միւլ
ԹարուԹիւնը՝ Պերճիօր բարեկամն էր , որ
նորա պաշտպանութեան համար ամեն քանք
և հնար 'ի գործ դնելէն յետոյ՝ Պիշա քաղա-
քին մէջ իւր ունեցած տունը մշտնջենաւոր
ապաստանարան որոշեց անոր ապահովու-
թեան համար . թէեւ . քաջ գիտէր , թէ ի՞նչ
ստիպել վտանգներ կը սպառնար իրեն իւր
այն մնատաւեր քայց առաքնական գործը :
Եւ յիրաւի սոյն այս տունը քիչ ժամանակէն
իրեն համար արեան և սպայ տուն պիտի ըլ-
լար , և եղաւ ալ :

Այն օրթեւանը՝ ուր ի անուկին կը ննջէր ,
իւր Պերճիօր բարեկամին սենեկէն բաժնուած
էր ուրիշ սենեկով մը՝ որ երկուքին մէջ տեղն
էր , և իւր մուտքը երկուքին ալ կը հաղոր-
դէր : Վիշեր մը երբ կը ննջէր՝ Վերտերդիկա՝
յանկարծ կտրժաղկի քունէն գլղզիւն մը լսե-
լով , որ կարծէր թէ միջին սենեկէն կուգար .
ուստի իւր վերմակին ներքեւէն կը հանէ գը-
լուխը և մտադրութեամբ ակնաջ կը դնէ ,
բայց ալ չէր լսուէր այն գլղզիւնը , ուստի
կարծեւով թէ առաջը երեւակայական ցնորք
մ'էր այն , դարձեալ մտաւ անկողնէր . բայց
քանի մի վաղրեան յետոյ՝ լայւե ակար և
խեղդուկ ձայն մը լսեց , որ կը թուէր թէ
բարեկամին սենեկէն կուգար : Ասոր վրայ

իսկոյն անկողնէն վեր ջատկեց , և մտադրու-
թեամբ ակնաջ դնելով՝ վերստին սղջալու մեղմ
ձայն մը լսեց : Այն ատեն խուոված՝ ո՞րտը
տակն ու վրայ եղած իւր բարեկամին սենեա-
կը վազեց , և մի քանի անգամ ձայն տուաւ ,
բայց պատասխան չ'առաւ : Անկողնոյն մերձե-
ցաւ՝ և սկսաւ խթել , բայց Պերճիօր երբէք
չ'արթնցաւ : Իսկ ի անուկին կերպ կերպ դար-
հուրանօք յաւգուած և շփոթած դարձաւ կըլ-
կին իւր սենեակը , և իսկոյն ճրագ վառելով՝
դարձեալ բարեկամին սենեակը դնալարապա-
նօք : Այլ աւազ , ի՞նչ զարմանք և ի՞նչ սար-
սափելի երկիւղ պաշարեց զինքը , երբ տեսաւ
իւր ամենահաւատարիմ բարեկամը սրով խող-
խողեւած՝ արեան գետի մէջ կը լայար ու վեր-
ջին շունջը կուտար : Այս երբ ակնատես
եղաւ այս աղիտորոմ և սարսափելի տեսարա-
նիս , ահագին ճիւղ մը բարձրացնելով՝ ճրագը
ձեռքէն շնկաւ , և ինքն եւս Պերճիօրի վրայ
երկնցած՝ մարեցաւ մնաց . ինչ քրտաւուչ , և
միանգամայն դարհուրելէ՝ տեսարան :

Այս միջոյն ահա սպառաւորները կ'ար-
թննան՝ և մեկէն դէպի հոս կը վազեն . կը
մոման սենեակը , կը տեսնեն այս դարհուրե-
լի տեսիլը , ուր կը գտնեն իրենց տէրը ըս-
պանուած , ի անուկին արեամբ շագնաւուած՝
և Պերճիօրին վրայ ընկած գուռատետալ և շն-
չասպառ , իսկ ճրագը ոտքերուն քով մարած

ձգուած՝ որուն ստորոջդ տակուին կը ճըխար։ Այս սոսկալի տեսարանին վրայ լռեալ հասարակ ուժգնակի ճիւղ կը բարձրացնեն, որոց ձայնն է՝ անուկին դգաստանալով՝ շուարած կ'երայ, և ահագին ձայնով կը գոչէ։ Այլ է այն եղեռնաւորը, ուր այն ննդաւոր արիւնահեղը, ցուցէր ինձ, կուզեմ այս սուրբ իւր սկրտը մխել։ Ահա, բարեկամ, եղծեկ, Պէլֆիօր, ո՛հ, ի՛նչպիսի աղիւղորմ և սրտածմբիկ ողբերով աւաղեմ, լամ և ողբամ գեթդ, ով մտերիմդ իմ, ու բտերով՝ անդադար աղի արտառուաց կայլակներ կը հոսեր իւր աչքերէն։ Իսկ սարսաւորները զարհուրած՝ ափ չ'իբեւան արձանացած մնացին, և բնաւ մէկը կաւրող չէր բան մը խօսիլ կամ խորհիլ երբէք։ Երբ ամենքն ալ իրենց աչքերը երբեմն Պէլֆիօրին և երբեմն՝ անուկին վրայ կը յառէին, և կ'անգիտանային թէ ի՛նչ լինէն կամ ի՛նչ չլինէն։ այսպէս աղլած շուարած գոչելէ մինչեւ առաւօտ բուռլեամբ անցուցին բոլոր գիշերը։

Հետեւեալ առտու՝ այս աղետալի սլա տահման դոյժը իսկոյն քաղաքին ամեն կողմը տարածեցաւ. և անյարպաղ բռնեցին սարսնեալ Պէլֆիօրի տան մէջ գտնուողներուն ամենն ալ, որոց հետ էր նաեւ խեղճ՝ անուկին։ Այլ կարող է պատմել արդեօք իւր դատն ու չարիսգանց վիշտը, երբ ինքզինքը կը տեսնէր այն ան-

ձանց՝ կարգը՝ որոց վրայ միայն կարելի էր կասկածել այն սոսկալի սմբը։ Եւ այս սակայն դժբաղդաբար նոյն սարսափելի եղեռնագործութեան ամենակերպ նշանները՝ իւր վրայ պարզապէս կ'երեւային. իւր գտնուած տեղը՝ իւր վրայի արիւնը՝ երեսին գունատութիւնն ու այրալուծիւնը՝ նոր մարած ճրագը՝ որ ոտիցը բով էր, Փորբնտիայի մէջ լրած ննդուութեան սուտ ու չոր համբաւը՝ այս ամենը յայտնի ապացոյցներ էին, որովք այն սոսկալի սպանութեան հեղինակ ինքն բլբլուն վրայ ալ ամենեւին կասկածանաց տեղի չէր մնար։ Անուկին քաջ խնանալով՝ որ գտնուողները իւր վրայ միայն կը կասկածին, ալ կրակ դարձաւ և սիրտը բորբաքած՝ ալ, կըսէր նա, Էն եմ այդ ամենահաւատարիմ և անձնանուէր բարեկամս մահուան պատճառը՝ որ միակ ապաւէնս էր աշխարհի վրայ, և բուն իսկ իրեն համար պարտական էի բոլորովին զոհել տառապեալ կենաց մնացորդը, որ վաղուց ատելի է ինձ արդէն։ Ահ, Էն սպաննեմ զայն որ հոգւոյս հատորն էր, որ իմ անձէս աւելի սիրելի էր ինձ, և որոյ համար ամենայնիւ պատրաստ էի թափել բոլոր արեանս մինչեւ յետին կաթիլը։ Այս բարբարոսաբար սպաննեցի զայն, Էն ինքնին գաղանաբար յարձակելով վրան՝ խողովողցի՜ զինքը սրով. և ի՛նչ պէս, ի՛նչ եղանակաւ, գիշեր ժամանակ ուր

մթուօթիւնը կոխած է , թանձր քնոյ մէջ թա-
ղուած ատեն . ասկէ զատ ինչպէս կարելի է
որ իւր բարեկամութեան հիւրընկալութեան
և պաշտպանութեան ներքեւ եղած ատենս
այդ անդթուօթիւնը գործեմ : Ահ , կարելի է
երբեք այս կերպ անլուր վայրագութիւն մը ,
այս աստիճան ծայրայեղ վատութիւն մը ,
կատաղութիւն մը , կեամբաւ եւս է՝ բարբա-
րութիւն մը , տարօրինակ բան : Հնար է ար-
դեօք կատարել իմ վերայ այս ճիւղական
գործը , եղենք . աւանդ , աւանդ երկոյս թըշ-
ւառականիս : Միթէ այս աստիճան ինկայ
ես ուրեմն նուաստութեան մէջ , ամարդու-
թեան այդ անհնարին խորութիւնը չափե-
ցի ես իմ ձեռք . ախոս , բիւրկոյս ախոս
ինձ , ո՛ր թշուառական : Այլ դու՝ Աս-
ւած իմ արդար , Աստուած ահաւոր , դու
ուրեմն՝ բաւական փորձած չեմ զիս տակա-
ւին ։ Այս ըսաւ ու խորին թախծութեան
մէջ ընկղմեցաւ :

Այլ սակայն անհնար էր ամենեւին՝ փո-
րատել իւր վրայ եղած կատարանքը , ի զուր
էին այս ամեն սրտառուէ ողբերն ու աղաղակ-
ները , ըստ որում շնանները երբեք չէին փձա-
նար , այլ ընդհակառակն ալ աւելի կը զօրա-
նային՝ և կարծես զինքը մատնախէ կը ցուցը-
նէին , իբր բուն իսկ հեղինակ կատարուած է-
ղենագործութեան : Այսու ամենայնիւ թէ

պէտ դատաւորաց մէջ գտնուեցաւ անհատ
մը , որ ի գորտկոյ ստիպեալ՝ մանաւանդ թէ
անոր խօսքերէն շարժեալ համարձակեցաւ ա-
մենուն առջեւ ընդ երկար ջատագովել զինքը
և պաշտպանել . բայց անձաւ մասամբ՝ իւր
ամեն ողբերն ու հեճեճանքները ամենեւին
բանի տեղ չը դրին , այդ ամենը կեղծաբոլ-
թիւն և խղճի խայթէն յառաջ եկած կը սե-
պէին : Արքա կրէին . Ահ հա յայտ յանդիման՝
աչօք բայցօք իւր վրայ կը տեսնէք գործուած
ոճրագործութեան յայտնի ապացոյցները , մե-
նաւանդ Փլորենտինայի մէջ կատարուած ոճի-
րը՝ ալ աւելի կը հաստատուէ մեր կարծիքը . նո-
արժանի է արդարեւ օրինաց խոտութեանը
և տնօրինած սրտովոյն , որպէս զի համայն աշ-
խարհ իմանայ թէ ոճրագործը անպատիժ չը
մնար , և որպէստեւ բոլոր ժողովուրդը ա-
սոր կ'անկնայէ , ուստի օրէնք չէ ամենեւեւին
դանդաղել՝ երբեք վայրկեան մ' անգամ ո՛ր
Այսպէս թշուառ Անուսկին ի մահ դա-
տապարտուեցաւ՝ գրեթէ բոլոր ատենին
համահաճութեամբ :

Սինդեռ . այս խեղճ ողորմելին բանտին
խորերը չլիթայնելու ծանրութեանն՝ դառն
արցունք թափելով կուլար կ'ողտար , և ան
ձամբ անձին կ'աւաղէր գոշելով . «Լերեմն եմ
ամբաստանուեցայ իբր հեղինակ նոյն ոճրա-
գործութեան , եմ եղայ այն նենգաւոր դա-

ւաճանք . և դուն Մտուած իմ ամենադէտ
և ամենարդար , կ'ընդունիս այս անկրաւ դա-
տաստանը . ո այսպէս դառն հեկեկանօք 'ի խա-
րոյ սրտէ հառաչած ատեն՝ ահա ներկայացան
մի քանի անձինք իւրդատապարտութեան սու-
կալն բուրր իրեն հայրդղելու : Երբոր նա իւր
մահուան դատաւիճիւր կարդաց՝ յիմարեցաւ ,
խեղբը միտքը կորսնցուց և կիսամեռ անշունչ
մնաց մի քանի րոպէ . սակաւիկ մի յետոյ սթա-
փեցաւ խոր թմրութենէն , այլ կրկին անշնչ
չացաւ : Մյուսիսի դառն ցաւոյ և անհնարին
վշտաց մէջ անցուց ամբողջ գիշերը : Իւր շուր-
ջը կեցողները անդադար կուլային ու կ'ափ-
սոտային զինքը , և 'ի զմէր կը ջանային սփռ-
փել դանի կերպ կերպ միտթարական խօսքե-
րով : Դայց ոչ թէ իւր մահուան դառն յի-
շատակն էր՝ որով կը զարհուրէր նա , այլ մի-
միայն կաւարտուած սարսափելի ոճրագործու-
թեան իբր բուն հեղինակ համարուելուն սու-
կալն մտածութիւնը . այս էր միայն որ դըժ-
բաղդ Վանուկիին սիրտը կը տոջորէր սաստ-
կապէս : Բայտ որում՝ նա արդէն իւր մտե-
րիմ բարեկամը կորուստնելէն յետոյ՝ կենդանի
մեռեալ կը սեպէր ինքզինքը , և գիտէր որ
ալ անկէ ետքը՝ մահն է միայն իւր միտթա-
րութիւնը :

Սակայն վերջապէս իւր լքեալ և բեկեալ
սիրտը զօրացնելու և միտթարելու համար՝

բարեպաշտական զգացմանց տեղի տուաւ :
Երբ իւր վրդովեալ հոգին զարհուրելի արե-
կոծութիւններէն հանդարտեցաւ , քաղցր նա-
յուած մը ձգեց Յիսուսի խաչելութեանը
վրայ՝ զոր իւր առջեւը բերին գրին : Բաւա-
կան ժամանակ՝ սուրբ նշանին վրայ խորհրդ-
դածելով անշարժ մնաց , և քանի որ խորունկ
մտածութեանց մէջ ընկղմած էր , յանկարծ
այնպէս կարծեց՝ որ առաջիկայ քառաթեւ
սուրբ խաչին վրայ բեւեռեալ Յիսուս փր-
կիչը քաղցր և սիրով ու կարեկից ձայնով մը
այսպէս կրտէր իւր հոգւոյն . « Ես՝ բեղմէ
աւելի անմեղ և արդար էի , սակայն տէս թէ
ո՞ւր հասուցին զիս . մտածէ՛ միանգամ , որ
ես՝ արարիչս այդ խաչափայտին վրայ իբր չա-
րագործ բեւեռեցայ , սուրբ և անթիժ արիւ-
նըս երկրի վրայ թափեցի , որպէս զի անմե-
ղութիւնն ու ճշմարտութիւնը զօրանայ . ինձ
նայէ՛ և զօրացիւր . թուշտոյ պէտք չէ » : Մյու-
ս երկնագոյ ձայնի արդմամբ՝ յանկարծ ոտքի
վրայ կենէ , կը գրկէ փրկագործ սուրբ նշանը՝
և կուրծքին վրայ կաթողին սեղմելով՝ « Մտ-
ւած իմ , կը գոչէ , Մտուած իմ , դու յաղթե-
ցիր , արդ ներէ , թող ինձ իմ յիմարական շարժ-
մունքս . ալ այսուհետեւ չունիմ և պիտի
չունենամ երկիւղ՝ ոչ մահուանէ՝ ոչ կախա-
ղանէ և ոչ ուրիշ տանջանքէ , թող յանկրաւ
ւի վստահամբաւ ալ ունենամ : Այո՛ , Տէր իմ՝

կենացս մէջ քու օրինակդ և նմանութիւնը
 չը կրեցի իմ վերայ, բայց կը ցնծամ ու կը
 բերեցիմ, որ դանէ մահուան ժամանս՝ քեզ
 հետեւող պիտի ըլլամ։ Վսխիբիդ, իմ Պեւ-
 ֆիօր, անիրաւ բաղդը՝ թէեւ չկամեցաւ, որ
 տնդութիւն և անողորմ սպանողդ ձեռքէն ըզ-
 քեզ փրկէի, այլ ահա բոլորով սրաիւ կը փա-
 փաղիմ՝ գէթ աճապարել և գորովանօք դըր-
 կել զքեզ՝ սեղմելով կարծքիս մէջ խանդա-
 կած սիրով. ահա ցանկալիդ Պեւֆիօր, ահա
 քու մտերիմդ քեզ կը փութայ։ ()^ն, մի՛ յա-
 պաղէք, փութացուցէք, փութացուցէք ինձ
 տենչայի մահս, որուն կամօք կը յօժարիմ և կը
 ցանկամի։ Այս ըսելու միջոցին՝ արտասուօք
 լցան իւր աչքերը, որով և իւր ջրմուկայից սիր-
 տը այն աստիճան շարժեց՝ որ չկարենալով զըս-
 պել իրենց արցունքը, սխեցին լալ դառնա-
 գին և ողբալ հեկեկանօք, որով արտաուռ չ տե-
 սարան մը կը կազմէին։ Այն վայրենիքն իւր
 անմեղութեան վրայ երկմող բնաւ մէկը չը
 կար, ամեն ոք իւր ազատութիւնը կը խնդ-
 րէր, և ամեն մարդ իրեն երջանասէր ըլլալ
 կը փափարէր. ամեն կողմէն ըրթթմնէին և
 ահագին չռակներ կը հանէին ըսելով՝ «Հարկ
 անհրաժեշտ է, որ երկարաձգի իւր դատա-
 պարտութեան վճռոյն դորձադրութիւնը,
 այդչափ աճապարել չուզէր, նոր ինորոյ տե-
 ղեկութիւններ պէտք է վնասել և կրկին կըր-

կին քննութիւններ ընել. թող ժամանակին
 երկարութիւնը յայտնէ՝ ոճրագործութեան
 բուն հեղինակը, յուսալի է՝ որ Անուկին
 անմեղ ըլլայ. միով բանիւ ուշացներու՝ և ա-
 ւելի նուրբ քննութեան և հասաղօտութեան
 կարօտ է այս բանս ։

Հատերը արդէն հաստատապէս մտքեր-
 նին դրած էին՝ բոլոր բառնալ խմբովին՝ և ի-
 բաւուր հայցել դատաւորներէն այսպէս ա-
 մենքն առ հասարակ կը ջննային մահուանէ
 փրկել զԱնուկին։ Այն պահուն՝ միջոցեռ-
 այս իրողութիւնները կը կատարուէին, ահա
 աճապարանօք եկաւ հասաւ սուրհանդակ մը
 որ Քյոթենտիայէն խրկուած էր Անուկիին
 անմեղութեան վրայ հաստատակց կարծիքը
 հաստատելու, որով ամբողջ Պիղայն խնդու-
 թեամբ և ուրախութեամբ լըուեցաւ։

Պեւֆիօրի արիւնարբուն՝ սրկայ մ' էր,
 զոր չարագործ Վանդինը խրկած էր զԱ-
 նուկի սրով սպանելու չար նպատակաւ։ Ա-
 նօրէնը՝ նոյն ողորմելոյն վրայ ծանր ծանր զըր-
 պարտութիւններ բարդելով՝ ունեցած ինչ
 քերք յարբուհիս դրաւելը եւ յախտեանս
 տարագիր ընել հերթը չը սեպելով՝ ուզեց
 բոլորովին կեանքէ ալ զըրաւել։ Այդ Վան-
 դինը՝ մեծամեծ խառմունքներ ընելով կը
 հրապուրէ արիւնահեղ մը՝ և կը համոզէ իւր
 գժոխային չար կամքը դուռն հանելու։ Սրի

կան կուգայ Պիղա, և կը լրատեսէ Պելքիօրի տան ելքը և մուտքը՝ ուր կը գտնուէր նաեւ թշուառ ՝ անուկին, այս արեւնորդուն դաղա մտներով այն տունը՝ մինչեւ կէս գիշեր ան կիւն մը կը սահուբարի . և մինչդեռ ամեն մարդ թանծը քնոյ մէջ կը խորհարար, ահա վեր կ'ելլէ յուշիկ յուշիկ, որպէս զի այն քստմնեւ լի ոռժրը 'ի գործ դնէ : Իսկ փոխանակ ՝ աւ նուկին ստանելու, գիշերային մթութեան այն սոսկալի պահուն շփոթելով՝ Պելքիօրի սենեակը կը մտնէ և զայն կրկնանէ :

Իւր այս զարհուրելի եղեւնական գործը վճարելով՝ շուտ մը գիշերանց կը փախչի Պիղա քաղաքէն . և մինչ Պլորենտիս կը մերձեւնար, յանկարծ ուրիշ չարագործի մը կը հանդիպի՝ զոր անօրէն Բանդինելը ղրկած էր զինքը սատակելու, որպէս զի չլիցի թէ վերջը իւր նենգաւոր դաւաճանութիւնը յայտնուի : Սակայն մտի և գաղանաբարոյ ճիւղ զին սոյն այս ոռժրը՝ իւր կորստեան պատճառեղաւ, և ընդհակառակն ՝ անուկին ալ փրկելու թեանը առիթ : Իստ որում ունի արեւկուծեանը սրիկայն՝ երկրորդ սրիկային հարուածէն մահաբեր վերք մ'ընդունելով, յետին շունչը փչելու վայրկենին յայտնեց, թէ՛ Պիղա զայի մէջ կրտսերուած սպանութիւնը Լ'առնիոս Բանդինելի հրամանաւ գործած է : Լ'առնութիւն՝ այն սուրհանդակը արտորնօք Պիղա

եկաւ, որպէս զի ծանօթութիւն տայ անցած դէպքերու վայ :

Իսկոր քաղաքը հրճուեցաւ Պրետերիկոս ՝ անուկին փրկութեան համար . այլ ընչ մնաց որ սուրհանդակին այն բերկրառիթ լուրը՝ փոխանակ զանի առաջիկայ մահուանէն փրկելու՝ ընդհակառակն աւելի շուտ կեանքէ պիտի ղլաւէր : Վասնզի երբ յանակնկալ խնայուեալ իւր անմեղութեան յայտնուիլը, չափազանց խնց խնգութենէն ուշք գնաց և կիսամեռ գետնին ինկաւ : Իսկ զանազան դեղերով բիշքի զգաստացաւ, և մեծ փառքով բանտէն հանուելով՝ աղատ հրատարակեցաւ : Իսկ անօրէն Բանդինելին ոչ թէ միայն խոտափանեցաւ այն սպանութիւնները՝ զորս ինքը հրաւայած էր, այլեւ այն ամեն բարութանքները՝ որովք անմեղ ՝ անուկին 'ի զուր տառապեւցուցած էր . և բոտ արժանւոյն կրեց նա իւր ամեն եղեւնագործութեանց պատուհանները : Իսկ ՝ անուկին՝ մեծապատիւ հրովարտակաւ Պիղա դարձաւ, և գրեթէ փառաւոր յաղթանակի հանդիսով մը ամենէն ընդունելութիւն գտաւ . նաեւ իւր յարքունիս գրաւուած ընկոյ և ստացուածոց վերատին տէր եղաւ, և ընդ նմին Բանդինելի սեփական գոյքէն մատ մ'եւս աւելի ստացաւ : Սակայն երբէք միտիթարութիւն չ'գտաւ ՝ աւ նուկին իւր Պելքիօր բարեկամին մահուան

համար, որուն մէջ թեւեւ ինքը անմեղ էր, բայց դարձեալ սպերշնանիկ կը համարէր:

Տիեզերաց վրայ հսկող Նախախնամութիւնը ամեն ժամանակ յայտնած ու խայտառակած է մթուածեան մէջ դրծուած դաղանի չարութիւնները, ամեն չարագործ շարունակ իրենց չարեաց պատիժն ընդունած են թէ բարոյապէս և թէ նիւթապէս. թող արտաքին հասարակաց և օրինաց դատաստաններէն կրած անարգանքը՝ հակակրութիւնը՝ դատապարտութիւնն ու պատիժը, նոյն իսկ ինքը իւր ներքին անողոք դատաւորէն՝ խղճի սայրասուր խղթիւրէն շարունակ կը խոցւտուի: Հապա մը թողունք երկիւղը, տաղնապը, վեղովմանքը եւ սրտի անհանդիստ խռովութիւնը, որովք ամեն վայրկեան չարաչար կը տանջուի, և ի՞նչ վերջը կամ յաւերու մէջ հալումաջ կրղցայ, կամ անձնոտարանութեամբ կը կորուսի, և կամ օրինաց արդարութեանը մատնուելով բանտերու մէջ և կոխադաններու վրայ իւր չարագործ կեանքը կը վճարէ. իւր ետեւէն անարգութիւն և անպատիւ նախառնք ու պարտաւ թողելով՝ աւնիծիւք կը յիշուի իւր չար անունը: Արեւմտի ոյճափ զգուշանալ պէտք էն ամեն մարդիկ, քանի որ չը յայտնուած ծածուկ բան մը չը կայ, և քանի որ արդարին ու անմեղին սիր-

աը միշտ մխիթարուած է. նոյն իսկ անիրաւ դատապարտութեան մէջ անգամներքին զլարթութիւն մը և հոգւոյ անխռով խաղաղութիւն մը կ'զգայ, մանաւանդ այն դատապարտութեան դառն միջոցին մէջ բարեպաշտ զգացումները՝ անմեղին հոգին կը զօրացնեն, իսկ չարագործին համար այս ալ տանջանք մի է, քանիկ կամ ընտել չ'զգար, և կամ թէ զգայ՝ այն զգացմունքներէն իսկ կը յանդիմանուի: Արդ՝ ասիէ յայտնի է, որ մարդ անմեղութեան արդարութեան համար տահմանուած է: Այն անոնց, որ այս սահմանէն դուրս կ'եղան, նոցա չարաչար պատուհասը պատրաստ է միշտ, թէ այս աշխարհիս և թէ հանդերձեալին մէջ:

Ժ.

Փիւլիզդոս եւ Դոմինիկոս

ԱՍՏՈՒ Սարգիս Բաղդարին մօտ միւսնոյն գիւղի մէջ ծնած՝ և իրենց մանկութենէն ի վեր միասին մեծցած ըլլալով՝ զիրար շատ կը սիրէին: Ասոնց սիրոյ եռանդը այնչափ շատ էր՝ որ մէկը առանց միւսին չէր կարող մնալ, միշտ մեծ ջանքով զիրար կը փնտռէին, անոնց զօտանքն ու պարսպմունքը մէկ էր, և երկուքնին ալ միակամ և միատրհուրդ էին: Փիւ-

լիպարտ իւր տասն և մէկ տարեկան հասակին մէջ որք մնալով՝ հայրը զինքը Վոմինիկոսի հօրը յանձնած էր, որն որ իբրեւ դաստիարակ իւր տունը ընդունած՝ և որդւոյն պէս մեծցուցած էր։ Ասոնք երկուքն ալ մէկ մէկ կու վրայ ունեցած նոյն սիրով և եռանդով մեծցան մինչև իրենց հասակի քսաներորդ տարին, և այս ատեն Փիլիպպոսին անակնադ բարեբաղդութիւն մը վրայ հասնելով՝ այս երկու սիրելիները մէկ մէկէ դատեց։

Ասկա հօրեղջայր մը ունէր, որն որ երբ տասարդական հասակին մէջ իւր տունէն ու երկրէն հեռացած շատ տեղեր պտրտելէն ետքը՝ Կատիկէ քաղաքին մէջ բնակութիւն հաստատած էր. ուր տեղ վաճառականի մը քով ծառայութեան մտնելով՝ իւր խնաստութեամբը անոր հետ այնքան մտերմացած էր, որ անոր միամօր գուսալը իրեն կնութեան առաւ։ Այս օրիորդը իր ծերունի հօր մաւ հռանկէն ետքը շատ չապրելով մեռաւ, և մի այն որդի մը թողուց՝ որ նմանապէս բիշ ժաւանակէն վախճանեցաւ։ Աւստի Փիլիպպոսի հօրեղջայրը ատով մեծ հարստութեանց աչք եղաւ, և իր մեռնելէն ետքը բոլոր ժառանգութիւնը Փիլիպպոսին մնաց. որովհետև միայն այն մնացեր էր վախճանելոյն մերձաւոր։

Երբոր այս բոլոր Սալերնո քաղաքը հասաւ, երկու բարեկամներ ալ հաւասար ու

բախտութեամբ լցուեցան, և Փիլիպպոս Կատիկէ երթալ պարտաւորուած ըլլալով, Վոմինիկոսէն բաժնուելուն համար շատ տրամեցաւ։ Ասոր համար աղաչեց զայն՝ որ զինքը չք մտնայ, և միշտ սիրոյ թուղթ գրելը պահաւ չունէ, որպէս զի անով կերպով մը հեռուէն ալ կարողանան կենդանութեամբ լինել իր կողմէն ալ խոստացաւ՝ որ ոչ մի սուրհանդակ առանց նամակի պիտի չք թաղու, և թէ անոր քաղքը յիշատակը իւր սրտին մէջ անջնջ պիտի պահէ, և իր գործքը ընդնելով ժառանգութիւնը առնելէն վերջը՝ նորէն Սալերնո պիտի դառնար իր ինչքը անոր հետ բաժնելու համար։ Յիշաւի անկիա իր խոստումը բիշ մը ժամանակ պահեց, իրեն առ Վոմինիկոս գրած բոլոր թուղթերը սիրալիք խօսքերով լի էին, և երբ ինքը ասոնց պատասխանը ընդունելով՝ Վոմինիկոսի առողջութիւնը կր լսէր՝ չախազանց ուրախութիւն մը կ'զգար։ Եւ ի շնորհս անոր՝ Կատիկէ քաղաքը հասած ատեն իրեն Սալերնո ունեցած փոքրիկ ժառանգութիւնը անոր թողուց, միայրը դնելով՝ որ ետքը անոր ուրիշ մեծ բաներ ալ պարգեւէ, բայց այս սիրոյ եռանդը չք կրցաւ երկար ատեն պահել։

Իր գործքերը կարգի դնելէն, և հօրեղջոր որդւոյն զանազան տեղեր ջրուած գրամաւ գլուխները ժողովելէն, և բոլոր ժառանգու

Թեան տէր ըլլալէն յառաջ՝ երեք տարիէն աւելի Կատիկէի մէջ մնալ պարտաւորեցաւ։ Առաջին տարին չը լրացած՝ արդէն նորս սիւրջ ընդմուծիւնը զրտանալ սկսած էր։ Երկրորդ տարին մէկ քանի անգամ միայն գրեց, և այն ալ արդ կերպով։ Երրորդ տարին ամեն նեւէն պատասխան չը գրեց, և այս կերպով նամակներու երթիւնկուծիւններն երկուքին մեջէն ալ բարբոսին վերցուեցան։ Իրեն բռնապաշտ մեծ հարստութիւնը սրտին մէջ չը քեղուծեան ու վառասիրութեան խորհուրդ ծնած էր, և Վոմինիոսի բարեկամութիւնը սցնուհետեւ իր վիճակին վայելուչ չը դատեց։ «Տղայական մտերմութիւն մը, կրտէր, և հանգամանք մը՝ որմէ բարեկամութիւն կը յառաջանայ, այնքաի կը տեսէ՝ որքան որ մանկութիւնը կը տեսէ. աղայութիւնը անցաւ, և գործքերու հանգամանքներն ալ փոխուեցան, ուստի ալ դադարիլ պէտք է ու։

Երբ Վոմինիոս առաջին անգամ իր նամակին պատասխանը ջնդուեց, կորսուած կարծելով՝ երկրորդ անգամ գրեց, և տեսնելով՝ որ այն ալ ի դերեւ ելաւ, սխառ քաղցրութեամբ անոր լուծեան համար արբուռն ընել։

Եւ երբ ասիւն ալ օգուտ մը չ'ապացաւ, բարեկամական համարձակութեամբ՝ բայց գեղեցիկ եղանակաւ մը իրենց մէջ եղած սե-

րը պարեցնելուն համար զայն յանդիմանեց։ Վերջապէս արդէն իր սնտառուութեան հպարտութեամբն ու գոռոցութեամբը մեծցած՝ շատ դժարք եկաւ։ Աւստի բարկանալով ըստւ. «Արեւմտ այն ողորմելին յանդիմանութեան ու յանդգնութեան ձեռք զարկաւ. արդարեւ անոր այսքան համարձակութիւն ունենալ կը վայել, իմ սէրս պակասեցնելու վրայոք արտուել ընելու իրաւունք ունի, և բովհետեւ ես յիմարաբար իր հօրմէն յուսացած ժառանգութենէ աւելի թողուցի. բողոքէն շնորհակալ թող լըլայ, որ այդպիսի շնչին առարկայները իմ մտածութեանցս արժանի չեն, ապա թէ ոչ ես անոր յանդգնութիւնը շատ լաւ պիտի նուաճէի ու։ Այնուհետեւ Վոմինիոսի յիշատակը բոլորովին իր մտքէն ջնջուեցաւ, և նոր ընդունած թողութիւնը առանց կարգաւու կրակին մէջ կ'այրէր. ամեն տեսակ ցնորք և ամեն պրոսիկ մտածութիւն՝ որ կը վերաբերէին Վոմինիոսին և անոր հետ ունեցած մտերմութեանը, կը հեքքէ՝ ու իւր մտքէն խիտն դուրս կրնէր, վասնոր իւր մեծ վառքին աւնարդութիւն և նախատինք կը սեպէր։

Իր յգործքերը ընդնելով և հարստութիւնը ժողովելով՝ մեծ հանդիւս. Եւսպոլիս եկաւ։ Այս տեղ իրեն սնտառուութեան համար հոգնակաւոր անուն մը վայելել պէտք

էր, վասն որոյ զայն գնելու համար շատ գանձ վստնեց, և ահա Փիլիպպոս Սեպուհ Վարան գրոնի կոչուեցաւ: Դոմինիկոս երբ անոր Մէտաքոյն դաւ լսեց, ամենեւին կասկած մը չուներալով անոր արտի փախխուսթեան վայրը, և անոր այնչափ երկար լուսթեանը ուրիշ պատճառ տալով, և փափաղելով եւս իրեն անոր վրայ ունեցած անպոզտոյ սէրը՝ միան դամայն իւր երախտագխտութիւնը ցուցնել, շուտ մը Մէտաքոյն անոր պղծութեան դնաց: Վարանգրոնի Սեպուհը չ'ուզեց զայն ճանաչել: Ինքը Մէտաքոյն բազմամբոյն փողոցներուն մէջ դուռըբար դարգարուն ձիւրէ լուծուած կռքի մէջ նստած՝ շատ անգամ Վումինիկոսը ցած տեղ բազմութեան մէջ հետեւստս կը տեսնար՝ և կը ճանչնար զայն, բայց չարութեամբ միշտ իւր աչքը անկէ կը դարձնէր, մարդուս սիրտը խառնող զգուշի բանէ մը պէզալու պէս:

Իր խնջին ու գանձին վրայ հարստացած՝ զոնոր յաջ և յահեակ չուպղել սկսաւ, որով հետեւ աւանց աշխատութեան ստացած լուրտն՝ զրուած առներ հոգ չէր ընէր: Իւր պարտքը հաղուագիւտ կահ կարստներով զարդարուեցաւ. և հրաման եղաւ որ հաց կատակ մարդիկ ներս մտնան, որոնք իր պաւստը լեցունել չը պահեցան: Իւր սպասաւորներուն թիւը այնչափ շատ եղաւ՝ որ հա-

զիւ թէ բարձր իշխանի մը կը յարմարէր. աւտնք իրենց վարձքերը առատութեամբ կ'ընդունէին. և միանգամայն համարձակութիւն ունէին իրենց ձեռքը անցածը անխախ իւրաչնելու: Ենոր առաջին և շատ թանկագին նորաձեւութիւնը հանգերձի կռքի և ուրիշ ամեն տեսակ կարգուած զարդերու վրայ կը կայանար. և որովհետեւ Իսախայէն մարդոց զարդարանաց համար եկածներուն մէկն ալ չէր հաւնէր, ուստի մեծ ծախքով լի ծնէն՝ ֆարդէն՝ ղոտոնէն՝ լ'մոլորիէն՝ լ'մադերտամէն՝ Պրազիլայէն և մինչեւ անգամ՝ Բոիէնհալէն և ֆետրալորիէն իրեն պետք եղածները բերել կուտար: Ենոր պալատին մէջ խնայքը անպակաս էր, և սեղանն ալ Վազդիկայի խոհարարի մը պատրաստել գիտցածէն աւելի աշխւ և համագամ խորիկներով լի էր:

Եւրա կարաւներու և թատրներու տեսարաններ կըլլային, և զովպուցիւ բմակելաց աղնուութիւնն ալ առատութեան կը հաւատարէր: Իւր պարտէզները պարսպարդ ու պարտաբոյժ մարդկանց տեղ դարձած էր, որոնք ան վախ կերթային և կուգային և ուղածուն չափ կը պատէին: Իսկ լաւ կը մակաբերուի, թէ այս բանով սպասաւորներու և մարդահաճայից բազմութիւնը որ աստիճան պիտի շատնային, Կարանգրոնի Սեպուհին անուան արձադարձքը

ամեն տեղ կը հնչէր . անխնայ միայն անհա-
մեմատ խմաստութեամբ դարդարուած կը հա-
մարուէր . նա միայն գիտէր արժանաւայել
կեանք վարել . նա միայն օրինակ էր, որուն
նմանութիւնը ամեն աղետաւան պէտք էր իւր
վրայ ունենար : Անխա Սեպուհը կ'ուրախա-
նար ու կը հրճուէր, և կեղծաւորաց սնտօի
ու խարեբայ գոլութեանց յորդ աղբիւրէն
ախորժանօք կը խմէր, և ամբարտաւանու-
թեան հողմով հպարտացած՝ ալ իւր անձին
մէջ չէր սղծեր :

Ինչոյ այս զուարճալի ուրախութիւնը շատ
չը տեսնէ, անթիւ ու անվայել ծախքերը՝ որք
այս սնտօի փառաւորութեանց համար կրղա-
յին, և ուրիշ զինքը կողոպտող եղեռնաւոր
մարդիկ որոնց իր անձը փտահաղուցած էր,
և իր խաղերու մէջ ըրած անթիւ կորուստ-
ները . բիշ ժամանակի մէջ զինքը սնանկացու-
ցին : Ամեն կողմէ պարտքի տակ մնացած էր,
և բազմաթիւ պարտատէրներ բոլորովն զինքը
սլաշարած էին, որք մէկ վայրկենի մէջ իւր տու-
նը բոլոր կահ կարասեօք դրաւեցին, և բոլոր
ունեցածը քովէն առին : Այս յանկարծակի ե-
ղած աղէտալի փոփոխութեան վրայ իւր բռ-
լորովքը շարունդ կեղծաւորներն ու հացիւ-
տանները ու անոնց նման շատեր՝ ամենքն ալ
անհետ եղան : Այդքան ու առանձին մնացած
տակաւին ինքզինքը կը մխիթարէր, յուսալով՝

որ իր բարեբաղդութեան օրերը իրմէ հարս-
տացած բարեկամներէն կրնայ օգնութիւն ու-
նալատ դտնել . ունայն ու անտոյ՛ յոյս : Արով
հետեւ անոնցմէ մէկ բանկները հազիւ զինքը
ձանջան . ուրիշները զինքը տեսնալուն պէս
շուտ մը կը փախչէին . և շատեմն ալ մինչեւ
այն աստիճան չարութեան հասան՝ որ զինքը
ծաղը կրնէին : Ալ իրեն աւելի սիրելի եղող-
ները անոր թշուառութեանը վրայ կարեկից
միայն եղան, հաստատելով՝ որ անոր օգնու-
թիւն մը ընել չը կրնայնուն համար շատ կը
ցուէին : Ահ, այս խարէութիւններէն բո-
գուշանալու համար ո՞րչափ մեծ խրատ եղաւ
իրեն այս բանը : Կարտաւթեան վերջին տա-
տիճանը հասած ըլլալով՝ չէր գիտեր թէ ի՞նչ
ընէ : Այն ժամանակ Վոմինիկոսը յիշեց, ու
բունքաղոյր ու գորովալի բնութեան փորձը
առած էր յառաջընէ, և լուս գիտէր որ ա-
նոր բով պատրաստ օգնութիւն կրնար գտա-
նալ . բայց զայն այնչափ յանդգնութեամբ առ
համարհելէն վերջը՝ ի՞նչ համարձակութեամբ
անոր առջեւ պիտի ելար : Իտը համար՝
թէպէտ պէտքը զինքը կ'ստիպէր, բայց ա-
մօթը զինքը ետ կը կեցնէր, և փոխանակ Սա-
լերնո քաղաքը գոռնալով՝ անձանօթ կերպա-
րանքով գէպ ի հօտով գնաց, ուր տեղ կը
յուսար՝ որ առանց մէկէ մը ձանջուելու և
առանց պատկառելու կրնար այլոց օգնու-
թիւնը խնդրել :

Լյս խորհրդով՝ Նէապոլիտէն ելելով՝ և բիկունը գեղջուկ տան մը գրան առջէւը հաւաւ, և խնդրեց՝ որ գիշերը այն տեղ անցնէ։ Տանտիրոջ կիներ զայն տունը ընդունելով՝ բտաւ. «Վարեաւ եկար, հիմա իմ այս կուգայ, որ իր կարողութեան համեմատ իր տան մէջ ճանապարհորդ ընդունելը և անոնց պաշտօն մատուցանելը մեծ ուրախութիւն կը համարի. ուստի կարող ես դու այս տեղ գիշերը համարձակ անցնել։ Բայց առ այժմ՝ բիշ մը հանգստացիր, մինչեւ որ իմ մնացած բիշ մը գործս լմնցնեմ»։ Ողորմելի Սեպուհըներս մըտնելով, և այն գեղջուկ տան բարեաց առաւտութիւնը տեսնելով՝ շատ դարմայաւ։ Եւ մինչդեռ անկիա դարմանալով՝ այն տեղի բընակչաց բարեբաղդութեանը վրայ կը նախանձէր, ասնուտակըր տուն հասաւ։ Եւ երբ հեռուէն անոր գալը տեսաւ՝ աղաղակեց ըսելով. «Ո՛հ, ի՛նչ կը տեսնամ արգեօք, անկիայ անտարախոյս՝ Վոմինիկոսն է. աւա՛ղ որքո՛ւմ երկոյս. ես ո՛ւր պահուրտիմ արգեօք, որ խոր խորապին մէջ թաղուիմ»։ Լյսն պատկառանքէն խնայն անոր դէմքը կարմնեցաւ, և բոլոր մարմինը գողալ սկսաւ։

Վոմինիկոս փոքրիկ կառքի մը վրայ նստած՝ արտօրնօք կուգար, բայց նորա դէմքը տրտում ու տխուր էր։ Իր կիներ շուտ մը անոր առջեւը ելաւ. բայց անկիայ հառաչանք մը հանեւ

լով՝ բտաւ. «Վոմանն քանքս ու խուղարկուածիւնս սրապալ երաւ. անկիա յուսահատուածեամբ՝ Նէապոլիտէն հեռացած է, և իր գընացած տեղը մէկն ալ չը կրցաւ ինձ ցուցնել։ Ո՛վ գիտէ, թէ անոր ի՛նչ եղաւ, կամ թէ վերջը ի՛նչ պիտի ըլլայ»։ Բիշ մը յաւալ եկող և տարականխն վայցօք անոր ըւր տուաւ, որն որ վերնայարկը իրեն կ'սպասէր։ «Օրհնեալ է Վստուած, բտա Վոմինիկոս, գոնէ մէկու մը բարերարութիւն ընելուս վրայ ուրախ պիտի ըլլամ. հիմայ ես բարեկամիս օգնել չը կրնայուս սպառնաւաւ զդացած արտմութիւնս փարատելու համար այսպիսի միտթարութեան մը կարօտ էի։ Ո՛հ, երանք թէ անոր աղէտալն անցքը ես մէկ օր յառաջ գիտցած ըլլայի. . . ո՛ր այս բտելով՝ շուտ մը վերնայարկը երաւ։

Վիլիսպոս անկեան մը մէջ կձկտած պահուած էր, իւր գէմքը երկու ձեռքով ծածկած՝ իւր աչքը վեր վերցնել չէր համարձակէր։ Վոմինիկոս այն տեղն անկիւնը երբ կձկտած մարդ մը տեսաւ՝ ապշեցաւ ու շատ դարմայաւ. և մօտեցաւ՝ որ զայն տեսնէ։ Եւ ուշադրութեամբ լու մը զիտեղէն վերջը ուրախութեամբ աղաղակեց. «Նստարախոյս այն է, իմ ցանկալի բարեկամն է ո՛ւր. և այս բտելով՝ անոր վիճը փաթթուեցաւ. և իւր զգացած

անչափ ուրախութենէն առանց խօսք մը լսելու՝ զայն կը համբուրէր . և արտասուքով կը թրջէր : Փիլիսոսոս թէ ուրախութենէն և թէ ամօթէն պաշարուած՝ իր ինչ բնեղբը և ինչ խօսեղբը չէր գիտեր : Ա՛յ երջասպէս Վոմինիկոս բերանը բանալով այս լուսթիւնը խղեց՝ և բռնաւ . «Վո՛ւ ևս արդեօք իմ ցանկալիս տնեցւիս և իմ սիրելիս, նոյն ինքն դո՛ւ ես Վ՛հ, որ հնեալէ Տէրը՝ որ զիս անմիջեմար չը թողուց, միշտ և հանապաղ նորա փառք և դոհութիւն կուտամ : Յիսուսի սիրելի բարեկամ, ես քու աղետիցդ յառաջուց տեղեակ չե՛ի, միայն երեկ խնայց : Ա՛յս առաւօտ վաղելով՝ շատ մը լեռնապօղիս դասի դբեղ փնտռելու համար՝ բայց շատ մը ապօրին անդին փնտռելէս ետքը՝ երբ քու անկէ հեռանալդ լեւցի առանց որ կողմ երթալդ խմանալու՝ դբեղ դանելու յոյս խաբառ կարեցաւ, ասոր համար խոր արցաւ մեծեան մէջ ինկայ . բայց հիմա աշխարհի մէջ ամենէն երջանիկը ես եմ » :

Փիլիսոսոս առաւել ևւս մորմոքելով և ա մըշնալով՝ անոր հետ խօսիլ կուզէր, բայց չէր կարող խօսք մը յարմարցնել, ինչու որ խօսելու համար բերանը չէր բացուէր . ուստի Վոմինիկոս դարձեալ կրկնեց . «Իրաւ է, որ այսուհետեւ դու մեծատուն չես, բայց դեռ բաւական մեծութիւն ունիս դու՝ որով կրդնաս միջեմարիլ : Բու ինձ աւանդած ժա-

ռանգութիւնդ տասն հազար դահեկան էր . և գրեթէ նոյնչափ մ՝ ալ ես իմ հօրմէս ժառանգեցի : Ա՛յս երկու գուժարով ահա այս կարուածը գնեցի : Ա՛սիկայ իմ ծախու առած տոկնը բոլորովն անմշակ և խաղան էր . բայց իմ անձանձրանալի աշխատութեամբս մինչեւ այն աստիճան հասուցի, որ ասկէ ամեն տարի հազար դահեկանէն աւելի շահ կ'ստանամ : Իմ փոյթս ու ջանքս ալ աւելի շատցնելով՝ կը յուսամ որ ապագային մէջ աւելի օգուտ պիտի քաղեմ : Հիմա ասիկա մեր երկուքին սեպ հսկան բանի մը պէս մեր մէջ բաժնենք, և իսմ եթէ բեղ առաւել հաճոյ է միասին կառավարենք՝ Բու ասկէ շահելով՝ կրնաս քու տէպդ բաւականին հոգալ » :

Վոմինիկոսի այս անակնկալ առատասրու թեանը վրայ Փիլիսոսոս ալ չը կրցաւ համբերել . այլ իւր աչքերը արտասուքով լցուած գրկեց բարեկամը ու խանդաղատանօք լսով լսաւ . «Ա՛ւաղ, ամօթ իմ այս դժոխային անպիտան ամբարտաւանութեանս . ո՛հ, որպիսի ցանկալի բարեկամ, ի՛նչպէս տօնելի մարդ մը ինձմէ բաժնեց ու հեռացուց : Հիմա քու առատասրուութեանդ ու աղիւսութեանդ յարգը ճանցայ . ո՛հ, որքան զանազանութիւն կայ քու և այն վատթար ու անարգ մարդկանց մէջ, որոնք բոլորովն կողոպտելէն ետքը՝ անողորմաբար մէկդի ձգելով երեսի

վույ թողին զես : Բայց դու այնպէս մի կարծեր, որ ես իմ թշուառութեան մէջ քու առատաստուութիւնդ չարաչար պիտի դործածեմ, քան լիցի, որովհետեւ այն ատեն վատ մարդ մը եղած պիտի ըլլամ ես : Եւ ի՞նչ ժառանգութիւնը որուն վայցօր կրտսե թէ ինձ մէքեզ աւանդուած է, անի ես պարզեւած եմ քեզ, այն ազատական և մշտնջենաւոր ընծայ մի էր . և հիմա որ այն քեզ կը վերաբերի, այսուհետեւ ինձ չը վայելէր որ անոր մէջ իրաւունք ունենամ : Իմ անբաղդութիւնս թէ և մեծ է, սակայն իմ ձեռքովս արժանապէս կը կրեմ զայն, և ես այնչափ անարդանօք միայն դքեզ մոռնարուս համար աւելի չար թշուառութեանց արժանի էի . բայց ես պէտք է որ պատահած չարեաց համբերեմ : Իմ բաղդս զիս ուր որ ալ առաջնորդէ, հերկք է որ նոյն քու բարեկամութիւնդ շահեցայ, այս ուրախութիւնն ու միտիթարութիւնը ինձ համար բաւական է ։

«Թէ որ դու ինձմէ բաժնուիլ կուզես, բայտ Գովինիկոս, բոյլ է որ տակաւին ինձմէ չես անորժեր և իմ բարեկամութիւնս աւանդելին չես շահած, այն ժամանակ դու ինչ գիտաւորութիւն ալ ունեցած ըլլաս, հող չէ . դու ինչ որ ինձ աւանդեցիր այն ատեն հիմա ըստ օրինաց քեզ կը պատկանի, ընդունէ զայն . և քու երկար բարակ խօսերը

վիշ ու պաղ շարժմաներովդ զիս մի տրտմեցրներ : Եւ քու ինձ յանձնածդ ետ տար կուզես արդարութեան դործ համարէ, կուզես բարեկամութեան, ես ամենեւին հող չեմ ըներ, բայց ինչ որ ըլլայ պէտք է ընդունիս : Վինձ պէտք չէ . կրկնեց դարձեալ Վիլիպպոս հեծեծախառն արտասուօք . և կարելի ալ չէ զայն ընդունիլ . բայց այնքան ալ ապշանորջ չը պիտի ըլլամ, որ քու արժանապէս բարեկամութենէդ հեռանամ : Եւ ի՞նչ և յաւիտեան քեզի հետ պիտի ըլլամ . և այսուհետեւ իմ աւանդանքս ու փայլած քու աշխատանքիդ և հողունակութեանդ օգնելու համար պիտի ըլլայ . իմ անձս շատ երջանիկ պիտի համարիմ, թէ որ ինձմէ կրած արհամարհանացդ մէկ մասին վոխարիկնեղ կարողանամ ։ « Եւ մեծահոգի անձն, ո՞վ անհամեմատ մարդ, պատասխանեց Գովինիկոս, դու այս տեղ իմ քովս պիտի մնաս ուրեմն, այդ էր իմ հողս . այս տեղի եղած բաները իբրեւ քու սեպհա կանութիւնդ պէտք է վայելես, իմ քեզմէ պահանջածս այս է . իսկ թէ ի՞նչպէս, ատոր վույ յետոյ կը խօսինք ։ Եւ դէպի կինը դառնալով որ սիրտը այս սիրտը տեսարանին վույ կը մորմոքէր, բայտ . « Եւ ի՞նչ իմ սիրելի բարեկամս, մեր ամուսնութեան բարեբաղդ օրերէն ետքը՝ մեր կենաց աւելի երջանիկ ու վայելուչ օրը այս է ։

Փիլիսոփայոս երկար ատեն իր ասլուծութեան մէջ մնաց, կը կրկնէր ու վերստին կը կրկնէր ինքնիրեն բնելով. «Ի՛նչ, այս ի՛նչ անհամեմատ մեծ մարդ է. ասոր ու այն անարժան մարդկանց մէջ սքըքան մեծ տարբերութիւն կայ, որոնց շահախնդիր ու խարդախ բարեկաւ մութիւնը զիս այնքան հարստացուցած էր»:

Խիստ ցաւալիս և կարեկցութեան արժանի է արդարեւ մեծամեծաց և իշխանաւորաց վիճակը, մանաւանդ երբ անոնք խոնարհ աստիճանէ մէկէն կը բարձրանան: Արդեւանց մէջ իրաւամբ ամենէն ողորմելիները կրնանք սեպել զանոնք. վասն զի բարձր աստիճանի մը հասածնուէն պէտ՝ կարծես կը մոռնան մարդկային դիւրամիտիս վիճակին պայմանը, կը մոռնան գութը՝ կարեկցութիւնը եւ մարդավայել հեղահամբոյր խոնարհութիւնը. կը մըռնան, կ'ամբարտաւանին, և մինչեւ անգամ մոլեղնաբար կը համարձակին ճշմարիտ բարեկամութեան նուիրական ուսուրբ կապը խզել. իրենց աստիճանին անյարմար կը սեպեն հասարակ մարդկանց հետ տեսնուիլը, չեն գիտեր ողորմելիները, որ առաքիտութիւնն ու անկեղծութիւնը աւնոյց մէջ կը դնուի. բայց դժբաղդաբար այս ընտրութիւնն ալ ընելու կարող չեն, այլ՝ անոնց մէջէն ալ անպատկառ ցած չա

ղորդութները միայն կընարեն, որպէս զի աւնոյց մէջ պաշտուին, ուստի արժանի է որ կործանուին ալ անոնցմէ ըլլայ: Այսպիսի մեծամեծներն ու հարուստները ողորմելի և թշուառ կոյրեր են, որ իրենց առջեւ բացւած կարճանման ու կորստեան խորհորտար չեն տեսներ, անմիտ կուրուծեամբ խեղճներն ամենէն խելոյցի և ճարտար կը սեպեն. բայց ի՛նչ աղէկ է, որ միշտ խաբուած են և կը խաբուին. շատերն ալ կան, որ յաճախ խաբուելով ստացը առաքիտի և հաւատարիմ անձանց վրայ ալ չեն վստահիր, և առ հասարակ բոլոր մարդիկ խարդախ ու անիրաւ կը համարեն: Ի՛նչ, այն ատեն՝ ալ թշուառութեան վերջին ծայրն հասած կը լինին:

Երբ և, որ անշահասէր ճշմարտասոս և անկեղծ մարդկանց լեզուն քիչ մը խիստ ու համարձակ է, նոքա պատուակիւ չեն գիտեր, բայց այն խառութիւնը՝ փրկութիւն կը ծնանի. պէտք է խոհականութեամբ անոր անտալ, զայն սիրել և յաճախ անոր խորհուրդները խել: Առաքիտին չուղեր յաճախել մեծամեծաց դռները, առանց փնտռուելու չեւելիր. բայց փառաց ու ճոխութեան մէջ փրացող ամբարտաւան հարուստը և իշխանը պէտք են պատուական բանի մը պէս փնտրուել և դնուիլ, ապա թէ ոչ օր մը անշուշտ պիտի ստիպուին այն բարձր ամբարտաւա

նութեան գահէն խոնարհելով՝ անոր անշուք հիւղին մէջ տպատանարան փնտռելու, և եւրանի՝ թէ այսչափ արիութիւն ալ ունենային, որ խոնարհութեամբ զնշանէին այս քաղցր գոտարութեան յաղթել: Այս պատմութիւնը և գեռ եւս շատ պատմութիւններ՝ մանաւանդ ներկայ անկերեւ գէպքեր՝ խիստ մեծ ու պատուական խրատներ են այնպիսեաց համար. և մեծ ու շքեղ փառք են խոնարհ բարեխիտ՝ անյիշատար ու անկեղծ առարիւ նեաց համար. որչափ մեծ փառք է Գովինի կոսի փառքը՝ Փիլիսոպոսի երեւակայական ու մոտի փառքէն, որ երազի պէս ոչնչացաւ: Ուրեմն՝ «Արարէք ձեզ բարեկամս յանկրաւ Սամոնայէ» . բաժին համեմատ՝ պէտք է հարստութիւնը այնպիսի հաւատարիմ սրբտերու մէջ դանձել, ուր պէտք եղած ատեն հաւատարմութեամբ պահուած գտնեն: Այն ցաւոր նիւթերու վրայ հաստատուն յոյս դնելով՝ ստոյգ բարիքը, այսինքն առաքինութիւնը մերժելը բանական մարդու գործ չէ. ձախորդութեան մէջ անկողով արիութեամբ համբերել, և յաջողութեան մէջ չափաւորութիւն ու խոհական նախատեսութիւն ունենալ՝ իմաստունի գործ է:

ԺԱ.

Ուղերոս Դանիացի

Մեծն Կարոյս կայսեր ժամանակները, Ուղերոս՝ Տանիմաբբայի Գոթերգոս թագաւորին որդին՝ ամենէն աւելի քաջ պատերազմող և յաղթող հանդիսացաւ: Սա՝ Պալէրիայի Ամաս դուքսին քովը պատերազմի կրթութեանց վարժուեցաւ, և մեծն Կարոյոսի հրամանաւ անոր հետ դորաց մեծ բազմութեամբ Իտալիա գնաց, և Հռոմէր աղատելու համար Սարակինոսաց գէմ պատերազմեցաւ: Ուղերոս՝ պատերազմին առաջին ձախտաւմարտին մէջ այնպիսի քաջութիւններ գործեց, որոս հազու թէ գերաշուշակ և քաջ պատերազմող մը կոնար ընէ: Այսպէս խաչանկար տօնելի մեծ նշանը քրիստոնէից ձեռքէն յարիւշակած էին: Ուղերոս արութեան ոգւով և նախանձաւորութեամբ լեցուած՝ արծուի մը պէս կը թռչի, և խաչն թշնամեաց վրայ կը յարձակի, ու վերջապէս կ'ազատէ նոցա ձեռքէն գերի տարուած մեծ նշանը: Այս քաջասիրտ երիտասարդը ասով չք բաւակաւ նանայով՝ թշնամեաց խումբէն վրայ եւս կը յարձակի, և անոց ձեռքէն իրենց նուիրական դրօշակը կը յարիւսակէ: Այս քաջութեան շնաշխարհիկ գործերուն համար, թէ կայսրէն

և թէ բոլոր զօրքերէն գովութեամբ պատ-
ւեցաւ :

Այն բանակին մէջ կայսր իրեն համա-
նուն Վարդու որդի մը ունէր, որ Ուզերտին
հասակակից և նիղակակից էր : Բայց որքան որ
բնութեամբ վատասիրտ և թոյլ էր, այնքան
ալ նախանձատ և ժանտ էր : Ուզերտին փառ-
քը և բարի համբաւը նորա սրան մէջ բա-
րի նախանձ ձգելու տեղ՝ ատելութեան սառ-
տիկ հուրը վառեց և բորբոքեց : Այս այս ոչ
թէ հարեւանցի և առ ժամանակեայ, այլ՝
քանի որ օր բառ օրէ եւս առաւել կ'աճէր
Ուզերտի քաջութեանց համբաւը, ոչ միայն
Վաղղկոյ՝ այլ նաեւ համայն Աւրոպիոյ մէջ
կը հռչակուէր, այնքան ալ նորա ատելութիւ-
նը և նախանձը կը զօրանար անոր դէմ : Ան-
զորմը շատ անգամ ջանացաւ ամեն հնարք-
ներով զայն նուաճել, երբեմն դադուռի դա-
րան գործերով, և երբեմն պատերազմի մէջ
փառանգաւոր կողմերը զիկելու ջանալով : սա-
կայն Ուզերտս միշտ ամեն բանի մէջ յաղթող
կը հանդիսանար :

Այս Ուզերտս՝ Վաղղովնոս անուամբ և
մաստուն և հանձարեղ որդի մի ունէր, զոր
մանկական հասակէն թողած էր Տանկմարքայի
արքունեաց մէջ իրթութիւն առնելու հա-
մար : Այրը նա մեծնալով կործութեան հա-
սակը հասաւ, Փարիզ կոչեց զայն, ինքը ան

ձամբ անոր ղեկնուորական կրթութիւն տալու
համար :

Վաջ երիտասարդը քիչ ժամանակուան
մէջ զարմանալի յառաջագիմութիւններ գոր-
ծեց, և քաջութեամբ՝ ուժով՝ հմտութեամբ
և աջաբջութեամբ ճիշդ իւր հօրը կը նմա-
նէր : Իսկ նախանձաբեկ արքայորդին Վարդու՝
այն դժոխային ատելութիւնը՝ զոր ի վաղուց
հետէ իւր սրտին մէջ կրանուցանէր Ուզերտին
դէմ, նորա որդւոյն վրայ եւս դարձուց : և
երկուքին վրայ միանգամայն իւր կատաղի նա-
խանձուն թոյնը ժայլթելու համար, օր մը երբ
Վաղղովնոս անկէ բնդուեալ տարապարտ
թշնամանոց փտահաբար պատասխանելու
համարձակեցաւ, վայրենաբարոյն անմիջապէս
կատաղաբար իւր սուրը հանելով՝ յանկարծ
մխեց նորա սիրտը, առանց երբէք ժամանակ
տալու՝ որ Վաղղովնոս ալ իւր անձին պաշտ-
պանութիւնը հօգայ :

Այրը այս աղետից դոյժը գժբաղդ հօր ա-
կանջը հասաւ, այն վայրկեանն աղչեցաւ և
անշարժ մնաց : Այնոց գլխատանալով, իւր
որդւոյն արեան վրէժը հանելու համար սառ-
տիկ սրտառութեամբ վառուած շուտ մը թա-
գաւորական պաշարով վաղեց արիւնահեղ Վա-
րդուր փնտռելու : Իսկ այն անողորմը կայսեր
ապաւինած էր, զոր Ուզերտս լսելով՝ հրաշայտ
աչօք՝ կատաղի ցամամբ և սուրը քաշած հոն

կը մտնէ : Վատասիրտ եղեւնաւորը ահ ու
զարդով և սարսափով լեցուած՝ իւր հօր ետեւը
կը փախչի և կը պահուբախի Սեւեբոս իւր բարւ
կութեան սաստկութենէն մղուելով՝ առանց
բան մը նկատելու, կը յարձակի նորա վրայ
աղաղակելով. «Եհաւանի հասայ քեզ, ո՞ր ա
հօրէն . արդ՝ եթէ կարող ես պաշտպանել քու
տնձդ » : Կայսրը 'ի գուր դէմ՝ կը կենայ . և
թէ որ կայսրը շրջադաստող նախարարները և
թիկնապահները չ'աղատէին զինքը, արդէն
անշուշտ երոյժ պիտի սարսնուէր :

Երբ մէջ՝ Սամսո գուբոն ալ կսոր, զօր Սե
ւեբոս միշտ հօր պէս յարգած էր : Եւս գուբ
սը Սեւեբոսը վերնայարկէն դուրս հանելով,
անոր խնայուց լրած գործին մեծ յանդգնու
թիւն ըլլալը, և ստիպել՝ որ փախչի : Եւ ապա՝
թէ ինքը և թէ ուրիշ նախարարներ, շատ ա
ղաչանքներով միջնորդ եղան կայսր, որպէս
զի ներէ Սեւեբոսին . բայց կայսրը խնամ բար
կացած էր, և երբէք չէր ուզեր նոցա աղաչա
նայ լսել : Երբէն Սեւեբոսին կայսերական
վահագնութեան դէմ լրած արհամարհու
թիւնը՝ որ սուսերամբերի նորա որդւոյն վրայ
վազելց իր դահլոյց մէջ, իր աչաց առջեւ
շատ ծանր էր . սակայն անոր որդւոյն անխաւ
սպանման պարագաները միայն զինքը կրնային
արդարացնել, որ իրաւամբ այս աստիճան
սրտմտութեան հասուցած էին : Բայց մեծն

Կարդոս ուրիշ բան մը չէր նկատեր, բայց մի
այն իւր արհամարհուած մեծութեան իրա
ւունքը : Եսոր համար Սեւեբոս թէ՛ արքու
նեաց մէջէն և թէ՛ Կաղդայէն արքայութեան
պարտաւորուեցաւ զանազան կողմեր շրջի, և
ստգին անդին ուրիշներուն օգտին համար
գործածել իւր քաջութիւնները, մինչև որ
վերջապէս կայսրը ինքնին ստիպուեցաւ արև
մայ կամօր ետ կոչել տալ զայն :

Վասնզի՝ արակիւնտը՝ Երուսեղոսի առաջ
նորդութեամբ պատեբագին նորոգած էին, և
խու մը մը նաւերով Պրովնցիա գալով՝ յալ
թած և մինչև 'ի Փարիզ յառաջացած էին :
Կայսրը պաշարուած՝ քաջաբին մէջ ամրանալով
իւր զօրքերը հոն ժողոված էր, սակայն քաջա
գոյն թիկնապահներէ զրկուած ըլլալուն՝ ա
նոնցմով հազիւ թէ թշնամեաց բուռն զօրու
թեան դէմ կրնար դնել : Երուսեղոս իւր ու
ժին վրայ կատարելապէս վստահանալով, և
նաեւ յաղթութիւնը շուտով 'ի գլուխ հա
նելու փափաքելով, պատեբագին մենամար
տութեամբ վճարել առաջարկեց : Եւս ատեն
Սեւեբոս Երեմիայ մէջ կը գտնուէր, և բոլորն
ալ քաջ համոզուեցան՝ որ նա միայն կարող
էր այն ահագին թշնամեաց դէմ դնել, և նո
րա հետ զարնուիլ : Երբէն պալատականնե
րը և զօրքերը միանգամայն անոր դարձին կը
փափաքէին, վերջապէս ամեն կողմանէ կայս

րը կրտսիպէին զայն ետ կոչել տալու համար. բայց ամենէն մեծն այն էր, որ հարկը ստիպեց զիջանիլ և անոնց խնդիրը մոտիկ ընել: Վաջն Ուզգերոս հաճեցաւ այս հրաւերը ընդունել, բայց այն պայմանաւ՝ որ եթէ իւր հետ կը ռուտը թնամիին յաղթէր, իրեն ձեռքը պէտք էին յանձնել իւր որդին սպանող Կարողութը: Այս դաշինքին վրայ կայարը խաղեցաւ, և շատ հակառակեցաւ, և անոր տեղ յանձն առաւ Ուզգերոսին ուրիշ ամեն բան շնորհել հաճու թեամբ. սրտի: Բայց Ուզգերոս իւր խորհրդին վրայ հաստատուն կեցաւ, և կայարը ուրիշ ճար մը չը գտնարով ՚ի վերջոյ ստիպուեցաւ կամայ ակամայ Ուզգերոսին դաշինքը ընդունելու:

Եւրբ այն անյաղթելի ակոյեանը Մագդիւս յէն դարձաւ, ժամանակ որոշեցին՝ որ երբորդ օրը մենամարտութեան հանդէսը կազմէ և պատրաստ ըլլայ: Որոշուած օրը հանդէսը պատրաստուած էր, երկու քով մենամարտները հրապարակ երան, և երկու կողմանց զօրքերն ալ զինացէ զխնաց շարուած՝ գործին վախճանը կրասպսէին: Բրուժերոս վիթխարի էր, յաղթանգամ և հակապզօր. բայց Ուզգերոս զինաշարժութեանց մէջ ունեցած յայդակութեամբը զայն կը գերազանցէր: Առաջին ուժգին յարձակմամբ՝ երկուքին ալ նիզակը մէկէն կտորեցան, բայց երկու ակոյեաններն

եւս անդրդուելի կեցան. ետքը իրենց սուրը քաշելով՝ սկսան իրարու սաստիկ հարուածներ տալու ջնաւ: Բրուժերոս իւր բաղկին զօրութեան վստահացած՝ միմիայն իւր մօր տակցին մնալուն կը խորհէր. իսկ Ուզգերոս քաջահասը շարժումներով իր հակառակորդին հարուածները ՚ի դուր կը հանէր, և զայն վիրաւորելու համար միջոցներ գտնելու կը յաջողէր: Երգէն Բրուժերոս շատ վերք ընդունած էր. իսկ Ուզգերոս տակաւին անմնաս էր: Այս պատճառաւ խորիւս այլազգին սաստիկ բարկանալով՝ ուժգնութեամբ մը նորա վրայ կը յարձակէ, և մեծ դաշայն մը կ'իջեցնէ Ուզգերոսին վրայ, որով քրիստոնէից զօրքը ահ ու գողի մէջ ձգեց: Այն աշաւուրը և զգտաւ ակոյեանը իւր անձը արթեցուց նոյն հարուածէն, բայց չը կրցաւ միանգամայն ապրել. յնել իւր ձին եւս, որ երկու ձեղքուելով գետին ինկաւ: Հաջողապէս Ուզգերոս կանգնած մնաց, և թնամուցն երիւթսն ալ կոչէն զորներով իրեն հաւասար բռաւ: Այն ատեն սկսան ստքի վրայ եւս աւելի սաստկութեամբ կռուիլ. երկուքին դահիւնն ալ շատ կորմէրէն խորտակուեցան ահագին հարուածներով. և երկուքն ալ իրենց վերքերէն վաղած յորդարեամբը շողխուած էին. սակայն այլազգւոյն վերքերը Ուզգերոսինէն շատ էին: Վերջ կեցի հսկայն կատարելով և կռիւր վերջացը

ներ ուզելով՝ վահանը կը թողու և բուռն զօրութեամբ մը Ուգերոսի վրայ կը յարձակի, և իւր բոլոր ուժը ամփոփելով՝ երկու ձեռքերով կըսկսի զարնել։ Ս'ենձ արագաշարժութեամբ և ճարպիկութեամբ մը պարտալի հանեց զայն Ուգերոս, ու ժիւր թեթեւաշարժութեամբ մէկ կողմ ցատկեց, և բարեբաղդաբար Վրուժերոսի սնակուշոր բաց տանելով՝ սուրը սատակի ուժով մը հոն միանց։ Այն հարուածէն արիւնիկեցի անձուռնի հսկայն գետին կը վռուի։ Սարակինոսաց բանակը զարհուրանաց և յուսահատութեան աղաղակ կը վերցնէ, իսկ բրիտանեկի զօրքը ցնծութեան և ուրախութեան ձայներով և միանգամայն յաղթական հանդիսով Ուգերոսը կայսեր վրանը կը բերեն։ Գլոր զօրքերէն գովասանք և ներբող ընդունելով՝ առանց ժամանակ կրօնցներու անմիջապէս իւր դաշանց կատարումը խրնդրեց կայսրէն։ Ս'ենն Կարդոս՝ որ քաջամասնօթ էր և շատ կը վախնար Ուգերոսի ցամաքնէն և բնականորութեանէն, քստմեծեցաւ և գունատեցաւ այն խնդրոյն վրայ, բայց խոստումը շատ հաշակուած էր, և չէր կրնար զայն դրժել։

Ուգերոսի զաւակն սպանող բարբարոս արիւնահեղձ անգէն՝ գոյնը նետած և սրտագոյնով մէջ տեղ բերուեցաւ, և Ուգերոս խոժոռ դիմօք դէպ ի անոր նայելով՝ ըսաւ, «Այս

ժամբ քու գոխախեռ նենգութեանդ պատահաւին պատիժը կըրելու ժամանակն է»։ Չայս ըսելով՝ ձախ ձեռքը նորա մտղերէն բռնեց, և աջովն ալ իրր թէ դանիկա մէջ տեղէն կտրելու նկատմամբ՝ համարձակութեամբ մը սուրը վեր վերցուց։ Այս սոսկալի տեսլեան վրայ՝ կայսր բարձր ձայնով աղաղակեց, տեսնողները սարսափով զարհուրեցան, և այն երկիւղէն՝ արքայորդին մեռելի պէս թոշնած գետին ինկաւ։ Այն ատեն Ուգերոս սուրը կայսեր օակց առջեւէ դնելով, ինքն ալ ձուռն չօրեց նորա առջեւ և ըսաւ, «Ի՛վ արքայ, բուռն իսկ հիմա պէտք է, դու խելամուտ ըլլաս և հաւանաւ, թէ ռոքան սոսկալի և անտանելի ցաւ է հօր մը համար որով խողտուած իւր որդւոյն մահը։ Սակայն ես քեզ կը շնորհեմ քու որդիդ, և երանի էր, եթէ այն անորքան ալ կարող ըլլար իմ որդիս ինձ շնորհելը։

Ուգերոսի այս գործոյն վրայ՝ ամենքն ալ լուռ ու մունջ ապշեցան շնացին։ Արքայորդին մէկ կողմ տարուեցաւ, և կայսեր երկիւղը փարատելով՝ սկսաւ սրտին ցաւէն լալ, և Ուգերոսը գրկելով անոր կը պլլուէր, իսկ բոլոր պալատականները շուրջանակի շարուելով՝ արժանապէս կը գովէին նորա մեծարարութիւնը և քաջութիւնը։ Սակայն մեծին Կարդոսի անարժան որդին անպատիժ չը մնաց, վասն զի այս կերպով սատակի նախա-

ատկոծ լինելով և ամհնալով՝ իւր սրտին մէջ հանգիստ չը կրցաւ գտնել: ուստի քիչ ժամաւ նախէն չարաչար մահուամբ սպանեցաւ աչ խորհէս :

Չար նոխանծու կիրքը այնքան այլանդակ գէշ և անմարդափայլէ, որ միշտ փնասակար հետեւաբներ ունեցած է, և երբէք անկէ օգուտ մը փոքրիկ լաւութիւն մը չէ տեսնւած: Արխանձուրը բնականօրէն վատասկիտ եւ վախկտ կ'ըլլայ. ցամաք՝ նիհար և դեղնած կ'ըլլայ անոր դէմքն ու մարմնը. աչքերը փռած ինկած՝ տխուր ու խոժոռ նայուացքով միշտ զարհուրելի է. ուրիշին արեկութեան վրայ կը ցաւի, և չար խորհուրդներով ակռա ներք կը կրճրաւ. դարպակտ ըլլալով թեթեւ բանէ մը կը գրգռի և հեւալով մոմաւ կրա կտի: Ահ, և այն ատեն ստիպել է իւր տեղը, ամենխոնտիկ չարեաց շտեմարան կրլայ, ժանտ սրտին մէջէն մահացու թոյն կը ժայթքէ. լեղուն երկայրի սուրի պէս գաղտուկ միշտ վէրք հասցնելու կաշխատի. ցարարտութիւն չարախօսութիւն, ամբաստանութիւն, նենգ գաւոր թախարհներ լարել, դարանակալ ըլլալ, վարժարէս ամեն տեսակ ստիպել չարք իւր սիրելի զաւրմանքները կ'ըլլան. իւր գիււական սիրտն ու դէմքը մարդկանց դժբաղդութեան վրայ միայն կը խնդայ և կը զուար

ճանայ. այլոց յաջողութիւնը և բարեբաղդութիւնը իրեն ստիպել հոգ ու մոմաւք կը սրտառաւեն, որով բռնեն ալ կը հատնի և միշտ անհանգիստ է. ուրիշները խածնել ցաւցնել և այրել կ'ուզէ, բայց շարունակ նախ ինքն իրեն կը փնտէ, միշտ իւր անձին տան ջանքն ինքն է: Ահա այս է նախանձուրին պատկերը. այս է անոր զարհուրելի կեդարանքը, որ մարգտ կը սարսափեցնէ. և այսպիսի մտէ գին յիմարութեամբ սրաշարուած մէկը՝ երբ որ պատահութիւն դանայ, ինչ տեսակ սուկայի և ահաւոր ոճիրներ, յանցանքներ ու չարութիւններ չը գործէր. ուրեմն մըշտփ զգուշանալի է այս վատ կիրքը սնուցանել:

Արդ՝ առաքինատէր ընթերցող, եթէ այս փնասակար դժոխածին կիրքը մէկուն վրայ տեսնաս, կատաղի դադանէ մը փախչելու պէս անկէ հեռացիր. թէ որ այլեւայլ խոհական կերպերով կրցար այդ վատասարտութեանէն փախել, ալէկ. իսկ եթէ ոչ՝ փախիր, երեսը չի տեսնալք ալ օգուտ է: Իսկ դու ջանա, աչ խատէ, որ ամենուն յաջողութիւնն ալ բուանձիդ համարելով՝ միշտ ուրախանաս, բարեարտութեամբ ամենուն օգտին համար ձեռքէդ եկածին չափ աշխատէ. ասով թէ դու միշտ ուրախ կրլստ, և թէ ուրիշները կ'ուրախացնես, որ մարդուս բուն բերկրութեան առիթ է:

Ինչպէս ամեն մարութիւն, նոյնպէս այս ալ մանկութեան ատենէն կրօնի, և կամայ կամայ աճելով՝ մինչեւ վերջին սահմանը կը հասնի, և այն ատեն թողելը անհնարին կը ըլլայ: Ուրեմն ճնողք և դատարարակիք թող զգուշանան, նոյն իսկ երեւցած կէտէն խել անոնց սրտէն այս և ուրիշ վնասակար կրից առաջին բողբոջ՝ իմ հասակակից քոյրերս ու եղբայրներս՝ թող հիմակուանէ մեծ ջանքով աշխատին ամեն մարութեանց հետ նսեւ այս չար ախար իրենց սրտէն հանել, և տեղը վեհանձնութիւն, ներողամտութիւն, անյիշատարութիւն, գթասիրութիւն և ուրիշ բարեւեր կիրքեր սերմանել, և երբ անոնք արեւմտանան ու պաղարբերին, ուրախ սրտով պիտի զուարթանան, և այն ատեն ես ալ բարեբաղդ պիտի համարուիմ:

Ժ Բ.

Անտոնիոս Լեւոնեցի

ՇԱՏ անգամ կարօտութեան կամ աղքատութեան պատճառաւ կրտսիրելին մարդիկ հակառակ սրտուոյ և համեստութեան օրինաց, շատ արգրինաւոր բաներու ձեռք գտնել, և տկարամիտ խորհրդով մը անխել

գործերը իրենց համար սրտաշաճ կը սեպեն: Բայց շատեր ալ կան, որ մինչեւ ցմահ արեւութեամբ ձախորդութեան դէմ գնելով՝ բնաւ չեն յաղթահարիր, և անպատիւ հնաբններու չեն դիմեր, որոնցմէ մէկն է՝ Անտոնիոս անուն կրտսիրահ հետեւից իւր յետնին կաթողութեան մէջ անգամ, յորմէ կը տառապէր անհնարին, և իւր այս անտգիւտ եւ գովելի համեստութեամբը կատարելապէս մխիթարեցաւ:

Սա շատ տարիներ ճոխագոյն մեծ հարստութեան գրգանաց մէջ ապրելէ ետքը, մէկ անակնկալ փոփոխութեամբ մը յանկարծ այն մեծ հարստութեան և առատութեան բարձրութենէն՝ բարորդին կարօտութեան յատկները գլորեցաւ, և վերջին աստիճան աղքատութեան մէջ խնկաւ:

Սորա հայրը յառաջուց հարուստ փաճառական մի էր, բայց ամեն բան անձամբ կառավարելու և ամեն բանի ինքնին տիրելու նախանձաւոր ըլլալով, իւր ընկից փորրագոյն մէկ մափն անտեսութիւնն անգամ Անտոնիոսին յանձնած էր. ասոր համար՝ մէկ մասամբ իւր գործոց մէջ ունեցած գէշ կառավարութեանը պատճառաւ, և մէկ մասամբ ալ տեսակ մը անակնկալ գիպուածոց համար, մէկէն ի մէկ սնանկացաւ, և պարտատեւարք

իրենց ունեցած թանկագին ինչքերը և կահ կարասիքը ծախել, մինչև որ խալառ տը նանկացան :

Մտածիտսն փափուկ սիրտը կը ծմէր ցաւօր, տեսնելով՝ իւր սիրեցեալ ամուսինը այն աստիճան կարօտութեան հասած, որնոր իւր վրայ ունեցած կաթնօգին սիրոյն համար աւելի ծախսագոյն մէկէ մը կամովին հրաժարած էր : Բայց ինչ և իցէ, գործի մը ձեռք դարձելու յուսովը իւր վշտերը կը մխիթարէր, որովհետեւ կը յուսար նա՝ որ վերջապէս իւր ցաւօց դեղ մը պիտի կրնայ գտնել, և այս ժաւանակը մօտեցած կը կարծէր : Բայց բաղդին յաղթահարելու համար իր բոսձ բոլոր ջանքերն ու շիղերը պարտալը կրնն, ինչու որ աւելի խոտագոյն կերպով ամեն կողմէն դժբաղդութիւնը յամառութեամբ վրան կը յարձակէր :

Բաղում ջանքերէն՝ հնարքներէն և աղաչանքներէն յետոյ՝ այն իւր յուսացած շատ տեսակ գործերէն բնաւ մէկուն չը կրցաւ հասնիլ . առանց խնդիրը կատարելու իւր խօսքերը միայն մախի բնելու հաջիւղ զննանոց հպարտացեալ անձանց առջեւ՝ յաճախակի անդարտ տեղ ամօթահար ելլաւ . մերթ զմերթ խաբէր ուզող սուտ բարեկամաց միամիտութեամբ ասպատանեցաւ, և մերթ խոնարհելով աղերս՝ աղաչանք և պաղատանքը

բաւ այնպիսի անձանց, որք երբեմն կողոլղաւ գին կերպով իւր հօրը և իրեն առջեւ խնամ շատ անգամ աղաչելին տեսած էր : Բայց ասոնց մէկէն ալ ոգնութիւն չը գտաւ : Ի՞նչ դեռ նա իւր անձանձիր գործունէութեամբ ամենայն դժուարութեանց յաղթելով, իւր ուղած նպատակին հասած կը կարծէր, մէկուն բռնութիւնը, միւսին փոխփոխմտութիւնը և ուրիշ մէկու մը գլխուն եկած փորձանքը մէկէն ի մէկ ամեն բան տակն ու վրայ կրննին, և իւր ամեն յոյսերը կ'աշխարհէին :

Վնն բանէ ետքը մէկ վարկեան մը գրտաւ, ուր կարծեց՝ թէ ալ բոլորովին իւր գործը ապահովուած է, և յոյսը վերստին կատարեալապէս նորոգուած սեպեց : Վնն գործի մէջ յաջողակ և արբուեալ մէջ մեծ հաւժբաւ ունեցող Տէրմի կոմսը, այն միջոցին նօտարներէն մէկուն հրաժարելով՝ անոր տեղը պարտաւ դանկելով միջնորդեց այն պաշտօնը Մտածիտսն տալ, որուն համար կատարեալ խոտումն առաւ : Երբ եկաւ ժամանակն, և քանի մը օրէն զինի ամենայն ինչ պիտի կատարուէր, և Մտածիտս պիտի պարտալը յառաջագրեալ գրադրութեան գործոյն, անօրէն կոմսը ինքնին հիմնադատակ լրաւ խոտումով՝ զոր ի կատար հասուցած էր, նա յանկարծ խոտումներ գրծեց, և պաշտպանութիւնը անհաշտ թշնամութեան փոխարկելով Մտած

նիստի ունեցած ուրիշ բոլոր յոյսերուն ալ ա-
նիրաւարար խոցնդոտն ու արգելք եղաւ :
Արովհետեւ այն փայթը՝ զոր ասկիտա կոմնն
յանն առած էր Մոտոնիտսն համար, կը
կարծուէր թէ մեծաշողի բարերարութենէ
մը յուսով եկած էր . բայց ասիտն, որ խիստ
անվայել նպատակի մը համար էր . և ուրիշ
պատճառէ մը յուսով եկած չէր, բայց միայն
իւր պագչաւ և պիղծ կիբքէն, զոր խղճի կու-
րութեամբ յղացած էր նա պարկեշտուհի
Նդիսաբէթին համար : Սա իւր այն անմա-
քուր և պիղծ խորհուրդները մինչեւ այն ա-
տեն պահելէն վերջը, ալ այնուհետեւ յար-
մար ժամանակ և պատեն վայրկեան համարեց
իւր սրտին ջարտութեան քող բանալ, և իւր
զազիր ու վաւաշտ բազմաթիւ լըբօրէն յայտ-
նել : Բայց երբ մաքրասէր Նդիսաբէթին ըզ-
գոնամտութեան անաղարտելի մաքրութեան
և որջմտութեան ու որջմտահոլութեան ջափը
առաւ, ամաչելու և այն անմեղ տատարկէն
խրատուելու տեղ, յիմարտական կատաղու-
թեամբ և դիւական յնորքով մը ռաստիկ բար-
կանալով, իւր յղացած պիղծ սէրը և գաղա-
նային կիրքը ատելութեան փոխարկեց, և Մե-
տոնիտի համար պատրաստած նոտարութեան
պաշտօնը ուրիշներուն յանձնելէ վերջը, դիւ-
ւական չարասրտութեամբ Մոտոնիտսն ու-
րիշ ամեն պաշտօններու մէջ մտնելու ակնկա-

լութեան գոնէրը և յաջողութիւնները դա-
ւաճանութեամբ և նենդութեամբ գտեց, և
խափանել կամեցաւ այն անաղարտ ոճրա-
գործն ու մարդաստեաց գաղանք :

Աղբյուրի երկտասարդն ամենէն երեսի վրայ
թողուած, այն անօրէն բռնաւորէն հարմ-
ւած, արգէն ի սրտաւ յուսահատութեան
մէջ խնկած էր : Իւր, և իր կնկան ունեցած
բոլոր մեծագին կահ կարասիները և խնէքերը,
նաեւ իւր տանը ամենասիրտանի կազմածնե-
րուն և անօթիներուն մեծ մասը ծախած էր,
և անկէ ետքը իւր կարենար պիտոյքները խնչ
պէս և խնչ ճանապարհաւ հոգալը չէր գի-
տեր : Այնուհետեւ իւր ապրանսաց բոլոր
յոյսը՝ միակայն իւր երկու բարեկամաց վրայ
դրած էր, որք միայն հաւատարիմ մնացած
էին այնքան բազմաթիւ բարեկամաց մէջէն՝
որք յաւաջպայն իր յաջողութեան և լիու-
թեան ատեն, նորա չորս կողմը առած քովէն
չէին դատուեր : Բայց այս երկու հաւատա-
րիմ բարեկամներն ալ իւր կարտաութիւնը
ընցնելու չափ կարողութիւն չունէին : Բա-
րեպաշտուհին Նդիսաբէթ չքաւորութեան
պատճառաւ, ալ ոտնէն դուրս ելել չէր
համարձակեր . ուստի եւ պարտաւորուած
էր բանտարկեալի պէս արգիլուած մնալ իւր
խուցին մէջ : Մոտոնիտսն հայրը ծերութե-
նէն և իւր աղետից անտանելի ծանրաբեռ-

նութենէն տառապեալ, իւր մահճին մէջ
բիշ բիշ երթալով կը հիւժէր և կը մաշէր .
խիչ երկու խեղճ և դեւափթիթ մանկունքն՝
մաշած և նիհարացած օր աւուր անօթութենէ
կը նուաղէին : Իսկ փոքր, դուռնատած՝ նիհար
ցած՝ դօրութենէ՝ նուաղած և զինքը ի ներ-
քուստ տօցրող ջերմով մ'ալ տապնապած,
աչքերը խորունկը լինիւմ և մեռելատիպ դեմ-
քով՝ ամեն վայրկեան կը կարծուէր, թէ իւր ա-
մենաթշուառ աւուրց փախճանք մօտեցած է :

() ր մը նեղութիւնը զինքը խորտո կը
տանծէ, որովհետեւ ամեն բանէ զուրկ և ա-
մեն բանի կարօտ կը գտնուէր . և մանաւանդ
կը տեսնէ իւր ծերունի հօգըր անօթութենէ
նուաղած, օրդէքը՝ սրբ կողկողագին ձայնիւ
սրտատա մը հայցիկ կը լնալուն, սրբիւնուա-
փայլ կինը՝ որ իւր բարեւան և սիրելի այրը չը
տրտմեցնելու համար իւր սրտի խորոց հե-
ծեծանքը բուլթեան մէջ թէպէտ կը խեղդէր
և կը ծածկէր, սակայն չէր կրնար իւր ցա-
ւերը բողբոջին սրահել : Ուստի այս սրբ-
տաճմնիկ անաւարանին վրայ սկստը չը գինա-
նալով՝ սղարմելն Մոսկիտա վշտացած դուրս
կ'երէ, և կ'երթայ վերայիշեալ երկու մտերիմ՝
բարեկամները գտնելու, որոնցմէ միայն կր-
նար ստիպւ լին օգնութիւն յուսալ . տակայն
ուսնոյ, անտոյմէ մէկն ալ չը գտնէր : Վասն
որոյ շուարած և անճարացած կը մնայ, և չը

գիտէր՝ թէ սրու երթայ . վերջապէս կը յաղ-
թէ բնութեան ընդդիմութեանը՝ որ կ'ար-
գելուր զինքը մուրալէ, և առաջին անգամ՝
կրնէ սրտահօղին մօտենալով, անկէ ողոր-
մութիւն կը խնդրէ . բայց իւր աղաչանքը չը
լուիր . . . կը խնդրէ երկրորդէն, և նա եւս
սրտաճառ մը յառաջ բերելով կ'անցնի կ'եր-
թայ . կը մօտենայ երրորդին, և նա զայրա-
նալով՝ ծն, անդին գնա՛ կ'ըսէ : Այս ձեռ-
քերը վեր վերցնելով՝ կ'աղաղակէ ցաւա-
դին . «Վաստեա՛ իմ, դու խի կը տեսնես իմ՝
սղորմելն ընտանիքս, որք ամենքն ալ այսօր
ստիճամահ պիտի լինին » : Այս լսելով՝ տրտ-
մաթաթիւն և զանազան աղէտալն և ցաւա-
գին մտմտուքի մէջ լնկած, ակուր խորհուրդ-
ներով յուզեալ և աղեկածեալ, կամայ ու ան-
գար ընթացքով՝ գլուխը կտնտ կ'երթայ
մեղմաբար այնպիսի ճանապարհէ մը, ուրիշ
չատ անցուդարձ չըլլար, եւ անկէ բիշ մը
յառաջացած ժամանակ՝ ճանապարհին վրայ
սրտահամար փոքրագոյն թուղթի ծրար մը
կը տեսնէ, և բնական շարժմամբ մը խնար-
հէլով՝ գոյն գետնէն կը վերցնէ, կը բանայ .
ո՛վ անախտանքի սրանելեացոյ, և կը գտնէ ա-
նոր մէջ հարիւր գահեկանի լուսնադիր մի :
Օայն տեսած ժամանակ անհնարին ցնծութե-
ան բիշ մնաց՝ որ խելքը գլխէն պիտի երթար :
Այս աչքերը երկնք վերցնելով՝ կրէ . «Վն

մահ՝ Մտուած, դժամ՝ Մտուած, ես քաջ
գիտեի, որ դու խապաւ երեսէ չը պիտի ձգե-
իր զիս : Հոգի թագաւոր, միմայն բարերար,
փառք քեզոյ :

Այն ցնծութենէն հոգի առած և զօրա-
յած՝ կրցածին չափ շուտ քայլերով կը փու-
թայ երթալ և իւր վշտագնեալ հայրը, ցա-
ւազին կինը և նքթեալ որդիքը միթիթաբեւ :
Այս մինչդեռ ճանապարհին վրայ զանազան
բերկրական խորհրդոց նաեւ անակնկալ այս
ատուածային շնորհոց յարմար ժամանակին
սրտահեւուն վրայ յուսադրութեամբ լը-
ցուած էր, մինչդեռ կը մտածէր ու կը հրը-
ճուէր նաեւ արագաց զուարճալի աւուրց
քաղցր յայտերով զորս այս բարեգիտութեամբ
պիտի վայելէր, յանկարծ մէկ վայրկեանի մէջ
ամեն բան փոխուեցաւ : Հակառակ մտածու-
թիւն մը իւր միտքը գալով, զինքը կը կապէ կը
կաշկանդէ, և իւր առաջին խորհուրդներէն ետ
կը կեցնէ : «Ի՞նչպէս, կըսէր նա իւր մտքին
մէջ, ի՞նչպէս կրնամ ես այնպիսի կարգադը-
րութիւն մը խորհիլ այն բանի վրայցո՞ր որնոր
խն չէ, անշուշտ այս դրամը ուրիշ մէկը կոր-
սնցուցած է, որուն տէրը պահանջելու ի
արեւունքն ունի, և անցարգի առ նա դարձը-
նէն ալ իմ անհրաժեշտ պարտքս է . . . բայց
եթէ գտածս ալ տիրոջը դարձնելու ստիպ-
ւիմ, ես ի՞նչ պիտի ընեմ, և ըբեալ ու անս

թութենէ տանջուող բնականացս ի՞նչպէս
օգնութեան պիտի հասնիմ . . . : Սակայն գէ-
տէ Մտուած զանոնք կերակրել, գիտէ նաեւ
որ անոնք կան, և նեղութեան մէջ են, և հե-
տեւագետ ինձ համար ներքե չէ բնաւ օտա-
րին սեպհականութիւնը իմ բնտանեացս պի-
տոյից համար գործ դնել . . . : Արդեմն ին-
չո՞ւ, եթէ անկիա ինձ սեփականնէլ չէր վա-
լէր, ինչու կըսեմ, թոյլ տուաւ ինձ Մտու-
ած այս յետին կարտութեան ժամուս մէջ
այս նպատակ դանել, ի՞նչ սրտածառաւ . . .
բայց ինձ չ'իշխար նորս անքննին խորհրդոց դա-
տաւոր ըլլալ : Ինձ կը մնայ միայն՝ յուսով ըս-
տաւել յայտախնամութեան խնամոց . և ինչ
որ միանգամ օտարին կը վերաբերի, անգան-
գաղ առանց ժամանակ կորսնցնելու յետ գոր-
ծենէոյ : Բիշ մը ժամանակ այս խորհրդոց մէջ
տանն ու վրայ ըլլալէն վերջը, իւր խօսքերը վե-
րադին կրկնելով կըսէ. «Այլ ամենամեծ Տէր իմ
և Մտուած իմ գլուխս կը խնայահեղեմքու
ամենատէրը և երկրպագելի օրինաց առջեւ,
և քեզ կը հնազանդիմ : Օ այս ըսելով խելոյն
կը գիմէ աւագերիցուն տունը, և անոր կու-
տայ գտած ըմպագիրը, զայն գտած տեղն
ալ յայտնելով, օրպէս զի նա ծանուցումնե-
րով տէրը փնտռէ և գտնէ, և ստացուածքը
տիրոջը յանձնէ . և կը խտառովանի մի առ մի
իւր այն ստակը գտած ատեն մտքէն անցած

ները . կը յայտնէ նաեւ իւր ամէն աղէտալի գիպուածները և թշուառ վիճակը , որոց մէջ արդէն մինչեւ այն կէտին համայն պարաւ գայիւք կը տանջուէր : Գլխաւորաւ քահանայն նորա թշուառ կեանքին ցաւազին հանգաւ մանաց պատմութիւնը լեկով՝ արաստուէր ջը կըցաւ զպէլ , և լռաւ . « Լմեսաբարին Լսուած անշուշտ պիտի օրհնէ քու արգարաւ մտութիւնդ . առ սա քիչ մը գրամը , և ներկայիս մէջ ասով հոգայ քու կարեւոր և անհրաժեշտ պիտոյքներդ . ես կը յուսամ , որ այս թղթոյս տէրը անշուշտ առատապէս դրեղ կը վարձատրէ » :

Նոտոնիս առած ողորմութեամբը բաւականանալով , և իւր բարեգործութեանը վրայ ուրախացած՝ վազելով կը փութայ իւր կոյն կերակուր գտնել , և պետք եղածը ճաւելելով՝ մեծաւ տաքնապաւ կը վազէ և կ'աւազարէ տանիդ զայն իւր սովեալ ընտանեաց շայրը՝ կինը և դեռարուսիկ սրէկթը , որք շատ ժամերէ ՚ի վեր նորա գալատեանք անհամբեր կըսպասէին , եւ արդէն անօթուութեամբ նորոգած էին , երբ նա ատեն հասաւ , նորա երկնքէն իջած մխիթարիչ հրեշտակ մը համարեցան զայն : Նոտոնիս երբեմն մէկը և երբեմն միւսը գրկելով և վրանին մորմոքելով , « Եվ հայր իմ , կրտս , դեռ Լստուած ըզմեզ իսպառ մոռցած չէ . և մեր վերջին յու-

սարեկութեան մէջ իսկ հաճեցաւ անակնկալ կերպիւ այս օգնութիւնը մեզ խրկել » . և կը պատմէ անոց մի առ մի բոլոր պատահածները : Երբ գտած լամպազկըր աւազ քաւ հանային տարւ խորհուրդը և դործով ալ կոտարելը պատմեց , նորա Եղիաբէթ կինը՝ որ մինչեւ այն ատեն լռութեամբ սպասելէն սիրար կը հասնէր , քաղցր արտասուօք մը աւարտ փաթթութեամբ կըսէ . « Բաւ լիցի , արգարեւ Լստուած զմեզ տակաւին մոռցած չէ , որովհետեւ թոյլ ջը տուաւ , որ դուռն ստատիկ կարօտութենէդ ասիպեալ ուրիշ սեպ հականութեանը անիրաւարտ տիրանաս , և խղճիդ ու Լստուածը առջեւ յանցաւոր իշնաս : Բաւ այս արծանաւոր և գովելի գործէդ մեծամեծ յուսադութիւններով կը լեցուիմ , անշուշտ ասոր փոխարէնը Տիրջմէն կրնդունիս . այո , ամենաբողոք կենսիկ իմ , այո , այս բանի համար երբէք մի՛ երկմիր » :

Իսկ աւազերէցը փութով աւազարելով , իսկոյն լոմայագիրն տէրը գտաւ : Սոյն գրաւուած լոմայագիրն ճոխադոյն և խիտ հաւրուստ դուքսի մը կը պատկանէր , որ նոյն ճաւապարհէն անցած ատեն՝ անդուշուութեամբ վրայէն գետին ընկած էր : Բաշարթուն և ժողովրդասեր երկցապետը անոր յիշեալ թուղթը տուած ատեն՝ բարեկարգ Նոտոնիսին արգարամութիւնը գովելէ , և նորա գլխէն

անցած ամեն դիպուածներն ու փորձանքները մի բոտ միտէ պատմել, և անհնարին ու անտանելի չբաւորութիւնը յայտնել չը դադրեցաւ, որուն մէջ երկար ժամանակէ 'ի վեր կը տառապէր Անտօնիոս համայն սորոսդատիւք : Վաւեր այս պատմութիւնէն մօրեքելով ողն լոմայաբերին մէջ գտնուած դումարին յիշուներ բոլանդախապէս ետ դարձնելով՝ բնասաւ : «Այս դրամը տար, և իմ կողմանէս այն գերթին մարդուն Անտօնիոսին տուր » :

Եւ բոց յայտնուէ իւր բոլոր իշխանութիւնը և շնորհը Անտօնիոսին պաշտպանութեան համար դործ դրաւ . անանկ որ քիչ ժամանակէն յետոյ փառաւոր պաշտօնի մը վրայ անցուց, այն անօրէն Տէրմի կամսին չաւրատէր պղծախորհուրդ և նեղաւոր կամաց հակառակ, որնոր մինչեւ այն ատեն անխաւաքար այս առաքինի բնասանաց դէմ կեցած էր, և որոյ եղեռնագործութիւնները քիչ ժամանակէն յետոյ յայտնուելով, արբուսեաց շնորհքներէն բարձրովն լինաւ, և հայրենի երկրէն անդառնալի կերպով արքայանքի դատապարտեցաւ :

Արդարեւ աշխարհս միշտ յեղափոխութեան մէջ է . բազդի տարգեւներն ալ նմանապէս փոփոխական ըլլալով, տեւք չէ մարդիկ յոյսերն անոնց վրայ դնեն, բանցի ճշ

խութիւն և մեծութիւն կուգան ու կերթան, տակայն առ Աստուած յուսացելոյ բան մը չը պակսիր . այնպիսիք աղքատութեան մէջ ալ միտթարեալ են : Աշխարհս ամեն ուրեք լի է խաչերով և մարդու մը կենաց բոլոր ընթացքին մէջ, դպրոցական ընթացքէն սկսեալ մինչեւ իւր կենաց յետին շունչը՝ ենթակայ է խաչերու : Խաչ, մարդան կենաց և փրկութեան փութիմ աներեւոյթ թշնամիքն . խաչ, վտա և անխիղճ եղբայր նախանձոտ և կոպտ բնաւորութիւնէ . վերջապէս խաչ . . ամեն տեղ և ամենէն . և այս խաչերը դիւրութեամբ տանելու համար, մարդ 'ի մանկութենէ պէտք է, որ իւր ծնողքներէն խոնարհութեան եւ համբերութեան մէջ կրթուած ըլլայ . և կամ չափահասութեան ատեն խաչակնաութեամբ խաչի զօրատու դասը սովորի մեր Փրկչի կեանքէն, ինչպէս սովորած էր Անտօնիոս, որ իբր ճշմարիտ բրիտանացի իւր յոյսը միայն ներկայիս վրայ չէր դրած . Կաթալէա երջանկութիւնը, աներկբայ յուսով միայն Աստուծոյ մէջ կը գտնար . իւր անձը երկրիս մէջ օտար եւ պանդուխտ կը համարի, և միայն նորա արքա յուսիւնը և արդարութիւնը կը խնդրէ, ուրոյ հետ հարկաւ կը տրուին միւս պէտք եւ զանքն իւր :

Ինչ դեղեցիկ զուգահայտութիւն է, որ Անտօնիոսի նման առաքինի սրտի մը իբր ճըշ

մարիտ փարճք, առաքինի կենսակից մը կը շնորհուի։ Այդ տարեթիւն պարկեշտութիւնը, զգուշամտութիւնը և առաքինութիւնը յայտ յանդիման կ'երեւի, որ կը մերժէ և յօշկնէ կը հաճարի փարթամագոյն մաղին, և իրեն վշտաց և ուրախութեան կենսակից կ'ընտրէ զառաքինին Անտոնիոս, զի «Ամանն զմանն սիրէ» և զի տէ, որ առաքինութիւն սիրողը բնաւ անխորձ և նեղութեան մէջ անօգնական չը մնար։ Իսկ այժմ ո՛ւր են արդեօք Այդիտարեթի շաւղին հետեւողները, ո՛ւր են առաքինութիւնը փարթամութենէ և հարստութենէ վեր դասող կիները, գուցէ թէ հազարէն հազիւ թէ մէկ հաա կրնայ դանուիլ։

Իսկ այն անդամ Տերմի կոմսին համար ի՞նչ բանք, անկիտ մարդաստան հրէշ մի է. քանզի մարդ սղանելը, միայն սրով և ուրիշ բանով մը այս կենսաբէն զրկելով չըլլար, այլ նաեւ կարօտելոյն օգնելու կարողութիւն ու նենալով չօգնելը, մէկու մը ապրուստին աղբիւրները գտնելը, և զրկանք հասցնելը, առնորդ ամենքն ալ մարդաստանութիւններ են։ Աստ անգամ կը տեսնենք, որ բարի և բարեբար անձինք նեղութեան լեւ տառապանաց մասնուած ու անօրէնական մնացած են, իսկ դոս մը անաստուած բռնաւոր և խաւարաժէր չարագործներ, ապերախտներ և սրբապիղծներ փարթամացած են, սակայն ի՞նչ կու

րող ենք մտածել այսպիսի պարագանքու մէջ. կարող ենք ճշմարտապէս բռնել, որ ճոխութիւն և աղքատութիւն մարդուն բուն արժէքը ոչ կը բարձրացնեն և ոչ կը նուաստացնեն. առաքինացն համար հարստութիւնը իւր բարեգործութեանց օգնող պիտանի բաւի՞ր մի է, իսկ աղքատութիւնը անոր արիւնութեան և համբերութեան փորձաքարն է. բոլոր մոլիին համար երկուքն ալ պատիժ են, երկուքովն ալ միշտ դէպ ի կորուստ կը դիմէ։

Այսպիսի մէջ ինչպէս ճշմարիտ բարեկամներ և նեղութեան ատեն անչափաբն դրութեամբ օժանդակիչներ կը գտնուին, նոյն պէս ալ կեղծ բարեկամներ և ամեն բան միայն իրենց օգտին համար մտածող և գործող անխիղճ ոճրագործներ անպակաս են, որ ձախորդութեան մէջ աւելի կը փորձուին, իմաստնայն լրացնին պէս. թէ՛ «Իրպէս ոսկի քննի» ի բովն, նոյնպէս և բարեկամք ի ձախորդութեանն. ամեն ժամանակ ուրեմն մարդ պարտի զգուշանալ և բարեկամ ընտրելու մէջ խոհեմ ու հեռատես ըլլալ։

Իսկ յանկարծական յեղափոխութեանց պատճառաւ տառապանաց մասնուող խաւահան և բարեպաշտ անձինք, երբ տեսնեն որ մարդիկներէն օգնութիւն չը կայ, և Աւտուած մէ գալլին ալ կ'աւանայ, ի՞նչ պէտք է որ ընեն, միթէ յաւատարմութեան և աչեք

բէք . քանից արդէն յուսահատութիւնն է որ զմարդ կը խորատուղէ կորստեան վիհը . ուստի և այնպիսիք պարսին համբերել առանց տրանձալու և իրենց ձեռքէն եկած ջանքը բնել , պարտին Մատուծոյ օգնութեան ապասել յուսով և հաւատքով և իրենց խորճի հանդարտութեամբը մխիթարուիլ , դիմաւ լով որ Մատուծ թէեւ երբեմն կ'ուշացնէ իւր օգնութիւնը , սակայն ունի հաղարաւոր միջոցներ իրեն յուսացելոյ օգնութեան հասնելու , և զանոնք իւր ամենազօր աջովն տառապանաց գուրէն հանելու . թող յիշէ այն պիսին Տեառն մերոյ սա անառտ խօսքերը , « Իր համբերեցէ իսպառ . նա կեցցէ » . և թէ « Համբերութեամբ ձերով ստատիք զողիս ձեր » :

Երգարեւ այժմ Մատոնիսի նման դիւն որդիք բիշ կը դանուին , որք իրենց հօրը կամ մերձաւորաց անխոհեմութեամբ և դժբաղդ պատահմամբ այսպիսի տառապանաց մէջ իշնան , և այսպէս համբերեն արիութեամբ և առանց տրանձալու :

Կը խնդրեմ անիւ ընթերցողք , աղէկ նը կատեցէք այս շնաջաքհիկ լծակցաց նեղութեան աստիճանը , և յիշատակաց արժանի համբերատարութիւնը . օրինակ առէք առնոցմէ , և միշտ դռհայէք Մատուծմէ ձեր ունեցած վիճակին վրայ :

Տեսաք անշուշտ Տերմի կոմիսն անօրէն գործքը և զարհուրեցաք . առեք հիմա արթուն խորճիւ խորհոյ և գործող անդուգական Մատոնիսիս արդար խորհուրդն ու գործը , և սրանցեցէք : Մտածեցէք , որ զեմքը նեղող անհնարին չբաւարութեան մէջ անպատար դարու բարեփոխուէ անդրդուելի առաքինութեամբ , և ներքին անառտ դատաւորին արթնութեամբը անօթի մեռնիլը լաւ կը սեպէ , և դտած դանձը իւր պիտոյից չը գործածեր , ինչու որ կը յիշէ թէ այն օտարին է :

Այս պատմութեան մէջ պերճիմաստ առակարան Սարման արքային խօսքին ճշմարտութիւնը յայտնի կ'երեւի , որ կրտէ . « Այլն ժրագլուխ պտակ է առն իւրում » զման զի ահա կը անաննը , որ համեստափայլն Լշդեսարէթ մեծ արիութեամբ իւր սիրելւոյն հետ ձախարդութեան համբերելէ զինի՛ այն քան չ'ուրախանար Մատոնիսիս դտած մարմնաւոր կրատական գանձին վրայ , որքան որ կը գահանայ Մատուծմէ՛ նորա առաքինութեան յաջմանակին վրայ , որ անխորտառ հպեւոր դանձ է : Եւ անշուշտ եթէ Լշդեսարէթ այսպիսի առաքինի ամուսին մը չըլար , Մատոնիսիս առաքինութիւնը մինչեւ այսպիստեան չը տկարի տեւեր . քանից ինչպէս որ բարի կ'ենր իւր երկանը պակ է , և տուն չը նող է , նոյնպէս ալ չար կ'ենր տընաւեր է , և

էրկանը նախատինք ու կորստեան պատճառ է:

Արդարոց յոյսը Աստուած է ինքնին, ուստի և իրենց յոյսէն չեն իրաւիր. ինչպէս որ համեմատուհին Աղետաբէթ բառւ Անտոնիոսին թէ՛ «Անշուշտ ասոր արիւտուրը Տիրոջմէն կրնդ ունենալ. ասիկա յոյս մ'էր, և ահա կու գաս չէ նաեւ աւագերիցուն բարեսրտութիւնը:

Ահա քաջ և արթուն հովիւ, ահա իւր պարտքը անթերի կատարող հովիւ. այն պարտքը, որ կը պահանջէ իրենցմէ հայր բարեխը նամ լինել ժողովրդեան, որով անշուշտ պիտի վշտանան ընդ վշտացողս և խնդան ընդ խնդացողս, զի նոցա վիշտը կամ ուրախութիւնը իրենց կը համարին ուղղակի. փան որոյ իրենց անհրաժեշտ պարտուց համեմատ կ'աչ խառնին, մինչեւ որ վշտացեալը միտթարեն: Ահա այս արթուն հովիւն ալ, թէպէտ իւր պարտքը միայն կատարած է, սակայն պարտազանց ու անձնարած հովիւներու նկատմամբ արժանի է մեծամեծ գովեստից և առաքելի անուան: Թող այս հովիւին գործքէն իրատուին նոցա, որք գուցէ կը կարծեն՝ թէ առաջնորդութիւնը միմիայն վիճակաց տիրելու մէջ կը կայանայ. կը կարծեն, թէ կրօնաւորութիւնը ժողովուրդը՝ «Արքայ երբապէս հացի ուտել և առ Աստուած ոչ կարդալ է:

կը կարծեն՝ թէ ժողովրդեան տրոք ապրիլ, ուստի խմել, և օրն 'ի բուն սենեակը անհոգ նըստիլ, կամ առգին անգին պարապ ջըլիլ, շատախօսութիւն ընել ու ժողովրդեան նեղութեց և տառապանաց աչք փակել ըսել է: Այնպիսիք եթէ կը հասկնան, թող կարգան սուրբ գիրքը. կամ թէ՛ լսելու ակամբ ունին, թող ուրիշ ներէն լսեն և ուսանին, թէ ի՞նչ կըսէ հովւաց մասին. «Այսպէս ասէ Տէր Տէր, ո՛հ հովիւք իտրպելլ, միթէ հովիւք զնչի՞նս արածին, ո՛չ ապրքէն զնաչին արածին. . . » Աղեկիւն, Լ.Գ. 1—31: «Եթէ ինչ որ 'ի ձեզ հօտդ է Աստուծոյ, վերակացու լինել մի իրբեւ ակամայ՝ այլ խառն ըսա Աստուծոյ. մի դաշաղութամբ այլ յօժարութեամբ. մի իրբեւ պիտի լլ վիճալայն, այլ լինել օրինակ հօտին. զի յերեւիլ հօտապետին ընդունիլնք դանթառամ փոռայն պակսի. » Ը. Պետ. Ե. 2—4. ահա ասոնք են հովիւի մը պարտաւորութիւնը: Հովիւ մը անձնանուէր պէտք է լինի, և ոչ երբէք այնքան անձնասէր որ հասարակաց օգուտը իւր անձին համար դնէ: Վերջապէս պէտք է նա Յիսուսի Քրիստոսի նման իւր անձնանդամ 'ի պահանջել հարկին դնէ հօտին վերայ, ապա թէ ոչ՝ նա գող է և աւաղ. նա թէեւ արտօրուտա՝ նման գերեզմանաց գեղեցիկ վիճքը զարդարեալ է, այսինքն հովիւի գեղեցիկ անունը գեղեցած է, բայց 'ի ներ-

բուստ լն է յայնչտակութեամբ և անսրբութեամբ . այնպիսիք գայթակղութիւն են ժողովեղոց, որոց համար կրէն Ախուս . «՛ աւեր եթէ վէմ երկամբար կախուէր վղին, և ծովն խնար, քան թէ ինձ հաւատացող այս փոքրիկներէն մէկը գայթակղեցներ » : Արդէն յայտնի է, որ խօսքս իւր պարտաւորութիւնը ճանջող հովուաց համար չէ, որք արժան հովուի նման անխնայ ջանքով կ'աշխատին իրենց հօտին օգնելու և մարդկութեան բարիք մ'ընելու . այնպիսիք սիրոյ եւ երախտագիտութեան արժանի են, և այնպիսեաց խնամոց տակ գտնուող հօտն ալ պարտի հրէնազանգիլ անոնց ըստ բանի Առաքելոյն, թէ՛ «՛Անիկելիք ընրուք առաջնորդաց ձերոց, և հարտակ կացէք նոցա . զի նոքա պէ՛տք փան ոգւոց ձերոց, որպէս թէ համարս տալոց իցեն ընդ ձեր . զի խնդութեամբ արասցեն զայն, և մի յողւոց հանելով, զի այն ոչ յօգուտ ձեր է » . Եբ . թ. 9 . 17 : Սակայն այսպէս բարի հովիւք եթէ իրենց արժանեաց համեմատ յարգանք չը գտնան, դարձեալ պէտք է ուրախ ըլլան, ինչու որ իրենց խղճի հանդարտութիւնը բոլոր աշխարհի վայելութենէ ու յարգանքէն աւելի մեծ է :

Այս առթիւ խօսքս չը վերջապետեցած կուղեմ աղնուականաց և նոցա զաւանդելուն ալ քանի մը խօսք ուղղել խնարհաբար . մանա-

ւանդ այնպիսեաց, որ Ժամանակագր, Խաբատիկ, Երաղանման համբաւներով եւ ճակտութեամբ պերճացած, և այն ալ իւրեանց աշխատասէր և որդեգրով հարց շնորհիւ, ոչ միայն չափերնին չեն ճանչնար և իրենց պաշտօնին ու պարտուց պահանջածին համեմատ չեն ընթալ նար, այլ նաեւ անօրէն Տէրմի կոմիս' նման՝ միմիայն իրենց նենգաւոր կամքերը կատարելու համար, աստուածոտէր Անտօնիտի պէս շատ մը սղորմեղիներ և անմեղներ կը հարստահարեն . . . : Այնպիսեաց երաղարկան քաղցր սիրով կազալէնք սրաչքերուն առջեւ բերեն վերոյիշեալ պատմութիւնը և ասոր նման շատ դէպքեր՝ որ չեն սրկսիր, և թող խրատուին . ասոյ թէ ոչ կանուխ կամ ուշ տրդարութիւնը և ճշմարտութիւնը երեւան պիտի գայ, և համբերաղ խնարհ ճշմարտասէրը պիտի պահուի, իսկ կրից գերի հարստահարիչը խալտաւորուելով սեւերես պիտի մնայ, ասա ե'ի հանդերձեալն : Այս է ամեն հարբտահարողոց և հարստահարելոց վախճանը, ինչ կարգէ որ ըլնին . քանզի այս է անդեղեղաց վեպ հակոյ արդարութեան վճիռը :

Այս առթիւն չենք կարող ուրանալ այն բացատրութիւնները, որք աղղութեան և բրիտանեութեան սրտիւ կը բերեն, և աւելն սրտէ երախտագէտ շնորհակալութիւններ կ'ընդունին : Այնպիսի բարեկեցութեան

և կարեկից սրտի տէր պատանիներ և իշխանազուններ ալ կան, որք չեն դադարիր առարկե նական գործերով ազգին և մարդկութեան օգնելէ: Ս'այն ցաւային այն է, որ այնպիւսեաց թիւը խիստ քիչ է. ուստի և ամեն ազգային անհատ՝ որ իր երակաց մէջ Հայու թեան արիւն կը կրէ, պէտք է խնդրէ Մատուածէ, որ այնպիսեաց յաջողութիւն տայ և թիւերնին բազմացնէ, խի առաջնոց ալ կամ բարձ և կամ դարձ. բայց աւելի դարձ խնդրենք, որ Մատուած իւր անբաւ ողորմութեամբ ողորմի ամենայն աշխարհի և Լեզեղեցւոյ իւրութմ սրբոյ. ահա այս է իմ միակ բաղձանքս:

Վուցէ բարեմիտներէն ոմանք պիտի կրուինեն ինձ Հայաստանի թշուառութիւնը ողբացող պատմաբան Խորենացւոյն Ս'ովէսի տա յանդիմանական խօսքերը, թէ՛ «Ղախերոսը հեղգք առ ի յուսումն, և փոյթք առ ի վարդապետել. որ՝ նախ քան զուսուլութիւն առ տուածաբանք»: Բայց այնպիսեաց խոնարհաբար կը պատասխանեմ. նախ՝ թէ ես որ ուսման մէջ կ'աթնակիր մանուկ մի եմ, և թէ լուսմբարբերը պիտի ազադակեն, և իրենց ալ շատ առաջ կը նստի այն ժամանակ, ... երկրորդ՝ թէ չարը բարիէն որոշելու և բարին սիրելու ու չարէն խորշելու ուսումը, աստուածաբանութիւն գործը չէ, նախապաշարունքն է և կիրքերէ

ազատ խելքի սեւեռական է: Վանդի և անոնցմէ շատերն ալ աստուածաբան, տրամաբան, ճարտարաբան և վերջապէս բազմաբան են, սակայն ահա յայտնի է գործերնին, որ այդքան ... Բաւարժիւնները ոգւաւ չեն ըսած. խի կան շատեր այլ որք թեւեւ այնքան Բաւարժիւն չեն, սակայն որչափ որ երկինք յերկրէ բարձր է, նոյնքան բարձր է բարութեամբ նոյս գործը առաջնոց արարքէն. և ասոր պատճառը ի՞նչ է, բայց եթէ՝ ուսման հիմը իւր հաստատուն վիճակն լիցայ չը գննընէ, ինչաւ որ «Սիլիւս խնայութեան երկուք Տեառն»: Կրսէ Իմաստունը. ապա թէ ոչ՝ ուսմունքը ինքն ըստ ինքեան զմարդը չ'ուղղէր, այլ անոր աւանդելու եղանակն ու ընդունողին հանգամանքն է, որ լու կամ վատ հետեւութիւն կ'ունենայ: Լաւահա այս է պատճառը, որ խեղճ և ռամիկ ժողովուրդեան մեծ մասը հաստատ մարերնին դրած են, թէ ուսումնականները անհաւատ կըլլան. ուստի և աւելի կը յօժաւրին իրենց որդեքը Վ' սոփորի բեռնակրութեան աշակերտել տալ. քան թէ ուսման. կամ թէ Սաղմոս, Նարեկ սոյգելնուն պէս կըսեն, բաւական է. մեր տղան վարդապետ չը պիտի ըլլայ, և այն: Մհ, ի՞նչ խղճով վիճակ, որ կարող է վերնալ ըստ մասին հովիւաց արթնութեամբ, և ըստ մասին ճշմարիտ ուսումն նախնայ, բարեջան հոգաբարձուաց, ըլլա

միտ ժողովրդոց և անշահասեր բարերարաց ջանքովն ու հսկողութեամբը : Ուսումն կրթութիւնն և դաստիարակութիւնն եթէ Մասուճոյ երկիւղով սկսի, անով յարատեւէ և ՚ի նա եղերի, մարդկան շնորհաց ՚ի շնորհա յառաջանալու պատճառ կրթաց, և բազմաբեղուն արդիւնք կ'ունենայ : Աւերմն թող հասկնան թէ այս բանիս մէջ ուրիշնէր կարօտութիւն չկայ այնքան, որքան որ խոհանութեան և յառաջատեսութեան : Ուրեմն խորենացւոյն յանդիմանութիւնը ընդունելով հանդերձ կուղեմ ուսանիլ և ուսուցանել, եթէ դու ալ կուղես սովորէ և օգուտ քաղէ :

Ժ Գ.

Գուլիէլմոս Թելէ

ՀԵԼԱՏԻՆԱՆ ղէնքի զբուրթեամբ իրեն ցանկալի աղատութիւնը ստանալէն յառաջ, որնոր վերջը հաստատուն պահնց, Մարտի քաղաքին մէջ Գրիգէր անուամբ մէկը քաղաքայեւտ դրուեցաւ, որնոր իրեն աւանդւած իշխանութիւնը գէշութեամբ յառաջ տանելով, սկսաւ անկրտուութեամբ բռնադատել և նեղել ժողովուրդը : Հաճախնդրութիւնը եւ կամակորութիւնը միայն իւր

դատաստանները կը կառավարէին . արդարութիւնը և իրաւունքը բարբոթին անկէ հեռացեր էին, և իրաւունքը արծաթով կը ծախւէր . անմեղներն ալ անոր հնարած տան ջանքներովը կը տանջուէին . բռնաւորին պաշտօնեայնէրը առանց պատժուելու չարութեանց ամեն տեսակները կը գործէին . աւմեն բան շրթութեան և անկարդութեան մէջ էր :

Բռնաւորը իւր ցնորական անգթութիւնը երթալով աւելցուց : Հրապարակին մէջ ձողմը կանգնեցնելով՝ անոր ծայրը արտախուրակ (գլխալ) մը անցնել տուաւ, և մունեալի հանելով՝ կանչել կուտար ըսելով, թէ «Ինկէ անցնողը պէտք է ձողին առջեւը իւր գլուխը խոտարհեցնէ, և յարգութիւն տայ անոր, նոյն խի դատաւորին առջեւ եղածի պէս » . և միանգամայն այս հրամանին գէմ կենցաղներուն մահ սպառնացաւ :

Այն կողմերը պարզապէս և միանգամայն համարձակաբոս Գուլիէլմոս անուամբ գիւղացի մը կար : Այս մարդը գործի մը համար քաղաքը գալով արտահարար այն ձողը կանգնեցուցած հրապարակէն կ'անցնի, կը տեսնէ զանկիւս . բաւական ժամանակ բերանը բաց աչքը արտախուրակին փայ դարձուցած կը նայի, և զարմանալով անոր փայլ կը ծիծաղի . այլ անոր ինչ լըպը չը գիտնարով և հարց ու

փորձ ընելը պարտադրանքներով՝ ասոր վրայ ամենեւին փոյթ չըրաւ, մանաւանդ ծիծաղելով մը անցաւ անոր քովէն:

Անպնդուած ձողին եղած անարգութեան և սաստիկ հրամանին դէմ դնելուն ըլլաւ շուտ մը բռնաւորին ախանջը հասաւ, որ սաստիկ բարկութեամբ բողբոջած հրամայեց որ խոյն յանցաւորը բռնեն: Արդոր առջեւը բերին, դժնէ հայեացք և հրացայտ աչքով գազանի պէս անոր վրայ նայելով, ըսաւ. «Վէ՛ ապիրատ մարդ, այսպէ՛ս կը հնազանդիս դու իմ հրամաններուն, և կը յանդգնիս ծաղրել զիս, և համարձակութեամբ կ'արհամարհես իմ իշխանութիւնս. հիմա՛ քիչ չարեացապարտ մարդ, բեղի արժանի եղած սրտովը պիտի կրես քու յանցանքիդ համեմատ, որ ամենուն սոսկալի նշան ըլլաս, որպէս զի ճանճան թէ իմ մեծութիւնս արհամարհողը անպատիւմ չ'ազատիր»: Այս յանդիմանութեան վրայ Վուրիէլմա տալեցաւ, բայց իւր սրտին մէջ վնասու գործք մը չ'ունենալուն համար ամենեւին չը վհատելով անեղիւղ համարձակութեամբ հարցուց, թէ՛ ի՞նչ յանցանքի համար ամբաստանուած էր:

Հինականը քաղաքապետին յանդիմանելուն պատճառը իմանալով, այնչափ աշխուղակ երեւցաւ իրեն, որ մինչեւ անգամ չը կրցաւ ծիծաղը բռնել. Այսին պատասխան տուաւ

ըսելով. թէ «Այդ հրամանին վրայք բնաւ տեղեկութիւն մը չ'ունէի ու. և վերջը գոն հակաս անմեղ համարձակութեամբ մը ըսաւ. «Վէ՛կ ձող մը ողջունելու պարտաւորուիլը մտքէս չէր անցնէր, և անոր գլուխ չը խոնարհեցնելով առջեւէն անցնիլը քրէական յանցանք ըլլալը երբէք չ'ի երազերի»: Այս առարգանքներուն համար դատաւորը գազանի նման կատաղեցաւ, և պատասխանին բռնաւորութեան վրայ աւելի ամաչելով դիւա հարի պէս մոլեգնեցաւ: Աստի հրամայեց որ զանիկա բանտին խորը ձգեն, որ այն տեղ երկաթի կապանքով կաշխանդուած՝ իւր յանցանաց վնէժին սպասէ:

Նոսրըմը բարկութենէն կը տագնատէր, և իւր ատամները կը կրճաւէր, և չէր գիտեր, թէ իւր գազանային սրտին դժոխասփսռ կը բակը աւելի սոսկալի տեսարանով մը զովոյցը ներւա համար ի՛նչպէս կամ թէ տանջանայ որ տեսակը կրնար գործածել: Սինդեռ իւր դիւադրդիւ խորհրդաց մէջ կը ծփար, մարդուն մէկը անմեղ չինականին վրայ գլխովով անօրէն դատաւորին վայրագութիւնը մեղմացնելու հնարք մը հնարեց. և ուղեւով միտն գամայն ապրեցնել զանիկա անոր ձեռքէն, ան խոհեմաբար վնէժին ողբութեան նոր ու աւելի սոսկալի կերպ մը սովեցողց անոր: Վուրիէլման վրայ շատ բաներ խօսելէն վերջը գո

վեց անոր քաջամարմութիւնը և յաջողածեալ նութիւնը, անհամեմատ բարձրացուց զանիւ կա նետաձգութեան մէջ, և անոր անսխալ նշան առնելու մասին մէկ հատիկ ըզարը հաւեցուց, որով միշտ նպատակին կը հասցնէր. աւելցուց նաեւ թէ այսպիսի քաջագործ մարդու մը այսպէս թշուառաբար մեռնիր չը վայրէջ։ «Շատ աղէկ, պատասխանեց դատաւորը իւր հպարտութենէն ցածնալով, աւոր քաջութիւնը փորձենք, եթէ առանց շեղելու իւր նետը նպատակին հասցնէ, թող ազատ ըլլայ անիկա. իսկ թէ որ սրբապէս ելլէ, բնաւ մէկը չը կրնար զանիկա մահուանէ փրկել։»

Գլուխէլմօր տասը տարեկան մէկ հաւիկի զաւակ մը ունէր, որնոր շատ կը սիրէր. արդ դատաւորը ուրիշ յարմարագոյն եղաւ նախ մը դտաւ իւր գծիտային բարձանքը բեցընելու համար, ուրից՝ որ թշուառ հայրը փախալի մէջ ձգէ նոր ձեռքովը իւր որդին նետահար սպանել տալով։ Մտք համար հըրտմանց, որ նոյն իսկ մանուկը իւր քովը բերնէ. և զանիկա հրապարակին մէջ տեղը կաշնեցուց, և հորը հրամայեց ըսելով. «Թէ որ քու անձդ կտառամահ չարաչար սատակելէ ազատել կուզես, այն նշանակուած հետաւորութենէն մանկան գլխուն վրայ դրուած խնձորին վրայն պէտք է նետով զարնես. ապա թէ

ոչ՝ գիտեմ ես քու անհնազանդութեանդ վերէ՞ր լուծելը։» Այս խաւժարուծ վայրենաւկան պայմանին վրայ որոշմունի հայրը սարսափելով դողաց, և մտքին մէջ դրաւ ամեն սոսկալն տանջանք յանձն առնուլ. բան թէ այն պիտի անստոյգ վախճան ունեցող գործի մը ձեռք զարնէ։ Այն ժամանակ թէպէտ շատերը անօրէնին որոշած այն սոսկալն տանջանքէն սարսափելով բռնաւորին միջնորդ եղան հաւանեցնելու, որ նետը ուրիշ տեղ նշան առնէ, բայց ի գուր. որովհետեւ անողբքելի աւորէնը իւր փառագաւոր գիւտին վրայ շատ կ'ուրախանար, ուստի դարձեալ բռնագաւտեց ապերջմանիկ հայրը առջեւը դրուած փառագըր ընդունիլ, և կամ գետնէն քաշկրուտուելով տանջանաց մոտնուել. այս անհնաւորին տագնապին մէջ որոշմունին կը տարակուսէր և շատ տեսակ խորհուրդներ մէկ վարկեն նի մէջ անոր մտաց առջեւ կուգային։ Սոսկալն փառագըր մտածելով՝ սիրաբ տակնու վրայ կըլսար և կը տառապէր. նա այնպէս կ'երեւակայէր որ դեռահաս մանուկը արդէն խռլուած արեան մէջ կը լողար, և վերջին շունչը տալու վայրկեանին մէջ կը տատանէր. միւս կողմանէ ալ խորը մեռնելովը իւր որդւոյն գըլուխը դայիք ցաւալի աղէտները մտածելով՝ սիրաբ կը ճմլէր ու կը առջօրէր։ Այս անպատմելի և անհնարին շիտիման ու մոռառանջու

Թեան մէջ, կարծես ձայն մը դգոյց իւր սրտին մէջ, որ ամեն տատամսութիւնները ժարաւ տեց = «Թէ որ դաշինքն ալ չ'ընդունիմ, կրտէր ինքն իրեն, դարձեալ որդիս պիտի կրտուի, ինչու որ իմ մահուանէս վերջը՝ կամ ջաւերէն եւ կամ թշուառութիւններէն շատ ժամանակ չը պիտի կրնար ապրիլ. այլ ես պայմանին հը նազանդելով կարող եմ զայն փրկել = Տէրը արդար է, եւ չ'ուզեր բնաւ անոր եւ իմ անմեղութիւնս անտես ընել » = Եւ իսկոյն դատաւորին դատնալով աչքին տակէն անոր կրնայի ու կրտէ. «(») ուրեմն, ով անտղբ, շատ աղէկ. քու բաղձանքիդ պիտի հասնիս. ստիպիլ փորձը կ'ընդունիմ, աղեղը եւ նետերը տուր ինձ » = Դատաւորը իւր արբանեակներէն ջրմայտառուած հրադարտել կ'իջնայ. թշուառացեալ մանուկը մէջ տեղ կը բերուի. անողորմը կը հը բամայէ, որ զանիկա ձողին կապեն եւ խնձորը անոր դիտուն վրայ դնեն. ապերճանիկ հայրը հրապարակին մէկ կողմը կը տանին, որուն դէմքին վրայ անհնարին ցաւոյ եւ մորմնքանոց նշաններ կը տեսնուէր. ծովու նման բաղնուութիւնը հրապարակին չորս կողմը կը լեցուի հանդիսատես ըլլալու համար = Դադարոյն Գրիւլէրը կը յնձար եւ կը զուարճանար, իսկ ընդհաւ կառակն ժողովդեան մէջ սարսափման բարկութեան՝ անիծաբանութեան քրթմնիւնը կը լսուէր ամեն կողմէն = Եւսեղ զաւակը սար

սափելով կը դոյզայ եւ բարձր ձայնով կուլայ. եւս աւելի հայրը կը սասանի եւ սիրար կոտոր կոտոր կըլլայ = Սիւսան վերջապէս կը դգաատանայ, եւ քաղաքներով աչքը եւ ձեռքը երկինքը կը բարձրացունէ, եւ մեծ ձայնով կը դռէ. « Դու ով գթած Լստուած, դու ով արդար Լստուած, դու հարուածը դէպ ՚ի նպատակը ուղղէ » Եւս բռնելով անդրդուելի սրտապնդութեամբ մը աղեղը կը բռնէ, նետը անոր մէջ կը դնէ, եւ աղեղը բարձրացուցած ժամանակ ամեն ժողովուրդը ստիպիլ աղաքակ մը կը վերցնէ, ամենը մէկ ձայնով կը պառան, եւ վերջը խորին լուսթիւն մը կը տեսնէ = Դուրեւմտ անխառն մայրով դէպ ՚ի նը պատակը գիտելով՝ լարը կը քաշէ եւ նետը կը թռչի = Դիտող բաղնութեան մէջէն ոմանք սարսափած աչքերնին դեպին կը խնայհնցը նէին, եւ ոմանք ալ հողիկնին բերաննին հասած անհամբեր այս բանին վախճանին կրտապանին, եւ ահա ճիշդ ժողովդեան բաղձանոց համեմատ կատարուեցաւ = Բանդի նետը շկահելով կը թռչի, չիտակ խնձորին կը դարնէ, եւ տղան նետին փետուրներէն մաղերուն շփուիլը հաղիւ կ'իմանայ =

Յնձութեան եւ ուրախութեան ձայներ, եւ ծափահարութեան շառաչիւններ խիտն աւմեն կողմէն կը լսուի. բոլոր ժողովդոց արտաժութիւնն ալ կը փարատի եւ զուարճութեան

կը փոխուի • իսկ դատաւորը ինքզինը իւր գիւ
ւական անկեղտութենէն խտրուած տեսնելով
սրամոռութեամբ կը կտառի, անուաները կը կրը
ճըտէ • և իւր աչքը Վուլիէլմանին վրայ դարձ
նուցած ժամանակ կը տեսնայ, որ անոր քա
վէն ուրիշ նետ մը կ'իյնայ զոր հետը բերած
էր • Կը կանչէ դանիկա իւր քովը, և շուտ խա
բէրու համար քաղցրութեամբ և հեղափոխութեամբ
ձեւանալով, կրակի անոր ձեռքին յաղորդ
կութիւնը գտնել, որուն փորձը վայելապէս
ցըցուցած էր, անշիւտ նորատակին դարձելուն
համար զայն չտախաղանց մեծցուց, միանգա
մայն խոստովանեցաւ, թէ Կալքա քաջութիւնդ
հերկը կը սեպեմ, և բոլոր պատիվներէն կ'ա
զատեմ • այսպիսի նենգութիւնը խօսքերով
սիրտն առնելէն վերջը քաղցրութեամբ կը հաւ
ցնէ անոր և կրտէ • Կ'ընտել համար երկու նետ
բերած էր, քանի որ մէկ անգամ մը պիտի
նետելիր • Կալքա սուրբութիւն չունիմ, պատաշ
խանեց Վուլիէլման, մէկ նետով միայն նետա
ձգութեան երթալ • Վուլիէլմանը խաղախ
ժպիտով մը կրկնեց • Կալք, սիրելիս, դու պատ
ճառը ինձմէ կը ծածկես, բայց ես աղէկ գիտեմ
արդ. քանի որ ամեն բան վերջացաւ, սրահը
լինչ օգտու կրնէ • միթէ միւս նետը ինձ հա
մար էր, առանց վայնաբու խոստովանէ • քու
պարզախօսութիւնդ ինձի շատ հաճելի պի
տի ըլլայ, և արդէն առաջուց կը ներեմ • քե-

զիս • Վուլիէլման դատաւորին նենգաւոր չը
ղորդութեամբ անհետանալով կրտէ •
«Իրովհետեւ կուզես» որ ճշմարիտը բռնեմ, ու
րեմն գիտցիր, որ կատարելապէս միտքս
այն նետով քեզ դարձնել չէր, բայց եթէ իմ
դժբաղդութեամբս երբոր դաւակաքու պատ
ճառաւդ աչքիս առջեւ խոցուած և դիտ
թաւալ գետիմը ինկած տեսնայի, արդարեւ
այն ատեն չեմ գիտեր թէ ինչ պիտի սարս
սէիր որդին կորսնցնող հօր մը յուսահատու
թենէն • »

Խորամանկը երբ այս լսեց, նենգութեան
բողք մերկանալով և սրամոռելով կրտէ • Կալքեմն
իմ խորհուրդներուս մէջ սխալած չեմ • արդ
մի նենգաւոր, հիմա շատ լաւ պիտի սանձա
հարեմ • քու յանգիւնութիւնդ աշտարակի մը
խորը, և զիս քու դաւաճանութենէդ պիտի
ապահովենեմ • և սպասաւորներուն դառ
նալով ըսաւ • Կ'տիկա կրկին շրթայով կապե
ցէր և բանտ դրէր • Կալք անտիկունեցի չա
րութեան և ուխտագրութեան վրայ չը փակց
բաղմութիւնը բարկութեամբ կը գրգռուի բայց
աւելի եւս զորմէլին Վուլիէլման, որ լայնով
օգնութիւն կը խնդրէր, սակայն մէկը չը հա
մարձակիր անօրէնը չը փայտառող դէրերուն
բռնութեան դէմ դնել, ասոր համար թշուա
ռացեալ կը սարսաւորի հանդարտի և հնա
զանդիլ •

Լսողովի եղերքէն սկսած մինչեւ Լուսինայ հասնող համանուն ծովակի մը մէջ հին ցած ամրոց մը կայ՝ Քաւանաթ լեռնաւանդակէն Վրիպէրը խորհեցաւ՝ որ այս տեղը արտօրէ զանկիւնս. այս անգամ տեղ մը էր որուն մէջէն ելլալու ճար չը կար՝ Քաւանի մը պատրաստել տուաւ, և յանցաւորը այնտեղ դրաւ լոյս գուշութեան համար պահապաններով չըջապատած, և իւր անօրէն հրամանը կատարւելուն վրայ աւելի լաւ սպաշտով ըլլալու համար ինքն ալ հետեւեցին զնայ։ Երբոր ծովակին մէջ տեղերը հասան, և ահա յանկար ծակի լեռնան մը ետեւէն թանձրամած մութ ամպեր կը տեսնուէին, որ բարձրանալով ստատիկ հովէն քշուած քիչ ժամանակի մէջ երկնքի երեսը պատեցին. որոտման զարհուրելի ձայնէն բոլոր երկրագունդը կը դողդեր, և շանթ արձակող փայլակները տեսնողները կը սարսափեցնէին. միակին ուժգնութիւն զարհուրելի կատողած ավքներ կը հանէր, և արեւոյդեալ նաւակը ջարդ ու բուրդ ըլլալու վտանգին կը հասցնէր։ Թիւրքերը զուր տեղ կը ջնանան ամեն հիւսիս արեւմուտէն, և կ'երեւէր թէ մաւելին աղատելու ճար չը կար։ Եւ անհնարին ու սոսկալի միջոցին թիւրքներէն մէկը կրէ դատաւորին. «Թէ որ Վուլեթմուսը չը քակես, որ մեզի օգնութեան հասնի, մէք ամենքնիս

ալ ջուրին մէջը պիտի խղզուինք. հիմա մենք անոր ուժին ու կողմութեանը կարօտ ենք մեզ ասորեցիները համար»։ Ենթեմէն Վրիպէր այս վտանգէն զարհուրած և ահ ու դողով պաշարուած՝ անսխալապէս հրամայեց որ կապերէն քակուի։ Քաւանաթ Վուլեթմուս երկու թիւ անգամ, սկսաւ բուռն զօրութեամբ ավքներուն աստիճանները դէմ կենալ. ուրիշներն ալ իւր զօրութեամբ քաջալիւլաւ օգնեցին իրեն, և ծովակին մէջէն յաջողեցաւ նաւակը ցամաքէն մօտեցնել։ Եւ այն տեղ ժայռ մը կար՝ որ ցամաքէն քիչ մը դէպ ՚ի ջուրը երկնցած էր, զոր ավքները զարնելով քիչ քիչ կը ծածկէին։ Երբոր Վուլեթմուս այն բարին մօտեցաւ, թիւրք ղդորովին մէկդի նետելով ցատեց, և ոտքով նաւակը հրելով դարձեալ ջուրին մէջ քշեց։ Հնար չէ գրով յայտնել, թէ դատաւորը ինչպէս կատողած ու ստակացած կը մահէր Վուլեթմուսի խորամանկութեան և այն վտանգին վրայ՝ որ նորէն մատուցած և ստիպուած էր անգուսպ ալեաց վերայ տարուբերել։ Իսկ Վուլեթմուս վազելով կը փութայ վերստին իւր գէնքերը առնել, և բարձր տեղ մը ելլալով նաւակին ինչ վիճակի մէջ ըլլալը կը գիտէ, որ շատ սաստիկ ալեկոծութիւն կրէին վերջն վերջը՝ հովը քիչ քիչ հանդարտելով վերջապէս նաւակը ցամաք կը հասնի։ Երբոր դատաւորը սաստիկ բարկութեամբ

և որոմնութեամբ աւելի սաստիկ վրէժ առնելու փափարով ջամադ ելաւ, ածադարեց Արտաթի դառնալ և հոն սաստիկ հրաման հանել, որպէսզի ամեն տեղ Վուլեքլմա տեղ մը պահուելով, դարան մտաւ այն ծանադարհին վրայ՝ ուր տեղէն որ դատաւորը պիտի անցնէր, և երբոր մտաեցու, Վուլեքլմա անոր ահագին ձայնը լսեց, որ սպառնալեօք կ'աղաղակէր բսելով. «Ի՞նչ որ անդունդներուն մէջ թաղուած քայոյ, ես զինքը հանեցը շատ աղէկ գիտեմ, և մէկը չը պիտի կրնայ աղատել զանկրա իմ ձեռքէս, և անոր չարախոսման սատակումը իմ ծարաւըս պիտի զովացնէ ու Վուլեքլմա այս խօսքերը լսած ատեն զայրանալով բտաւ. «Այլ բարբարոս, դու առաջ մեռիր ու այս բտածին պէս դարանէն նետ մը նետեց, և անոր սրտէն անցընելով գետին փակեց: Այլերնի և անօրէն և այլանդակ Գրիալէր դատաւորին վախճանը այս եղաւ. և անոր սատակած տեղին ու Վուլեքլմայի ծովակէն երկրով աղատութիւն գըտած ժողովն վրայ՝ Վուլեքլմայի պատուոյն համար երկու արձաններ կանգնեցուցին, որոնք իրենւ յաւերժական յիշատակ մինչեւ ցայսօր կը պահուին:

Արդէն բոլոր դարերու մէջ երեւցող բռնաւոր հրէշներու վախճանը այսպէս չարաչար

սատակմամբ եղած է, ինչպէս որ պատմութիւնները կը ներկայացնեն մեղ: Այլ յիշաւի, ինչ կարող են յուսալ ասանկ վայրագ սրտի տէր անօրէն բռնաւորները, քանի որ իրենք այլոց արեւնով կը անանին, քանի որ իրենց նման մարդկան վրայ չեն գլխարկ, միթէ կարող են ուրիշէն գլխութիւն յուսալ: Կատաւոր կամ իշխան, որ ժողովրդեան վրայ հայր և խնամակալ կարգուած է, պարտաւոր է իւր դաւակրաց պէս հակել անոնց վրայ, աչքին բլբլին պէս զգուշանալ և բոլորովին իւր հոգն ու մտածմունքը անոնց բարբութեանն ու երջանկութեանը նուիրել: Սխալեման թաւ գաւորէն սկսեալ մինչեւ հասարակ մշակներու տէր, մինչեւ գերդաստանի մը հայր՝ պէտք է այսպէս վարուի իւր ստորագրեալներուն հետ, վստեղ իրենք երկրի վրայ՝ Կախանաւ մութիւնը կը ներկայացնեն, ուստի իրենց իշխանութիւնը հիմուած պիտի լինի արդարութեան, խնատութեան, գլխութեան և բարեբարութեան վրայ. առանց այս հիմանց իշխանութիւն վարել ուղղորդ ամենատանգութ բռնաւոր, մարդկան աղգի հարուած, աշխարհի անէծք և չը կշտադող պատառիչ գաղան է, և այնպիսին հարկաւ ամենուն ատելի բռնաւոր, որ մ'ալ զինքը չարաչար մէջ տեղէն պիտի վերցնեն:

Ժողովուրդ մը որչափ ալ յաղթուած՝ խռ

նորհաճ և վերջին աստիճանն հնազանդուած ըլլայ այս կերպ գաղանաբարոյ բռնաւորի, ասկայն միշտ իւր մէջ կը սնուցանէ տակաւին արիւստիրտ, ազատասէր, աներկիւղ ու կրուրիճ Վուլքէլմաններ, որք այնպիսի գերութենէն մը կարող կրկան իրենց ազգը ազատել, և և աշխարհի բարի օրինակ ու անմահ յիշատակայ արժանի անուն թողուլ . . . :

ԺԴ.

Երկու եղբայր

Կեսսը և Լվերարդոս հօր կողմանէ հաւաքուտ և մօր կողմանէ խորթ երկու եղբայրներ էին . ամբողջ ինչպէս ծննդեամբ նոյնպէս բնութեամբ ալ իրարմէ բոլորովին կը տարբերէին : Կեսսը որչափ որ քաղցրաբարոյ սիրուն խելացի՝ ժիւր և աշխատասէր էր, այնչափ ալ երկրորդը խիստ անամոքելի՝ անժուժ կալ և գառարկաւիտի մէկն էր : Լոր անկարգութեան առաջին և միակ պատճառն էր իւր մայրը, որ իւր որդւոյն վրայ ունեցած վնասակար սնտոյի և չափազանց սիրոյն համար ամեն մտութեանց աչք գոցելով, անոր կիբերը կը շլէր, ամէն բանի մէջ զայն կը նախադասէր . և բոլոր փայտայանք ու խնամք կ'աւելնային անոր վրայ, ինչ բանի որ կը ցանկար, պատ-

րաստ կը դանէր, իւր ամեն տեսակ խնդ ու խելառ ցնորքները և բաղձանքները յայտնաճին պէս կը կատարուէին : Իսկ ընդ հակառակն Լվերարդոսի համար առաւել անողորմ խորթ մայր մ'էր, ամեն յանդիմանութիւնք և նախապնիք նորա համար էին, և երբէք նա իր կամքը չէր կատարեր և բնաւ մէկ բանով մը անոր սիրտը չէր շահեր, Լվերարդոսի վայրենի՝ անկիրթ բնութեան և ամբարտաւանութեան համար՝ երկու եղբայր մէջ շատ անգամ պատահած վէճերուն մէջ միշտ Լվերարդոսը յանցաւոր կը սեպուէր : Կեսս աւանդակաւ հեղահամբոյր երիտասարդը ամեն բանի մէջ համբերութեամբ միշտ կը տանէր իրեն եղած զրկանքները . որչափ որ իւր եղբայրը աւելի կապիտ և ապերախտ էր, այնքան և ևս ինքը կ'աշխատէր քաղցրութեամբ յաղթել անոր, և իւր խորթ մօրէն ընդունած անիրաւութեանց տեղը իւր հօրը իրաւագաւորութեամբ կը մխիթարուէր, որ իւր մօրէն աւելի արգար աչքը կը նայեր նորա ըրածնէրուն վրայ :

Լոր որ հայրենին մտածանեցաւ, մայրը ուղեց իւր որդին եղբորէն դատել : Լա իւրենց ամեն ունեցածները մէջենին բաժնեցին : Լվերարդոս իրեն ընկած ժառանգութիւնը առնելով իւր մօրը հետ ուրիշ կողմ մը քաշուեցաւ :

Իրեն ընդունած բաժինը գրեթէ տասն հազար դահեկանի մօտ եկամուտ էր, բայց շուրջաբար մեկտող և դատարկ ապրող մեկուն համար ի՞նչ պիտի օգտէ այդչափ ստակը:

Վիշ ժամանակի մէջ խաղի, հանգիսի, սրբազեւի և ամեն տեսակ գէշութեան և մեղութեան մէջ վատնեց եկամուտները և բուն դրամագլուխը, և գրեթէ բոլորովին չբաւորութեան դուռը հասաւ: Այսու ամենայնիւ, այն յետին տասնամիջեան աղքատութեան մէջ իւր վրայ վհատութեան նշոյլ մը անգամ չէր տեսնուեր, վասնզի իւր ծերունի հօրեղջօրը հարստութենէն իրեն ինտալիք այն ճոխ և առատ ժառանգութեան յուսով կը քաջալուրուէր և կը մխիթարուէր:

Կարծես թէ հօրեղջօր մահը յարմար ժամանակի մէջ պատահեցաւ. քանի որ Լիբերալ դոս բոլոր ունեցածը վասնելով և իւր մեծագումար պարտքերը իւր վրայ ծանրանալով յետին չբաւորութեան մէջ կը գտնուէր, այս պիտի ժամանակի մէջ մեռաւ հօրեղջայրը. և դեռեւս նորա թաղման հանդէսը չք կատարւած՝ սկսաւ իւր մօրը հետ իւր Կեսարոս եղբայրը թախանձել իրեն ժառանգութեան կարծեցեալ մասին համար: Կեսարոս քաջ գիտէր թէ Լիբերալդոս ի՞նչ վատ անուն ժառանգած էր իւր հօրեղջօր կտակին մէջ, այսու ամենայնիւ զանց ընելով և մանաւանդ առաւ

տարտուութենէ շարժուած անոր քսաւ: «Վեղի ինկած բաժինն աւելի պիտի առնես, բայց հիմա պէտք է մեղ քստ օրինի նորա թաղման հանդէսը կատարել»:

Լիբերալդոսան Լիբերալդոսը պատասխանեց. «Այս քաջ գիտեմ» թէ ի՞նչպէս և թէ երբ պէտք է կատարեմ իմ պարտաւորութիւնս և ես ուրիշ խրատներուն կարօտութիւն չունիմ. արդ՝ ես առանց ժամանակ անցնելու ինձ ինկած բաժինս կուգեմ և կը պահանջեմ. շուտ հոս բեր կտակը, և իմ բաժինս թող յայտնուի»:

Կեսարոս տակաւին անոր հեզութեամբ պատասխանեց. «Վեռ եւս ոչ պիտի բաներու զգալիւ ժամանակը չէ առ այժմ. եթէ պիտանութիւն մը ունիս՝ քու հաճոյնց և կամայց համեմատ ինչ որ կուգես տամ, և ատորմէ աւելի ուրիշ բանի մի վաժառեիր»:

Լիբերալդոս սրտմտած և խիստ բարկացած կրկնեց. «Լիբերալդոս ի՞նչ կրես դու, ինչու համար երախտապարտ պիտի ըլլամ. քեզ այն բանի համար՝ որ արդէն ինձ կը պատկանի և իմ սեպհականութիւնս է. կամ թէ այդ համարձակութիւնը քեզ մի տուաւ, որ կ'ախաւսիս քու կամայց համեմատ քեզ գրաւել ուրիշին սեպհականութիւնը»:

Կեսարոս հեղութեամբ և քաղցրութեամբ պատասխանեց. «Այս երբեք քեզ պատկանած բան մը չք պիտի գրաւեմ»:

Լիբերալդոս քսաւ. «Իրեն

կտակը տեսնանք ։ Կեսարոս պատասխանեց .
 « Լիմա ատենը չէ , այդ իւր ժամանակին պէտք
 է ընենք , հիմա քեզ սրբափ բան հարկաւոր
 է ։ » Եղբարդդ սաստիկ բարկանալով և նոյն
 խոյ իւր մօր ազդեցութեամբը գրգռուելով՝
 սկսաւ իւր եղբօր վրայ անհնարին անարդանք
 ներ կուտել , զայն խեղ , հալարտ , բռնաւոր ,
 անսանձ և խորդաւան համարել , իբր թէ
 խորդախուժեամբ ժամանակ որսալ կուղէր՝
 որ իրմէ կտակը պահէ ։ Յայնժամ Կեսարոս
 արդար բաշխութեամբ մը անոր բաւ . « Իւ
 ընմն անմիջապէս կտակը կուղեն տեսնել , այն
 պէս չէ , աղէկ , արդ՝ ո՞վ ապրեալիս , տեսնալ և
 յառաջ քս խաչառաւիտութիւնդ ։ » Եւ կտակը
 կը բացուի . Եղբարդդ մեծ կարօտութեամբ
 մը կտակը յափշտակեց և սկսաւ կարդալ , և
 կարդալու ժամանակ պատահեցաւ այս սոս
 կալն խօսքերուն . « Իմ եղբօրդդ իսկ Եղբար
 դոս իւր վատ և մղձկան վարքովը անարժան
 դոնուելով իմ բարեբարութեանցս , անոր եղ
 բայրը Կեսարոս միայն ընդհանրական ժառան
 գորդ կը հաստատեմ իմ ստացուածոցս և բո
 լոր ունեցածներուս ։ »

Եւս խօսքերէն ինքը և իւր մայրը կարծես
 թէ շանթաւար եղան , և մինչդեռ այս յու
 սահատութեան մէջ նեղը ինկած շուարած ինչ
 ընենին չէին դիտեր , Կեսարոս իւր բնական
 սպաս աղնուաբարցութեամբը զանոնք քա

ջալերելով բաւ . « Եղեն յառաջուց բոյ ձեզ՝
 թէ դուք ձեզ ինկած բաժինէն աւելի պիտի
 ընդունիք , և ես իմ խօսքերս առանց ետ առնե
 լու այժմ կրկին նոյնը կը հաստատեմ . մեծաւ
 յօժարութեամբ զձեզ ամեն բանի մասնակից
 պիտի ընեմ , բայց ես փոխանակ այս ամեն եւ
 զաճներուն միայն կը էնդրեմ որ դուն ինձ
 ճշմարիտ և հարազատ եղբայր ըլլաս , և դուն
 ալ ճշմարտապէս որդեսեր մայր ։ » Եւսոր իւ
 պաւ թող վերցուն մեր մէջէն ամեն հակա
 ռակութիւնք , վերջապէս կամակեղութեամբ
 քաղցրութեամբ և իմիտան միանալով ապրինք
 այսուհետեւ ։ » Եւ յայտի երկար տորածայ
 նութիւններէն և բաժանմունքէն քիչ օգուտ
 քաղեցինք . ակն յայտնի կը տեսնէք , որ դուք
 կորսնցուցիք ձեր բոլոր ունեցածը , և ես ալ
 ձեր ինձմէ բաժնուիլը տեսնելով՝ սաստիկ վեշա
 կրեցի ։ »

Եղբարդդ և մօր գոռողութիւնը իւր
 նարհած , կտակին մէջ գրուած այն խօսքե
 բուն առաջին հարուածէն յաղթուելով , և
 միանգամայն Կեսարոսի երկրորդ խօսքերուն
 հարուածէն շուարած՝ խոնարհեցան և զըզ
 ջացին ։

Իւր մայրը եւ եղբայրը զինքը քաղցրու
 թեամբ գրկելով շատ շնորհակալեաց խօսքե
 բով և գոհութեամբ ընդունեցին այս մեծա
 հոգի դաշինքը , և Կեսարոս անոնցմէ աւելի

ոււրախացաւ, տեսնելով այն հաստատուն հա-
մակամութիւնը իւր տան մէջ՝ որուն շատ
ժամանակէ ՚ի վեր կը փափաքէր ։

Իսկ այժմ, սրբափ Նշխարագոյններ կը տես-
նուին եղբայր մէջ, և մէկ հասիկ Անարատ մը
գտնելը շատ մեծ բան է ։

Խիստ մեծ խոհեմութեան կարօտ են ծը-
նողքը, մանաւանդ մայրերը որդեսիրութեան
մասին, վասնոր շատ անգամ որդւոց արագաց
կենաց լաւութիւնն ու վատութիւնը ծնողաց
անոնց հետ վարուելու կերպէն կախումն ունի
Դժբաղդաբար փափկասիրտ մայրեր կը կար-
ծեն, որ իրենց զաւակաց բոլոր բաղձանքները
կատարելով՝ զանոնք սիրած կըլլան, բայց ընդ-
հակառակն արդէ պլոսիկ հաստիւնուն մէջ
բանականութիւնը և դատողութիւնը դեռ
դարգացած չըլլալով՝ իրենց բաղձանաց սանձ
դնել չեն գիտեր ։ Ծնողք պարտաւոր են կա-
նոնաւորել զանոնք շատ անգամ անոնց ուղա-
ծը մերժելով ։

Թէպէտ մանկանց առաջին սրահանջմունք-
ները խիստ փոքր բաներ կըլլան, բայց իրենց
հասակին հետ այդ կիբքն ալ ածելով՝ քանի
երթաց կը մեծնայ, և բաղձանքնին խիստ դժ-
ուարին բաներու կը ձկտի, մինչեւ անգամ
անհնարին բաներ ուղերու և խտուութեամբ
, պահանջելու կը համարձակին, որ եթէ չը

կատարուի, կը զայրանան կը կատաղին և
չըլակայները դանուողներն անհանգիստ ընե-
լէ զատ, գազանտան կիբքէն յաղթուած՝ թէ
իրենց անձին և թէ այլոց վնասներ կը հասցը-
նեն ։ Շարունակ սիրուած և կամքերնին կա-
տարուած տղայք կը շփանան, յամառ և ան-
հնազանդ կըլլան, կոպիտ վարժուիչ կ'ունե-
նան, նեղրկիտ ու բարկացող կըլլան, ծուլու-
թեան, շուշուրութեան և գեղխութեան կը
մատնեն իրենց անձը, խրատը կ'արհամարհեն
և վերջապէս ընտանեաց ուրախութիւն ըլլա-
լու տեղ՝ անոնց նախաւիթք, վիշտ և տարա-
պայման հոգ կը պատճառեն, ազգին անար-
գանք և աշխարհի ծանր բեռ մը կըլլան ։

Ուրեմն որչափ զգուշանալու են ծնողք,
մանաւանդ մայրերը, որ օրորոցէն սկսին ի-
րենց զաւակաց կրթութեան մեծ գործը, և
կաթին հետ ջամբէն անոնց բարի վարու-
ն և առարկութեան բացող ու կենդանութիւն
տուող ջարակը ։ Այսպէս, որ դեռ մայրե-
րը չեն գիտեր իրենց մեծ կոչումը, և մայրու-
թեան ու զաւակ սնուցանելու դժուարին,
բայց քաղցր պարտաւորութենէ տեղեկու-
թիւն չ'ունին ։ Յաւալի է արդարեւ, որ զբո-
րոցներէ ելող մայրերն ալ գուռ ու ունայնա-
սէր կըլլան, վասնոր այն տեղերն ալ փախ-
նակ սիրտ ու միտք կրթելու՝ կիբք ու հաճոյք
կը գգուեն, եթէ առաջին մայրերը տգէտ

պարզամիտներ էին, ոչ ժաման շատերուն ալ գիտուն . . . Եւ Գլխիւ ինչ կրնայ ըսուիլ :

Ժ Ե .

Կանայք Վերսերգոյց

ԿՈՐՐԵԿՏՈՍ Գ . Կայսրը սաստիկ բարկացած էր Պափեթայ Գեղիոս անուն դքսին վրայ, ու երգուած էր՝ որ իւր վեհօր հանել անիկէ : Ուստի զանիկա պաշարելով Վինաբերդ քաղաքին մէջ, այնչափ նեղը ձգեց՝ մինչեւ որ Գեղիոսի գլխմանալու զօրութիւնը հատաւ : Դուքսը տեսնելով՝ որ ուրիշ կերպով ազատութեան յոյս չը կայ, և ամբողջ ժողովուրդը սովէն կը սեռնի, սկսաւ դեսպանութիւն խրկել կայսեր իւր յօծարութիւնը ծանուցանելու, թէ կուրէ քաղաքը յանձնել իւր ձեռքը եւ անձնատուր ըլլալ՝ եթէ աւելի յաջողակ սեպած քանի մը պայմանները ընդունել կայսրը : Իսկ սաստիկ խռատացած գտաւ Կորբադոսի սիրտը, որ ոչ միայն չը շնորհեց անոր արժանաւոր խնդրած ներք ալ և խիստ ծանր ու նուաստ պայմաններ ալ պատրաստ էր Գեղիոս ընդունելու, միայն թէ հետք ըլլար իւր անձը ու հետն եղողները ազատել, բայց չը կամեցաւ կայսրը ընդունիլ : Որովհետեւ անխօսիւր ամեն բան

սրով ու հրով տանի ու վրայ ընել կուղեր հաւմարձակ . ոչ աղաչանաց, ոչ կողերանաց և ոչ հեծեծանաց ձայները կռեային կակղայներ աւոր բարկութեան սաստիկութիւնը : Կորբադոս գուքսը ուրիշ բան չը կրնար ընել, անոր կամաց յանձնուեցաւ, և այս շնորհքը միայն խնդրեց անիկէ, որ զանէ կանանց միայն ողորմի, ու չը թողու անոնց թշուառարար անհամեստ ու կատաղ զինուորաց ձեռքը մատնուիլ, այլ թողու, որ ամեն մէկը իրենց կրօնցածին չափ ունեցածին շարքերով քաղաքէն ելլեն ու իրենք զիրենք ապահովեցնեն :

Կորբադոս իւր բարկութիւնը միայն մարդկանց ու մանուկանդ դքսին վրայ թափելը հերքի սեպելով՝ կանանց վրայօք հոգ չըրաւ . ուստի միայն այս պայմանին զիջանելով՝ հաւանեցաւ ու յօծարութեամբ հրաման հանեց : Կրբոս այս ազատութեան լուրը քաղաքին մէջ տարածուեցաւ, ուրախութեան ու ցնծութեան ձայներ կը լսուէին ամեն կողմէն . ամեն մէկ մարդ իւր անձին ազատութեան համար ալ շատ հոգ չէր ընել, քանի որ իրենց կիները, աղջիկները, քոյրերն ու մայրերը կրնային ազատիլ վտանգէն : Վմենէն աւելի դուքսը ուրախացաւ այս լուրին վրայ իւր ընտանեաց սիրոյն համար : Իսկ կանայք ամենն ալ հաւասարապէս ուրախ չէին, որովհետեւ սակայուն ամեն էին իրենց այրերը, որդիքը, ծնող

բը, եղբարքը և իրենց բոլոր սիրելիները թռ
զուլ, և այս չունեին զանոնք անգամ մ' ալ
նորէն տեսնուաւ, ժամս վի անոնք կամ սրով
պիտի քարոզուէին, և կամ երկաթէ շղթայնե
րու մէջ պիտի հալէին ու մաշէին: Ասոր հա
նասուններ կը լսուէին, միւս կողմէն ալ ցրն
ծուծեան ձայներ կը հնչէին. տեղ տեղ յու
սակաուր կանչուբուսութի ձայներ կը լսուէին,
տեղ տեղ ալ երգաց ու սարուց ձայներ կը
բարձրանային: Այնպէս գլխաւորապէս կա
նայք հաստատուն կերպով որոշած էին, որ չ
պիտի բաժնուին անոնցմէ, ու մարերնին դը
րեր էին որ մնացողներուն գլխուն գալիքն ու
փորձանքները իրենք ալ պիտի կրեն, ու անոնց
մէ չը պիտի դատուին, յանկարծ այն միջոցին
կնիկներէն մէկը կարծես թէ երկնային աղբե
ցութեամբ մը յառաջ մտանալով կրուէ. ա՛յն
չու համար չը պիտի կրնանք մենք մեր անձին
հետ մէկ տեղ ազատել նսեւ այն մարդկանց
կեանքն ալ, որք մեր կեանքէն աւելի սիրելի
ու ցանկալի են մեզ: Այս բանին կերպը նոյն
ինքն կայրը մեզի կը սովեցնէ, որուն մտաց
աչբը կարծես երկնային ոգի մը գոյցած է, որ
իրեն մեզ պարգեւած մեր անձին փրկութեան
հնարքը չը տեսայ: Նայ և իր թողու մեզ, որ
համարձակ եղենք քաղաքէն ու ամեն մէկեր
նիս մեր ուժին համեմատ կըցածնուս չափ

բեռ չարենք: Արդ ո՞վ կարգելու մեզ՝ որ մենք
եղբայրնիս, Տնող բնիս, մեր էրիկ մարդ ինչ ու
մեր որդիքը ուսերնուս վրայ առած դանոնք
ալ մեզ հետ փրկենք: Այս խօսքին վրայ ու
րախանալով՝ ամենքնին ալ առ հասարակ գո
վեցին այս մեծահանճար խելացի կնոջ խոր
հուրդը, այն ատեն ամենքն ալ կարծեցին թէ
մահուան ձեռքէն ազատելով՝ կեանքի փախ
ւեցան: Աւտար չուղեցին վայրկեան մը ան
գամ անանալ, և այն քաջաշարժար խորհուրդը
գործ դնելու համար ժամանակ կորսնցնել:
Այն ատիկ աւելի սրտաշարժ գորովալոր տե
սարան մը ո՞վ տեսած է երբէք. ամեն հասու
կի և վիճակի կանանց անհամար բաղմութիւն
մը, ամենքն ալ համսձայն ու համախորհուրդ
այսպիսի բարեգութ գործով մը կ'աղագէտեցին
զմէկ քաջալերելու մասին իրար կը գերադան
ցէին. կնիկները իրենց էրկիները ուսերնուն վրայ
շալիւած կը տանէին. մամերն ալ իրենց թոռ
ները. կատարեալ հասակով աղջիկներն ալ ի
րենց սրտերը կամ հայրերը և կամ իրենց եղ
բայրները կը տանէին. դուքսն ալ ամենուն
ունջեւ իւր կաթմագին սիրելի տիկնոջ ուսը
բարձրացած էր, այն փափուկ ու քնքուշ տի
կնիկը իւր քաղցր բեռը այնպիսի ուժով մը շալ
կած կը տանէր, որ կարելի չէ պատմել: Կրօնա
գոս կայրը ասիկա տեսած ատեն սիրտը կրա
կըծալով ալ չը կըցաւ դիմանալ և մոռնալով

սխալ լալ, ու դառնալով դէպ 'ի դուքսը ըստաւ. «Իրովհետեւ այդքան խելացի է, բու կինդ. և այդչափ դուժ ունի վրադ, և որովհետեւ մեծարու և սիրելի են մարդիկ իրենց կանանց, որ ամեն բանէ աւելի իրենց էրկիները կը հռգան, ուրեմն արժանի է, որ ես ալ թէ՛քեդ և թէ՛ այդ կիները արժանաւոր կերպով մեծաբեմ ու պատուեմ: Իւրեմն ձեր կեանքը՝ որ աստեք զարմանալի և չք տեսնուած կերպով մը փրկեցին, ահա հիմա ամենուն համար ալ փրկուած թող ըլլայ. և ապահով եղիք, որ ըստ ամենայնի ազատ էք, այսուհետեւ այնպէս վարուեցէք, որ անոնց ձեզ ըրածին արժանաւոր փախարէնք հատուցանէք: Այլ Վեղիտս, մինչև հիմա մեզ իրարմէ բաժնող այն թշնամութիւնը՝ նոյն խի այս ժամուս մէջ թող վերայ աւրուի և բոլորովին փարատի. քեզի կը ներեմ, և ղեկ բու վրայ բարկութեան բորբոքող պատճառ բոլորովին կը մոռնամ, ասկէջ յետոյ իմ ուրու մէջդ մշտակայ ու հաստատուն բարկամութիւն թող հաստատուի: Եւ կանանց մեծամեծ գոյութիւններ ապով ու մեծարելով զանոնք, հրաման տուաւ ամենուն որ նորէն խաղաղութեամբ տուններնին դառնան. և ինքն ալ ինչ թէ թշնամիի պէս՝ այլ իրեւ մոտեմբ բարկամ դքսին հետ մտաւ. Եւ ինքեք. և այն տեղ հաշտութեան ու խաղաղութեան վերանորոգուելուն համարեկար

ատեն հանդէսներու ու տոնախմբութեանց մէջ ուրախ ու զուարթ օրեր անցուցին:

Կանանց սեռին մէջ դիւցազնու հիւր գլուխուած են, որ խելքով ու արկութեամբ շատ մեծամեծ գործեր ըրած են, որոնցմէ մէկն ալ այս պատմութիւնն է: Կանայք զգացմամբ և գորովով կը գերազանցեն քան զուր. ուստի զգացմունքներն շարժած ասեն՝ զարմանալի հընարքներ ու ճարտարութիւններ կրնան ընել, մինչդէ կարելի է ըսել, թէ կանանց խելքը ու յոյժը սրտերնուն վրայ է. այս պատճառաւ երջանիկ և բարեբաղդ կրքար մարդկային աղգը, երբ կանանց սիրտը ըստ օրինի կրթուած ըլլար, երբ կանայք իրենց արանց վրայ անձնանուէր սէր ունենային: Կանանց հաւատարմութիւնը և գորովալիր սէրը գերդաստանի մը կենդանութիւնն է. երբ այս սէրը սրտի, կամ նենգուի և կամ անհաւատարմութեամբ ուրիշ կողմ դառնայ, արդէն նոյն գերդաստանը իւր թշուառ մահաւան մոտեցած կըլլայ: Ըրարիք կինն ստեղծած է իւր մարդուն մէկ մասը, երբ կանայք իրենց միութեան շողիալը, սէրը, իրենց ամուսինէն կը բաժնեն, ըսել է անիկ կը բաժնուին, և կրտսենն զայն բարեցապէս, որուն հետեւած է շատ անգամ նաեւ բնական մահն ալ: Հանձարեղն Սողոմոն արդէն ըսած է, թէ «Կանաւուն կիները

կրենց տունները կը շինեն . բայց անխելք կնիկները կրենց ձեռքովը զայն կը բախեն » . Առակ . Ժ.Ղ . 1 : Եւ այս խնամ ճշմարիտ է , և ուրուն փորձը շարունակ կը տեսնուի : Կերեն մի կանայք , ջանացէք , որ տնաշէն ըլլաք ու խնամտուն կուգէք , և չէ թէ տնաւեր ըլլաք՝ որ յիմար ըսուիք : Կոկ եթէ յաջողիք արտաքայ կարգի մեծագործութիւն մի ընել հասարակաց օգտին համար , այն տունն պատմութեան մէջ ձեր անունը գովութեամբ պիտի հաշտուի դարուց 'ի դարս :

Ժ 2 .

Խորանիմ Բգեւելց

ՊԱՐՈՒՑ Շիրման գաւառին մէջ շատ տարիներէ 'ի վեր մեծ անգործութիւն ու խաղաղութիւն կը թափառուի . և երկրին բնակիչները ուրախութեամբ կը վայելէին այն աւանի բարիքները , զորս հանձարեղ իշխան մը կրէնայ իւր հարստաներուն համար հայթայթել :

Այս իշխանը Իպրահիմ բղեշն էր , որ իւր անձը բողբոջին իւր ժողովուրդը երջանկացնելու նուիրած էր . և իւր իշխանութիւնը բարեկարգ օրինոք կառավարելով , մեծ ճշգրտմբ կ'զգուշանար՝ որ մի գուցէ իւր պաշտօնեայնէրը ագահութեամբ կամ բռնու-

թեամբ ժողովրդեան արդար իրաւունքին վնասեն , շատ կը յորդորէր՝ որ անգաստանները մշակեն , մեծ խոհեմութեամբ կը բաշխէր պատշաճաւոր վարձք կամ պատիժ . գիտէր նմա նստիս ամեն տեղ ապահովութիւն և անգործութիւն հաստատել , և զուարճալի ու երջանիկ առատութեամբ բարգաւաճել :

Այն ինչ ժողովուրդը կրենց հանգստութեան և զուարճութեան մէջ ջնջալով կ'ուրախանային , և կրենց տիրոջ համար բարիք կը մտղթէին , գոյժ մը հասաւ՝ որ զամենքն ալ սարսափեցուց : Հպարտ Անկթամուրը այն ժամանակ Ասիան ստաննցնելով , և բաղձալով՝ որ իւր տէրութեան սահմանը աւելն ընդարձակուի , բազմաթիւ զօքբով Շիրման գաւառին վրայ կուգար , զայն նուաճելու և իւր տէրութեանը հետ միացնելու համար :

Իպրահիմ երբոր այս բնիկ իւր ժողովուրդէն աւելի տաղնապեցաւ , քանիկ անոնց վրայ անհնարին չարիքներ ու ստատապանքներ հասած կը տեսնէր . ուստի շուտ մը ժողովեց իւր բոլոր նախարարները , անոնց հետ խորհելու թէ արդեօք ի՞նչ ընել պէտք է :

Օսման զօրագլուխը՝ որ իրովստ ևւ բաւարարուի մէկն էր , մէկէն տաղալից . Կէտք է որ մենք անոր գեմ կենտրով՝ պատերազմենք : Թող գայ հարստացեալ Անկթամուրը , և այս տեղ գտնայ վերջապէս իւր

հայարուութեան յաղթողը . մենք պիտի նը-
ւաճենք իւր ամբարտաւանութիւնը : Սի-
տեր , մեր մէջէն մէկը չը կայ՝ որ իւր արիւնքը
բոլորովին քեզ համար , իւր որդւոցը և իւր
երկրին համար չը թափէ : Այն գոռողը թող
տեսնէ , թէ որչափ վտանգաւոր է պատե-
րազմ մընէլ այն աղգերուն հետ՝ որոնք միա-
քերնին հաստատ դրած են ամեն բան կող-
մոյնէլ , քան թէ իրենց պարանոցը անոր անս-
գորոյն ընդն տակ դնելոյ :

Իսկ միւս կողմէն արքունի դանձուց իջող
պէք հաղարարաւոր սաքի վրայ ելաւ ու ըսաւ .
« Եթէ դու » անկթամուրին հետ պատերազ-
միլ կուզես , և կը կարծես՝ որ մենք ասով վը-
տանգէն կրնանք միմեկիլ , ես ամենէն առաջ
պատրաստ եմ իմ արիւնք թափելու , և կեանքս
ալ քեզ համար նուիրելու : Իսկ քաղմաթիւ
յաղթանակով քաջաբերուած զօրաց անհա-
մար բաղմութեան՝ ինչպէս դէմ պիտի դնեն
մեր սակաւաթիւ զօրքերը , որոնք արդէն եր-
կար տարիներ խաղաղութեան մէջ լինելուն
պատճառաւ՝ պատերազմի կրթութեանէն թուե-
ցած են : Իմ կարծեացս համեմատ լաւ է՝ որ
հաշտութիւն ընենք , թէպէտեւ անհան-
դու բժէիլ և անարգ գերութենէ մը դատ՝ ու-
րիշ խաղաղութիւն և հաշտութիւն չը յու-
սա յուր անկէ : Սենք ուրիշ եղանակաւ մը
չ'ենք կրնար ազատել , բայց միայն փախըս

տեամբ : Իսկ պէտք էս քու դանձերդ եւ
քու անձդ ուրիշ աշխարհի մը մէջ ապահով
ցնել , դու ուր որ ամբանաս , մենք ամենքնիս
ալ հաւատարմութեամբ քու շաւղիդ պիտի
հետեւինք : Այն յոխորտ ՝ անկթամուրը այս
դատարկ տէրութեան մէջ երկար ժամանակ
չը պիտի դեղերի . անոր ճոխութեան վրայ
ունենցած միտքը , կամ ազահութեան բազ-
մանքը քիչ ժամանակէն դայն աւելի դէպ ՚ի
հեռաւոր թագաւորութեան պիտի ձգէ . և
այն խռովութեան միգապատ միրիկը փարա-
տելով , թերեւս Բարձրեալը որդւոյ մեզ ճա-
նասարհ մը բանալու , որով կարողանանք վե-
րստին մեր աթոռը դառնալ , և մեր բնակու-
թեան սեպհական տեղը մոնելոյ :

Այս երկու հակառակ խորհուրդներուն
վրայ հասարակութեան կարծիքը համաձայն
չէր . ոմանք ՝ անկթամուրին արշաւանաց դէմ՝
դնել կուզէին , ուրիշներն ալ փախստեամբ
իրենց անձը ապրեցնել :

Իսկահիմայ երկու կողմերուն հակառա-
կութիւն իմանալով՝ ըսաւ . « Երբ դուք ես այն
մարդուն սրտայնդութիւնն ու քաջութիւ-
նը , որ մեր առջեւ եղած այսպիսի վտանգին
մէջ կազմ և պատրաստ է արիաբար իւր կեան-
քը իմ վրաս դնելու , և այս երախտեաց հա-
մար անոնց վրայ ունենցած իմ սիրոյս հուրը
կը բորբոքէր և կ'առատանար , եթէ ես այնու-

հետեւ զանոնք կարողանայի սիրել, բայց նոյն
խակ իմ սէրս չը ներէր, ինձ համար թափուած
այն արիւնը տեսնել որ սիրելի է ինձ: Այլ
դարեւ փախուստը զիս կարող է ապահովել
նալ, բայց իմ փախուստսմբայ Անկթամուրին
բարկութիւնն ու սրամտութիւնը անոր գաւ
զանութեանը որս մնացող խեղճ ժողովրդեան
փրայ աւելի պիտի բորբոքի: Բայց երկնաւոր
թագաւորին փառքը իմ մտացս մէջ աւելի
յաջող խորհուրդ մը կը ծնանի, որով կարող
եմ դձեց ամենքեկդ ալ փրկել, զոր բիշ ժամաւ
նակէն յետոյ պիտի գիտնաք: Բայց հիմա
ջերմեւանդն աղօթքով հայեցեք Տիրոջմէն՝
որ իմ խորհրդացս յաջողութիւն տայ 7:

Ատենի արձակելով՝ շուտով փութայ
տեսակ տեսակ աղիւս ընծայներ պատրաստե-
լու, և անոնցմով Անկթամուրին առջեւ ել-
լելու պատրաստուեցաւ, որպէսզի անով իւր
ժողովրդի փրկութեանը համար բարեխօս լի-
նի: Անկթամուր սովորութիւն ունէր՝ զոր
իւր հրամանալին ալ հաստատած էր, որ իրեն
մատուցուած ընծայներուն ամենքն ալ իրենց
տեսակով հանդերձ ինր հատ ըլլան: Իպտա
հիմ գիտնալով այս՝ երբոր անոր առջեւը ե-
լաւ, ընծայեց ինր նժոյգ, իրենց ոսկւով ու
մարդարտով զարդարուած մեծագին կաղնի-
ւածքով հանդերձ. որսի մէջ քաջովորժ ինր
ինձ (Գաբրիէլ), ամենքն ալ փայլաւելի, որոնք

իրենց սրարանոցին վրայ ոսկեղէն օղամանեակ
ունէին. ինր հատ ճաճանկաւոր ոսկեթել մե-
տաքսեայ վրաններ, ինր Հնդկաստանի փայել
չափորձ պատաստակալներ. պատուական ա-
կամբ զարդարուած ինր ոսկեղէն անոթ. նը-
մանապէս ասոնց նման ուրիշ շատ մեծագին
բաներ ընծայեց: Ամեն բանէ ետքը մէկ քա-
նի ծառայներ ալ ընծայեց, բայց ասոնք թիւ
ւով ութ հատ էին: Աստի Անկթամուր
աքբայն խորտաւարով մը հարցուց, թէ՞ «Այլ է
միւսը»: Իպրահիմ անոր ոտքը խնայով՝ ըսաւ.
«Բու ոտքիդ տակն է Տէր արքայ. ինձմէ
աւելի հաւատարիմ և հու ծառայ պիտի չը
կարողանաս գտնել, և իմ կապանքներս ինձ
համար շատ քաջոր պիտի ըլլայ, քսնի որ ա-
սնցմով ես քու առջեւդ շնորհք պիտի գրա-
նեմ, և իմ վրեպ ժողովրդիս ալ փրկութիւն:
Քեզմէ այս շնորհքը միայն կը խնդրեմ, որ իմ
ժողովուրդս քու բարկութենէդ խնայես, և
զիս ինչ որ կուզես լըն. ես արդէն բոլոր
զին բաւկդ եմ 7:

Այս խօսքերէն Անկթամուրին բնական
խտուութիւնը մեղմանալով և հեղութեան փու-
խուեալով՝ Իպրահիմը գետնէն վերցուց և քաղ-
ջրութեամբ ըսաւ. «Այս տեսակ գեղեցիկ
առաքինութեան ծառայութիւն և կարանք
պէտք չէ, դու իմ մտերիմ բարեկամացս մէջ
առաջինը պիտի ըլլաս, գբեղ եղքօր ուհօր պէս

սխիտ համարիմ: Դարձիր խնդութեամբ քու
 ժողովուրդներդ քով, և դանակը երբանկացնե-
 լու աշխատէ, ինչպէս որ մինչեւ ցարդ լցիր
 Նշթէ իմ վնձակա ուրիշ աւելի ընդարձակ և
 մեծահամբաւ տիրապետութիւններու չը հը-
 բաւիրէր զիս, ուրիշ լաւագոյն հեշտութիւն
 մը չէի կրնար գտնել, բայց միայն իմ կենացս
 օրերը փոքր թափաւորութեան մէջ վարելով,
 բեզ նմանող լինելու ք:

Այսպէս է հարատևիս եր իշխանը, և այս
 չափ զօրաւոր ներդրութիւն ունի իւր ան-
 կեղծ անձնուիրութիւնը, մինչեւ անգամ այն
 սխիտ անագորոյն, արիւնշարու, անգութ սրտի
 մը խտուութիւնը կը կակուղցնէ, որ ամբողջ
 Ասիան աւերակ դարձնուցած էր: Անկթա-
 մուր, աշխարհի այն ստակալ՝ պատուհասն էր,
 որ կարծես նոյն իսկ սխիտ մահը ահ ու սար-
 սափ աղբող կերպարանքով անոր վրայ անձ-
 նուորուած էր. ոչ ծերաց ալեաց և նոցա
 դողդոջուն ջրթանց աղերսներուն կը նայէր,
 ոչ կորիճ երկատարագաց կորով մարմնայն կը
 խնայէր, ոչ թշուառ կանանց գորովալիք նոյ-
 ւաճքը, աղիտորով հեկեկանքը, սրտակտուր
 աղերսն ու արտաշնոր, և ոչ ալ մատաղ ման
 կանց կակոնալիք ճիշն ու սրտաճմլիկ կողիւ-
 դանքը անոր կ'աղգէին, ամեն բան իւր ցաւ
 ման և անգթութեան աւարկայ ու պատճառ

էր. ահա այսպիսի անագորոյն ճիւղղի մը սիր-
 ար կարող եղաւ 'ի դուք շարժել բարի իշ-
 խանի մը ճշմարիտ ժողովրդասիրութեան ան-
 կեղծ հողին: Այլ թէ ամեն իշխան ճանչնար իւր
 այս մեծ պարտքը և լատ այնմ վարէր իւր իշ-
 խանութիւնը, եթէ դադանի պէս ժողովուրդ
 ջարդերով արիւն թափելու անողգամ ու դժու-
 խային կիբք բարձր իշխանաց սրտէն վերնար,
 արդարեւ իշխանութիւնները օրհնութիւն պի-
 տի համարուէին. բայց դժբաղդաբար աննոց
 փառասէր ոգին տեսնելով և անտանելի հարբա-
 տահարութիւնները կրելով՝ ժողովուրդը իւ-
 բեւ անէճք և իբրեւ պատուհաս կը նկատէ
 դանակը, և աննոց լուծը թոթոթուելու համար
 ամեն միջոց ձեռք կ'առնուէ: Ահ, ի՞նչ քաղցր
 է այն իշխանին սրտին, տեսնել՝ որ ժողովուր-
 դը ղեկը իբրեւ բարեգութ հայր կը նկատէ,
 և անոր կորուստն ու վնասը իրեն սեպելով
 կը վշտանայ և յօժարութեամբ իւր անձը ա-
 նոր վրայ կը դնէ: Արիս բարեբաղդ է նաեւ
 այն ժողովուրդը, որ զաւակի պէս կը սիրուի,
 կը դարմանուի և կը պաշտպանուի իշխանէն:
 Այլապէս իմ նման իշխան ունեցող ժողովուրդը
 թող ճանչնայ անոր յարգը, քանզի հաղուա
 դիւտ է:

Ժ Է.

Գրոցդուտ ակներք

ՕԳՈՍՏԱՎԱՆ Զօսեմի երկրորդի վայելե-
լազործութիւններէն մէկը սրամազբուլթեա-
նոս սկիռները յիշեցնէր, թէ ինչպէս գեղե-
ցիկ կերպով մը իւր լոտած բարերարութիւնը
կը բաղըրայցնէ, որով բարեաց արժանաւո-
րութիւնը կը բարձրացնէ և զայն վայելելը ա-
ւելի զուարճալի կընէ :

Իսոյ նա որչափ որ իւր բարերարութիւն
ները բաշխելու մէջ համաձայնեց ու խելացի էր,
այնքան ալ արդարութեան պահանջած աստե՛ն
ճշմարտութիւնը յայանելու՝ և իրաւունք
խնդրողներու դատը վճռելու համար առատ
հնարագիտութեան մէջ արթուն ու քաջար-
ուեստ էր :

Տակաւին շատ ժամանակ չ'եղաւ, որ Վ ի
էննա քաղաքին մէջ աշուտական երիտասարդ
մը իւր բնից մեծ մասը խաղի մէջ վատնելով
յետին աստիճան նեղութեան մէջ ինկաւ,
ինչպէս որ այս միջութեան անձնատուր եղող
բոլոր անդայները սովորաբար կ'լինան, արդէն
իւր սովն ունեցածներէն կորոյտուած էր, և
իւր վրայ տիրող անկարգ բաղձանքը կատարե-
լու ալ անբաւական կը գտնուէր, այսու ամե-
նայնիւ տակաւին չէր կրնար ինքզինքը զայն

և համբերել, որովհետեւ միշտ խաղի մէջ իւր
լոտած կրօնաստները նորէն ձեռք բերելու սուտ
ու սնտոի յոյսերէն խաբուած ու յաղթանած
էր, ուստի սխաւ իւր որտի մէջ խորհլի, թէ
արդեօք ի՞նչ կերպով կրնայ դրամ գտնել, նո-
րէն իւր բաղըր փորձելու համար :

Վը տեսնար՝ որ արդարութեամբ դրամ
ստանալը դժուարին է, և ուրիշ մէկ մը խոս-
բելն ալ անհնարին, ուստի խորամանկութեան
և դաւաճանութեան դիմելէն՝ ի զատ ուրիշ
եղանակ մը չը կար. բայց այս մտածմանց
մէջ մանկութեան ժամանակէն ստացած բա-
րելուութեան մնացորդ մը տակաւին ինքը
զինք կը զսպէր, թէ եւ այս լաւութեան գաղա-
փարն ալ խիստ տկար է մտլի մը համար, երբ
մտլութիւնը իւր վրայ կը թագաւորէ, և երբ
իւր սիրտն արդէն իսկ ապականուած է, ար-
դարութեան խորհուրդը մէկ կողմէն զինքը
կ'արգիլէր, և միւս կողմէն մտլութիւնը կը մը-
ղէր ու կը գրգռէր, բայց այս ներքին հակա-
ռակութիւնը, խզի՛ր այս կոխը երկար չը տե-
ւեց, և ի վնաս իրեն մտլութիւնը յաղթանա-
կեց : Այս սրամառաւ օր մը զանազան հը-
նաքներ մտածեցէն և հնարեցէն ետքը՝ և տա-
կաւին անոնցմէ որ մէկը գործ ադրելը չ'որոշած՝
յանկարճ ակնազորը (ձեւակիւճի) միտքը բե-
րաւ, որմէ քանի մը տարի առաջ իւր ամու-
սինը զարդարելու համար՝ ակներ (ձեւակիւ) գը-

նած էր, և մանաւանդ նորա պարզամտութիւնն ու բարեսիրտութիւնը շատ աղէկ գիտէր. ասոր համար լաւ համարեց ամենէն առաջ դայն իւր խաբէութեան թախարղին մէջ ձգել: Ուստի անոր քով երթար յսկաւ աղաչել, որ իւր ունեցած անդամանդներուն մէջէն պատմական յակնթիւները և գոհարաց աման տեսակները իրեն ցոյց տայ. նա ալ միաժողութեամբ բերաւ. և երբեմն այս, երբեմն այն զննելով ու գիտելով և անոնց գնայն վրայ հարցախորհներ ընելով՝ և զանոնք զարգարանքներ շինելու և կազմելու զանազան ձեւերու և տեսակներու վրայ երկարաբանելէն ետքը, հրամայեց՝ որ զանոնք որոշուած այլեւայլ ձեւերու համեմատ զարդեր շինէ և արտօսուան, վերջը բաւաւ. «Եւստի ինձ այնպէս կ'երեւի՝ որ այս օրինակները կնոջ հաճոյ պիտի ըլլան՝ որուն բննայ տալ կուզեմ. արդ՝ քանի՞ օրուան մէջ կրնաս այս գործը կատարել և ինձ տալ, որովհետեւ կուզեմ յանկարծ չք յուսացած միջոցին կնոջ նուիրել, և այսպէս զուարճալի կերպով մը անոր սիրտը թռնու հանել:» Վկները շատ են, պատասխանեց ալ նա գործը, նոյնպէս գործն ալ երկար և տաժանելի է, կը փութամ և կը ջանամ կարելի եղածին չափ շուտ բնել, բայց և այնպէս զանոնք լրացնելու համար երկու ամիսէն պակաս չեմ կրնար խօսք տալ:» Վերոս, ըսաւ ալ

նուականը, որովհետեւ շատ երկար պիտի ըստատեմ. . . թէեւ ևս ալ կը խորհիմ, որ կանոնաց ախորժակը մերինէն այնքան այլեւայլ և տարբեր է, որ շատ անգամ մեր սիրած ձեւը կարող է իրենց անհաճոյ երեւնալ: Ուրեմն պէտք է որ առաջ այս օրինակները տանիմ իրեն յոյնեմ, և թողում՝ որ իւր հաճոյից համեմատ ինքն իր ուզածը ընտրէ, և իմ պարզեւատուութեան եղանակը թող այսպէս ըլլայ, վաղը պատասխան կուտամ. բայց ահաւասիկ առաջուրէն քեզ կը պատւիրեմ և քաւ ճարտարութեան կը յանձնեմ, որ կարելի եղածին չափ շուտ և զարմանալի ճարտարութեամբ շինես:» Այս բանով՝ զսահարն յըր առօրին մը մէջ դրաւ, առաւ խորամանկութեամբ և մնաս բարձր լուելով իսկայն կծիկը դրաւ: Վերագործը՝ որ առջուրէն գայն բարբարոց, և առաւտուրի մէջ անխաբ դախ երիտասարդ մը ճանցած էր, անոր խաղերու մէջ լրացած մտքութեան և եղած կորուստեան վրայ բան մը չգիտնալով՝ անոր վրայ ամենեւին կասկած մը անգամ չունեցաւ, և չը կարծեց բնու որ նենգութիւն էր ըսածը, ուստի իւր գանձը տարահովցնելու հոգ չբրաւ, չուզեց նսեւ որ նորա հետ երթայ, և հաւատարիմ կարծեալով գայն արձակեց:

Երբ նենգաւոր երկոտասարդը խնդութեամբ իւր տունը հասաւ, մասնեց՝ որ ալ

նախաճառք ինչպէս որ խաբեց, անանկ ալ իւր կինը խաբէ, որպէսդ անկէ յափշտակած ևւարտի (խաճառք) մէջ կորսնցուցած ծանրապին դոհարեցէններուն համար կտայ ամենօրուան արտունջները դադրեցնէ: Ապա իւր բոլի կանեց, և իւր մօտ եղած անկերը ցցնելով բռտաւ: «Ալ այսուհետեւ ակունքներուդ վտառներուն համար անդադար արտունջներովդ զիս չը պիտի զոռեցնես, ահա տես՝ որ կրնամ անորմէ աւելի լաւերով փոխարինել քեզ (») աւաւանդ ես գիտէի՝ որ բազոր միշտ չը պիտի հախրտակեր ինձ. յաջող վայրկեան մը՝ շատ տարիներու մէջ բոլոր իմ բոլոր կորուստս ինձ դտնել տուաւ այսօր, և իմ բու վրայ ունեցած սէրս կրտախէ զիս՝ որ առաջ քեզ հատուցած նեմ՝ այն պարտքս, որ բիշ մը առաջ քեզմէ յափշտակեցի՝ արդ՝ բու կամիւր ուղածը բնորէ ու բնմն ասնոցմէ. և վաղը ակնադոր ծին պիտի պատուիրեմ՝ որ բու հաճութեանդ համեմատ ուղած զարդերդ շնէ: (») Եթմ՝ ժողի և ապահով տեղ մը սրահէ. եթէ կը փախաբիս՝ որ ասոնք վայրէս, բնաւ մալ դու մի իմացներ. չեմ ուղեր որ դեռ դու աւանցմով չը զարդարուամ՝ մէկը դիտնայո: Այլ նը ցնծութեամբ և խնդութեամբ լեցուած՝ խոտացաւ ծածուկ սրահէ այն խորհուրդը, առաւ անկերը և սրահեց զանոնք՝ խոնա իւր կինը ծաղրելով՝ դնաց դաղմի լտտակէ, որ

պէս զի զանոնք ծախելու յարմար ժամանակ մը գտնէ:

Հետեւեալ գիշերը՝ ակնագործը այսքան թանկագին անկերը առանց դժուշութեան երկտասարդի մը յանձնելը միտք բերելով, իւր մեծ պարզմտութեանը վրայ սկսաւ խռովիլ: Վայց միանգամայն կը յիշէր երկտասարդին աջուականութիւնը և նորա բարի կրթութիւնը. բնաւ չէր կարծեր, որ իւր ծննդեան՝ աննդեան և աղուատահմութեան բարի համբաւին անարժան այսպիսի դործ մը կրնայ բռնել, դեռ եւս յառաջուան պէս ծոխ և փորթ թամ կը կարծէր, ուստի ինչպէս որ անկարօտ էր, այնպէս ալ ուրիշին ունեցածն անկրաւա բար առնել չէր կրնար. այս կերպով իւր մրաւքէն հախրտակ խորհրդոց յուզմունքները թեւեւ կը փարատէր, այսու ամենայնիւ ուրիշան դամ պարագայ տեղ իւր միտքը չը հոգնեցնելու և իւր սրտին մէջ շփոթութեան և խռութեան տեղի չը տարւ համար՝ միտքը դրտու որ այսուհետեւ աւելի խոհեմ՝ զգաստ և արթուն լինէ:

Ղուաւօտ եղածին պէս, իւր մտմտութեան տակնուփայլ լրջալով՝ վերտալին եւս բուն դեռ ալեկոծուած, մտածեց՝ որ անձամբ ալ նուականին տունն երթայ սրտատախան առնէ, և առանց այլ և այլ սրտաճառանաց ալ կուրքը ետ առնէ: Արկտասարդը ակնագոր

ծին գալն իմանալով առաջին անգամ իմա-
յուց՝ որ տակաւին կը քնանայ, և թէ այժմ
թող երթայ և ուշ առեն թող գայ. իսկ աի-
նադործը որ միաբը դրած էր չեթմայ այն տե-
ղէն՝ մինչև որ ակները չ'ազատէ, իմաց տուա-
լերտատարգին, թէ «Արթուրը դործ մը չ'ու-
նիմ որ երթամ. կրտսրանմ որչափ որ հաճոյ
է քեզ» : Բիշ մը սպասելէն յետոյ, աղնուա-
կանը անհնարով որ թէ ուշ թէ կանուխ աի-
նադործին ամենարդար իրաւանց պիտի հա-
կառակէր, իւր անձին վստահացած, նենգու-
թեան հետ յանդգնութիւն և լքուութիւն
եւս խառնելով՝ իւր ընտանիքէն հեռու զատ
տեղ մը առանձնացաւ, և հրամայեց որ աի-
նադործը ներս բերեն. երբ տեսաւ զայն՝ ան-
ծանօթի մը պէս սկսաւ հանդարտօրէն հար-
ցնել. «Վիլ ես դու, ի՞նչ կը խնդրես» :

«Կնձ պատասխան բերելու համար, բաւ-
ակնագործը, քեզ չը ձանձրացնելու մտքով
պարտաւորութիւն համարեցիրու մօտդ գալ
և անձամբ լսել հրամաններդ՝ երէկուան պա-
տուիրած ակնոց համար» : «Բիշերը, պատա-
խանեց աղնուակները զարմանալով մը, ի՞նչ
աին, դու որ ակներու համար կը խօսիս» :
Բիշագործը երեսին դռնը նետած և խռոված
կրկնեց. «Վիլ ակներու համար ըսած խօսքդ
ի՞նչ կը նշանակէ, միթէ դու այն մարդը չե՞ս,
որ երէկ իմ տունս եկար, և ինձմէ խնդրեցիր

որ իմ ունեցած բոլոր պատուական և թան-
կագի ակներս քեզ ցոյց տամ, և դանոնք զա-
նազան ձեւերով շինեմ» : Վիթէ դու չէ՞իր՝ որ
ակները աւիր, այս տեղ բերրի աննոց վրայցը
կնոջդ հաճութիւնն ու որոշումը ստանալու
համար, և կրտէիր թէ կնոջս բննայ տալ կուգեմ.
և, դարձեալ չը խտացայ, որ այս առաւօտ
ինձ հարձենս, պատուիրեցիր ալ որ անոր կա-
մոց համեմատ շինեմ զանոնք, և ջանամ զայն
հաճեցնել» : Դարձեալ զարմացած և անխռով
դէմքով մը բաւ նենգաւոր աղնուակները, «Դո-
բան չեմ գիտեր, ոչ ահանց համար, ոչ նորա
ձեւոց համար, և չեմ գիտեր ալ թէ ի՞նչ կը
սես. կամ ուրիշ մէկ մը զիս կը կարծես, եւ
կամ թէ երազ տեսած ես» :

Բիշագործը աղնուակներին այս խօսքե-
րուն վրայ յուսահատած ինքքը գլխէն գլ-
նաց : Երբ լսելով արտասուելով սկսաւ ա-
ղայնել՝ որ գլխոյ իւր վրայ, Եստուծոյ և իւր
կենաց սիրոյն համար գլխին չը վշտացնէ. «Ի-
թէ այն ակները ինձ չը դարձնես, բաւ, իմ
տունս ու տեղս պիտի կորսուին, իմ կինս ու
զաւակներս սովմահճ պիտի մեռնին, կ'առա-
ջարկէր անոր ու կը յիշեցնէր բարի մարդու
մը պարտաւորութիւնը, մանաւանդ աղնուա-
տահմ մարդու մը՝ որ աւելի պէտք է, կրտէր,
իւր պատւոյն և որդմտութեան վրայ հոգ տա-
նիլ. և աղաչեց ալ, որ իւր հաւատարմութեան

տեղ՝ որով ակունքն անկատարած իրեն փոսա-
հացած էր, նենգութիւն և խաբէութիւն չը
փոխարինէ . և վերջը Մատուցոյ արգար դա-
տաստանն ալ իրեն սրտառնացաւ, որուն առ-
ջէւ ամեն բան յայտնի ու մերկապարանոց է .
և յիշեց՝ որ անորինաց համար ալ ահեղ դա-
տաւոր է . բայց անոնց մէկն ալ ազնուականին
հոգի չըլլալով սխաւ նորա ըսածները ծաղ-
րել, երբեմն սխալմանց, երբեմն երազն և
երբեմն ալ արեւելութեան և ցնորքի արդիւնք
կը համարէր. և զայն յանդիմանելով՝ հաստա-
տուն կերպով ուրացաւ՝ թէ իրմէ ոչ ակունք
և ոչ բան մը տեսած է . և երբոր ակնագոր-
ծը իւր յուսահատութենէն աղաղակեց, ին-
քն եւս սաստիկ բարկացած ձեւանալով
սխաւ աղաղակել, և անարգական խօսքեր
խօսելով անոր՝ անդուսխէն վարքաւորութեամբով
տունէն դուրս հանել տուաւ : Աղբիւրն ալ
նագործը իւր իրաւունքը հաստատելու հա-
մար վրայ և ձեռագիրմը չունենալով, շատ աղէկ
կը տեսնար՝ որ դատաստանի դիմէն ալ անօ-
գուտէ, ուստի ամեն բան կորսնցողութեամբ
էնենդութեամբ կորսուածներուն վրայ սիրտը
սաստիկ վշտացած՝ արտաբռնութենէն ինքզինը
կորսնցուց, և զրեթէ խելքը զիմէն դնաց :
Եւս վարանման և յուսահատութեան մէջ
յանկարծ միտքը եկաւ՝ որ կայսեր դիմէ, և
զայն աղաչէ՝ որ իրեն իրաւունքը ու դատա-

տան ընէ . իւր մտայ մէջ կ'ըսէր, որ կայսրը
շատ իմաստուն է, և լու կը ճանչնայ՝ թէ որ
մէկերորդ ճշմարտութիւն կը խօսի՞ր, և խիստ
արդարագոյն ըլլալով՝ կը յուսամ՝ որ զիս ան-
շուշտ իմ իրաւանցս ահա պիտի ընէ . այս սրտ-
ման վրայ ուղղակի կայսեր գնաց : Կայսրը իւր
ընդարթոյ՝ հեզսրարայ և խիստ գթասիրտ բը-
նութեամբը թողուց՝ որ համարձակնելու մտնէ,
մտադրութեամբ ալ մտիկ ըտաւ նորա խօսած-
ները . ակնագործը լարով առջեւն ինկած իւր
ամէն անց բերը մի ըստ միովէ սրտամեց, և միան-
գամայն խօսածներուն ճշմարիտ ըլլալը արա-
ցուցանելու համար՝ երգեմամբ ալ հաստատեց,
կայսրը որ աւելի թշուառ մարդուն արտա-
ստբէն և ցուերու կակիծէն ուղիղ ըլլալը կը
ճանչէր, բան թէ երգումէն, զայն առանձին
տեղմը սրահեց, և հրամայեց՝ որ ազնուակա-
նը ուր որ է շուտով գտնան և իւր առջեւ
բերեն :

Վրնուստանը կայսեր այս յանկարծական
հրամանին վրայ ստիպ, տաքէն մինչեւ գը-
լուխը սխաւ դադալ, սակայն խելոյն իրաւ
խաւտելով և իր վրայ խորամանկ վատահու-
թիւն կեղծելով և սուտ անմէջութեան դիմակ
առած՝ եւս գնաց, մանտաւոր վատահ բը-
լալով որ ակնագործը բնաւ մէկ կերպով մ'
ալ պիտի չիկնայ իւր ամբաստանութիւնը
ապացուցանել, համարձակ կայսեր առաջն-

երաւ, և ինչ որ իրեն հակառակ ընեց, ամէնն ալ ուրացաւ և ինքզինքը արդարացուց։

Այսպէր տեսնալով որ ամենեւին օգուտ մը չունի, և ջըկրնոր նորա բերնէն իւր ըրած գողութեան և նենգութեան խոստովանութիւնը որսալ, արդէն միտքը գրած էր անոր տան չորս կողմը միտուել տալ։ Բայց որովհետեւ կարելի էր, որ ականքը ուրիշ տեղ մը պահուած լինէին, ուստի գտնալը դժուար կըլլար, ասոր համար ճշմարտութիւնը շուտով յայտնելու ուրիշ հնարք մը մտածեց ՚ի գործ գնել, որ լաւ եւս յաջողեցաւ։ Ստորերեց՝ որ այս խորհուրդը անշուշտ իւր կնոջմէն գաղտնի չը պիտի ըլլար, երիտասարդին ըստիպեց՝ որ այսպէս նամակ մը գրէ իւր կնոջ, «Վե՛ք իմ կեանքս ազատել կուզես, շուտով երեկուան քեզ ցոյց տուած տիւնները թրջ թաքերիս յանձնէ։» Եղբուականը կայսեր այս հրամանաց վրայ գեղեցաւ, և իւր սրբտապնդութիւնը բողբոլին թուլցաւ, և ինք նախալին ոտից առջև իյնալով դողալով իւր մեղքը խոստովանեցաւ։ Սակայն սակայնեւ լով և բռնութեամբ եղած այն խոստովանութիւնը արժէք չունեցաւ, արժանահաս պատուհասէն զինքը ազատելու համար օգուտ մը չըրաւ, այլ իւր աղգար պատիժն ընդունեց, և ականաբարքը վերստին ոգեւորուած՝ ՚ի վերջոյ իւր իշխանին հանձարեղութեամբ իւր

չափազանց հաւատարմութեան և պարզմտութեան պատճառաւ կորսնցուցած ականքը բարեբաղդաբար վերստին ստացաւ։

Նրամով խաղ խաղալը մըջափ հարուստ գերդաստաններ վճացուցած և մեկերոյ վրայ նստեցուցած է, մըջափ պատմութիւններ, և քանի կենդանի օրինակներ ունինք մեր աչաց առջև. սակայն ջաւ ՚ի սիրտ կ'ստիպուինք խոստովանիլ, որ այժմ մեր ազգին մէջ խիստ յաճախած է այս ամենաչար՝ կործանիչ և տնաւեր մղութիւնը, որ բարուց զեղծման երեւելի պատճառ մի է, վասնից նորա (խուճաք) խաղաղը մըջափ աղետադգին բարեկիրթ և քաղցրաբարոյ ալ ըլլայ, անշուշտ այդ մտութեան մէջ պիտի աւերուի և պիտի կորսնցնէ իւր բոլոր գեղեցիկ յատկութիւններն ու գովելի հանգամանքները։ Նախ, բաղդին անյաջողութեան պատճառաւ, մանաւանդ իւր մոլի ընկերաց օրինակին հետեւելով խուռութարար, զայրացիտ, բարկացող, հայհայիտիտութիւն ու վնասցեալ պիտի ըլլայ. երկրորդ, ստախոս, խաղախ, նենգաւոր, երդուող և խաբէբայ պիտի ըլլայ. երրորդ, մարդկութեան, ընկերութեան, քաղաքական և կրօնական օրինաց դէմ մեղանշել պիտի ստիպուի. վերջապէս թէ իւր անձին թէ չըմտեալ յից թշուառութեան և իւր ընտանեաց կողմ

Տաննանս պատճառ պիտի ըլլայ : Իսկ եթէ զժբազդաբար խաբուսիկ անհաստատ բազէ զբ յաջող լով շահիլ սկսի, արդէն վերջի չեալ մուտթիւններէն դատ՝ կուենայ չուայ լուծիւն, ամբարտաւանութիւն, անսպար ծուծիւն, թշնամանք, կամապաշտութիւն, բարի իրաւներն սրհամարհել և մաթի չնել, և այլն և այլն. որովք յայտնի է, թէ այս տե՛ստի խաղեր խաղցող ո՛վ և ինչ աստիճանի տէր տլ ըլլայ, խահեմ ու պատուաւոր մարդ չէ :

Իւր խաղամները շարունակ զհոգու թեան մեջ են, միշտ նիւթադէս և բարոյագէս կը կորնցնեն և չեն դար. ո՞վ անմիտ կուրու թեան, անմեղ աշխատանաց արդար վատու կէն դատ անշու և հաստատուն ինչ կայ : Աղբմել եղբայրներս, հաւատացէք, որ սիրտս սաստիկ կը ցաւի ձեր վրայ, մանաւանդ ձեր խաբուսիկ լեզուէն խաբուող այն խեղճ պարզամիտներուն վրայ սիրտս կը խխշայ. արդեօք չէք սարսափիր, երբ միամիտ թըշուառ մը խաբելով անոր քրտանց արդիւնքը անգթաբար ձեռքէն կը յափշտակէք և ձեր մոեկան հաճոյիլը կը զահէք. ձեր խեղճը այդ աստիճան քնադուցած էք, որ ձեր ըրածին առ նորժանութիւնը ձեզ չ'աղդէր. կամ գուք այնչափ անդգայ դարձած էք, որ ձեր խղճիդ տանաց խայթը չէք իմանար : Ախոհս, աղէ-

տալի է ձեր վաճանք եղբարք իմ, սոսկացէք, կ'աղաչեմ, և ետ դարձէք այդ կործանման և աստիճանութեան առաջնորդող ճանապարհէն, եթէ ոչ՝ որ մը անշուշտ դրկեալներու արտասուքը և սրտի աղաղակը արդարու թեան ականջը կը հասնի, և այն տառն ալ աւմեն բան անօգուտ է ձեզ համար : Այրանի թէ ամեն տեղ հանձարեղ, բարեսէր և իւ մաստուն իշխաններ ու դատաւորներ գտնուէին, որպէսդ բուն ձեր լուծութեանը համար զձեզ պատժելով զպատուցնէին :

Իայց աղնիւն ընթերցող, ես չեմ յուսար, որ դու այնպիսի մէկն ըլլաս, սակայն ո՞վ է տէ. . . ևս խանարհարար կ'աղաչեմ, որ ըզդոյշ իննաս. եթէ զժբազդաբար խաբուած ու մոքած ես, առանց ժամանակ կորնցընելու շուտով հեռացիր այդ վնասակար դործէն. անարդէ՛ անկէ եկած շահը՝ որ միշտ անօգուտ է, շուտով պատուաւոր դործի մը դադէ. վատաբողքիչ ալ ըլլայ՝ հոգ չէ, միայն թէ արդարութեամբ և անմեղութեամբ թող ըլլայ :

Այն տառն թէ վայելումը քաղցր կըլլայ, և թէ տեւողական առատութիւն մը կուենէնայ, վասնիք քրտանց արդիւնք ըլլալով պաւասալ տեղը վատնելէ կըզգուշացուի, և վաւորնի աշխատութիւնը այնպիսի աղբիւր մի է, որ քիչ կամ շատ՝ միշտ ու շարունակ կը

Հոսի, զոր եթէ օրինաւոր խնայողութեամբ վստահուի, և բուն պիտայից համար գործածուի, միշտ բաւական կրկայ և չք պակսիր: Ապրուստը պահեցնողը մեր բուն պիտոյքէն դուրս աւելորդ ու անկարգ բաղձանքներն ու դատարկութիւնն է, որք ամեն չարեաց ճանապարհ կը բանան: Իսկ դու աղնիւ ընթերցող, կենացդ մէջ թէ որ կուզես խաղաղ ու հանգիստ ապրիլ, նայէ, որ աշխատասեր, արդար, ճշմարտախոս և բարեսիրտ ըլլաս. զրկողը պիտի զրկուի, և անօրէնը օրինք պիտի պատժուի:

ԺԸ.

Փոխարկում և փոխարկում

ԿԸ ՊԱՏԱՆԻ Երբեմն, որ իշխանները թիւր կարծիքով կամ զրպարտութեամբ եւ կամ բարկութեան կրից սաստկութեամբը իրենց հպատակներն անխուսժութեամբ կը դատեն, և անմղ տեղը կը դատապարտեն ու չարաչար կը պատժեն: Սակայն ստորագրեալ պարտաւորը՝ այսպիսի դիտումով մէջ պէտք է ամենայն խոհեմութեամբ սանձէ իւր յատման կիրքը, զոր անխուսժ դատարկութիւն մը բռնակալաբար ՚ի սկզբան կը վստէ ու կը բորբորէ. նա փոխանակ դիմադրածելու և արդ-

տրնջալու՝ իւր անմեղութիւնը յայտնելու համար երկայնաւորութեամբ դիպող ժամանակ մը պէտք է սպասէ, յուսալով՝ որ շուտ կամ ուշ ճշմարտութիւն ինքնին կը յայտնուի, և անխուսժութիւնը կը խայտառակուի աշխարհի առջեւ, քանզի ժամանակը բնութեան այն անաչառ դատաւորը անշուշտ կը մերկ կանայ ապագային մէջ իւր անմեղութիւնը: Իսկ և իշխանը կամ դատաւորը իւր սրտաւորութեան մեղմանալէն անմիջապէս յետոյ՝ պարտաւոր է ամենայն յօժարութեամբ մտադիր լինել դատապարտելոյն նկատմամբ եղած ջատագովութեանց, և անմեղութեանը վերա հասու ըլլալէն զինք՝ հարկ է իւր վճիռը ետ դարձնել, և պարտաւորին կրած վնասը հատուցանել եւ փոխարկնել ըստ արժանւոյն: Այս երկու պարտականութեանց նկատմամբ՝ ահա երկու ճշգրիտ օրինակներ կ'ենեն մեր գիւնացը յետագայ պատմութեան մէջ:

Հայտէր Ալին, անցեալ վերջին տարիները երկար ժամանակ տառապեցուց Անգլիացիները Կրօմանակի քովերը: Ասիկա դաշնակից էր Վարդիապետ, և մտերմական սերտ կապակցութիւն ունէր նոյա հետ այն ատենէն ՚ի վեր՝ յորումն այն այս երկու քաջ ազգաց մէջ ահեղ պատերազմ մը տեղի ունեցած էր Քրիստոսէ 1755 թուականին, որ ոչ միայն Աւրոպան տակնուվերայ ըրաւ, այլ և Ասիոյն

կէն, Մանրիկան և Միան արեց ու աւերեց։
 Մյ վերջին անգամի եղածն ալ անկէ պահաս
 չէր մնար. Մեգիկայից արտաբերցին Հոգկաց
 Պանդիւնի քաղաքը, որ թէ իւր ընդարձա-
 կութեամբը և թէ իւր գեղեցիկ զերբովը կը
 գերազանցէր այն կողմըր Վաղղիսացոց ձեռ-
 քը գտնուած բոլոր երկիրները։ Մյ միջոցին
 Հայտէր Մը եւս պատերազմ ունէր իւր
 անհաշտ թշնամի Անեկին և բաժամարտիկ
 Սարաթաց ազգին հետ իւր իննիւրուր եր-
 կրին մէջ, և թէպէտ Հայտէր սաստիկ նեղ-
 ւած էր, բայց Վաղղիսացի ազգին պնդուն ե-
 կած այս անտիկիտ գէպքը լսածին պէս՝ իս-
 կոյն Սորոսում Սահպ անուն քաղ զորապե-
 տին շատ մը զօրք և սրսլար յանձնելով՝ իւր
 դաշնակից Վաղղիսացի ազգին օգնութեան
 հասաւ։ Սորոսում իւր ունեցած դարմանա-
 լի արիութեամբը և ռազմագիտական հմուտ-
 թեամբը թշնամեաց բոլոր աշարքութեանց և
 զգուշութեանց հակառակ ամենայն յաջողու-
 թեամբ կրցաւ քաղաքէն ներս մտցնել թէ իւր
 զօրքը, թէ պաշարը և թէ պատերազմական
 ամեն կերպ գործիքներն ու զէնքերը։ Մը
 պէս որ քաղաքին մէջ գտնուողները՝ որ պա-
 շարէ և օգնականէ զոյոււած մնալով՝ վհատած
 էին, և մի քանի օրէն ինքնախմբ յօժարու-
 թեամբ թշնամեաց անձնատուրը Ըւլուր վրայ
 էին, Սորոսում Սահպի քաջաւերութեամբ

միտ առին զօրացան, և միասին կործանեցն
 քաղաքիւր գէմ դնել թշնամեաց։ Վաղղ որով
 հետեւ թշնամին աւելի զօրաւոր էր, ուստի
 ամեն ընդդիմութիւն, ամեն օգնութիւն ի
 զուր դնացին, և վերջապէս քաղաքը յախ-
 մայից անձնատուր եղաւ թշնամեաց։

Մը Հայտէր այս գոյքը առածին պէս՝
 սիրտը սաստիկ փտանալով տրամեցաւ, և իւր
 շատ անգամ յաջող դաժնուող զննուցը մեծ
 անարգանք համարեց այն ձախող զխաւածը,
 և այս ծայրայեղ ամբարտաւանութեան շար-
 ժապիթն ալ նոր յաղթութիւնն եղած էր,
 բանդի արեան հնգեղներով արդէն Սորա-
 թաց խաճամուծը յանտիկիտս նուաճած և
 զկաներ յաղթահարած էր։ Թող զայս, այդ
 նաեւ կարծելով որ Սորոսում զօրաւորին ան-
 ձեռնահասութենէնէր այս ձախ րդութիւնը,
 այնպէս սոստիկ վառեցաւ բոլոր քեցաւ նո-
 րա գէմ, որ նոյն զօրաւորը պատերազմէն
 դարձածին պէս, խիկոյն առանց հարձափոր-
 ձի կծու և դառն անարգանք մերկացուց
 բոլոր ունեցած պատիւէն, եւ ամենայնտին
 սոսկականի մը պէս մերժեց իւր առջեւէն։
 Սորոսում այս ամեն անարգութեանց մեծաւ
 հոգի արկածութեամբ մը համբերեց, և իրեն
 համար խղճի անդորրութիւնը և ունեցած
 անմեղութիւնը հերքիք սեպելով՝ առանց դի-
 մադարձութեան եւ առանց խի տրտուեց

մը յայտնեցու՝ ընդունեց այս անարգար հա-
տուցումը : Իսկ զօրքերը իւր քաջութենէն
աւելի իւր դարմանալի առաքնութեանց վը-
րայ խիստ սքանչացած՝ չարազանց կը սիրէին
ու կը յարգէին զինքը, ուստի տեսնելով՝ որ
իրենց զօրապետը փախանակ մեծամեծ սա-
տիւներու՝ չարաչար անարգութեամբ, խիստ
տրոմեցան . նաեւ մի քանի Գաղղիացի զօրա-
կաններ դատուեցան, որոնք թագաւորին դայ-
բոյթը հանգարտածին պէս սկսան ջատագո-
վել իրենց սպարապետը . «Տէ՛ր արքայ, կը-
սէին անոնք, ինչ որ հաւատարիմ և քաջա-
հմուտ զօրավարի մը պատշաճ էր, բաւ ամե-
նայնի փոյթ տարաւ մեր քաջ զօրապետը, ա-
սոր ձեռքը և քաջութեամբը միայն պաշա-
րեալ քաջաբը կրցաւ երկրորդ ասան դիմաւ
նալ թշնամւոյն բուռն զօրութեանը դէմ, ու
բուն մեք իսկ ակնաստես եմք . արդարեւ
բարձր աստիճաններու և առատ ու լիովն
շակ սարգէներեալ արժանի էր նա, և չէ թէ
պատժուց » :

Հայտնէր Ալին, թէպէտ առաջին անգամ
այն դայրոյթը բոլորեալ ժամանակ խիստ ան-
գութ և ահաւոր երևեցաւ, սակայն ամեն
կողմէ բարձրացած ջատագովութիւնները ին-
քին իսկ իւր ակնհայտ լուծ ըլլալով իւր բար-
կութիւնը զիջած աստե՛ն ալ արդարեւ շատե-
րը զարմացուց իւր արդարամտութեամբն ու

մեծանշութեամբը : Եւ երբ զգաստացաւ,
անմիջապէս պատերազմական տեղեկութիւն
ներ ստանալու համար նախարարաց և մեծաւ
մեծաց ժողով մը կազմեց, և հոն հաւաքելով
Պանդիւնի բազմաթիւ օգնական զօրաց երեսեւ-
քները, սկսաւ խորացնել իրն մի առ մի
հարցնել, թէ՛ արդեօք Սորսում պաշարման
ասան ի՛նչ փոյթ, ի՛նչ հոգացողութիւն ունե-
ցաւ, ի՛նչ հրամաններ հանեց և ի՛նչ զօրձ
ցուց . նաեւ և թէ ի՛նչպէս վարուեցաւ, և մե-
ծամեծ ու փառաւոր քաջագործութեանց
համար որոնք յարգուեցան, և ի՛նչ վախճան
ունեցաւ :

Ամեն բերան պարտ ու պատշաճ կերպիւ-
ները որական գրուատեօք պատկերով զՍոր
տում, այս մանրաթննիկ հարցափարձութեան
ատեանը վերջացաւ : Իսկ թագաւորը բա-
ցարձակապէս մեծ անխոհեմութիւն նշմա-
րելով լըած անխորհուրդ գաստատանին մէջ,
միայն հաստատ դրաւ՝ որ անյատար վա-
ձատրէ զՍորսում առօք փառք . և որով
հետեւ հասուցած զլիակնքն ու նախատիքը
հրապարակաւ էր, ուստի կամեցաւ՝ որ նոյն
պէս դարձեալ հրապարակական հանդիսով
մը կատարէ ընկեր հատուցումը : Եւստ իս-
կոյն հրաման լըաւ՝ որ շուտով արքայական
մեծաշուք եւ փառաւոր հանդէս կազմեն,
ճիշդ տօնախմբութեան աւուրց պէս՝ ուր նա

ստիպողութեամբ մեծաւ սէրով և փառքով կը ներկայանար։ Հրամանը ամենայն ճշգրտութեամբ կատարուեցաւ, և խնքն ալ իւր թիկնապահներով, մեծամեծներովն ու այն բնութիւն ընող խորհրդակցաններովը ջոխապատած սկսաւ Մ'որտոււմի անտիր երթալ մեծ հանդիսով, որուն աւելի շքեղութիւն կուտար ժողովրդական հետեւող անհամար բազմութիւնը։

Մ'որտոււմ այս ամեն հանդերձանաց բարոյն անգէտ՝ շինական պարզ զգեստովը, բայց և զուարթ դիմօք՝ իւր պարտիկն մէջ ժուռ կուգար վեհանձնօրէն, և կը զուարճանար միտմտամայն բոցերուն և տունիւրուն բնական գեղեցիկութեանը վրայ։ Սակայն զարմանալի չէր, որ նա իւր այն միայնակ վեհախիտ մէջ դարձեալ գոհունակ սիրտ մը կը կրէր միշտ, ըստ որում թէպէտ անողորմ և սխալմ' բաղդը իւր արտաքին փառքը եւ սերձութիւնը նսեմացուցած էր, բայց ոչ երբեք հոգւոյ բարեգործութիւնն ու առաքնութիւնները, զորս պատուական կը համարէր բան զտիկի և զարձաթ։

Արդարապէս չարտէր Ալին, որ փառաւոր և շքեղացանձ փղն մը փայտ նստած էր, երբ տեսաւ զՄ'որտոււմ իւր այն անպաշտօն ճոյճ՝ բայց գոհ վիճակին մէջ, զարմայաւ. խոյն լիաւ՝ և ոտքով փողեց գէտ ի անոր, և գրկելով՝ սկսաւ անգագար համբուրել և բ-

սել. «Թեպէտ քու արժանապատուութեանդ յանկրաւի հասուցած քրկանաց համար քու տուգիւ մեծ ամօթ կ'զգամ, բայց արդ' ուրախ եմ շափազանց, որ շուտով յայտնուեցաւ քու աննզուլթիւնդ, որով ահա կրած անարժան անարգանացդ փոխարէն՝ պարտ ու պատշաճ հատուցումն ընտելեալ կը վայելեմ այն երջանիկ վայրկեան։ Վաջ գիտեմ այժմ, որ քու գործերդ խիստ մեծ դուրսութեան արժանի են, զոր անխորհրդաբար սնորհաւեցի ես։ Արդ' ուրեմն առ, ընդունէ՛ վերստին քեզ վայելուչ պատիւները, և ուրիշ ինչ որ կուղէս կամ կը փափայիր՝ գտնե՛ իմ առեք ունեցո՛ւ խանգարեմ սիրտս և անկեղծ բարեկամութեանս ապաստանելով խնդրէ՛ եւ սիրտի ընդունիր»։ Թաղաւորին այս յարգական խորհրդուն պատասխանեց Մ'որտոււմ և ըսաւ. «Տէր իմ աքբայ, թէեւ անգութ բաղդը զիս այսչափ հարածեց, բայց սէտք է գիտնայ, որ լրկին գոհ էի ես ըստ ամենայնի. միայնութեանս մէջ խոր թախճութեանս միակ շարժում լիժը ոչ այլ ինչ էր, բայց եթէ անպին կորուստ մը, այն է՝ Չերդ վեհախառութեան աղիւս եւ բազմադարով սիրտը. և արդ' դուք որ Չեղեն կը բարեհաճ ձեք շնորհն ինձ այդ թանկագին գանձը, այլ եւս անկից աւելի ինչ քաջոր բան կայ, որ խնդրեմ»։

Լսոր վրայ՝ Հայտեր Ալին կրկին գգուե-
լով առաքինի և վեհանձն զորապետը, փառք
նստեցուց իւր փղին վրայ, և ինքն ալ ձի հեծ-
նելով սկսաւ անոր առջեւէն երթալ ժող-
վողեան խառն բազմութեան գովարանա-
կան երգերովը. և այսպէս շքեղ հանդիսով
բերաւ իւր արքայական պալատը, և հոն ևս
չնորհելով նախկին պատուոյ աստիճանները՝
այնուհետեւ միշտ մեծարեց զայն մինչեւ իւր
կենաց վախճանը, և իւր բոլոր նախարարնե-
րէն և սիրելիներէն վեր կը դասեր: Հայ-
տէր Ալին իւր այս հաղուագիւտ օրինակովն
ուսոյց աշխարհի, որ վեհանձն և մեծահոգի
մարդիկ միշտ պարտական են փոխարինել ի-
րենց անխորհրդաբար գործած անիրաւու-
թեանց, երբ ճշմարտութիւնը յայտնուի:
Իայց աւանդ, ջաւալին այն է, որ այսպիսի
անձինք շատ և շատ նուազ են թուով:

Եթէ իշխանաւորք և թագաւորք այս
աստիճան արդար ըլլային, որ իրենց անիրաւ
վճռովը զրկեալ առաքինւոյն իրաւունքը հրա-
պարակաւ վերագործնէին ու զրկանայ փո-
խարինէին, այն ատեն իրենց բոլորովը ա-
ռաքինիներով չընտրատուած տխրի ըլլար, և
այն ատեն միայն արդիւնաւոր՝ գործունենայ
և բանիլուռ մարդիկ կը հաճէին նոցա գոր-
ծերուն մէջ մտնալով՝ օգնել և բարեկարգել:

բայց անիրաւ զրկանայ տեղ չը փոխարինող
իշխանութիւնը թող չը յուսոյ, որ արդար
անաշու եւ արդիւնաշատ պաշտօնեայներ
կուենայ:

Ժ Թ.

Կոմս Օրեգայ կամ կրտսերօր. Թիւն

ԵՐԻՏԱՍԱՐԻ մը, մանաւանդ աղուա-
կաններու ամենէն վտանգաւոր վիճակն է
դատարարութեան ու կրթութեան լուծէն
ազատուած ժամանակը, երբ կ'սխի անձնիչ
խան ըլլալ, և միմիայն իւր կամքին հետեւիլ.
և ահա այս վիճակն է՝ որ իւր բովանդակ
կեանքը կ'որոշէ:

Ինչպէս որ շատ անգամ կը տեսնանք, այս-
պիսին գործի մը սքարապելու պարտաւորուած
չըլլալով՝ և իւր անձը շարունակ դատարիւ-
թեան մասնած ըլլալով, մանաւանդ եթէ
պատահի՝ որ եւ շատ զիւրին է պատահիլ, ի-
րեն պէս պարտոյ ու շատաշօջիկ երիտասար-
դաց հետ ընկերակցի, որոնք զիւրաւ մղու-
թեան մէջ կ'իյնան, այն ատեն քիչ ժամանա-
կի մէջ հրահանգութեան ամենէն խմտտեա-
ղոյն և զգոյշաղոյն արդիւններն ալ կը կորսն-
ցնեն. կը մոռնայ բոլոր բարի իրաւաները,
մէկդի կը ձգէ ամեն ուսմութիւնը, կրնն տե-

սութիւն ըրած մարդկանց իւր վնայ ըրած գեշ տպաւորութենէն եւ անոնց դիւական չար օրինակներէն թելագորուելով՝ ճամբէ դուրս կիլլայ, և իւր դատարկութենէն ծան ձրանալով՝ քիչ քիչ ամեն մարութեանց մէջ կ'իյնայ:

Օրենցայ երկոստարդ կամեն ալ վարժաւ րանէն երած ատեն խնայեալ այս վիճակը ունեցաւ: Ասիկա ճոխադոյն և խիտ հարուստ հօր մը միամօր որդին էր, բայց ինքնատէր մնալով՝ եւ առանց առաջնորդի ու առանց փորձառութեան՝ կենդադոյս մարդկային լոյնածաւալ ծովուն ընկերական յորձանքին մէջ մանաւորով խիւղի դատարկասուն երկոստարդներէն չընտարաւուցաւ, և հետեւեալբար աւանց ամեն շլխտի եւ անխաբք բարքերը սուրբցաւ:

Պարսպ և անգործ այս տեսակ մաքներէն երբեմն մէկին և երբեմն միւսին հետ կը սլաւաւորէր, ու այսպէս պարսպ բաներով անառակութեամբ և խաղերով ժամանակը կը կորսնցնէր և կեանքն անցնելու կուզէր: Յիրաւի այս տեսակ մարութիւններ սնուցանելու համար, հօրը ամէն ամիս տուած դրամով չէր կրնար բաւարարանալ, սակայն իւր չար ընկերները՝ որ գեղեցիկ կերպով կը վայելէին աւար շուայրութեան արգիւնքը, ստակը հատաւ ծին պէս դիւրութեամբ կարողացան իրեն

համար վախառուններ դնալ, որոնք անխրաւ պոյսաններով և խարդախ ձեռագիրներով կուտային անոր՝ տանին տեղ հարկւր առնելու սլոյմանաւ, և այս շահուն պատճառաւ դրամի կարօտութիւն ունեցած աւտեն՝ անոնց ալ կարծես ձեռքերնին պատրաստ բռնած՝ խիւղի ուզածը կուտային անոր:

Այս եղանակաւ քիչ ժամանակի մէջ մեծագումար պարտուց տակ ինկաւ, այնպէս որ եթէ այն տանները հայրը մեռած ըլլար, իւր հայրական ժառանգութեան մեծագոյն մասը պիտի կորսնցնէր: Իսկ հայրը այս ամեն եղելութեանց բնաւ տեղեակ չէր, ուստի խաբուելով որդիական սուտ կեղծաւոր անասութենէ եւ յարգանքներէն, որ խիտ աղէկ սովորած էր անմիտ որդին ինքզինքը այնպէս ձեւադնելու կերպը, որով զայն աւելի խաբելու համար այնպէս մը կը ցուցնէր ինքզինք հօրը առջեւ, որպէս թէ ամեն բան իրեն բաղձանքին համեմատ յառաջ կ'երթայ:

Ինչպէս խաղերու մէջ ըրած մէկ չափազանց կորուստը առաջին անգամ հայրը ցրեց և լծարութենէ սխալեցուց, որ գրգռուելով սոխոյուեցաւ որդւոյն առաջուան անցուցած կեանքը մանրամասնաբար քննել, ուրով յայտնապէս տեսաւ այն ահագին սլարտուց անդուռները որուն մէջ ընկղմած էր:

Իւր որդւոյն այս յայտնուած չարութեան վրայ չափէ դուրս վշտացու և սաստիկ զայրացու, մանաւանդ իւր նախատես չ'ըլլալուն համար սիրար տակնուկայ եղաւ. չափազանց կիբբէ ելած և անոր եղենոնութեանց վրայ բարկութեամբ լեցուած ըլլալով՝ առաջին անգամ մտածեց՝ որ իւր որդին երեսնէն բարբառնին ձգէ և տունեն վանալ, և ի սրափոխ աւար գործած անառակութեանց՝ խոր աշտաւ բակի մը մէջ դնել տայ:

Իսկ յետոյ քիչ մը հանդարտելով՝ երբ անդորրամտութեամբ մտածեց, հասկցաւ՝ որ զայն տունեն դուրս ընելով և բանտի մէջ դնելով՝ միտայն կը պատժէր, և անոր վարքը չափած չէր ըլլար, վասնոր դուցէ որդին աւելի ստահակած ըլլալով՝ այն սրտովք վախանալ անոր չար բարքը և կամ մարութիւն ներքը սրտէն արմատաքի խլելու, աւելի գրգռելու առիթ կըլլար զայն սրտովքն դէմ:

Եւս լուրջ մտածութեան մէջ զգաց նաւել՝ որ այս փնտսին սրտածաւր բոտ մեծի մասին ինքն էր, որ անդգուշաբար իրեն կամ ըլն յանձնած և ինքնազուլու թողուցած էր, որով գրեթէ անգործ մնալով՝ ստիպուած էր անառակ և չարաբարոյ ըլլալու:

Առտի մտածեց՝ որ իրեն այս մեծ սխալները ուղղէ: Արդին իւր քալը կանչեց. նա ալ քաջ գիտնալով իրեն յանցաւոր ըլլալը՝ դու

ղալով և երեսին գոյնը նետած հաղիւ կը համարձակէր հօրը առջեւ գալու, վերջապէս երբ այսպիսի արիւնթեամբ հօրը դիմադրէ և կու, բարեհալու հայրը այսպէս ըսաւ անոր. «Ի՞նչ ամաչելի բաւականի չափ կը յայտնէ՞ որ շատ աղէկ հասկցած ես, թէ քու անցեալը ընթացքիդ փոխարէնը ի՞նչ պէտք է ընել?»

«Արդարեւ դու յանցաւոր ես, և անարժան հայրական սիրոյ, բայց և այնպէս տաւ կաւին չը պիտի դադրիմք քեզ հայր ըլլալէ: Եւն սէրը՝ որուն չես դու արժանի, և զոր տակուին չեմ ուզեր իմ սրտէս հեռացնել, այն հայրական սէրը կրտսիպէ զիս քեզ ներել, և անտես ընել քու անառակութեանցդ արժանաւոր պատիժը. այսուհետեւ բռնելք ճամբաւդ, եւ ունենալք բարբոյ ու վարքդ պիտի որոշել տայ ինձ թէ արդեօք պէտք է գրեզ տակուին սիրել իրրեւ որդի, և կամ միշտ առելու իմ անձնքներս քու վրադ թաւիել, բայց ի՞նչու պէտք է քաւել քու անկարգութիւններդ, գիտեմքու ամեն սեղ լրած չափազանց սրտաբերդ, թէ պէտեւ կուղէի անոնց ծանրաբեւեռութիւնը քու վրայ ձգել, ստիպն չեմ ուզեր, վասնոր քանի որ ջանք մը զիս կրտսիպէ և հօգ կը տանիմ միշտ ամեն մէկուն ունեցած սրտաբար հատուցանել, այն առն իմ որդւոյս անունը սրտակոխներու կարգին անցընելով՝ սրտառատըններու մատեան

ներու մէջ գրեւ տուած պիտի ըլլամ: Յայտնէ՛
ինձ ուրեմն մէկիկ մէկիկ պարտատէրներու դ-
անուաները, մանաւանդ պարտքիդ որչափ ըլ-
լալը և ինչ բանի համար առնելը: Պարտու-
ցըդ գումարը կամ թիւը յայտնելն բնաւ
մի վախար, վասնզի ինչ որ ալ ըլլայ՝ ես պաա-
րտատուած եմ վճարելու. կը ցանկամ՝ որ
դունէ այս պարտքային մէջ քու պարտու-
թեամբդ իմ բարեմտութիւնս փախարէն մը
ընդունած ըլլայ, և թէպէտ դու մէկուն ա-
նունը պահել ուզես եւ ինձմէ ծածկես՝ ես
դայն յայտնել տարու եղանակը քաջ գիտեմ,
բայց այն ժամանակ դու խարդախ պիտի ե-
րեւնաս իմ աչքիս, և խարստ ու յարածամ
անարժան պիտի դառնաիս այն սիրտն՝ զոր ես
տակաւին քու վրայ ունիմ ո՛ր:

Երիտասարդը այս սիրայորդոր եւ միան-
գամայն ցատկոտ խօսքերէն յաղթուած՝ սու-
կայի կերպով կը տառապէր խղճէն, և իւր
անցեալ մեղադրելի մարտութեանց ամեն նա-
խատինքները հօրը ներխայտնելու հարկադ-
րուած ըլլալով՝ ամբշնայէն գետինը կ'անցնէր:
Ետեւ ամենայնիւ տեսնելով՝ որ ստիպուած
էր պարզ և անխարդախ ըլլալ, ուստի առանց
բան մը պահելու՝ ամեն բան յայտնեց: Հայ-
րը մտադրութեամբ ամեն ըսածները ընելով՝
բտաւ. «Քու պարտքերդ թեղ վճարուին ո՛ր
և տեսնելով՝ որ աւելորդաբանութեան հարկ

չը կայ, առանց ուրիշ խօսք մը ըսելու՝ թու-
ղուց որ երթայ, բայց տղան զգլմամբ՝ մօր
մօրմամբ եւ միանգամայն ամօթով պաշա-
րուած էր: Յետոյ անոր պարտատէրները
զատ զատ կանգելով՝ նորէն հետեւինն սակար-
կութիւն ըրաւ, և սէտք եղածին չափ կտա-
րեց՝ ինչպէս որ արդարութիւնը կը պահան-
ջէր այս տեսակ պարտքերէն վար իլնալ. այս
ընելն և հաստատելն զինի՝ մեծ սրահի մը
մէջ երկու սեղան պատրաստել տուաւ, եւ
հրամայեց՝ որ մէկուն վրայ պարտատէրներուն
վճարելը գրամաց գումարը սփռեն, և միւ-
սին վրայ նմանապէս այն գրամներէն զեղջա-
ծը գնեն:

Եսկեց յետոյ պարտատէրները բոլորն ալ
մէկտեղ կանգեց, և իրեն որդին ալ այն սեղ-
քերէլ տուաւ, որովհետեւ ուզեց՝ որ անոր
աչքին առջեւ իւրաքանչիւրին ինկած պարտ-
քերը արուին. և այսպէս զանաք մի առ մի
արձակելով՝ երբ անոր հետ առանձին մնաց՝
սիրտըր ու ցած ձայնով ըսաւ անոր. «Եթէ
դու քու անառակ վարուցդ տոյժը կամ վը-
նասը աղէկ գիտնայիր՝ հաւատարի եմ, որ ա-
ւելի խաճկանութեամբ կը տնօրինէիր քու
կենացդ ընթացքը: Երդէն դու քու աչքովդ
տեսար, ասկեց յետոյ սէտք է՝ որ դուն քեզմէ
խրատուիս: Ես սեղանին վրայ կեցած պատ-
րաստի դրամները ամբողջապէս պիտի յափըջ

տակէին այն չարաբարոյ մարդ ինները, որոց հաւատացած էիր դու, վասնզի բու անոնց ունեցած պարտքիդ ամբողջ գումարը այնչափ էր, թերեւս ժառանգուեմեդ միւս մնացած մասն ալ քեզմէ պիտի կտրուտէին, բայց ես ահա կարող եղայ անոնց ձեռքէն ազատել քեզ համար, որ իմ մահուանէ ետքը քեզի պիտի յանձնուի :

Բայց այս սրբաբեր ինձմէ միայն այն առնէ կրնաս ստատել, երբոր կենցաղսովարու թեանդ կերպը գէպ ի լուսը փոխելով՝ այսուհետեւ կորուսածէդ աւելին չահալեմ որ այս պէս չը տեսնամ, այն առնէ իմ ջանասիրու թեամբս ու աշխատութեամբս փառակածներս անառակ փճայնող մը անարժան կերպով չը ցուած՝ ես խիստ լաւ գիտեմ զայն ուրիշներուն օգտին սահմանել, որոնք իրենց բարի վաքորին ու արժանաւորութեամբք խելացի կերպով կարող են զայն գործածել : Հիմա ինչ որ քեզմէ կրտասամ՝ կուզեմ զայն փորձով մը ծանշուլ կուզեմ՝ որ երկու տարիի չափ իմ հարստութեանս մէկ մասին հոգը քեզ յանձնեմ, զսնոնք գործածելու կերպէդ և հիմա բու անձդ կառավարելու հանգամանքէդ պէտի մտկութեանս քու ազգայ պէտքերդ :

Երկտասարդ կամր երբոր այն դրամաց ամենամեծ քանակութիւնը տեսաւ, և ծանցեալ որ ինքը շուրջաբար վատնած էր, շիտ

թեցաւ և յիմարեցաւ, այնպէս որ՝ ոչ կրցաւ խօսիլ և ոչ ալ շարժիլ : Ինչուոր առաջուց անոնց այնքան մեծ գումար մը լրջալ չէր կարծած, որովհետեւ անփորձ ըլլալով՝ տակաւին չէր գիտէր, որ քերէն ելածը գործով կառարելը շատ անգամ ծանր է : Անաւանդ ալ աւելի կը վախնար հօրը սպառնալքներէն՝ որ լաւ գիտէր թէ որքան արդար և իրաւացի էր :

Եսու ամենայնիւ, եթէ առաջին օտիւրութեան պէս սպարապ մնար, կարելի էր՝ որ քիչ օրէն ապշուեթիւնը և սոսկումը փարաւտելով գուցէ քիչ քիչ առաջի ընթացքին պէտի դառնար, ինչպէս որ շատերն ըրած են, ինչուոր անգործ մնալով պիտի ստիպուէր վերադառնալ իւր անձը նոյն զեղխութեանց մասանել, և առաջուան ընկերներուն կամ անոնց նմանեաց հետ սղարելով՝ անտոյ խաղերու և անօգուտ զբոսայքներու մէջ ժամայնաճառ պէտի ըլլար : Բայց իւր փրկութեան պատճառ եղաւ այն զգալունքը՝ որ իրեն յանձնուեցաւ :

Հօրը իրեն յանձնած գործին յօժարութեամբ սրբապելով, այն սրբապարդ ընկերներէն և անոնց խմբէն զատուեցաւ, և իւր օրերը աւելի օգտակար ու խիստ զուարճալի կերպով անցնելու եղանակը գտնելուն վերայ շատ ուրախ եղաւ :

Երբ երկու տարին լրացաւ, հայրը այնքան ուրախութեամբ հաւանեցաւ անոր գործոյ՝ որ

իւր ուրիշ ընկոյ տնտեսութիւնն ալ անոր յանձնեց. ինքն միայն կը կառավարէր, և հարկը պահանջած ատեն իւր խորհրդովը միայն անոր կ'օգնէր : Յետոյ ամուսնացուց զայն հանձարեղ՝ համեստաբարոյ և անուշադարձ զօրորդի մը հետ, որ իւր բարձունքին համեմատ իւր որդւոյն բարբոր կառարեղապէս վերանորոգեց, և այնուհետեւ աւելի խելոյն և ունել բարեկենցաղ անուշադգի երիտասարդաց օրինակ եղաւ :

Հօրը մահէն յետոյ՝ ամեն ստացուածքները ժառանգելով ամենահարուստներուն մէկն եղաւ, բայց իւր անցեալ գէպը միտք բերելով՝ մտածեց, որ ամեն բանէ աւելի իւր ստացուածքները իւր գեռաբուսիկ որդւոյն լաւ դաստիարակութեան ու կրթութեան համար մնալ. հաստատ համալուծած ըլլալով որ թէպէտ այս գործին համար իւր գոյնց մեծագոյն մասն ալ վատնէր, գարձեալ հարուստ թողած պիտի ըլլար զայն, քանի որ բարի սիրտի հնուցանէր և կրթեալ ու դաստիարակեալ պիտի թողուր, վասնզի շատ աղէկ հասկցաւ որ զաւկի մը համար ամենէն հարուստ ժառանգութիւնը անոր վարուց և բարուց անարաւութիւնն է : Երբ մանկան ընդունաւ ու սորերը բացուեցան, իսկոյն զայն սորսաւորաց ձեռքէն առաւ, վասնզի սովորաբար մանկան վերջին կենանքը առաջին ընկերներէն կտխուսն

ունի, և սպասաւորը միշտ սովորած են մտաւի և մարտը խորհրդով մանկանց միտքը լեցնել, ու սերմանել նոցա սրտին մէջ մելութեանց սկզբունքը, այս սրատճառաւ ուղեց՝ որ կամ միշտ իրեն հետ ըլլայ և կամ մօրը հետ, որոնք բարեխառնութեամբ եւ հարկը պահանջած ատեն ինչ անգամ խտուութեամբ վարուելով՝ այնքան հոլ և հպատակ ըլլին զայն և միանգամայն այնքան ուրախամիտ՝ համարձակ և կոյտառ՝ որ իրենց բերկրութիւնն ու հրուշուրանքն եղաւ, և բոլոր զինքը տեսնողները վրան կը զարմանային : Երբոր տղան եօթը տարեկան եղաւ, սկսաւ զայն կրթելու ալ ժանաւոր դաստիարակի մը վրայ մտածել, որ ոչ միայն գրականութեան մէջ վարժեցնէ զայն՝ այլ և կտրող ըլլայ անուշաբար բարուց, հա՛մեստութեան, ողջամտութեան, արդարութեան, աստուածապաշտութեան եւ ազատ որդւոյ մը վայրած ամեն բանի մէջ հրահանգ գել եւ կրթել : Այսպիսի դաստիարակ մի գտնալու համար շատ տեղ մտաւ, բայց զգոնութեամբ եւ հանձարեղութեամբ լուր դաստիարակութիւն տալու յաջողակ եղաւ ներք չէին ուղեր իրենց անձը ձանձրացուցիչ և տաղտկարի մանկավարժութեան մէջ ձգել և որոնք որ յօժար էին այս մասին, սակայն անոնց վրայ ալ իւր փափաքած ձեռնհասութիւնը և կարողութիւնը չէր գտնար :

Նաեւ շատ կը տարակուսէր, տեսնելով
որ մանուկը օր ըստ օրէ կ'աճէր ու կը զօրա-
նար, և գրեթէ անհնար կըլլար զայն ուրիշ
մանկանց ընկերակցութենէ միշտ հեռացնել,
մանաւանդ այն սպասաւորաց ընկերութենէ՝
որոնք շատ անգամ կ'ար օրինակով կամ այլան-
դակ խօսքերով կամ սնտոխ մարդահաճու-
թեամբ և կամ զիւսկան ներշնչմամբ մէկ
վայրկեանի մէջ երկար ատենուան աշխատութե-
արդիւնքը կ'աւրեն ու կ'ապականեն Նյո հո-
գերուն և մտածմանց մէջ իւր կրթութեամբ
վարժարանը միտքը եկաւ, բայց կը համարէր
թէ անկէ ինքը բխէ օգուտ ստացած էր,
ուստի դժկամակեցաւ: Նյոսու ամենայնիւ՝
շատ մը տարրուկութիւններէ յետոյ, լու մը
խորհեցած վերստին, և յիշեց՝ որ նոյն դպրոցին
մէջ եղած ատեն՝ անհնազանդութիւնը, անբղ-
գաստութիւնը, ուսմունքն ատելը, չարու-
թեան ու գեշ վարուց առաջին բողոքները
այնտեղ զբաղած էր, այլ երիտասարդու-
թեան հասակին մէջ մտած ատեն՝ երբ սկը-
սած էր հրահանգութեան լուծը մէկդի ձեռ-
գել և օրէնքները՝ սահմանադրութիւններն ու
պատուիրանները բանի տեղ չը դնել, այն ա-
տեն սկսեցաւ էր իւր բարբր. վասնոր այն
մանկութեան հասակին մէջ իւր վրայ կառա-
վար կարգաւորներուն իշխանութեան և միշտ
անոնց հագուանակութեան տակ դնուելով՝

քանի որ այն դեռարդա հասակը հրաւ և հր-
պատակ ըլլալ կը պահանջէր, այն ատենները
անմեղութիւնն ալ անխախտ և անսպասկան
մնացած էր, անոր հետ մեկտեղ սատուած պաշ-
տութիւն՝ հնազանդութիւն և ուսումնասի-
րութիւնն ալ պահած էր: Յիշեց նաեւ իւր
տղայական հասակին մէջ այն վարժարանէն չա-
հած օգուտները, վասնոր իրենց վրայ հոգի
պահապանին աչքին առջև իրեն հաւատարմ-
կերնելու հետ կենցաղավարելով՝ հեռացու-
ցած էր իրմէն թէ մօրար ու վնասակար կար-
ծիքները և թէ մեծամտութիւնն ու յանգիւն-
թիւր, զորս հօրը տունէն իրեն հետ տարած էր.
և իրեն ընդարձակ միջոց յանձնուած էր իւրա-
քանիւր անձանց ձկնորսն ու յատկութիւն-
ները յաջողապէս նկատելու և քաջ անդեկա-
նալու. և զանազան կողմերու մէջ բարեկամ
ստանալու առ իմներ շնորհուած էր իրեն, ու
բոց հետ տակաւին հաղորդակցութիւն ընել
կ'ախորժէր. մտածեց նաեւ՝ որ այն տեղ ան-
մեղ խաղեր և օգտակար զօտանքներն արդի-
լուած չէին, որը մանկանց բնական կողմու-
թեան համար շատ պէտք էն, որ թէ իրա-
տութեամբ և առանձնակի կրթութեան մէջ
խալանուած և արգիլուած ըլլան՝ առան-
մնայ մանուկ մը կատարեալ մարդ ընել ջա-
նայդ անհմուտ կրթիւն մը, այն ատեն վեր-
ջապէս անոնք վնասակար ու անվայել կերպով

երեւանի կուգան, և փոքր մանուկ մը տարաւ ժամ կը ծերացնեն ։

Այս բաները ըսւ մը խորհրդածելով, ճանջաւ և հասկցաւ՝ որ իւր որդին այս մանկութեան հասակին մէջ ուրիշ տեղէ աւելի կարող է վարժարանի մը մէջ լրատգոյն հրաւ հանգուծի գտնել, ուստի այս պատճառաւ այն վարժարանին մէջ գրաւ ։ Նորքը տասնչորս տարեկան եղաւ, հոյրը տեսնելով՝ որ ալ տղա յամիտ բարբերէն սխալած է, որոնք մանուկ կրթել ուղղով խոհարար մարդ մը չափէ դուրս կը տաղտկացնեն ու կը ձանձրացնեն, զայն դպրատունէն հանելով՝ մեծ փայտ ունեցաւ քաղցրութեամբ, հեղահոգի, խոհմամիտ, շքեղ նորհագորդ և քաջագէտ մարդ մը փնտռել ըսէ, որպէսզի խնամատարութեամբ՝ բնաբաւ նուիրեան և իրաւագիտութեան մէջ զայն աղէկ մը կրթէ, և անոր հետ կենտկի իրրեւ ընկերակից և բարեկամ, քան թէ դաստիարակ, որպէսզի միանգամայն համեստ քաղաքավարութեան մէջ ալ ըսւ մը վարժուի, և ուրիշներուն օրինակներէն և անոնց խօսքերուն ու գործքներուն վրայ ուղղորդութեամբ նկատողութիւններ ընելէ՝ քաղցրամար ու պէտք եղած պատճառներ գտնայ իւր խօսքերն ու գործքերը կանոնաւորելու, միանգամայն կարող ըլլայ ստիւնցնել ժուժկարութիւն ու բարեյարմար ըութեան եղանակը, վերջաւ

պէս քաջահմուտ և խելացի սնուցի մը փայլած ամեն հոգ ու խնամք տանել կարողանայ ։ Այսպիսի դաստիարակ մը գտնալու համար խիստ առատ վարձք և մեծամեծ պարգէւներ խոտտացաւ, որով շատ մը իւր փնտռածը կրցաւ գտնալ ։

Այնչէ՛ զատ լեզուաբխտութեան, ձիւն թոցութեան, ղինաշարժութեան և ուրիշ աւելն աղատական արուեստից մէջ հմուտ վարժապետներ ալ գտաւ, որպէսզի յարմար կերպով յաջողապէս որոշուած ժամերուն մէջ վարժեն զայն, որ չըլլայ թէ անժամանակ և անկարգ կերպով մէկին վրայ պարտալիք միւսը շփոթէ, և զանազան կրթութեանց զբաղմունքը զայն սփոթելու ու կաղզուրելու տեղ՝ նեղէ ու ձանձրացնէ ։

Աւելց՝ որ երաժշտութեան և նկարչութեան մէջ ալ վարժուի, որպէսզի իրեն հետ միշտ զբօսանք մը ունենայ, և իւր պարտաւ միջոցները զբարձրաւ զբաղուի մը ըլլայ իրեն ։ Այլ չա քսան տարուան եղաւ, նոյն վերակացուն հետ թղթերով և ամեն պէտք եղած բաներով հոյրը զիկեց՝ որ երթայ Վտալից և Ալբրախայ կողմերը պաշտի, երկիրնելուն զանազան դրից, բնութեան տեսակ տեսակ արդեանց, արուեստից աւելի յարգի յիշատակներուն, աւելի հռչակաւոր և երեւելի գիտնականաց, և իւրաքանչիւր աշխարհ

հի արուեստաւորներուն, սահմանադրութեանց, օրինաց, սովորութեանց և զանազան տղգաց բարուց վրայ տեղեկութիւն և հմտութիւն ստանայ: Երբու ասորէն յետոյ պիտանի ծանօթութեամբ բազաւաճեալ հայրենիք իւր ծնողաց բով գարծաւ: Իսկ ծնողքը սաստիկ կը փափաքէին՝ որ իրենց սերունդը անոր վրայ յարատեւած տաննէն, ուստի ամուսնացուցին զայն պատուաւոր սերունդէ եղալ օրիորդի մը հետ, և այսպէսով իրենց քաղըր բաղձանքին ու երջանկութեան հասան:

Հարսանեաց ուրախակը հանդեսէն ետքը հայրը մէկ կողմ առնելով իւր տղան՝ բաւանոր. « Հինց դու, ո՛ր որդեակ, եթէ Տիրոջը կամօն ըլլայ՝ քիչ ժամանակէն նորագոյն գերդաստանի մը հայր ու ասնուաք պիտի ըլլաս, և կրնայ ըլլալ՝ որ քիչ ժամանակէն ես մեռնելով իմ ունեցած սաացումքներս քեզ թողում, որպէսզի դու ալ քու որդւոցդ աւանդես. հիմայ կը վայելե՛ որ դու առաջուց քեզ ինկած սեղհախանութիւնը գիտնաս, որպէսզի պէտք եղած սահն կարողանաս զայն անօրինել ու գործադրել: Տես, և որչէ՛ տնտեսութեան ո՞ր մասը կուզես՝ որ քեզ յանձնուի, կամ եթէ կ'ախորժիս՝ ինձ օգնական և զօրավիգ եղիր այն ամեն ստացուածոց տնտեսութեան մէջ »: Հօրը այս

խօսքերուն պատառիւն տուաւ որդին. « Ես հաստատուն յոյս ունիմ, որ դեռ երկար ժամանակ քու ինչքերդ և գոյքերդ քեզմէ զատ ուրիշ տնտեսութեան կարօտութիւն չունին, այսու ամենայնիւ՝ քեզ հաճելի եղած ամեն գործերը քու իշխանութեանդ տակ և քու առաջնորդութեամբդ պիտի ընեմ, և այդ հոգերուն ծանրութիւնը քեզմէ թեթեւցելու և զքեզ հանգստացնելու պիտի աշխատիմ »:

Եւ յայնչ անհա որդին բնկերանալով հօրը ճգանց և վստասկոյ, ժամերն ու ժամանակները բաժնեց, թէ տնտեսութիւնը հոգարւ՝ թէ ուսման պարասելու և թէ համեստ զօւսանաց համար: Չգծնաժա երիտասարդը զուարճանալով և բերկրելով իւր սրաին մէջ, ուրախ ու զուարթ կենալ անցուց, և ամենքն վրան կը զարմանային և միշտ կը սիրէին, և Օրենգայ կոմս ալ ինչպէս որ իւր հայրը՝ թէպէտ ուշ, բայց յաջողակ կերպով իւր վրայ հոգ տարած էր, անսնկ ալ ինքը հիմա այս կերպով իւր որդւոյն վրայ բազմաքան հոգ տանելով՝ ուրախ եղաւ, որ անոր արդիւնքը թէ ինքը վայելեց, և թէ իւր ընտանեաց այն երջանկութիւնը ու անդորրութիւնը թողուց:

Երիտասարդական հասակը որչափ որ մարդկային կենաց մէջ թանկագին գեղեցիկ և ա-

մենաօգտակար հասակն է, այնչափ ալ երկիւղալի ու վրանդաւոր է, և խմատուն ըզգուշութեան կարօտ : Այսինքն երկոտասարդական հասակի մէջ անդուցած կեանքին լաւութենէն և վատութենէն կախումն ունի մարդուս ճերմութեան թշուառութիւնն ու երջանկութիւնը . մարմնոյ բնական կազմութիւնը զօրացնել կամ տկարացնել, հազուայ կարողութիւնները բնագործակել՝ որել եւ պիւտանացու ընել կամ կորսնցնել, բթացնել և ապականել, առողջութիւնը հաստատել կամ խանգարելով վատառողջ մնալ, բոլոր երկոտասարդութեան գործն է մէկ խօսքով՝ երկոտասարդութիւնը մարդուս բովանդակ կենաց հիմն է : Այլանկ՝ անոր, որ այս հիմը խմատութեամբ հաստատուն վիժի վրայ ամրացնել գիտէ, անոր ապագան իրատ նախան ձեռն կրնայ :

Իսկ զգաղգաբար անխորձ երկոտասարդութիւնը յանձնադաստան՝ անապարձ և ինքնահաւան ըլլալով՝ ինքզինքը անընկճելի կը կարծէ : Թէ և իւր ազբի առջև իրեն նմանները եղծուած եւ ապականուած կը տեսնէ, սակայն տակաւին ինքզինքը կը խաբէ, իր ընթացքը անոնց ընթացքէն տարբեր կը համարի, իւր խելոյն հանդարտեցնելու եւ ուրիշները խաբելու համար սուտ ու փուճ պատճառներ կը հնարէ, և ինքզինքը արդարացնելու կ'աշխատի, սակայն իւր շարժմանքները իւր տը-

խուր վիճակին յայտարարներն են : Իւր օրէ օր մաշկը, գոյնը նետելը, մարմնոյն փայլութեան կորսուիլը, գեղածիճաղ գէպքին թարմութեան անժամանակ թաւամիլը, տխուր թախծութեան ակամայ իւր վրայ ախլելը, զգուշաւոր հայեցողքը և գաղանկի շարժմանքները զննքը կը մատնեն, իւր գործքերը կը քարոզեն, կը յանդիմանեն և կը խայտառակեն, միայն ինքն է՝ որ իւր վրայօք բան չը գիտէր . այլ տխոսն, որ օր աւուր կ'եղծուի և կ'ապակահունի, զննքը խրատողին եւ յանդիմանողին դէմ կը յանդգնի, իւր խայտառակութիւնները ծածկել կ'աշխատի, ամեն կեղծ ու պատիւ միջոցներ 'ի գործ կը դնէ իւր բարեկամ խորատիչ սուտ հանելու համար . և երբ նա լուելը խոհեմութիւն սեպելով թողու և քաշուի, անմիտ երկոտասարդը կը կարծէ թէ յաջողեցաւ զայն խաբելու, ուստի իւր վրնասակար գործերը՝ խաղերը և անսովորութիւնները կը շարունակէ 'ի վնաս եւ 'ի կործանումն իւր անձին :

Իսկառ վնասակար է երկոտասարդաց դատարկութիւնը, որով կըստխալուն բարբն աւրուած իրենց նման դատարկ ու ծոյլ ընկերներ գտնուի, որոց կենցաղավարութիւնը մարդկային կենաց մահատու թոյնն է . բայց զարմանալի է, որ այս ընկերակցութիւնը որչափ վնասակար՝ անպատիւ եւ վրանդաւոր է,

այնպիսի ալ սիրելի կրկնայ անոնց, մինչեւ ան դամ կը յօժարին ամենամեծ կորուստները. նեւ և այն չար ընկերութենէն չը հեռանալ. բայց վերջապէս ուշ կամ կանուխ փորձը կը ստիւնեցնէ իրենց, սակայն այս փորձը առանց մեծ վնասի չեն կրնար ստիւիլ, և դույնէ այն պիտի ժամանակ մը կրկնայ այս, որ ալ կորուստը դարձաննէն անհնար ըլլայ : Աւրեմն միշտօք պարտաւոր են երիտասարդը, որ իրենց անկեղծ ու հաւատարիմ խրատիչներուն յանդիմանութեանց յօժարութեամբ դիմանին, և խրատներն հաւատարմութեամբ պահեն. մանաւանդ իրենց օգտին համար պէտք են միշտ ճանարտախօս ու անկեղծ ըլլալ, փասնդի խաբէութիւնը խրատիչը կը զայրայնէ եւ չը թողուր՝ որ իւր օգտակար խօսքերը շարունակէ : Այս պատճառաւ ընկեր ընտրելու մէջ խիստ խաճեմ ու սրտուն ըլլալու է :

Այս պարագայիս մէջ միշտօք մեծ սրբատարութիւններ կան ծնողաց վրայ, միշտօք խնայողութեամբ կարգադրութիւն՝ հսկողութիւն և խոհական զգուշութիւններ ընելու են իրենց զաւակաց կրթութեան, վարուց, բարուց և կենցաղավարութեան վրայ : Ախարհի մէջ զաւակ ծնանելով կամ անոնց արտաբն սկստոյքն հաղարկելու և անուշանելով միայն զաւակի անը եղած չեն ըլլար, այլ բարի, խնայ

տուն, առաջ և մարդկան ազդի օգտակար անդամ ընելու համար ամեն բան զոհելու են, որպէս զի թէ իրենք վայելեն եւ ուրախանան, թէ զաւակին հանգիստ ու երջանիկ ըլլան, և թէ մարդկան ազդը օգտակար անդամ մը ունեցած ըլլայ. այն ատեն իրենք ալ արժանապէս ծնողք կրնան ըսուիլ, և զաւակին ալ խրատմբ մարդ ըսուելու արժանի կրնան :

Արդ՝ կ'աղաչեմ ո՛ր ծնողք, մեծ հոգ ու խնամք ունեցէք ձեր զաւակաց կրթութեան վրայ. ամեն կրթութիւն լաւ է, պիտանին ընտրեցէք, աղէկ նկատեցէք, թէ ձեր զաւակները որով կը յանձնէք. մի խաբուիք, ամեն դաստիարակ եւ ըստով լաւ հրահանգիչ է. զգոյշ կեցէք ձեր զաւակաց ընկերներէն, չէք գիտէր թէ սարսառալք և սպառնահիթ միշտօք կ'ապականեն ձեր զաւակները . . . :

Ա'աղաչեմ և զձեզ ո՛ր երիտասարդք, եղբայրական անկեղծ սիրով կ'աղաչեմ, հեռացէք վշտասակար ընկերներէն, վատէք բազդի խաղերէն, ստեղծել հեռացէք ամեն անսակ մարտիւններէն, որք ձեր այդ գեղեցիկ հասակը կը սպառնեն և տարածում ճերմութիւնը վրայ կը բերեն : Ա՛յ, սարսափեցէք այն տհաւոր վտանգներէն, որ ձեր անխաճեմութեանց սրտածառաւ թէ զուր պիտի խնայ, և թէ ձեր սեւ բունդը պիտի ձգէք. թէ որ լսելու ականջ և

շտիռներու սիրտ ունիք, այսչափն ալ բաւաշ
կան է . . . :

Ի .

Օրիորդի սեպք իւր նշանոյն վրայ

ԺԱՄԱՆԱԿ մը այնքան խիստ և դառն
ձմեռ եղաւ Վաղղկոյ և Վերմանիոյ մէջ, որ
լայնատարած և արբնթաց գետերն անդամ սա-
ռեցան ու անդալցան և շատ մարդիկ մեռան.
այս առեւններս մինչդեռ գիշեր ժամանակ
հիւսիսային սառույցալ բեւեռէն ջրառ-
շունչ հովերը կը փչէին և առհասարակ ահ ու
սարսափ կը տարածէին բոլոր մարդկան վրայ,
Վաղղկոյ Մէջ քաղաքին մէջ զինւոր մը պա-
հապան կարգեցաւ դիտանոցի մը մէջ, որ նոյն
ցրտագին հովերուն դիմացն էր : Այս դօրա-
կանը տկար և վատառողջ ըլլալով՝ սառելու
վտանգի մէջ էր, և նոր նշանուած փեսայա-
ջու էր երկտասարդ աղջկան մը՝ որ զայն շատ
կը սիրէր : Այս երիտասարդ աղջիկը երբ ընեց՝
որ նա այն գիշեր դիտանոցին մէջ պահպա-
նուլ իւն պիտի ընէ, խաղն սկսաւ մոտտան-
ջուլ իւն մը իւր անառողջութեան պատճառաւ՝
զը կրնար նոյն ցրտային եղանակին համբերել :
Այս մտածմունքներով խռովելով և յուզուե-

լով, չէթէ միայն չէր կրնար քնանալ, այլ մին-
չև անդամ անկողին չէր կրնար մտնալ, և երբ
իւր մտաց մէջ այնպէս ներկայացուց՝ որ իւր
սիրելին արդէն դիտանոցին մէջն է և ցրտոյն
խտուութենէն սառած և կծկուած է, այն ժա-
մանակ աւելի իւր տարակուսանքը և ցաւը
կրկնապատկեցաւ. և այն ցաւագին մտածու-
թեանց այնչափութեանց չը կրնար զէմ դը-
նել, գիշերուան այն աղիւսմունքը, խտարին
մէջ, ոչ ցրտութեան, ոչ ձիւնեռուն շա-
տուութեան և ոչ ալ ցրտաբեր հովերուն խա-
տուութեան նայելով՝ երաւ իւր տաւնէն, որ
բարեբաղդաբար շատ հեռու չէր դիտանո-
ցէն, և սկսաւ դէպ ՚ի հոն յառաջանալ :
Այն տեղ դառաւ այն թշուառացեալ դօրա-
կանը որ ցրտոյն խտուութենէն գրեթէ հո-
գեվարքութեան առաջանք հասած էր : Եւ
երբ զայն այս վիճակի մէջ տեսաւ, սկսաւ ա-
ղաչել՝ որպէսդ իւր տունը երթայ և հոն քիչ
մը տաքնայ . բայց դօրականը որովհետեւ քաջ
գիտէր՝ որ եթէ ինքը իւր պահպանութեան
մէջ հաւատարիմ չը դառնար, մեծ յանցանք կը
համարուի իրեն, այս պատճառաւ անկէ չը-
նորհակալ ըլլալով՝ չուզեց տեղէն հեռանալ
և վատութեան անուն ստանալ : Արտասարդ
աղջիկը ըստ . . . ՚ի նա գտնէ քանի մը բոլե-
տալը, որպէսդ այդ դէպ կծկուցնող բառը հա-
լեցնես . . . Օրիորդին պատասխանեց ըսելով .

«Ի՞նչ որ այս գործը յայտնուի, բնաւ մեկը զեւ
մահուան դատաստարութիւնէն չը կրնար փրկ-
կելը: Երկրաստարդ աղջիկը նորէն պատասխա-
նեց և բաւաւ. «Ի՞նչն այս տեղ մնալով ան-
շուշտ պիտի մեռնիս, բայց պէտք է՝ որ դու
հիմաջ նոյն մահուան առաջն առնուել աշխա-
տիս և զայն արգելես: Իսկ գործոյն յայտնուե-
լուն համար մի վախնար, որովհետեւ կարե-
ւը չէ՝ որ այս ժամուս մեջ յայտնուի, և Լսու-
ուած որ գլխած ու որդրմած է, երբէք գրեզ
չը զրկէր իւր որդրմութենէն »: Եւ օրականը
պատասխանեց. « Ի՞նչեւ այս գործը չը յայտ-
նուի, կը կարծեն՝ որ ես իմ պահպանութիւնս
վատութեամբ կը թողում իմ վնասէս. իմ
պարտաւորութիւնս և իմ համբաւս այսպիսի
թուլութեամբութեան մը չը կրնար զիջանիլ »:
Երկրաստարդ աղջիկը վերադառնալով պատասխա-
նեց. « Իմ դիտաւորութիւնս այն չէ՝ որ դու
այս տեղէն հեռանաս, և քու պաշտօնդ տե-
ղը մնայ, վասնզի ես ունիմ քաջութիւն՝ որով
կարող եմ քու տեղդ պահպանութիւն ընել,
մինչեւ որ դու երթաս տարեաս և նորէն տե-
ղդ դառնաս: Եթա՞ ուրեմն՝ մի ուշանար,
տուր ինձ քո զենքերդ . . . : Եւ այս միջո-
ցիս՝ այնպէս աղաչանօք և արտասուօք սկսաւ
զայն ստիպել, որ աւ զօրականը չը կրնար չնո-
րաւ աղաչանայ և թախանձանայ զեմ գնել,
և ի հարկէ ստիպուելով, որովհետեւ քաջ

գիտէր՝ որ ինքը իւր վատառողջութեան
պատճառաւ չէ կարող երկար առնել յրապեմ
խտուութեան դիմանալ, և քաջալիքուելով
այն յայտնէն որ երթէ քանի մը վայրկեանէն զինի՝
իւր տեղը վերադառնալ, գործը հրապարակ չեւ-
լար, ուստի օրհորդին խօսքերուն հաւանելով՝
իւր զենքերը՝ նսեւ իւր արտախուրակը անոր
յանձնեց, ու ստիպական նշանը ստիպեցնելով՝
հեռացաւ այն տեղէն:

Թիւպեան ստատիկ ցուրտ էր, բայց երբ
ստատարդ աղջիկը իւր սիրելին ապրեցնելուն
համար դպացած ուրախութեան պատճառաւ,
գրեթէ հազիւ կ'զգար օդոյն խտութիւնը:
Երբ հազիւ թէ տակաւ ինչ ժամանակ ան-
ցաւ, ահա յանկարծ գիշերապահը վրայ հա-
սաւ: Երկրաստարդ աղջիկը այս անակնունե-
ւը գիտուածէն վախնալով՝ վախանալի սովու-
րական նշանը տալու անձայն մնաց: Պահա-
պանը ձայն մը չը բերով՝ կարծեց որ զօրականը
կամ քնացած է և կամ վախած, ուստի իս-
կայն պահպանութեան տեղը աճապարեց, և
հոն նորա ձեւով երկրաստարդ աղջիկ մը գը-
տաւ՝ որ վախնալով և շփոթուելով՝ գործին
ինչպէս ըլլալը յայտնելու համար բերնէն
խօսք մը անգամ չէր կրնար արտասանել:

Երբ պահապանաց զվաւորներուն քով
բերուեցաւ, հոն սակաւ ինչ համարձակու-
թիւն առնելով, իւր սիրելին համար սկսաւ

լալ և աղաչանայ խօսքեր արտասանել : Պա-
հապանայ գլխաւորը խելոյն կնոյ տունը
մարդիկ խրկեց՝ որ երթան գործին վրայօք տե-
ղեկութիւն ստանան, որոնք եկան և զօրա-
կանը գտան : բայց դեռ եւս այնպէս կնկը-
ւած և սառած էր, որ դատաւորին կողմանէ
խրկուած մարդիկը յոյս չունեցան նորա ա-
ռողջանալուն վրայ : Բայց սակայն բիւ բիւ
տաքոյներով և ատօնձան աստիճան նորա մար-
մնոյն մէջ ջերմութիւն մանեցով, կենդանու-
թիւն ստացաւ : Բայց ողորմելի զօրականը այն
մահէն աւելի դառնագոյն և աւելի չարաչար
մահ ստանալու համար նորէն իւր առաջ
ուան կենդանութիւնն ստացաւ :

Հետեւեալ օրը պատերազմական տեսան
բացուելով՝ խորհուրդ եղաւ և ժողովեցաւ,
որ նա փախտէ կախուի, խնայէս որ ինքը ա-
ռաջուանէ գուշակած էր : Այլ կարող է այս
տեղ պատմել երկրասարդ աղջկան սրտին
ցաւը, սրտաբեկութիւնը, որ ոչ միայն իւր
սիրելին կորսնցնելուն համար կը տառապէր
ու կը ցաւէր՝ զոր ինքը ՚ի բարձր սրտէ կը
սիրէր, այլեւ կը տագնապէր իւր բոլոր խրը-
ճովը զոյն այս տեսակ աղէտալի դիպուածի
մատնելու պատճառն ինքն ըլլալուն համար :
Բայց նորա ցաւը փոխանակ զինքն յուսահա-
տելոյներու, առաւել քաջայերեց և աւելի
զօրացոյց նորա սիրար : Այն ժամանակ իւր

մաղերը փետտելով, բալով ողբալով իւր սիրե-
լին աղատելու համար բոլոր յուսացած տե-
ղերը դնաց, արդէն այս զարմանալի գէպքը՝
այս սրտաշարժ եղանի գործը ամեն մարդիկ
անոնց երկուքին համար կարեկից ըլլալու կը
յօրհորէր, և երկուսարդ աղջկան նորաքանչ
արխական գործը մեծ զարմանք կը պատճա-
ռէր ամենուն, որ բոլոր աշխարհի եռաբոր-
բոր սիրոյ և քաջասրտութեան օրինակ մի էր :
Ամեն մարդ, մանաւանդ երեւելիները, ա-
նոնց համար միջնորդութիւն ընելէ չէին դա-
դարեր, որպէսզի այս պատահման պարագա-
ները նոր ըլլալուն համար, օրինաց խառու-
թիւնը քաջոյրանայ : Ամենէն աւելի կիները
իրենց սերնդեան նոր պարծանք մը համարե-
լով այն երկուսարդ աղջկան գործը, երբեք
չէին գաղաբեր աղաչելէ եւ թախանձելէ :
մենեւ որ վերջ ամենայնի՛ դժբաղդ զօրակա-
նը յաջողեցան ազատելու : Եւ երկուսարդ
գլխախրտ աղջիկը իւր սիրելին մահուանէ ա-
զատելուն համար ոչ միայն ուրախացաւ ՚ի
բոլոր սրտէ, այլեւ սակաւ ժամանակէն զինի՛
իւր կարողութեան համեմատ հարուստ օժի-
տով նորա հետ ամուսնանալով իւր բազմաւ
բը ըստ ամենայնի կատարեցաւ :

Շատ երջանիկ կըլլար աշխարհ, եթէ երե-
տասարդաց և երկուսարդուհեաց սէրը այս

պէս անկեղծ և առաքինական ըլլար. փոխանակ սրտանց զիրար անձնախրտաբար սիրելու, յիւ մարութեամբ սնտախ հարստութեան ու գեղեցկութեան վրայ չը դնէին իրենց սիրոյ հիւ մը, որ շուտով չը փճանային. այն ատեն միայն կրնային ճանչնալ ամուսնութեան յարգը և խաղաղ կեանք անցնել:

Ի Ա .

Ընդարացող-թիւն

Ընշու-բնւ-ճոռ-Թ-Ի-Ի-Ն-Ը կամ հարստութեան վրայ անկարգ բաղձանք ունենալը՝ ծերոց յատկացեալ ախտ մի է, ուրիշ շատ չաւրիքներ երբեմն յառաջ կուգան. բայց երբեմն այս ընշարացողութիւնը երկատարաց սիրան անգամ կրնայ սոսկալի չարութեանց մէջ ձգել:

Օրինակ մը տեսնուեցաւ մօտ ժամանակներս, ուրիշ ամէն մարդ կրնայ իրատուիլ, և սկիզբէն՝ այս անարգ բաղձանաց երեւցած ատենէն զայն ճանչնալով՝ կրնայ մեծ ջանքով ու փութով անոր խրտուսները սանձահարել:

Տիկին մը պրիանալով և մինտի մնալով կենցաղոյս տաղտալի բնդուենայնութիւններէն ձանձրացած էր. ուստի մտածեց՝ որ իրեն կե-

նաց մնացած օրերը առանձնութեան մը մէջ անցընէ. հաւատաւոր կանանց մեծատանի (մայրապետանոց) մը մէջ առանձնանալով ուրախ կը լինէր երբ ժամերը աղօթքով պաղատանքով կէտք եղած յարմար դօրձեր կատարելով՝ և հոգեւորական զբոյր կարգալով կ'անցնէր, և մնացած ժամանակն ալ այն աեղ կրթուելու համար եկող օրերդաց հետ կըրթոնուր, և վերանկացու եղող կանանց խորհրդով ու դորձքով ձեռնառու և՛ օգնական կրլար: Վէրջիչեալ օրիորդաց մէջ օրիորդ մը կար, որ ուշխնութեամբ՝ հեղահամբոյր բնութեամբ և իւր անստգիւտ անարատ վարքովը ամենէն աւելի գերազանց էր:

Տիկինը ասոր վրայ սէր ձգեց, կարծելով՝ որ ինքն ալ անկէ հաւասարապէս սիրուած է, ուստի իւր միտքը դրաւ զայն իրեն հոգեզաւակ ընել, և շատ անգամ անոր քով երթալով ու մեկտեղ լինալով՝ կը զուարճանար, և խեղացի ու համեստ օրիորդի մը վայրած պիտանի բաներ կը սորվեցնէր, մօր պէս հագալով զանկիւս ու խնամքով. բայց այսչափն ալ հերիք չը սեպելով, մտածեց՝ որ աւելի մեծ բարեբաղութիւն մը ընէ, և որովհետեւ ինքը մերձաւոր ողջական չուներ, և մահաւանդ օրիորդին ծնողաց օղբատութիւնն ալ գիտէր, ուստի միտքը հաստատ դրաւ, որ զանկիւս իրեն բոլոր ստացուածոց ժառանգ-

ընէ. եւ իւր դիտաւորութիւնը կտակադր-
 րով հաստատելէն ղինի՝ նորա օգտին հա-
 մար ըրած այս խորհուրդը իրեն յայտնել
 պատշաճ համարեց, որպէսզի անով յորդու-
 ուի իւր գործերուն մէջ աւելի լաւ յառաջ
 երթալու, եւ իւր վրայ ունեցած յատուկ սե-
 րը արդիւնաւորելու աշխատի: Այս մտքով
 զայն եւս առաւել քաջալերելու և սիրտ
 տալով յորդորելու համար, ցոյց տուաւ ա-
 նոր խիստ պատուական ահնելով շնուած
 գեղեցիկ զարդեր, զոր փոքրիկ սնտուկի մը մէջ
 պահած էր. «Ասոնք՝ կրտսէ, և ուրիշ բոլոր
 ունեցած ստացուածքներս միտքս գրած եմ՝
 քեզ տալու, եթէ իմ յուսացածիս պէս միշտ
 այսպէս պարկեշտ, քաղաքավար և խելացի ըլ-
 լաս, և չըլլայ թէ վարքդ փոխելով ստիպես
 զիս, որ ըրածիս վրայ զըջամ եւ նորէն այս տը-
 ւածներս ետ առնեմ»:

Իսոյք բարեկիրտ կնոջ այս բանը անխա-
 հեմաբար աղջկան յայտնելը գէշ հետեւու-
 թիւն ունեցաւ, ինչուոր փախճանք իւր խոր-
 հուրդներուն բողբոջին հակառակն եղաւ, և
 ինքն ամեն չարեաց պատճառ դարձաւ: Այն-
 ծագին ու շքեղադարձ գոհարներու և վայելչա-
 գեղ զարդարանաց փափաքը թէ և բնականա-
 պէս կանանց ընդամոյս բնութիւն է, բայց Բ-
 րիորդին սրտին մէջ տակաւին արթնցած չէր,
 և ահա այն առատագոյն խոստմունքներէն ըս-

կաւ այն փափաքը անոր սրտին մէջ ալ արթն-
 նալ և բորբոքիլ իւր աչքին առջև ր ունէր միշտ
 այն լոյսի պէս փալկիացող ճառագայթարձակ
 գոհարներու խաբուսիկ պայծառութիւնը,
 և իւր սրտին ստատիկ բաղձանքէն այնչափ
 աննոց կարօտը կը քաշէր, որ կը կարծէր թէ
 մինչեւ այն զարդերն ստանայ՝ եւ աննոցմով
 զարդարուելու ժամանակը գայ, դեռ հազար
 տարի պէտք է. այն հարաւստ մի՛շակը, որուն
 յուսով կըստատէր, աղատութիւնը և հեշ-
 տութիւնը՝ զորս այն հարստութեամբ գրա-
 նելու յոյս ունէր, որուն և արդէն կը ցանկար,
 ալ աւելի տաղտկալի և ծանր կ'երեւցնէին ի-
 րեն այն առանձնութիւնը և պարկեշտ կեն-
 ցադավարութիւնը՝ զոր ստիպումն էր այլոց
 իշխանութեան տակ վարելու: Երթալով ան-
 հանգստութիւնը և անժուժկալութիւնը ա-
 նոր սրտին մէջ աճեցաւ, այլ եւս չէր կրնար
 իւր բորբոքած ստատիկ բաղձանքին բռնու-
 թիւնը զսպել, և միանգամայն կը կատարէր՝
 որ իւր սրտի այս նոր փափախութիւնը դուրս
 յայտնուի և զրկուի այն ինչքերէն, որոց
 վրայ այնքան կը բորբոքէր ու կը տոջորէր.
 ուստի իւր ընչաքաղց կրից բռնութեանէն կու-
 բանալով, խորհեցաւ գոփոխյին՝ և դեռնագործ
 խորհրդով և ահաւոր չարութեամբ այն ըս-
 տացուածքները տպահանջներէ:

Իսկ բարեկիրտ տիկինը զայն բոլոր օրը գը-

րեթէ իրեն քով պահելով՝ ճաշի եւ ընթրիքի մէջ իրեն ընկերակից լրտաճ էր։ Մէկ երեկոյ մը նենգամիտ օրիորդը չք գիտեմ ինչպէս՝ զաղտնի կերպով կերակուրին մէջ մահադեղ խառնեց և անոր կերցուց, այս անգիտմէն ասանկ սատանայաբան գիւհահար գաւաճա նութիւն երբեք չէր յուսացուեր։

Նօթէնը այնպէս կը կարծէր՝ որ գիշերւան մութը իւր չարութիւնը կրնայ դոցել, բայց քանի մը փայրկեանէն վերջը՝ ոգորմելի տիկինը սկսաւ տանջուիլ մահադեղոյն սուկայի աղղեցութեանէն։ Յաւեն սկսաւ ճէղ ու աղաղակել, և ձայնը բոլոր մենաստանը դըղղեց. աղէտալի գոյժը ամենքն ալ լսեցին. շփոթումն ու շուկը դամենքն ալ տակնուվայ բրաւ, և աճապարելով՝ խորոյ բժիշկը կանչեցին, որ բարեբաղդաբար շուտ հասնելով՝ ցաւը ճանկցաւ ու փարատեց։ Այլը մահադեղին անուշը լսեցին, ամեն հաւատաւոր ներու վրայ սարսափ պատեց, և նենգաւոր օրիորդը իւր խղճէն տուտապած՝ դէմքին տրիւրութեամբն ու շփոթութեամբը՝ ահաւոր ոճերը գործող յանցաւորն ինքն ըլլալը բոլորովին յայտնուեցաւ. այս մեծ չարութիւնը պատժելու համար պատուհաս մը կամ տանջանք մը չէին գտնար՝ որ հերիք սեպեն, ամեն տեսակ պատուհաս քիչ կը համարէին։ Բայց այսու ամենայնիւ՝ մեծահոգի տիկինը զայն

փրկել ուղերով, աղաչեց՝ որ յանցաւորը իւր կամքէն ձգեն, և զայն իւր քով կանչելով՝ մեղմաբար և սիրալիք կերպով ըսաւ անոր. «Այս կը տեսնամ քու առաջին արդարամտութենէդ այսպէս յանկարծ անկրաւութեան փութուելուդ պատճառը։ Այս սխալեցայ՝ որ ըսկիցէն հանդարտ ու լաւ չք խորհեցայ ստալցուածքի ցանկութեան վրայ, որ մարդիկ շատ կը սիրահարէ. մանաւանդ եթէ զայն ձեռք ձգելու միջոցն ալ երկար տեւէ՝ երկտասը դական սրտին վրայ կրնայ ներդործել և ապա կանել։ Այն դահարները՝ որոնք քու անկարգ բաղձանքդ այսբան փառեցին բորբոքեցին, պէտք է՛ կամ միշտ քեզմէ պահել և կամ աւնոնք քեզ ցուցնել ուղտ՝ ատենա՝ բոլորը մէկ տեղ քեզ տալ։ Բայց այն ատեն ինչ բանէ որ չք կրցայ զգուշանալ, հիմա կրնամ զայն ուղղելու ճանապարհը գտնալ, որովհետեւ տաւ կաւին ժամանակ կայ։ Չեմ ուղեր որ այսուհետեւ երկար ժամանակ մաշիս այդ ցանկութեանդ մէջ, որովհետեւ այն ստացուածքը ալ ինձի օգուտ չունի։» Հաւատիկ այս ժամէն քեզի պիտի յանձնեմ զանոնք, և դու կարող ես քու հաճոյիկդ համեմատ վայելել։ Արքան որ հնար է, պիտի ջանամ՝ զքեզ պատուով յաշխարհ մտցնելու, փասնով ճշմարտապէս քու երջանիկ վիճակիդ կը փափաքեմ։ Հիմա այս միայն կը խնդրեմ քեզմէ՝ որ իմ կենացս մնա

ցած քիչ մը օրերուն վրայ չը նախանձիւ . կե-
նայս այս օրերն ալ որչափ քու օգտիդ հա-
մար անցնեմ, այնքան սիրելի եւ փափաքելի
պիտի ըլլան ինձ ։

Այս բնիկ օրերդը բոլորովն յաղթուած եւ
անոր առջեւ խոնարհած, այս սիրալի եւ ճաշ-
խարհիկ դործին ու առատաստուութեան վրայ
աղիողըմ եւ առատ արտասուք թափելէ զատ՝
չը կարողացաւ ուրիշ պատասխան մը տալ ։

Ի՛նչո՞ւ այս անհամեմատ տիկնոջ եղական ա-
ռարկնութիւնը որչափ որ հաճոյ եւ ընդունելի
եղաւ Աստուծոյ, այնքան ալ արգարութեան
օրէնքը պահանջեց՝ որ նենգամիտ օրերդին
յանցանքը անպատիժ չը մնայ ։ Այն սոսկալի
չարութեան համար խղճմտանքէն կրած տան-
ջանքը, յանցանքը դուրս ելլալուն վրայ կաս-
կածելով զգացած երկիւղը, եւ իւր յանցանքն
յայտնուած ատեն կրած ամօթը՝ շփոթու-
մը եւ անձին նախատիքն ու անպատուու-
թիւնը, եւ սարսափելի պատիժներու զարհու-
րանքն ու երկիւղը՝ որոջ արժանի ըլլայք քաջ
կը տեսնար, այնքան չարաչար եւ խիստ տա-
ռապեցուցին զայն, որ այս ցաւերուն ալ չը
կրցաւ դիմանալ, եւ այրող տոչորող տենդէ մը
բռնուելով՝ բանի մը օրէն ետքը չարաչար
մեռաւ ։

Այս սրտմութեան մէջ կը նկատենք նախ՝

բարեսիրտ կնոջ՝ բարերարութեան՝ մեծան-
նութեան եւ անկիշաջարութեան ոգին, որ ար-
դարեւ նախանձելի է . սակայն անաչառու-
թեամբ կուղենք դատել նաեւ՝ իւր բռնած
քիչ մը անխորհուրդ եւ անխոհեմ ընթացքը,
փանջել կուղենք դատարարականութեւ եւ խնա-
մակալներու ուշադրութիւնը դորձնել այս
դէպքին վրայ, որ իրենց սանուց ամեն կէր-
քերն ու հաճոյքները չը փորձած ու չը չափա-
ւորած, անոնց բաղձանքները կարգէ դուրս
գրգռող պատժաւները հեռացնեն անոնցմէ,
եւ ամենէն առաջ այնպիսի ցանկութիւններէ
ու փափաքներէ փախչիլ սովորեցնեն . եւ եր-
բոր ամեն կերպիւ հրահանգելով արժանաւոր
գտնան, այնուհետեւ դարձեալ քիչ քիչ մա-
տակարարին՝ միշտ սանձելով անոնց չափազանց
միտու մտքը, որպէսզի անոնք իրենց տրուած
շնորհքը արժանաւորութեամբ եւ օգտակար
կերպով վաշիւրէլ գիտնան ։

Ար տեսնանք երկրորդ՝ մեծ երախտեաց դէմ
ամենամեծ՝ սոսկալի եւ խիստ ահաւոր ապե-
րախտութիւն մը, աններկելի ոճիր մը, որ լու-
ղին հոգին ու մարմինը կը սարսափեցնէ, եւ այս
ալ ընել առեող միմիայն չափազանց եւ անկարգ
բաղձանք մ'էր ։ Այնպիսի համեստ՝ կրթեալ
եւ ուղիւ աղջիկ մը իւր մէկ փոքր բաղձանքը
չը զսպելով, տեսէք, որ աստիճան սարսափան-
ցաւ իւր մարդու սիրտը, եւ որչափ սոսկալի

չարութիւն մը ընել համարձակեցաւ . ասիկէ կարող ենք մակարերել, որ մեր մէջ արեւոյցած ամեն կիբքերն ու ցանկութիւնները եթէ առաջին անգամ չը դադարենք ու չը չափաւորենք, անշուշտ երթալով կ'ուռնականանք, անոնք մեզի հետ կը մեծնան և զմեզ մեծամեծ չարեաց մէջ կը ձգեն : Վերեմն այս բանիս համար պէտք է մեծ հոգ ունենամք, և մանկութեան ատենն սկսնք մեր կամաց ու բողջանաց իշխել ամենեւին պարտաւ ու թեթեւ բանի տեղ չը դնենք զանոնք : Պէտք է իրաւամբ ստակալով փախչինք մեր ցանկութիւններէն՝ ոխերիմ թշնամիէ մը փախչելու պէս . փախել արդարեւ կրից ու կամաց բռնութիւնը խիստ ծանր և խիստ փոսնագաւոր է, որ բնաւ ուրիշ թշնամի մի մը չը նմանիր :

Երբորդ՝ այս պատմութենէն կը սովորենք յայտնապէս, որ գաղտնիք մը միշտ գաղտնիք չը կրնար մնալ, ուշ կամ կանուխ կը յայտնուի, և ամեն բան կը խոյտառակուի . անգիտ է ամեն խաբէութիւն, ճարտարմտութիւն և գաղտնի հնարքներ . ճշմարտութիւնը և արդարամտութիւնը ամեն բանէ զօրաւոր է :

Չորրորդ՝ բացարձակապէս կը տեսնանք արդարութեան հասուցումը, որ շուտով վրայ հասնելով պատմեց նենգաւոր՝ չարագործ ագլիլը . և այսպէս շարունակ յայտնուած է .

«Եւ պիտի յայտնուի երկերէն Աստուծոյ բարեկութիւնը մարդկան բոլոր ամբարշտութեան ու անկրաւութեան վրայ, որոնք որ ճշմարտութիւնը ստութեամբ բռնած են » . Հովն. Ա . 18 .

Ի Բ .

Քաջափնար բարեբարութիւն

Երբեմն մարդկային սեռի օգտին համար այնպիսի մարդիկ յառաջ կուգան, ու ընդ յաւիտեան մնալու արժանի են, սակայն մեր դժբաղդութենէ շատ քիչ են այնպիսիք . և երբ ասոնք ալ աշխարհք կուգան, կարծես թէ մահը վրանին նախանշելով՝ ուրիշներէն յառաջ շուտով կը մեռնին :

Շատ ժամանակ չունէր՝ որ Գաղղիա առանկ անգուգական անձ մը կորսնցուց, որ անմահ մնալու արժանի էր . այս անձն էր Վաքոյ մայրաքաղաքի գերապատիւ Յովհաննէս արքեպիսկոպոսն, որ Կուսակոյն գաւառին մէջ ժողովրդեան միտքը կը բերէր այն նախնի հովուապետները՝ որոնք միախառն ուրիշն աղեկութիւն ընելը կը համարէին ստոյգ բարութիւն : Սա իւր հովուական պաշտօնին մէջ անխնայ ու փութալան լինելով, իրեն գնդակներուն և խնդրք մը ընդունելուն ինչ և իցէ կեր-

սլիւ օգնելու համար յարմար առ իմ կամ վայր՝ կեան մը չէր կորսնցներ, ամենուան ալ կը հասներ և ամենն ալ գոհ կընէր : Տրտմանքներ կը մտնէին թարեր, անօգնական եղողներուն կ'օգնէր, առ մենուան պիտոյքը իւր պիտոյիցը պէս կը հոգար, և իր առատ ընդունամք եկամուտին քիչ մասը իւր պիտոյիցը ՚ի գործ կը դնէր, և միւս մեծ մասը աղքատաց կը բաժնէր : Վշտը առատաւ սրտութեան վրայօք անթիւ մեծամեծ գործեր կը յիշուէին, բայց մենք մտադիր ընթերցողաց երկուքը միայն ուղեցիկը յիշել, որոնց մէ մէկը կը ցուցնէ՝ թէ ինչպէս ճարտարութեամբ գիտէր ծածկել իր բարերարութիւնն ներք իրմէն բարերարութիւն ընդունողներուն վրայէն երախտագիտութեան ծանր բեռը վերցնելու համար : Իսկ միւսը կը ցուցնէ՝ թէ իւր գերազայն սէրը զներք մը աստիճան աներկիւղ կրնէր, և ի՞նչ աստիճան արիւթթիւն կուտար իրեն հասարակաց օգտին համար անձը վտանգի մէջ ձգելու :

Վշտարհիս մէջ պերճութեան և ճոխութեան մէջ ծնող՝ և գգրադողութեամբ՝ յետին աստիճան խեղճութեան մէջ ինկնող մարդը ամենէն աւելի կարեկցութեան արժանի է, վասնզի ամաչելով ուրիշներուն պէս չը կրնար իւր կարօտութիւնը յայտնել և օգնութիւն խնդրել : Երբ՝ բաւական չէ անոնց օգնութիւն ընելու համար միայն առատասրտու-

թիւն ունենալ, այլ ճշմարիտ գթութիւնը գիտէ այնպիսի կերպիւր բարերարութիւն ընել որ օգնութիւն ընդունողը չամաչէ : Վշտարհիս մէջ մարդկանց կարծիքով վարժամուլութիւնը աղէկ՝ յարգելի և մեծարանաց արժանի սեպուեղէն ՚ի վեր, եւ տնանկութիւնը վատ, անսրբ, անպատիւ և արհամարհելի երեւնալէն ՚ի վեր՝ սկսած են ամեն մարդիկ խորշիկ և երես գարձնել տնանկներէն, որ ընդհակառակն՝ եթէ առաքինութեան հետ կապ ուած ըլլայ, աւելի սիրելի պէտք էր ըլլալ : Իսկ այն տնանկները՝ որք իրենց աղքատութեան պատճառաւ իրենց վրայ գալիք անպատուութենէն կ'ամաչէն և կը բաշուին, այնպիսիք իրենց անդուակնութեան և առաքինութեան համար աւելի մեծ սիրոյ և պատուոյ արժանի են : Ինչու որ այսպիսի առաքինի տնանկներ շատ անգամ լաւ կրտսեպն առանց մէկ կռն իրենց կարօտութիւնն խնայելու եւ օգնութիւն խնդրելու թշուառութեան մէջ մնալ և անթիւ մեռնիլը, քան թէ իրենց կարօտութիւնը յայտնելով՝ օգնութիւն ուղեւ, մանաւանդ թէ որ օգնողը այնպիսի կերպով մը ընէ, որ անոնց կարօտութիւնը յայտնուի, այն ատեն նոյն օգնութիւնը ընդունելը աւելի անարդութիւն կը համարին քան թէ բարերարութիւն : Վշտէս պէտք է օգնութեան հասնիլ անոնց՝ որ իրենց կարօտ ըլլալը յայտ-

նուամ չըլլայ, կամ անորք բնաւ չը կարծեն որ մենք իրենց խղճութիւնը խնայած ենք. և ահա վերայիշեալ արքեպիսկոպոսը, Աբայ մայրաքաղաքի աթոռը նստած ասեն՝ նոյն խոյ սկիւղի որը ցոյց տուաւ աշխարհի այսպիսի քաջահար բարերարութեան կերպը ։

Արդոր եպիսկոպոսը Աբայ մայրաքաղաքը հասաւ, բնակիչները խնացուցին որ այն տեղը երկու աղնուատահմիկ անօգնական եւ սաստիկ աղքատ ախիւսայք կան, որ իրենց այս ջրքաւորութեանը համար ստիպուած են առանձնութեան մէջ մնալ և դուրս ելլալու կ'ամաչեն, բայց սակայն իրենք հեղ և առաքելի ըլլալով այս իրենց ամեն պատահած թշուառութեանցը կը համբերեն ։ Արդ մարդասէր ու բարեօրիտ առաջնորդը զայս լսեց, սաստիկ ցաւեցաւ անոնց թշուառութեանը վրայ. և որովհետեւ բարերարութիւն ըրած ատեն խոհեմութեամբ և զգուշութեամբ կը վարուէր, ուստի խիոյն հնարք մտածեց՝ թէ ինչպէս անոնց օգնութեան հասնի ։ Արդ՝ զաւանդակ սրտուակը և մեծարեղ ցոյց տալու հաւար, ամենէն յառաջ զանոնք ողորուներու գնաց. իւր հայրական ողջոյնն ու օրհնութիւնը անոնց տալէն զինի՝ նստաւ, և և մեծարանքով ու պատուով անոնց հետ խօսեցաւ. և խօսած առ տենը իւր թէ պատահամբ այն տեղը նկար մը տեսաւ, և սկսաւ զայն այնչափ գովել որ

հաճեցաւ զայն ստանալու համար յօժարու թեամբ մինչեւ երկու հազար մառչիկ վճարել, « Արովհետեւ՝ ըսաւ, մինչեւ հիմա այսպիսի գեղեցիկ և խիստ ընտիր նկար տեսած չեմ, ու թէ որ չ'ամաչէի և չքքաշուէի պիտի համարձակէի աղաչել որ այդ նկարը ինչ գնով որ կուզէք ինձ ծախելու բարեհաճ ձեք, բայց այս աղաչանքը համարձակութեամբ ընելու կը վախնամ, վասնզի գուցէ այդ նկարը ձեզ ալ շատ սիրելի ըլլայ » ։ Կանայք պատասխանեցին. « Հատ ուրախ ենք մեր տանը մէջ Ձեզ հաճելի բան մը գտնուելուն համար, և եթէ առանց գին վճարելու ընդունիք՝ զմեզ չափազանց պատուած կը լսէք » ։ Արքեպիսկոպոսը շատ շնորհակալ եղաւ անոնցմէ, և երբոր իր տեղը դարձաւ՝ խիոյն երկու հազար մառչիկ խրիկով՝ նրկարը խնդրեց. և ուրպէսով այն գումարը պարգեւ չը կարծեն, վերստին շնորհակալ եղաւ, որպէս թէ իւր խնդրածը տարով իրեն մէկ մեծ պարգեւ մը ըրած են ։

Բայ հոյուապետին այսպիսի հնարինց բարերարութիւն ընելովը՝ այն կանայք առանց կտորուելու՝ եւ առանց գիտնալու իրենց թշուառութենէն ազատեցան. և թէպէտ այն նկարը յորաւի խիստ վար տեսակ էր, և շատ քիչ արժէք ունէր, բայց այն բարի անձը լաւ համարեց ամեն մարդիկներէ բան չը

հասնողը անմիտ կոչուելով պարսաւիլ, քան թէ այն խեղճերը նեղութեան ու կարօտութեան մէջ թողուլ, և կամ այնպիսի կերպով օգնութիւն ընել՝ որ կերպով մը անոնց պատիւը վնասուի ։ Իսկ այս գերապանձ մարդուն աւելի դեղճիկ աւաքինական գործը հետեւեալ պատմութեան մէջ պիտի տեսնենք ։

Ի Գ .

Հրդեհից

ՍԷկ գիշեր քանի մը աղբատ բնակաց տան մէջ սաստիկ հրդեհ տատահեցաւ ։ Տան ներքնայարկին մէկ սենեկին մէջէն կրակը աղէկ չէին մարած եւ ծածկած ։ Կրակը կրակի տարածուիլ մօտ եղող փայտերուն վրայ, և այն տեղին շուրջը գտնուող չոր փայտերուն և մինչեւ դուռը հասնելով՝ կ'այրէ դայն ու փայտաշէն սանդուխներու վրայ կը տարածի, և այն տեղէն ելլալով մինչեւ վերի առաստաղը կը հասնի ։

Ողորմելի բնակիչները այն սոսկալի ծուխէն և բոցոյն շքնկոյէն արթննալով, դէպ 'ի սանդուխը կ'աճապարեն աղատելու համար, սակայն անկիա պրած գտնելով՝ սաստիկ ճիւղ աղմուկ կը բարձրացնեն ամեն կողմանէ ։

Իրացիները այն աղաղակին ձայնէն զար-

հուրած դուրս կը վազեն և այն սոսկալի տեսիլը կը տեսնեն ։ արդէն վարի դատիկներ բռնողներն այրած լլալով և այն սենեկաց առաստաղէն կրակը դէպ 'ի վերին դատիկներ ծաւալելով, սարսափելի բոցը տանիսէն վեր բարձրացած էր . պատուհանները բնակիչներով լեցուած էին, որոնք կրակը չորս կողմերէն շրջապատած փրկութեան տեղ մը չգտնալով՝ յուսակոտր կը գոչէին և հնձեճալով օգնութիւն կը խնդրէին ։

Սմանք սագիւնէն և օմանք անդիւնէ՝ առանց գանդաղելու խիղջ սկսան լուսամտաց առջեւ սանդուխ կոնգնել, որպէսզի այն ողորմելիները կրթնան փրկել ։ Սմանք աւելի արիւտիւր լլալով՝ չուանով իջան, իսկ որոնք որ վարի լուսամուտներուն մէջն էին, իրենք զիրենք վար նետեցին . վերջապէս օմանք այսպէս և օմանք այնպէս իրենց անձին փրկութեան ճանապարհը գտան ։ Սակայն ամենէն վերի դատիկներն փոքրիկ սենեկաց մէկուն մէջ երկու մանուկներ մնացին ։ Եւսոյն հայրը իւր տիրոջ հետ այն ժամանակ այն տեղէն բացակայ գտնուած լլալով դժբաղդաբար դանոնք առանձին մնակ թողած էր ։ Եւսոնք չէ կրնալով իրենց անձին փրկութեան ճարմը գտնել, սկսան արտասուելով և աղաղակաւ ուրիշներէն օգնութիւն խնդրել . թէպէտ ամեն ներկայ գտնուողները կը մտնու-

քէին և իրենց արեւըները կը ճմլէին եւ սրբատերնին կը ցաւէր այս ողորմելեաց համար, սակայն անոնք հնարք մը չէին կարող գտնել։ Այս մանուկներուն սենեակը ուրիշ եղելու տեղ մը չունէր, բայց միայն փայտէ չեւոտած վերնագլխասկ մը՝ որ այն ալ արդէն կ'այրեր, և այն սենեակը ուրիշ հնարքով կարելի չէր մտնալ, բայց եթէ անոր կից եղող սենեկի մը սրտածհանէն։ Ասկայն խիստ բարձր ըլլալէ զատ՝ արդէն կրակին բոցը այն տեղ ալ մտած էր, և ամէն զքիտէր յայտնապէս՝ թէ ով որ փափարէր այս ճանապարհաւ նոյն խեղճ ողորմելեաց փրկութեան ելք մը գտնալ, անշուշտ նոյն կրակին մէջ պիտի այրէր ու ճենճերէր։

Այս տաղնապալցը միջոցին՝ վրայ հասաւ արբեպխկոսացոյց, և ողորմելի մանուկները այս ստակալն վիճակին մէջ տեսած ժամանակ իւր սիրտը կարգէ դուրս ցաւելով և ստատիկ աղէկէզ վիշտ ու մորմնք զգալով՝ սարսափեցաւ։ Այն երբ տեսաւ թէ անոնց փրկութեան ճար մը կրնայ գտնուիլ և յայտնի փոանգ մը չէր տեսնուեր՝ եթէ մէկը աճապարելով շուտ մը զանոնք հրոյ ժանկրներէն ազատել ուղիք, ուստի որ եւէ մէկը այն գործին յորդորելու և խրատուսելու համար, սկսաւ բարձր ձայնով աղաղակել, թէ՛ «Հարիւր ոսկի կուտամ, ով որ զանոնք ազատէ»։ Այն երբ տեսաւ թէ

մէկէ մը յոյս չը կայ և բնաւ մէկը այս առաջարկութենէն չը շարժեցաւ, կարծեց թէ խոտապած փոխարէնը առաջկայ փոանգին համեմատ չըլլալուն համար է, ուստի հարիւր ոսկի եւս խոտապաւ։ Բայց դարձեալ այս կրկնապատիկ խոտամամբ ալ ոչ մէկը այս գործէրն սրատրաստուելու կամք չէր ցուցներ, որով հետեւ ամէն մարդ իր անձը աշխարհի ամէն գանձերէն և բոլոր բաներէն աւելի կը սիրէր։

Բայ հովիւը տեսնալով թէ իւր խոտամամբն ու քաջալերութեամբն և ոչ մէկը կը շարժի, մէկէն ահագին ձայնով մը գոչեց. «Բաւ ըլցի, Աստուած չնէ, որ մենք ամէն քրս ալ հեղգութեամբ այս տեղ երեւոնք, և այս անմեղ գառնուկները՝ անօգնական մանուկները թողումք՝ որ հրոյ ճարակ ըլլան, եթէ հրաւէրս մարդ յանձն չառնաւ, և եթէ բնաւ մէկն ալ չը համարձակիր, ես պիտի համարձակիմ»։ Այս բտելով՝ խիղցն երկու սանդուխ իւրարու կապել առաւ, բոտ որում մէկը չէր բաւեր, և այն սենեկին լուսամտալին առջեւ կանգնեցուց՝ ուրիցը մանկանց սենեակը երթալու ճանապարհ կար. և արիւրաւոր վեր ելլալով՝ բոցոյն մէջէն անցաւ, և անոնքմէ մէկը ուսին վրայ և միւսն ալ գիրկը առած՝ նոյն սանդուխէն կրկին վար իջաւ. և այսպէս երկուքն ալ կրակին մէջ խաշուելէն անփնտոտ ապրեցուց, և որով բոլոր բազմութիւնը զարմա-

ցուց և ամի 'ի բերան թողուց :

Այլ աւանդ, ամսոս աշխարհի թշուառ ներուն, ամենէն ցաւալին այս է՝ թէ ինչու այնպիսի անձինք շատ քիչ կը գտնուին աշխարհիս վեայ, կամ ինչու համար երեւցած նունս պէս խոյն կը զատուին աշխարհէս, և հասարակաց օգուտ ու բարիք մատակարարելու համար երկար չեն ապրիր :

Այս զարմանալի արիութիւնը դործող դիւցադուներ՝ նախորդ գլխոյն մէջ ճարտար հնարքով բարերարութիւն ընող Յովհաննէս եպիսկոպոսն էր : Այս անցուգական հոգիւր իւր անձը ժողովրդեան բարօրութեան ու փրկութեան վրայ դնող մարդասէր հոգի մը կատարեալ օրինակ կրնայ համարուիլ : Յիսուս Քրիստոսի ճշմարիտ աշակերտ ըտուելու և անմուտայ յիշատակութեան արժանի է այս վսեմ հոգին :

Այժմեան դարուս մէջ մարդկային ազգը սրջափ մեծ կարօտութիւն ունի ասանկ ընտիր հովիւներու, մանաւանդ մեր ազգը, որուն չորս կողմը պաշարած են նիւթալիւն ու բաւրջական աղքատութիւն, կրակ, հարուած, կործանիչ ատելութիւն, ամեն չարեաց սրառ ճառ տգիտութիւն, որք ամեն կողմէն կը մաւ չեն կը լային և ընաւ մէկուն հոգը չէ :

Ինչպեալզուլութեան ու զոչաբաղութեան

ախորը, անձնասիրութեան եւ փառասիրութեան ոգին այնչափ տիրապետած է սրտերու վրայ, որ թշուառաց ազեւից ականատես ըլլալով հանդերձ՝ անզգայ կը գտնուին :

Ափսոս, արդարեւ ցաւալի վիճակ. հոգիւական բուն սրտատուրութիւնները բարորդ վրն մոռցուած՝ այնպիսի գործեր, այնպիսի զաղուամենք հնարուած են, որոց չըլլան ալ վնաս չունեն. բայց մենք Տեառն մերոյ սախօսքը կը կրկնենք, թէ՛ ապարտ էր զայս առնել և զայն չը թողուլ :

Իրաւ է որ առաքինազարդ՝ անձնագիր հոգիւներ չեն պակիր աշխարհէս, ճշմարիտ է որ ամեն ժամանակ, ամեն տեղ անսնուած են, բայց դժբաղդաբար նորաստեղծ սրայճառ աստղի մը նման հազիւ իրենց սրայճառ լուսոյ դմայելի նշանները մեզ կ'երեւին և ահա իսկոյն անհետ կըլլան. այսպիսի չառչաբարձիկ հոգիներ կարծես աշխարհի մէջ իրենց վառվռուն առաքինասէր եռանդը յագեցնելու բաւական ճարակ չեն գտնար, և կը փափուդին շուտով թողուլ ու երջանկաց գաւառը վերաստնալ :

Իսկ եթէ աւելի ճշմարիտն լսել պէտք ըլլայ, աշխարհի ապաշնորհութիւնը, մարդկանց ապերախտութիւնը զանոնք կը հալածէ : Այո, շատ անգամ մենք ինքնին անարժան կը գտնուինք՝ անոնց կենտուէտ ներկայութիւնը վայելելու, վասնիկ յամառութեամբ, կամաւ

այաչառութեամբ եւ սոսկալի ապերախտութեամբ բարի և առաքինի հովիւները կ'անարգէնք, կը նախատենք, անպատիւ կրնենք և վերջապէս կը հալածենք ։ Արդարութիւնն ալ անոնց զրկանաց վիւժիք բռնելու համար մեզ այնպիսի առաջնորդներ կուտայ, որք իրենց անարժան ու չարաչար ընթացքովը զմեզ կը տառապեցնեն, և այնպիսի սով մը կը բերեն մեր վրայ՝ որ Սարգսրէին բաժնի տէն ոչ հացի և ոչ ջրի սով է, այլ Մատուծոյ խօտքը չը բերլու սով, որով կիշնանք յետին թշուառութեան մէջ թէ հոգւով և թէ մարմնով ։ Ուրեմն նախ մենք սրտով զղջանք մեր լրտաճին վրայ, դառնանք մեր մելորութիւններէն, և ջերմեռանդ սրտով ազաչենք զՄատուծ՝ որ գթալով և զիշմանելով իւր արդար սրամբ տութենէն՝ իւր ժողովրդեան համար ընտրեալ ու արժանաւոր հովիւներ յարուցանէ . . . : «Չունճը բազումք են, և մշակք սա կաւք, արդ ազաչեցէք զսէր հնճոցն . զի հանջէ մշակս 'ի հունճս իւր » ։

նեցած գիտութեանց մէջ։ Աւրիշ մէկն ալ խելքը բացարձակն խաղի տուած ըլլալով՝ ոչ մի այն ցոյրերը՝ այլ և գիշերուան մեծ մասը առնով կ'անցնէր։ Աւրիշ մ'ալ ինքն իր վրայ ըզմայելով, օրուան մեծ մասը իւր անձը զարգարելով կ'անցնէր, և դարձ արտաձեւ ու խենչ արտաձեւանաց և զարգարանաց հետեւողներէն առաջինն ըլլալով ցոփութեամբ և կանաչի վարմաներով ու թուրութեամբ կը փափաքէր իրեն նման սղոցող զարգասէրներու սիրտը շահել։ Աւրիշ մ'ալ սաստիկ կը վախցնէր զմարդիկ՝ բարկապիտ և վայրենաբարոյ ըլլալով։ Աւրիշ մէկն ալ չափե՛ գուրա ապուշ և տխմար խելքովը զգուշներ ամենուն խելացի և խնայողն հայրը անոնց ամենուն մէջն ալ թերութիւններ կը գտնէր, որք հակառակ էին իւր հայր բական բարի բաղձանաց, զոր ունէր իւր միւս ամօր աղջկան կատարեալ և հաստատուն երջանկութիւն գտնարու համար։

Աստի օր մը առանձին առնելով իւր սիրելի դասակը՝ ասաց. «Երեկ գիտես աղջիկս, որ իմ ծերութեանս միտի միտի թարութիւնը դուն ես, գիտես նաեւ թէ ես ինչպէս կը սիրեմ՝ զքեզ։ Եւ այլ ժամանակդ կը մօտենայ, և պէտք ես կենակից մը ընտրել քեզ համար, և ինձ ևս պէտք է համբերել տեսներով զքեզ ինձմէ բաժնուած, և ասկից խիստ տարբեր տան մը մէջ մտած և ուրիշ գերդաստան կազ-

մած։ Այսպիսի մեծ գործի մէջ, որմէն կախուած է քո ապագայ երջանկութիւնը կամ դժբաղդութիւնը, չեմ ուզեր նմանիլ այն անգութ ծնողաց, որք կը համարձակին բռնաբարել իրենց որդւոց սիրտը։ Դուն պէտք ես ընտրել այն մարդը, որ մինչեւ կենացդ վերջը քեզ լծակից պիտի ըլլայ։ Եւ այլ որովհետեւ քաջ տեղեակ ես՝ թէ ինչ զգուշութիւն պէտք է այս ընտրութեան մէջ, ուստի իմ քո վրայ ունեցած սիրոյս փոխարէն միմիայն կը խնդրեմ՝ որ զքեզ իմ բաղձնածամանակեայ փորձառութեանս յանձնես, քո այն թերութիւններդ լեցնելու և այն սխալմունքներդ շտկելու համար՝ որ դու անխորձ ըլլալով և այլ մասադ հասակիդ մէջ չսպիտի կրնաս խմանալ, ուստի կը խնդրեմ՝ որ իմ խորհուրդներու ըլլան զքեզ լուսաւորող ըստարեւր խմբի համար ըլլած աչխատանքը, և այն երկար ժամանակը՝ որուն մէջ դու հեռու կեցար ընկերակցութենէ և աչխորհային զգալմունքներէ, կը փութահայնեն զիս՝ որ քո սիրագ թերեւս ոչ զքեզ ևս չեմ համար կը փափաքեմ քեզմէն իմանալ, և դուն կը պարտիս առանց խարութեան՝ առանց զիս տարբեր մէկը սեպելու և առանց ինձմէ բան մը ծածկելու խոտտովանիլ, որովհետեւ ես ոչ թէ քո յօժարութեանդ հակառակիլ կուզեմ, այլ զայն ուղղել միայն։

Եւ քաջ ըլլել հաստատեց՝ որ իւր սիրտը

դեռ աղաւ է ամեն ցանկութիւններէ, և իւր հօր խրատուց սահմանէն դուրս չելար. յաւելցուց հայրը դարձեալ տեսլով. «Վէտք ես գիտնալ ուրեմն որ շատեր կան, որք քեզ հետ ամուսնանալ կուզեն, բայց անոնցմէ բնաւ մէկը չտրեցի ես, և քեզ յարմար ու օգտակար չը դատեցի: Վեղ տուած խրատներս կարծեմ չեն յորդորեր դքեղ՝ որ քեզմէն աւելի աղնուաբայն և պերճ ժարգիտնց փափաքէս: Գուն աւանձին և հասարակ քաղաքացի մը բղալով, իմ քեզ ձգելիք հարստութիւններով չես կրնար մեծցնել քո ազդատահմոյ, և երբ հանգիստ պիտի քեզ մեծագոյն մէկի հետ ամուսնանալ, այս է միայն քու շահդ, որ չը պիտի կրնաս այնուհետեւ ուղածիդ պէս քու հաւատարմերուդ հետ վարուիլ, որովհետեւ ամուսինըդ չը պիտի հաճի, չես կրնար նաեւ աղնուադ գինեքու հետ կենակցիլ, որովհետեւ կամ պիտի մերժեն դքեղ իրենց ընկերութեանէն և կամ տհաճութեամբ և արհամարհելով պիտի ընդունին: Վէտք է առն և կեող վիճակը հաւասարութիւն ունենայ. կամ գէթ ինչպէս հասարակ նոյնպէս վիճակով ալ մօտ բլան, որ պէտքի երջանիկ կեանք վարեն: Եւ ոչ միայն այսչափ այլ ամենէն աւելի պէտք ես խնայող քեզ ամուսին ըլլալիք մարդուն բարքն ու վարքը, քանիդ անոր հետ պիտի միանաս անբարտեքի կասով մինչեւ կենացդ վերջը, և ու

բուն պէտք ես հաւատալ անձդ և դքեղ Նարա (խաժար) խաղողը, անկիրթը, վայրենաբարոյն, չարամիար, խորամանկը, ագահը, դատարկամեղը, լծողը, ծոյրը, խենդը, յիմարը, շտպը, ասանք ամենքը քո կեանքդ ջաւերով և հեծութեամբ անցնել կուտան քեզ: Ընդ իմ ճանկցածներուս և քեզ հետ ամուսնանալ ուղղութեուն մէջ, ոչ մէկը չեմ տեսներ, որ այս մոլութեանց մէկովը շաղաւած չըլլայ: Ուրեմն միտ դիր իմ այս խորհրդիս. ինձ կը թըւի որ աւելի լաւ կըլլայ թէ որ ասկից աւելի մեծ քաղաք մը փոխադրուիք: Այն տեղ մեծ բազմութեան մէջ գիւրբին կըլլայ քեզ ընտրել զուգակից, և ամենուն խնամող Մատուածը շուտով կը յայտնէ քեզ քո կեանքդ զուարճալի և քաղաք անցնել տուող մը: Եւ սրչափ պիտի ուրախանամ, ակրել և թշուառ աղջկիս, թէ որ Մատուոյ յաջորդութեամբ բարեբաղդ և առաքինազարդ մէկի մը հանդիպելու ըլլաս: Այժմ սկսաք չէ՛ որ հոգաս ամուսնոյդ շատ կամբէ հարստութեանը վրայ, իմ ձոխ հաւատութիւններս՝ զորս Մատուած տուած է ինձ, և զորս սակաւ ժամանակէն քեզ թողելու եմ՝ խիստ բաւական են, որովք դուն և քու ամուսինդ՝ ով որ լինի, կարող կըլլաք ուրախ և հանդիստ կեանք վարել աշխարհիս վրայդ:

Աղջկը իւր հօրը այս խօսքերուն համար աչքերը լեցուելով՝ ըսաւ. «Վի՛ հայրս, որ

չափ սարսուռը եմքեղ՝ քեզմէն ստացած կենացս համար, քո իմ վերայ ունեցած սիրոյդ համար և իմ վրայ ըսած խնամոցդ համար, որովք մինչեւ հիմայ իմ անվորձ և տկար հաւասակս սրաշտարան եղար: Եւ քեզմէ աւելի որով կրնամ հաւատալէս զիս: Հայրքիս, բոլոր անձս քո խնամոցդ և սիրոյդ կը յանձնեմ, և թէ որ հաճի Եւստուած, որ քո ստացուածքդ նեղեալի մը առաքինութեան փոխարէն լինի, այն առեն ուրիշ բանի չեի փոխարէն, բայց միայն որտով կուզէի՝ որ քո ստացուածքներդ ստացալը վերջէն չը գոջար, և զիս ալ քու ընկոյգ հետ շահել կարողանար: Բայց շատ կը հաւատամ՝ որ չը գոջար, և այսպէս գիւրաւ կը հաճի գալ քեզ մօտ և որդիանալ քեզ, որով և ես երբեք չեմ դատուիր քո բազմցր կենցաղովարութենէդ և բարի խրատներէդ ոչ:

Եւր հայրը լսեց աղջկան խնամտուն խօսքերը՝ սիրտը ուրախութեց ընդունեցաւ, և գուրգուրալով գոթեց զայն և համբուրեց ասելով. «Տէրը միշտ անխառն պահէ քո մէջ այս առաքինութիւնը և քով խահմութիւնը, որով ուրախացուցիր զիս այժմ, և միշտ պիտի երջանեալ ջրեմս քո հայրդ ոչ: Եւտոյ ուրախութեամբ ըսուած ամեն բան պատրաստելով՝ երան Հըռովմ երթալու: Եւն տեղ հասնելով՝ սկսաւ իւր աղջկան համար արժանաւոր և յարմար

մեկը միտուել: Երկար ժամանակ զգուշութեամբ միտուէին վերը՝ որ մի ըսաւ աղջիկան, «Եւտոյ ես զայն՝ որ պիտի երջանեալ ընէ գրեղ:» Օրէնագէտ մարդու մը որդին խիստ անուանի՝ ոչ այնչափ քաջութեամբ որչափ անթերի վարուք և խնամութեամբ, որն որ իւր հօրը արուեստին մէջ կրթուելով՝ ջանքով եւ խելացիութեամբ հիմուռւանէ հօրը հաւասար եղած է, և կուզէ ամուսնանալ քեզ հետ: Սիմայն քո հաճութիւնդ պէտք է, և ես կերպով մը կը ներկայացնեմ քեզ զայն և անոր հետ խօսելով՝ ոչ միայն արատքին ձեռքը, այլ և հոգւոյ ներքին հանգամանքներն ալ կարող ես խմանալ: Բայց շնորհք մը միայն կը խնդրեմ քեզմէ, աղջիկս, և վստահ եմ ընդունելու քո առաւտարութեանդ: Երբեք ըսեր եմ քեզ՝ որ իմ բոլոր ստացուածքս բուհդ պիտի ըլլան, եւ յիրաւի չը կայ ուրիշ մէկը, որուն թողելու միտը ունենամ: Սախայն այս առաւտար գէտը մը պատահեցաւ, որ կը յորդորէ զիս անոնց մէկ մասը ուրիշ մը տալ: Եւ մայրաքիւն բարեկամիս քովը եղած ատենս՝ քսան տարեկան երիտասարդ մի տեսայ, խօսակցութեան և շարժման մէջ վայելուչ և շնորհալի, որով սիրտս գրաւեց, և հարցուցի բարեկամիս թէ իրեն որդին էր: Պատասխանեց, թէ՛ «Այ, այլ ուրիշ մէկու մը, խիստ անուանի վաճա

ուականի մը որդին էր, զոր դու ճանցած ես ուրիշ ժամանակ Հռովմայ մէջ, բայց տեսակ տեսակ դիպուածներով կորսնցուց իւր բոլոր ունեցածները, և իւր օրերը ցաւոյ և նեղութեանց մասնած թշուառութեամբ մեռաւ։ Զգեց անկիա իւր կինը այս որդւոյն հետ անտէր և անօգնական, և ես առի զանկիա բովն գրագրութեան, որպէսդի իրեն և մօրը ապրուստը ճարէ։ Այս յիշատի իւր մօրը հանդատութեան համար ամեն միջոյ գործ կը դընէ և ամեն բան կը զոհէ. և որովհետեւ առկից աւելի հմուտ՝ զգոյշ և խոհեմ մէկը ջոհուոյ, անոր համար սակաւ ժամանակ է՝ որ իւր վարձքը աւելցուցի։ Այս իւր ընտիր վարձքովն ու առաքինութիւններովը արժանի է աւելի բաւ վարձատրութեան ։ Այս այս ամենը լսեցի, իմ այս վարդաւի ծանօթա իս պառ չը յիշելուս՝ և անգամ մի գնէ իւր մօրը այրելութեան չգնալուս համար ամաչելուս ինչ ըլլալը չը գիտցայ, քանզի առաջուր նէ աղէկ կը ճանչնայի, և գիտէի անոր պատուական ձկրքը, իմաստուն խոհեմութիւնը և համեստութիւնը։ Այսպիսի չը գանգաղեցայ այս պարտաւորութիւնը կատարելու. շուտով գացի, գտայ զայն առանձին, և զիս իրեն ճանչցնելով՝ նորս անցեալ դիպուածոց պատմութիւնը ընել տուի, զորս լսած ատենս սիրտս կը ճմլուէր, և կը զարմանայի անոր համբե-

րութեան և երախտագիտութեան՝ զիս, որով կ'օրհնէր զՎատուած՝ որ վերջնելով իւր մէն ամուսինը և բոլոր ստացուածքը, իւր բաւար թշուառութեանցը փախարէն ամենասիրելի որդի մը թողած էր իրեն։ Այդ քաջապէս գիտեմ՝ որ եթէ մենք հանդիպէինք այս թշուառութեան, և այն ատեն եթէ մէկը մեզ օգնական ըլլար, դու շատ պիտի ախարժէիր. այս սղ միտքս չը բերած՝ հաստատապէս կը յուսամ՝ որ քո գործովըր սիրտդ չը պիտի կաւնի, որ երկու այնպիսի առաքինիք երեսէ ձգուած մնան Վուղեմ՝ որ ստացուածոցս մէկ մասը անոնց օգտին համար գործ դնեմ։ Այս այսու ամենայնիւ մնացածները քեզ կը բաւեն, մանաւանդ թէ որ հաճիս վերջիւնել երիտասարդին՝ օրէնագէտի որդւոյն հետ ամուսնանալ, անկիա շատ հարուստ ըլլալով՝ դուն կարօտութիւն չունիս մեծ հարստութեան։

Այլեւր այս խօսքերէն սիրտը ցաւած և իւր մտքին մէջ եւս քիչ մը խռոված՝ պատասխանեց. «Վաւ ստացուածոցդ կառավարութիւնը քո կամացդ յանձնուած է. և ես զանոնք գործ դնելու յարմար միջոցը քեզմէ բաւուրիչը չեմ գիտեր։ Այս պատահիկ կը ցաւիմ՝ որ քու վկայութեանդ համեմատ եթէ այն քան առաքինի է այս խեղճ երիտասարդը, ինչո՞ւ քո բոլոր ունեցածներդ եւս և զիս չես վերջապէր այդ առաքինւոյն, և աւելի կուղեմ՝ որ

սւրբին ձեռքն յանձնես, զոր յառաջուց չես ճանչնար, մանաւանդ կը թուի ինձ՝ որ երբեմն այս էր քո դիտաւորութիւնդ։ Իսկ հիմա կարծես թէ անկայել կը համարիս անոր ընելաւ փախազած պարգեւիդ հետ զիս ալ անոր տարու ։

«Ի՞նչ գերապանծ եւ հաղուտիւտ աղջիկս, ըսաւ հայրը, որչափ փառք եւ գոհութիւն տարու եմ՝ Լստուճոյ՝ զքեզ ինձ շնորհելուն համար, և քո հոգիդ այդքան անզուգական առաքինութիւններով զարդարելուն համար։ Լ՛հաւատիկ քո անոր հետ ամուսնանալդ փոխանակ անպատահ՝ սեպելով՝ դու ես աւելի արժանաւոր եւ պայծառ պարգեւ մը, զոր պէտք է ընեմ համբաւաւոր և ընտիր երիտաւորդի մը։ Իսկ ի՛նչպէս կարելի է՝ որ նշանեմ զքեզ մէկի մը հետ՝ որ առանց քո ընտրութեան նրդ պարսպ և ունայն է։ Աւելի մի պէտք է տեսնես երկուքն ալ, և անոնցմէ մէկը քեզ ընտրես ամուսին։ Թէեւ դեռ երկրորդը տեսած չէ զքեզ, սակայն չեմ երկմտիր՝ որ եթէ դուն անոր վիճակիս, ամենէն աւելի բաղդաւոր կրկայ։ Իսկ որպէսով դուն չը զլնաս ընտրութեանդ մէջ, կուզեմ՝ որ միւսն ալ տեսնես, որ եթէ քեզ համար նախապատիւ համարուի, հաւասարապէս պիտի ուրախանամ անոր հետ ամուսնանալուդ համար ալ։

Կրօնամիտ հայրը կատարեց իւր խոր

հուրդը, և կերպով մը երկուքն ալ ներկայացուցուց աղջկան, որպէսով տեսնելով և անոնց հետ տեսակցելով և վարուելով՝ խմանայ անոնց բարքը։ Թէեւ շատ բաներով առաջինը արժանաւոր դասուեցաւ, բայց երկրորդին բարի վարքն ու առաքինութիւնը նախաձեռնար հանդիսացաւ, և մեծ ուրախութեամբ հարսանեաց հանդէսը կառարուեցաւ, որոյ պէս բաղդաւոր բերկրակն և բաղմաղուարձ հարսանիք չը տեսնուեցաւ։

Որչափ որ մեծ խորհուրդ ունի ամուսնութիւնը եւ որչափ բարձր ու վսեմ նպատակի համար սահմանուած է, այնու ամենայնիւ մարդիկ անոր սքեռութիւնն ու պատուակալ նութիւնը բանի տեղ չը դնելով՝ անասնական կիբքով բորբոքուած չարաչար կը վարուին աւեր դէմ և արժանապէս կը պատժուին։ Այն սուրբ միութեան խորհուրդը, որով երկուէակներ անլուծանելի կերպով պէտք էր կապուէին, և գերդաստաններ բաղմայնելով մարդկան ազգի պիտանի անդամներ և մեծին Լստուճոյ արժանաւոր փառաբանիչներ պիտի հասցնէին, այժմ չեղած է այս նպատակէն Լստուճոյ խորհուրդը կրնամ՝ որ երկու ըականցներու ուրախութեան, երջանկութեան և միմիջարկութեան համար սահմանուած էր, մարդիկ իրենց հաճոյքին ու ար ջանկութեան գոր-

ծի ընկնուին համար, անպայման հոգեբու,
տիրութեան, թշուառութեան եւ ցաւոց
աղբիւր է դարձած: Կրկնապարզը տեսակ
մը անկայուն ջնարքներով եւ անխահմ նաշ-
տակաւ կուղէ ընդունելի այդ սուրբ միու-
թիւնը, եւ օրիորդ մը ուրիշ տարբեր տեսակ
խենդ երեւակայութեամբ մը, անստոյգ եւ
բազմերով ու թեթեւամիտ խորհուրդներով
կը մղուի, ուստի երկու հակառակ նպատակ
ներով եւ հակախիւր ու իրարու վնասակար ըզ-
դացմանքով երբ միմեանց քով կուգան, փո-
խանակ սիրոյ, հաւատարմութեան եւ բազ-
ցութեան, աստեղութիւն, նենգութիւն եւ
դառնութիւն կը մատուցանեն իրարու, ու
բով կը թշուառանան եւ կը թշուառացնեն:

Ի՞նչ ցանկալի եւ երանաւէտ կրկնար մար-
դիան աղբի վնձակը, երբ ճողքը վերայիւնալ
ծերոյն պէս խմատուն ըլլային, եւ օրիորդը ա-
նոր հաղուադիւտ օրիորդին պէս խահմ, ա-
ռաքինի, բարեկիրթ եւ համեստ ըլլային. ար-
գարեւ աշխարհ դրախտ մը կըլլար այնասան:

Ի Ե .

Հաղբեւատիրութիւն

ՆԱԽԻ պատմագրաց մէջ մարդիկներէն
մէկ քանին գեր ՚ի վերայ հռչակուած եւ փառա-
ւորուած կը տեսնենք, որք հայրենեաց համար՝

մահը ինքնայոժար յանձն առին, ինչպէս Կողբու
որ Յունաց, եւ երկու Ղեկոսներն ու Սարկոս
— Կորախոս Հռոմայեցւոց մէջ: Ի՞րդէն այլոց
փրկութեան համար յոժարութեամբ մահն
յանձն առած արկութեամբ հակառակորդին
դէմ կենտլեն աւելի փառաւոր եւ խիստ դո-
վելի դործ չը կայ: Ի՞նչ այն առաջնական մար-
դիկներէն ոմանք՝ ունայն սնապաշտութենէ
մը եւ կոյր մարդութենէ չարժուեցան. փասնդե
Սարկոս—Կորգիոս կարծեց թէ իւր անձը Հը-
ռովմայ հրապարակին մէջ բացուած աներա-
նելն անդունդին մէջ ձգելով, գից ցատումը կը
ղկուեցանէր եւ Հռովմը սպառնացեալ աւեր-
մանէ կ'ազատէր: Կողբոս եւ երկու Ղեկոսնե-
րն ալ առանց զինուոյ թշնամեաց յանձ-
նուելով՝ եւ անոնցմէ չարաչար չարչարանք
մեռնելով՝ այնպէս սեպոյթին, թէ իրենց հայ-
րենակիցները յաղթմանակ կը վասակին. մինչ
զի համարեալ թէ սոցա դիտաւորութիւնը ա-
ւելի գոյնիւ եղաւ, բան թէ նոյն խի գործը:
Ի՞նչ քաջարութեան համար շատ աւելի
փառաւոր եւ արդեամբ խիստ օգտակար եղաւ
այն մահը՝ զոր անցեալ դարուն սկիզբները ինք
նայորդոր յանձն առաւ Ղեկոսնոց երկրէն Պեա-
րոս—Սիկկոս անուամբ մէկը՝ որ մեզ խիստ քիչ
ծանօթ մարդ մ'է, որ կարելի էր համբաւով ու
փառք այն նախնիքներէն աւելի գերազանց
էր, եթէ անոնց պէս երեւելի վարդապետներ

գանոր, որք Զանային զայն գրուատել:

Փրկչն 1706 թուականին Վաղղխացիք թուրքին բաղարը բազմաթիւ դօքրով պաշարած էին, և թէպէտ պաշարուողները անդրդուելի հաստատութեամբ և արիական քաջութեամբ կը պաշտպանէին բաղարը նոցա յարձակմանքներէն, երբեմն բանի տեղ չէին գնել, երբեմն թշնամեաց բազմութիւնը յանկարծ շփոթելով անոնց յարձակումը կ'արգիլէին, և երբեմն պարիսպներէն յաճախակի հրացաններ արձակելով քննա կը հասցնէին, իսկ շատ անգամ ալ յանկարծ դուրս յարձակելով սաստիկ հարուածներ կուտային անոնց, այսու ամենայնիւ՝ սոյն եռամսեայ յամուեալ պաշարմանէն զինի թշնամիք այնքան յառաջացած էին, որ մինչեւ անգամ գրեթէ դուրսի բոլոր ամրոցներուն արդէն կը տիրէին, և միայն մէկ հատ մը կար՝ որ ան ալ ձեռք առնուած էր, և սկսած էին մօտէն քաղաքին զարնել, որ ալ չէր կրնար անոնց զէնքերուն դէմ գնել:

Վաղղարապետ Վալիւց կոմսը տեսնելով որ թշնամիներն այս վերջին ամրոցին վրայ սաստիկ դօրութեամբ յարձակելու կը պատրաստուէին, և արդէն անոր դէմ շտիած՝ պատրաստած էին իրենց ահագին թնթափօթները, ուստի ինքն ալ իւր տիրանահատներուն (չալճը) հրամայեց՝ որ գետնի տակէն ծամբայ բանալով մինչեւ թշնամեաց եղած սեղը եր-

թան, որպէսզն յանկարծ պայթեցնելով նոցա բոլոր մեքենայները և դօրութիւնները յօդայնեցնեն: Պետրոս—\ խիկիս ատոնց դիտաւորն էր, որ վայթեռանդն և անխնայ աշխատանք յաջողեցաւ այն տեղ անցնել, ուր վտար շինուած և լապաճ բլարով երբ ալ ուրիշ բան մը չէր մնար, բայց միայն վառօգին կըրակ առնելու սովորական ծամբան թաղուլ և անկէ դուրս ելնելով կրակ տալ, այս միջոցին յանկարծ վերի կողմէն գետնին թնդումէն և սարսեղն գիտցաւ՝ որ թշնամիները տիրանք (չալճ) փլցնելու և իւր գործը ոչնչացնելու կ'աշխատին:

Թշնամիք արդէն իրենց խորհուրդը կատարելու մօտ էին, և եթէ Պետրոս—\ խիկիս վարդիկ մը եւս գանդաղէր, իւր բոլոր հնարքը՝ Զանքովը մէկտեղ պիտի փճանային: Սա կայն ինչ կրնար բնել, վասնզի գրեթէ հազիւ հազ անկէ դուրս ելնելու և իւր անձը թշնամեաց ձեռքէն ազատելու միջոց կարող էր գտնել, ալ ամենեւին վառօգին պէտք եւ զան ծանապարհը չինել, անով հեռուէն կըրակ տալ և տիրան յօդայնեցնելու ժամու նակ չը կար: Պործան կատարմանը համար ուրիշ միջոց մը չէր մնացած, բայց եթէ փոսին մէջ իւր ձեռքովը կրակ ձգել և իւր անձը մահուան անձողոյթի վտանգին մատնել: Պետրոս իւր հայրենեաց և թաղաւորին

վրայ ունեցած ջերմեռանդն սկրով բորբորած՝
խակապէս այս միջոցին ձեռք կը դարնէ, եւ
թշնամիք տախալին իրենց նորաստեղծ չի
հասած, այսինքն իւր այնչափ աշխատանքը ձեռք
բերած փոքր չի ունեցողւոյցած, որուն միայն
յուսացած էր նեղակ քաղաքը, միայր կը
դնէ անոնց հետ ինքն ալ մեռնիլ: Իսկոյն իւր
ընկերակցացը կը հրամայէ՝ որ անկէ ելնելով՝
հեռանան երթան, և լալով կրտէ անոնց. «է՛լ
շեցէք՝ թաղաւորին հայրական զթուլթեանը
յանձնել իմ մասաղատունն եւ նորաբողոքը
որդինքն, որպէսզի հայր և պաշտպան ըլլայ
անոնց, և ես յօժար և ուրախ որտալ կը մեռ-
նիմ իրեն ու հայրենեացս համար»: Այս մեծ
քաջատրուութեամբ մը կը մօտենայ դէպ ի
այն հրանիւթ փռեայ մթերքը, և իւր ձեռաց
մէջ ունեցած պատրուգով համարձակապէս
կրտէ կուտայ անոնց: Ախթարթի մը մէջ ա-
կանը կը սրայթի, և չափէ դուրս ուժգնու-
թեամբ գետնը կը պատռէ, և թշնամեայ
մքերեսայնէրը տակն ու վրայ կը գարձնէ, որոյ-
մէ շատերը կը մեռնին, և ինքը կենդանւոյն
փրատակներու տակ կը թաղուի: Այս գործը
այնքան շիտեցի թշնամեայ յարձակմունքը,
և խոքնդոտն լինելով ուշացուց նոյս պատե-
րաղմին գործը, մինչդէռ Նւգլինէս քաջ իշխա-
նը շատ զօրք ժողուելով քաղաքին օգնու-
թեան հասաւ. և յիշատակաց արժանի քա-

ջուլթեամբ զանոնք յաղթելով՝ յաղթուլթեան
կոթողը կանգնեց, որով թշնամիք բռնադա-
տուեցան պաշարուած թող տալ և փախչելու
աճապարել: Իսկ իմուրին քաղաքը ըստ մե-
ծի մասին՝ իւր ազատութեան փառքը Պետ-
րոսին համարեց և անոր երախտապարտ եղաւ:

Շատ անգամ առարկնութեանց կամ բա-
րեգործութեանց անուանները պատրուակ ը-
րած են մարդիկ իրենց մուլթիւնները արձակ
համարձակ կատարելու, կարճամիտ մարդիկ
ալ փոխանակ այն մուլթիւնները պատժելու
և անոնցմ: Խորշելու՝ նոյն իսկ զանոնք, այն պա-
տրուակ առնուած նուիրական ամենաօգտա-
կար սկզբունքները մերժելու և ուրանալու կը
ժպրհնին, զորքինալ կը զան մարդիկ որ կրօնի
և աստուածապաշտութեան սրբութիւնը իրենց
վրայ իրբու գիմակ առած և անոր սուրբ և
պաշտելի օրէնքներն ու պատուէրները գոր-
ծիք լրացնէ ամեն տեսակ չարիք գործեցին: Ա-
տոնց չարեաց առաջն առնելու և զանոնք
յաղթահարելու համար փոխանակ բուն կրօնի
և աստուածապաշտութեան իսկական ճշմար-
տութեամբ պատերազմելու, ոմանք անմտա-
բար կը դայթակղին և ուրացուլթեան կը դիմեն
որով թէ իրենց անձին և թէ հասարակու-
թեան բարոյապէս և նիւթապէս կը վնասեն.
յետոյ թէպէտ իրենց այս թերամիտ և ան-

խորհուրդ գործէն յառաջ եկած չարիքները փորձով տեսնալով կը դառնան, բայց ի՞նչ օգուտ իրենց խօսքովն ու գործքովը մոլորուած թշուառ մարդիկ կը մնան նոյն սխալմանց և վնասուց մէջ:

Այս կարգէն է նաեւ Հայրենասիրութիւնը, որ դեւցադնական առաքելութիւն է, որ եթէ իւր ամեն պայմաններովը՝ ի գործ դրուի, խիստ մեծ փառաց և անմահ յիշատակաց արժանի է, և որուն օգուտը անպատմելի է, զոր ամեն ազգ. դարերէ ի վեր կը վայելէ. ինչպէս մեր ազգն ալ ունի իւր Հայրենասէր՝ արի նա Հատակները, Վարդան, Վահան, Սմբատ և այլն. որոց Հայրենասէր անձնութիւններն են, որ այսօր իւր ազգ. և իւր ժողովուրդ. մարդկութեան մէջ կ'ապրինք. խի եթէ տկար և յետադէմ կը գտնուինք, այդ աւժով մեր անասրբերութեան և հարենատեցութեանն է:

Բայց եղան, և են այնպիսի փառասէր՝ չարխորհուրդ. և ամբարտաւան մարդիկ, որ այս Հայրենասիրութեան սնունդ իրենց փառասիրութեան և տիրապետութեան պատրուակ առնելով՝ մարդկան ազգի չարիք կը հաւցընեն և բիրաւոր անմեղ արիւններ կը թափեն. այս մասին նշանաւոր է դարուս մէջ Վրոնցով-Վերմանական ամենաշփոթաւար և յաւերժական անարգանաց արժանի անմիտ

պատերազմը: Բայց մարդասէր կարծեցեալ մարդիկ ոմանք՝ փոխանակ կշտամբելու և աւարգելու այսպիսի արիւնհեղութեանց բուն շարժագոյթները, փոխանակ խարէութիւնը մերկանալու և խայտառակելու՝ բուն խի հայրենասիրութիւնը կ'ուրանան, որ մարդկան ազգի համար խիստ կարեւոր առաքելութիւն մի է. բայց ինչպէս բռնք, պէտք է որ իւր պայմաններն անթերի ունենայ, եթէ ոչ ամենաշփոթաւար անձնասիրութեան մէկ ընդարձակ տեսակը կըլայ: Հայրենասիրութիւնը մարդասիրութեան ընդհանուր սկզբունքին արդարութեան, պարտուց և իրաւանց անժխտելի հիման վրայ հաստատուած պիտի ըլլայ. մեծ օգուտ մը և անխուսելի հարկ մը բռնադատած պիտի ըլլայ, ինչպէս որ այն պատմութեան մէջ ալ ակնեղեւ կը տեսնենք: Ահա այս պայմաններէն դուրս Հայրենասիրութիւն չը կայ:

Ի 2.

Գլխաւոր իրաւունքները

Հիւս ժամանակները ամեն կողմ հին տուները մասնաւոր հին աւանները սատանայի բնակութեան տեղեր կը համարուէին, և այն տեղերը բնակելու համարձակելով վնասուող

ները՝ հոն եղած երեւմանց, զարհուրանաց
 և դիպուածոց վրայ այլ և այլ բաներ կը պատ-
 մէին : Այլ թալով քիչ քիչ յայտնուեցաւ այս
 գաղանկը, վասնոր փորձով տեսնուեցան, որ
 այն տեսակ երեւոյթներն ու զարհուրանք-
 ները կամ փախէ յառաջ եկած երեւակոյտու-
 թեան ցնորք էին, կամ անձանթով պատճառ-
 ներէ յառաջ եկած ներգործութիւններ է-
 ին, կամ թէ չարաբարոյ մարդկանց խաբէ-
 ութեանն ու քնատարար կատակի գործը, որք
 այս իրենց չարագործութիւնները ծածկած
 տեղերէն իրենց գաղտնիքը յայտնող մարդիկ
 ները հեռացներու համար՝ այսպիսի սարսափե-
 ցնող միջոցները կը գործածէին : Այժմ՝ չեկայ
 խելացի մը, որ այս տեսակ զարհուրանաց հա-
 լատ բնծայէ . բայց այս փաղեմի մոլոր կար-
 ծիքը տակաւին բաղորովին վերցուած չէ հասա-
 րակութեան մեջէն, և այսպիսի վրայուածնե-
 րու պատմութիւնները մեր ժամանակներն
 իսկ կը լսուին : Խահմամ մարդը ասոնց հան-
 դիպած ատեն անհոգապէս կը ծաղրէ միայն :
 Ամանք ալ իրենց բաժնարարութիւնը ցուցնե-
 րու համար վտանգը առ ոչինչ համարելով՝
 կը յանդգնին դէմ դնել անոր : Իսկ Ա իւ-
 լէրս դըսն օրինակը կ'զգուշացնէ զամեն-
 քը, որ առանց ամեն սկստք եղած պատրաս-
 տութիւնները բնելու և անձը չոր պատա-
 հարներէն պաշտպանելու ասպահովութիւ-

նը ունենալու չը փութան վտանգին դէմ դը-
 նել, որ կամ բնական պատճառէ՝ կամ այնտեղ
 պահուող մարդկանց չարութենէն դիւրաւ
 կրնան պատահիլ :

Ա իլլէրս դուքսը իւր երկոտարդութեան
 ժամանակ իր թագաւորին հրամանաւ կա-
 բեւոր գործի համար Վերմանիա խրիուե-
 ցաւ . անկից դարձած ատեն խոտաչն խեղճ՝
 գիւղ մի հասաւ, ուր երկրագործաց քանի
 մը հին փղած հիւղերէն զատ՝ գիշերը անցնե-
 րու տեղ չը գտաւ, և արդէն գիշերը հասած
 էր ու սաստիկ անձրեւ կուգար : Այն տեղ
 մօտ ամրոց մը տեսաւ, ուր կը կարծէր՝ որ կա-
 բող է նոյն գիշերը հանգիստ անցընել . այս
 պատճառաւ հարցուց գիւղացւոց, թէ՛ «Վիլ-
 կը բնակի այն տեղ, և թէ կարելի է նոյն գիշե-
 րը հոն անցընել» : Պարզամիտ գիւղացիքը յայտ-
 նեցին իրեն՝ որ երբեք մէկը չը փատահիր այն տեղ
 բնակիլ, որովհետեւ գիշերը լուսած զարհուրելի
 գողգիւններէ և տեսնուած երեւոյթներէն
 ամենքն ալ վախեցեր էին : Այլիստատարդ Ա իւ-
 լէրս ծաղրելով անոնց չափէ դուրս պարզմա-
 տութիւնը բտաւ. «Շատ պիտի ուրախանամ՝
 թէ որ ես անձամբ տեսնամ այս երեւոյթները
 և լսեմ երկիւղալի գողգիւնները » : Այնպէս
 հրամայեց հետը եղողներուն գիւղին մէջ մնալ,
 և որպէսդ լու խնայեն թէ մրջյակ ոչինչ կը
 համարի այնպիսի ցնորքները, առաւ իւր գէն-

քը, և գինի բերել տալով ու տաքնալու և զօրանալու համար կրակ բերել տալով՝ միայնակ երաւ և ամբողջ գնաց։

Արբ կէս գիշեր եղաւ, սկսաւ հեռուէն պոռալու խառն ի խառն ձայներ և շղթաներու սաստիկ շաշխաններ լսելի։ Վ իլլէրս առանց երբէք խռովելու՝ զէնքը առաւ և պատրաստ կեցաւ։ Պատարւ և աղաղակներու ձայնը և շղթաներու շաշխանները երթալով կը սաստկանար և աւելի կը մոտենար։ Վ իլլէրս անշարժ հաստատութեամբ և քաջասրտութեամբ այս ահաբիւռ պատահման վերջը տեսներու կ'սպասէր, և ահա սաստիկ որոտմամբ կարծես թէ ամբողջ ամբողջ կը կործանուէր, և տեսաւ դրան բացուիլը և հանգիստ հակադաձել ու անձուռնի երեւոյթ մը սպիտակ հաւ գած՝ որուն հետ չորս գիւհահար ձեռքերնին լապտերներ առած ներս կը մտնէին։ Այն ալ լանդակ երեւոյթը կայնելով՝ և գէտ ի Վ իլլէրս դառնալով, զարհուրելի և դժոխային ձայնով սաստեց լսելով. «Նանդուգն մահ կանացու, դու՛ որ համարձակեցար մոռալ այս սոսիսի տեղը, հեռացիր շուտով՝ և բուսնձդ ապրեցնուր, ապա թէ ոչ՝ վախճիր կենացըդ համար»։ «Ինձ վախնալ, պատասխանեց քաջ երիտասարդը, հիմա կը տեսնես գուանորէն, թէ Վ իլլէրս վախնալ գիտէ»։ Այս լսելով՝ սաստիկ ուժով կը յարձակն անոր վը-

րայ։ Նրեւոյթը աճասարեւելով կը փայտի, Վ իլլէրս ետեւէն կը վազէ, բայց երբ երկու տեսնակ կ'անցնին, ահա գետինը կը բացուի և երեւոյթը կ'անհետանայ, և խորը առանձին կը գտնայ զինքը անձանթով տեղ մը լուսութեան և սոսիսի մթութեան մէջ։ Խիստ դիւրին է մակաբերել թէ Վ իլլէրս զարհուրեցնողն էր որոնք էին։ Վ իլլէրս այն գուրին մէջ խնարով բարեբաղդաբար վնասուած չէր, բայց յայտնի կը տեսնէր՝ որ ալ յոյս չկայ այն գուրէն երաւը և աղաւելու։

Նրկար ժամանակ այլ և այլ մոտածութիւններով վարանելէն զինի լուսոյ նշոյ մը կը տեսնէ ձախ կողմէն վերի դրան քով՝ ուրկից այն գուրը կ'իջնային, և մարդոյ ձայնի նման ջըշնկոց կը լսէ։ Ստորութեամբ մտիկ կրնէ, և իւր այն սարսափման մէջ կը լսէ՝ որ չարաւ գործներու խուճը մի խորհուրդ կընեն, թէ Բնայէս սպաննեն զինքը։ Նրկար ժամանակ իրենց մէջ վիճելէն զինի, կը լսէ մեկուս ըսածը, թէ «Վ» եղ համար խիստ փառնգաւոր կըլնայ ըլլալ զայն սարանները, անիկայ խիստ երեւելի մէկն է, փաղ բոլոր ամբողջն մէջ կը փլնուռուի, և վերջը մենք կը յայտնուինք. ինձ կը թուի որ աւելի լաւ կըլլայ բանալ գուրէն վերի ծակը և արձակել զայն ու Օ այս լսելով Վ իլլէրս և քաջալերուելով՝ անմիջապէս ըսաւ անոնց. «Այո, շատ մեծ պիտի ըլլայ ձեր վնասը, Բոլո-

խիտ հարկաւոր թղթեր ունիմ, զորս պէտք է թագաւորին ձեռքը հասցնեմ, այս մօտաւ կայ գիւղին մէջ ալ չորս սպասաւոր ունիմ, կարելի չէ՝ որ ժաշ ծածկուի և անվրէժ մնայ: Ի՞նչէք, կը խոտատնամամենուդ ալ այս բանը երբեք չլայտնել, և իմ անձիս արժանաւոր վաճառքէն մը հատուցանելու խօսք կուտամ ձեզոյ:

Սակաւ ինչ իրենց մէջ խորհելէն վերջը՝ ու բռնելէն զայն արձակել՝ բաց պարտաւորելով որ երգնու՝ թէ ուրիշ բան չը պիտի ըսէ այլոց՝ բաց միայն զարհուրանք տեսնալը: Խոտատնացաւ Վ իլիքը, և այս կերպով աղատեցաւ այն վտանգաւոր տեղէն:

Սակաւ ժամանակէն ղիկի՝ մինչդեռ Վ իլիքը իւր բարեկամաց հետ իւր այգւոյն մէջ նստած էր, անձանթ մը դարձով անոր առջեւ կեցաւ, և երկու հատ կտրիճ մարտկիներ ներկայացնելով՝ ըսաւ. «Այս ընծաները ընդու ներդ կը խնդրեն անոնք, որոնց ծածուկ խորհուրդը չլայտնել խոտացար ամբողջ մը մէջ, մինչև ցարդ հաւատարմաբար պահեցիր, զոր կարող ես յիշել: Արդ՝ դեռ քիչ քիչ այն պարտաւորութենէդ այժմ ազատ կը թողուն, որովհետև իրենք այն սահմաններէն ելլելով և ապահով ըլլալով՝ բնաւ պէտք մը չունին և մէկէ մ՝ ալ չեն վախնար:

Այն ատեն պատմեց Վ իլիքը ամեն բան՝ ինչ որ ամբողջն մէջ իրեն պատահած էր: Հակա-

յին երեւոյթը և անոր չորս արբանեակներն էին հինգ հատ դրամ գողցողներ, որոնք ուրիշնէրուն հետ այն աեղ կը պահուէին գետնի տակ շնուած ճանապարհի մը մէջ, որոյ նման աւմեն ամբողջ ալ կուէննար պատրաստի քաղաքական խաղով թեանց և մասնաւոր բռնաւորաց ժամանակ: Թեւեւ Վ իլիքը ուրախ էր իւր անձը ապրելցնելուն համար, սակայն քանի մարդու՝ որ իւր այս անցքերը պատմելու կրատիպուէր, ընդ նմին միշտ իւր խիտ յանգրդնութիւնն ալ կը կշտամբէր, եւ այս տեսակ վտանգաց ատեն՝ որպէս թի մէջ չլնալու համար իւր անձը օրինակ կ'ընծայէր, և կը խրատէր՝ որ այսպիսի պարագայից մէջ անխորհուրդ քաջարտութիւնը շատ անգամ վտանգաւոր է, ուստի խոհեմութեամբ հետազօտելու և ընկերներով դէմ դնելու է:

Այս պատմութիւնը կարող է բաւականի չափ պարզել և լուսաւորել նախապաշտելալ խեղճերու մտքած մտքերը, վստեղի այս ահաւոր երեւոյթը իրաւ որ ստիպել է, աւայն ահա կրտսնենք՝ որ ատնք ալ ոչ ոգիներ են և ոչ փիղ և ոչ ուրիշ երեւակայական ցընորքներէ՝ ստեղծուած սուտ էակներ, այլ պարզ մարդիկներ են, որոնցմէ խելքով խոհեմութեամբ և զօրութեամբ կրնանք աղատել: Հապա ո՞րչափ ամօթ է այն մարդկանց, որք ան-

տի ստուերէ մը, աննշան ձայնէ մը, անորոշ երեւոյթէ մը կը վիսնան, մինչեւ անգամ ընտանի կենդանիներէ կամ շնչին սողուններէ կը ստկան ու կը սարսափին, և առանց քննելու՝ առանց անոր ինչ ըզբող լու հասկնալու կը յանդգնին ուրիշներն ալ համոզել, որ այն իրենց սրտահաճը անշուշտ ոգի էր։ Խիստ ամօթ է կրօնը և կը հաստատենք՝ որ ծաղիկ-բուսոց էակին զբայելի այս կերպով խաբուելը և խաբելը՝ բարեկամաբար կրօնը բարձր այս դիրքը կարգացոյներուն, որ ամենեւին մի հաւատաք այդ կերպ ստուծեանց, և ստանկ պատմութիւնները իրեւ ճշմարիտ բաներ կըլլէին ուղղներուն քովն հեռադէք, քանզի խիստ վնասակար են այդպիսի գաղափարները։

ՅԱՆՈՒՆԻԱՅ

Այսպիսի նախապաշարմանց վրայ ուրիշ անգամ Արիս ամաթերթին մէջ յօդուած մը հրատարակեցինք, և լռելով որ մէկ քանի կարգ դադողներուն մեծ օգուտ ըլլած է, արժան համարեցինք ամբողջապէս այս տեղ վերստին հրատարակել. կը յուսամք՝ որ այս գիրքը դըպրոցներու և ժողովրդեան մէջ ժուտ դտնարով՝ նախապաշարմունքները ելծէ ոչ բոլորովին, գոնէ մասամբ մը վերցնելու համար բաւաւ կանի չափ օգուտ կընէ։

ՆԱԽԱԳԱՀԱՐՄՈՒՆԻ

Աշտուհի, փերի, խորթախ, Աշ, և. այլն։

Մարդուս առողջութիւնը խանգարող շատ մը առիթներ կան զորս իբր բերկրանք 'ի գործ կը դնենք, ինչպէս են զգայական անչափաւոր բեկորութիւնք. հանդերձի, կերակրոյ, ըմպելեաց՝ և այլն չարաչար գործածութիւնք. ասոնցմէ զատ օդոյն անհասաւորութիւնը կարող են շատ կերպիւ մարդուս առողջութեանը վնասել։ Այս ամենը երբեմն այնպիսի յաւաքի որդիւնքներ յառաջ կը բերեն, որ ամենէն հմուտ բժիշկներն անգամ կը չբարեն, վնասել տմեն միջոց 'ի գործ դնելէն վերջն ալ տակաւին չեն յաջողի հիւանդը առողջացնել. սակայն մենք գիտաւորութիւն չունենք ասոնց վնասք խօսիլ, այլ կը թողունք որ բժիշկը և կազմարանք խօսին ու ճշգրիտ կերպով բացատրեն, մեր ուշագրութիւնը նորանոր շարժառիթներով կը հրաւիրուի ուրիշ առիթի մը, որ վերջիչեալ առիթներէն աւելի մարդուս ապերկանկութիւն կը պատճառէ, այն է ցնորքներն ու առաջօք երեւոյթները, որոնց ռամիկը դանաղան անուններ տրւած՝ իւր մատաղ սերունդին կը սովորեցնէ, որով անոնց թշուառութեան, մինչեւ տաւրածամ մահուան պատճառ կըլլայ։ Այս ցը

նորից անուններն են Ալադի-ձիւ-ի, Փերի, Խաւ-Իսի, Ալ, կամ Խառախառա կամ Խալի, և այլն և այլն : Ասոնք այնպիսի ցեղական խառնուրդ և սուտ բաներ են, որք գոյութիւն չունենալէ զատ՝ ասոնց վրայ եղած պատմութիւններն ալ խիստ այլանդակ և խեղճ դէմ են : Աստի մենք այս զեղրս ասոնց վնասարհար հետեւութեանը պատահելով՝ ստիպուեցանք ասոնց վրայ քանի մը խօսք ընել : Թողով որ ուրիշներն աւելի հմտակց ու ճշգրիտ բաշտարութիւններ տան յօգուտ հասարակութեան :

Ա.

Աղաղիւծիւի

Վրանարու ենք որ մանկանց երեւակայութիւնը վաղվուսն ըլլալով արդէն իրենք իրենց այլանդակ ձևեր, կերպարանքներ և մտացածին անձուներ հրեշներ կ'ըստեղծեն, հազա երբ ուրիշէն, կամ բուն իսկ իրենց ծնողքէն ալ այնպիսի բաներ լսեն, որչափ սկիտի սաստկանայ իրենց երեւակայութեան զօրութիւնը : Անսուանդ վախը որ բնական է տղայացի վաքը հասակին, օգնական կըլլայ անոնց դժուարութիւնը խանդարելու և ահաւելի բաներ երեւցնելու, որոնցմէ մանուկը սուկալով՝ անտարակցա անխմանալի հիւանդութեան մը կը համոզուի, որուն առաջըը շատ անգամ անկարելի է աւնել :

Երբ մայրը կը տեսնէ՝ որ տղան լալէ չը գաղբի, վախանակ իւր մայրական սիրոյ կամ ինքանութեան ազդեցութիւնը բանեցնելու՝ վախանակ խոհեմութեամբ զայն լռեցնելու, յանկարծ կրկին երկնադ տալ : Եթէ որ յայդ Ալադի-ձիւ-ի, Խաւ-Իսի, և այլ աղաղիւծիւ-ի կոթածն ու որպէսզի աղան հաւատայ, եթէ փողոցէն այն միջոցին ուրիշ ձայն չը լսուի, ներսէն ուրիշ մէկը այնպիսի այլանդակ ձայն մը կը հանէ, որ կարող է յանկարծական դէպքերու մէջ մեծ մարդ ինչն ու շփոթել և վախցնել :

Այսուհետեւ աղան իրօք բիշ մը կը լալէ, բայց երեւակայութեանը մէջ այն ձայնը հանդիմանալով կը մեծնայ, բնականապէս կուզէ գիտնալ թէ քիչ էր այն, ուստի նորէն կրկին լալ, մէկէն նոյն ձայնը աւելի ահաւելի կը լսուի կը լալէ : Տղան մտքին մէջ այս կէտէն կրկին երկնադ ու հաւատքը այնպիսի բանի մը վրայ, որ իրօք չը կայ և խաբէութիւն է. ասանկ դէպքերու մէջ տղայը ուրութեան գաղափարն ալ կըստանան և սուտ խօսելու սկիւրը իրենց ծնողքէն դատ կ'աւնեն, վախով մայրը իւր խաբէութիւնը արտաբերուակելու (ծածկելու) համար՝ կրկին բարձր ձայնիւ : Եթէ, Լալիւ իմ պառն լի, Դուրիշի իմ պառն է. իմ պառն լի լալ, ինչ էր էր ու և այլն ըսելը

Մինչդեռ տղան գիտէ՝ որ ինքն է լրացողը, բայց կը տեսնայ որ եղած բանին համար չեղածն ալ կրնայ ըսուիլ, կամ մէկու մը ըրածը ուրիշ մը վրայ ալ կրնայ ձգուիլ, ալ այնուհետեւ եթէ կրնաս՝ անոր սրտին մէջ ճշմարտութիւն բնութէ ։

Հետզհետեւ աղուն մտացը մէջ այդ Աշխարհի-իկն գաղափարը սաստիկ ներգործած ըլլալով, շատ անգամ՝ յիշողութեան մէջ կը նորոգուի . քննացած ատեն երազի մէջ կը տեսնայ, կը ստեղծուի, վեր կը ցատկէ և յանկարծ կրտսի աղագոսկել . սակայն այս միջոցին մօրն ըրած ամեն խնամքներն ու գգուանքները սուրապը կ'երթան, ուստի կարծելով՝ որ տղան հիւանդ է կամ՝ ցաւ մը կը դգայ, բժշկին կը դիմէ, բժիշկը զննելով երակին արագ բաշխումը և մարմնայն ջերմութիւնը, մասնաւոր տենդ մը կը համարի և գեղ կուտայ . անմիա մայրերն ալ գիշերը չը քնանալուն համար խառն կը խմորուեն և խեղճ երախային ներքին կազմութիւնը կը խանգարեն, ալ այնուհետեւ միշտ դեղերով պիտի օտորի, որուն հետեւութիւնն է վատաւորը ու թշուառ կեանք մը անցնել ։

Բ .

Փերի

Երբ որ և իցէ սրտաճառաւ տղայ մը Փերի կը վախցունենք, գիտնալու ենք՝ որ պատ-

ճառ կըլանք անոր երկտու ըլլալուն, այս երկտու բնութեւնը շատ անգամ ամեն նառնիչ բաներէն կը ստեղծուի զինքը և ցաւի տէր կրնէ . ժամանակ կըլլայ՝ որ երկեղէն երեւակայութիւնը յուզուած ըլլալով, իւր ստուերը (շուրք) իրեն ահագին մարմն մը, գլուխը երկինք հասած մարդ մը կ'երեւի, կամ՝ առջեւէն կատու մը ցաթկած ատեն զայն փէրկ կարծելով անդամադրել ստեղծ մը կիշնայ սիրտը եւ բոլոր անդամները կըսկըսին դողալ, ջիղերը կը թռնան, սրտէն արիւնը առատութեամբ գլուխը կը դարնէ, կրտսի այլանդակ ցնորներ տեսնել, ուրիշ շատ անգամ կը պատճառի խեղագարութիւն, սրտի շարունակ բարախումն, դիտու շարունակ ցաւ, վերջապէս ջղային ամեն տեսակ հիւանդութիւն . վերջը թող աշխատին ծնողք զայն բժշկել, բայց քանի որ այն ցաւոյ սրտաճառը իրեն ներքի դին է, բնաւ աղէկնալիք չունին ։ Սխտեղ երեւակայութեան դրութիւնը, գիտենք արեան սաստիկ բարեւոյնէն յառաջ եկած անթիւ փտանքները, գիտենք նաեւ որ ատենը գլխաւոր պատճառը երկեղէն է ։ Վժիշկը ցաւը մերժելու գեղ կուտան, բայց երկեղէն մերժելու գեղ չունին . երկեղէն կրնայ փարստիլ, երբ վախցած բանին ուղեւորութիւնը հաստատենք, երբ ճշմարտ ապաւցնելով համոզենք՝ որ այն առարկայն ուրիշ-

որ կը վախնայ, սուտ է, իւր կարծածին չտի զարհուրելի չէ . եթէ վախցած բանը ներկայ է, վախցողին թեւէն բռնել տանիլ և շօշափել տալ, որով իւր խաբուած ըլլելը տեսնելով կը վստահ և երկիւղ կը փարատի :

(Երկնակի համար. կըզգուշացնեն տղայքը, որ առանց նայելու կամ առանձն ձայն հանելու. գիշեր ժամանակ պատուհանէն ջուր կամ ուրիշ բան չը նետեն, ասոր պատճառը իբր թէ հոն փեղ եղած իւլայ և երես իւլասէ : Այս պատճառը սուտ է, ասոր ճշմարտութիւնը սա է՝ որ գուցէ այսպիսի ժամանակ հոն մարդ կը գտնուի, կամ պատուհանին տակ կենդանի մը պատապարտած կըլլայ, յանկարծ վերէն բանի մը թափուելը տեսնելով՝ կը շարժի, կամ վրան թափուելով ձայն կը հանէ, և գիշերուան մթութեան մէջ մարդու տակուամն կը պատճառէ . վասնից բան թափողը չը տեսնալով անոր ինչ ըլլալը և կարծելով՝ որ փեղ է, կը վախնայ, սիրտը կը վրդաւիլ և կը հիւանդանայ, ասիկէ կը հետեւցնեն որ փեղն հարաւոր է լինելու . կրտսին այնուհետեւ կախարդներու գիտել, կարծելով թէ անոնցմէ օգնութիւն պիտի գտնեն, որ ընդհակառակն բան մը չեն կորոշ ընել, իրենց օտու թեամբն ու ճարտարմտութեամբը ռամկին սիրտը ահ ու դողով կը բնցնեն, անմիաներու զարմանքը կը գրաւեն և վերջապէս հիւանդն աւելի կը

ծանրացնեն : Այթէ պատահի՛ որ հիւանդը բժշկուի, զխնայու է՝ որ հիւանդին վստահութիւնն է այն և ոչ թէ կախարդին հնարքը. ուստի եթէ նոյն վախցողը փորձով տեսնէ՝ որ տեսած բանը մարդ կամ ուրիշ կենդանիի ձայն է, այն ատենն ալ կը բժշկուի, քանի որ սրտին մէջ տղաւորուած երկիւղը կը փարատի, միտքը յուզմունքէ կը խաղաղի և կ'օգնէ չանայ իւր ցաւոց պատճառը . ճշմարտութեան ու վստահին ալ հասու ըլլալով՝ ուրիշ անգամ ոչ անանկ անդգուշութիւն կրնէ և ոչ ալ պարսպ բաներէն կը վախնայ :

Վասնի է նաեւ այն զգուշութիւնը՝ որ կը պատուիրեն առանց ճրագի մուծ տեղերը չերթալ . այս զգուշութիւնն ալ խիստ կարեւոր և օգտակար է, քանի որ մուծ տեղերը յանկարծ բանի մը կը զարնուի և կը սոսկայ, կամ կը վերաւորի, կամ գուցէ ուրիշ մարդու մը սրտահալով իրարու կը դարնուին . ընտանի կամ վայրի կենդանի մը գտնուելով իրենց կը վրաւէ, վերջապէս ամեն կեսով վնասակարէ մուծ տեղը առանց ճրագի երթալ, մանաւանդ փեղն գաղափար ունեցող մարդիկ, որ շատ անգամ ասանկ ոգինչ պատճառներով նուաղած են, մինչդէռ մեկը մուծ սենեակէն դուրս ելած և դուռը գոցած ասուն՝ քղանցքը (փեղ) դրան մէջ կը մնայ, և փոխանակ աղատելու՝ ոստիկն ձիւ մը կը ձգէ, լեղապատառ փախել ուզելով՝

բղանցքը կը պատուի, ինքը կ'իյնայ երեսի վը-
րայ և կը մարի. թէպէտ կը խնամեն կ'սխալե-
ցեն, բայց առաւօտ անխոշոյն մէջ մեռած կը
գտնեն. յետոյ սենեկին գուռը, որ վախերնուն
գիշերը մարդ չէր բացած, առաւօտուն ըզ-
գուշութեամբ բանալով դրան մէջ կը գտնեն
հանդերձին կտորը, կը համենա բանին էու-
թիւնը, բայց ի՞նչ օգուտ վախցողը արդէն
մեռած էր։ Արդ աւելի արդէ՞ չէ՞ որ ասոնց
բուն պատճառները բացատրուին, որպէսզի
այս ծանր հետեւանքներէն ազատ մնան։

Ահաւասիկ ինձ պատահած դէպք մը. տը-
ղայութեանս տակեր ինձ այսպիսի բաներ շատ
պատմուած են. ես ալ հաւատացած էի որ ի-
րօք փեթիկէր կան և ինձ կը վնասեն, այս հա-
մոզմամբ շատ անգամ ալ վախցեր եմ. բայց
երբ.բիւ.բիւ այս ամենուն ստուգիւնը ճանչ-
նալ սկսած էի և այսպիսի դէպքերու մէջ փոր-
ձեր կրնէի, որ մը երկար սրահի մը մէջէն
կ'անցնէի, գիշերը ժամը հինգէն միջոցներն ը-
լով՝ սրահին երկու կողմի սենեակները ձայն չը
կար, ամեն մարդ սրահած էր, ահաւոր լը-
ռութիւն մը կը տիրէր, սրահին վերի ծայրը
աղօտ ճրագ մը կը պղլար, որ այնտեղի լու-
սաւորութեան համար սահմանուած էր. վա-
րի կայմն ալ մութ կամարի մը տակ ձերմակ
պատ մը կար, երբ այն պատին մօտեցայ, տե-
սայ՝ որ դիմացես երկայնահասակ վեթիկարի

մարդ մը կուգայ. այնտի ստիպել երեւոյթ
մը թուեցաւ ինձ, որ վախուս ստիպուեցայ
կենալ, բայց աչքս անոր վրայէն չէի վերցու-
ներ. իմ կայմերու հետ անսխալապէս այն ալ
կեցաւ. սիրտ առի և հետաքրքրութեամբ քայլ
մը փոխելի, տեսայ որ այն ալ քայլ մը յառաջ
էրաւ. դիմացս ստիպակ պատ ըլլալը նշմա-
րեցի, և փորձ մը եւս ընելու համար.բիւ մ'ալ
յառաջ գացի և խոյն պարզուեցաւ աչքիս
առջեւ այն ահաւոր մարմինը, քանցի վերը
վառուած ճրագին լցսէն իմ ստուերս պատին
վրայ ընկեր էր։ Այս դէպքն ալ խորհրդածու-
թեանս առարկայ ըլլալով և վատահոգիւն
տալով սրտիս՝ շատ այրանքակ բաներ, սուս
գաղափարներ.բիւ.բիւ հնքքեցի մարէս։ Աս-
կայն մտածեցի՝ որ եթէ ուրիշ մը ըլլար իմ տե-
ղոս, անշուշտ վախուն առանց քննելու ետ
պիտի դառնար, մէկուն սենեակը պիտի մըտ-
նէր, և պտտէր որ փեթիկ անայ, այն ալ պի-
տի հաւատար, և ահա երկու սուտ վկաներ
ալ պիտի աւելնար փեթիկ գոյութիւնը հաս-
տատու։

Ուրիշ պատմութիւն մը եւս։

()ը մը՝ երբ բարեկամիս մէկուն տունը
վարի դատիկանը նստած՝ կը տեսակցէի, բա-
րեկամիս տղան դպրոցէն գալով ուղղակի սան-
դուխէն վեր ելաւ, վերը առանձին.բիւ մը
գլուղէն վերը՝ յանկարծ ահուելն աղաղա-

կով սանդուխէն վար գլորեցաւ՝ բան թէ ի ջաւ . այս սարսափին մէջ՝ որ մենք ալ չուարած պատճառը կը հարցունէինք, հազիւ թէ կակաղեալ՝ Փե . . . ի . բանն ու նուաղիլը մէկ եղաւ . աշտպարանօք ամեն խնամք ՚ի գործ դրինք՝ հազիւ կողանք սթափեցինք . բաղդու թեամբ հարց փորձ ըրինք , և ահա խեղճ տղուն բուն խօսքերը . « Վեք ելալ իւր իւր Գրի . Երբ Գրի անօրի եր Գրի Գրալը Բայի , մէյնալ Գրալ որ Գրալին մէջն փեքին մէյն Գրալը Գրի , մեքայ Գրալ , ան ալ երեւէ վեքի » : Այս խօսքէն վերջ տղուն մօրաքայրը , որ իւր խը նամածուն էր ըսաւ . « Հապա ես Գրի հալը անօր Գրալ մէյն որ Գրալը մէյն Գրալը » : Իսկ ես սաստիկ ցաւելով այս եղելութեանց վրայ , և հասկնալով բանին էութիւնը , սկսայ համը դէլ աղան՝ որ այդ բաները սուտ են , Փեքի բտուածը գոյութիւն չունի . բայց տղան կը պնդէր և տեսած ըլլալը հաստատել կը ջանար , և կրէր որ սեւ կերպարանքով՝ փայլուն աչքերով դէպ ինձ կուգար : Հապա աշխատեցայ և տեսայ՝ որ չը պիտի համոզուի , ուղեցի բուն տեսած աեղը երթալ և այն տեղի հանգամանքներէն առնելով բացատրութիւնստալ խեղճ տղան ամենայն երկիւղածութամբ և և դողգլալով հետս եկաւ պահարանը ցոյց տուաւ , որուն փեղիլը բայ էր . բարեբաղդաբար այն կարծեցեալ Փեքին տակաւին հոն

էր . կանչեցի տղան մօտս , որ հեռուն կայնած էր և ըսի . « Տես բու Փեքի կարծածդ և ամէլի » , և խոյն բռնեցի իւր ամեն օրուն սիրած կապուն և իրեն տուի . սակայն տղան տակաւին կը դողար , այնչափ երեւակայութիւնը խանգարուած էր՝ որ չէր կարող հաճարձակիլ կատուն ձեռքն առնելու : Այսպէս ևն ահա այն ամեն կարծեցեալ Փեքին՝ որք շատերը կը սարսափեցունեն պարսպ աեղը և ցաւերու տէր կրնեն :

Գ.

Խոսքով

Ահաւաստի զարհուրեցուցիչ ցնորք մը եւս , որնոր վերջիշեաներուն պէս սուտ եւ խիստ վտանգաւոր է : Խոսքով վրայ այնչափ սուտ , անխել , բանականութեան ընդդէմ և քրիստոնէութեան հակառակ պատմութիւններ կը բուլն ռամկայ մէջ զորս յիշեն անգամ ամօթ կը համարինք : Վասնզի Աբար չին ամենակարող զօրութեանէն զատ՝ ուրիշ աութիւն անկարելի է որ մարդ մեռնէն վեր չը կենդանանայ , գերեզմանէն ելայ և առգին անգին չընի , կամ ուրիշ ընտանի կենդանեաց կերպարանքն առնելով տուն գայ և այլն . առանց երեւակերպութիւններ , ցնորք և մտաշածին բաներ են : Հին ատենը կուսապաշտից

մէջ ազանդ մը կար՝ որ հոգեփոխութիւն կը դաւանէր. այնպէս կը կարծէին՝ որ մօրդ մը իւր մեռնելէն վերջը հոգին ուրիշ կենդանիի կ'անցնի և այնպէս կը շրջի աշխարհիս մէջ. այս պատճառաւ կենդանիի միս ուտելէ կը զգուշանային։ Իայց ամօթ չէ՞ մեզի՞ որ քրիստոնէութեան մէջ տակաւին հեթանոսական մօլոր դադարներու հաւատանք, ամօթ չէ՞ մեր բանասխանութեան որ ասանկ խաւարային բաներ առանց ի բցս ածելու, առանց դատողութեան ենթարկելու՝ կ'ըր գիւրդայն ընդունինք։

Ինչպէս որ յառաջ ըսինք, դարձեալ կը կրկնեմք՝ որ երկիւղը և արիւնը այս կերպ ցնուրական երեւոյթներ կըստեղծեն. եթէ որ այս բաները տեսնող կամ լսողներ աներկիւղ վրա տահութեամբ քննել ուզէին, շուտով պիտի համոզուէին անոնց ոչնչութեան վրայ։ Օտար մանային հոս է՝ որ այս բաները պատմողներ հազարէն մէկը չը կայ որ ինքն ազգը տեսած ըլլար պատմէ. այլ միշտ կրտսն, ալիք անանկ եղբէր, մեր դրացիներ փեմերէ. այս ինչը պատմեց. ողորմօք հոգի ներս ինչէր. և այլն, և այլն։ Եւ հաւատնք են իրենց բոլոր փաստերը, որոնցմով համոզուած ոչ կը քննեն և ոչ կը փորձեն, այլ կ'ըր գիւրդայն կրնդունին և մոտիկ ու հեռէն բաներէ կը սարսափին ի նախատիւն և յամօթ իրենց մարդկութեանը. քանզի այս եր-

կիւղը անոնց սրտին մէջ այնչափ տարուորութիւն լրած է՝ որ պարսպ դադարէն եղած տեղէն չեն կրնար առանց մարդու ընկերութեան անցնիլ։ Արդ գիտեմ՝ որ դատարի դադար մը սենեակին մէջ դրուած և սենեակին դուռն ալ դոց եղած տոտեն՝ չը կրնար այն սենեակին դրան առջեւէն անցնիլ։ Չը գիտեմ ինչ պիտի ըլլայ այսպիսի երկիւղ կրող մէկը, երբ այն սենեակին առջեւէն անցնելու տոտեն դիտուածաւ սենեակին մէջ հովէն շարժում մը ըլլայ, և իւր քովէն կատու մը կամ ուրիշ բան մը անցնի. անշուշտ ընդարատաւ պիտի ըլլայ, և եթէ ողջ ալ մնայ իւր թիւր կարծեաց վրայ հաստատուած պիտի ըլլայ, վասնզի քննելու քաջութիւնը չը պիտի ունենայ։

Եւ ալ տղայութեան տոտեն՝ թէ խառն լսէ և թէ մեռելէ վախնալով ոչ գիշերը գերեզմանատունէ կրնայի անցնիլ, և ոչ մեռեալի վրայ կրնայի նայիլ, բայց այս երկիւղն փարատեցի խորհրդածութեամբ և փորձով։

Վանդի կը մտածէի որ ուրիշ մարդիկ մեռեալին քով կը նստին, զայն կը հանուեցնեն, կը լուսն, կը պատեն և այլն, ու բան մը չեն ըլլար. բիշ բիշ տիրա առի, գերեզման դրած տոտենին դիտմամբ վրան կը նայէի. յետոյ մերկ ժամանակը տեսնել կ'աշխատէի, հոգեվարի ժամանակ քովը կը մնայի, այսպէսով այս երկիւղն ալ բւրրովն վատահոլութեան

դառնալու վրայ էր՝ և ահա ուրիշ դիպումած մը բողբոլվին ոճնացուց զայն: Անեկին մօտ ծանր հիւանդ մը կար, որ մը տեսայ՝ որ հիւանդին դրան առջեւ բաղմուշ մը կար, հետաքրքրուած թեամբ դէպ ի հոն մօտեցած առենա՝ տեսայ որ հիւանդը սաւանի մէջ երկու հոգի բռնած դուրս կը հանեն, որնոր մեռած էր. տեսայ զայն և քիչ մը կենալէս վերջը՝ հեռացայ անկէջ. դէպքը այնպէս բերաւ որ մինչեւ գիշերը սենեակս չը դարձայ. ժամը երեքին երբ սենեակս դարձ համար այդ մարդուն դրան քովէն պիտի անցնէի, յանկարծ միտքս եկաւ՝ որ այսօր հօսիէ ննջեցեալ հանեցին. հօգիւ այս բանը միտքէս անցաւ, յանկարծ մարդուն դրան մօտ ճանապարհէն երկու քայլ անդին սրտին տակը աչքիս ստուեր մը երեւցաւ, այնպէս կարծեցի՝ որ նոյն իսկ այն մարդն էր. այս կէտին երկիւղն ու սարսափը անդիմադրելի կերպով սիրտս պատեց, մարմինս փուշփուշ եղաւ, և կարծես հօգիս մարմնէս բաժնուիլ կուզէր, դուրդողուն քայլերս արագեցի և քսան քայլէ չափ հեռացայ այն տեղէն, սակայն անդամներս թուլնալով՝ ալ չը կրցայ յառաջ երթալ և հոն նստայ. ջանացի սիրտս խաղաղեցնել. ետիս նայեցայ, բան մը չէր տեսնուեր. քիչ մը խորհէլէն և հանդարտելէն վերջը՝ ես զիս մեղադրեցի և լսի իւրովի. «Այժմ այդ տեսածս նոյն

խիկ մեռեալն ըլլար, այն անշունչ դիակը ինձ ինչ վնաս կրնար տալ, որ պաշտօնի սարսափեցուց զիս. թէոր մեռելն ողջացած ըլլար, ըստ ցնորարանութեան ռամկաց, դարձեալ ինձ ինչ վնաս պիտի ընէր, որ ծանօթ էր ինձ և թշնամութիւն մը չունէր. կամ թէոր ուրիշ մարդ մը կամ նիւթ մը ըլլար այն՝ ամօթ չէր ինձ որ առանց ստորջ տեղեկութեան պաշտօնի վախցայ. ուրեմն այս բանին ինչ ըլլալը գիտնալու եւ այս երկիւղը փարատելու համար պէտք եմ բնակել: Այսպէս առաջագրելով ամեն փտանգ աչքս առի և զգուշուած թեամբ կամաց կամաց մօտեցայ, դարմացայ. միանգամայն և ես ինձմէ ամէցայ, երբ տեսայ որ այն զիս զարհուրեցնող առարկան որը բաժնուած փախած (հալը) էր, որուն մէկ կողմը կեղտոտ բաթերու կապոց մը և միւս կողմը աթոռ մը կար, հոն բաւական կենալէս եւ խորհելէս վերջը՝ սենեակս դադի և գրեթէ բոլոր գիշերը այն բանը խորհրդածութեանս նիւթ եղաւ. ալ որոշեցի՝ որ այնուհետեւ ամեն երկիւղի պատճառն հետաքրտեմ, բնեմ և ճանչնամ. այս կերպով թէ ես այս փտանգաւոր երկիւղներէն ազատեցայ, և թէ շատերուն ալ ազատութեան պատճառ եղայ. կր խնդրեմ նաեւ ամեն անոնցմէ՝ որք թէ անձնական փորձով և թէ ուսմամբ հասու եղած են այս բաներուն ստույթեան և անոնց բուն

պատճառներուն, աշխատին ժողովրդեան մէջէն վերցնելու, որով մեծ ծառայութիւն մը ցրած կրկան հասարակութեան, աղատելով զիրենք իրենց մերձաւոր դահճէն կամ ընտանի ժանտախտէն :

Դ.

Այլ, խառնախուռա կամ խղճիկ

Ռամիկը երբոր բանի մը բուն պատճառը չը գտնայ, երեւակայական պատճառներ կը հնարէ և անով գոհ կըլլայ, ուստի արեւք է դայն համոզել և իրաց բուն պատճառները ցոյց տալ ու մոլորութենէ ազատել. մարդուս ընկերաւ կանուխութեան պարտքն է այս :

Սարսափելի կարծիք մը եւս կայ ռամիկայ մէջ, որ խիստ վտանգաւոր է և շատ ցաւալի զոհներ կրնէ. իբր թէ նոր երախայ ծնող կինը՝ եթէ օր մը սենեկին մէջ մինակ մնայ, աներեւոյթ ուրի մը կուգայ, երախան կը փոխէ, աւնոր տեղը այրանդակ հրէշ մը կը դնէ, կամ թէ նոյն խի մայրը կը խեղդէ. այս ոգիին զուհազան անուաներ կուտան, ինչպէս Ալ. Խլըշիկ, խառնախուռա, և այլն : Սենը չենք ուրաւ նար՝ որ տղածագանը մինակ ձգելը վտանգաւոր է, բայց այդ տեսակ անուանելով ոգիներու գոյութիւնը խաղաւ. կը մերժենք, վասնզի սուտ են և ցնորքը մարմնացուցած են. ուստի այս

ալ կրցածնուս չափ բացատրենք, և թողունք որ աւելի կատարեալը աւելի հմուտները խօսին ու բնական պատճառներով միտքերը հաւնողն :

Ինչպէս լաիք. իրաւ է որ այն միջոցին ոչ ոքներն երախան ծնելէն մինչեւ դրսիժէ քաւ ուսաուն օր՝ վտանգներ կրնան պատահիլ, կըլլանայ թէ մայրը թէ երախան չարաչար վնասուելի. վասնզի այն միջոցին մօրը արիւնք սաստիկ գրգռուած կըլլայ, բնականապէս աչքին շատ այրանդակ կամ հաճոյական բաներ կ'երեւին. մանուաւնդ երբ սենեկին մէջ մինակ մնան և իրենք իրենց զանազան մտածմանց մէջ իյնան, այն ատեն իրենց խորհածները կը մարմնաւորին և աչքերնուն կենդանի շարժող էւ ակներու պէս կ'երեւին. խորհրդոյը մէջ գաւ զափարները կ'աճին և կըրական ստակալի հըրէշներ տեսնալ. որ իրօք չը կան. ինչպէս որ սաստիկ տենդէ բռնուողներուս ալ կը պաւտահի : Ալ որովհետեւ տղածագանը սովորաւ բար միշտ կ'անակի վայ պտուկած կըլլայ, արիւնք դիւրութեամբ չըլան չը կրնար ընել. այս պատճառաւ վրան սաստիկ ծանրութիւն մը կուգայ, շուեղը կըսպառի, ձայնը չըլար, սիրտը կը ճնշուի, շարժիլ կուզէ և չը կրնար, և վերջապէս եթէ մէկը քովը չըլլայ, զենքը չը շարժէ, խիստ արիւնք կը խեղդէ զենքը և կը մեռնի. ասոնցմէ ողջ մնացողը իրեն գլխուն

եկածը սարսափով և աշխուժիւ կը պատմէ ուրիշներուն, և ասկէ կը ծագի Ալին գոյու-
թիւնը. ուրկէ ազատելու համար կերպ կերպ
կախարդական անարժան միջոցներու կը դիմեն:

Այս բանը կրնայ որ և խցէ մարդու ալ
պատահիլ, վասնզի ննջած ժամանակը կռնա-
կի վնայ պառկած կըլլայ և միեւնոյն կերպով
նեղութիւն կըզգայ, վերջոյ փոքր շարժումով
մը կը ջրուի ամեն ծանրութիւնը:

Իսկ տղայ փոխելուն գալով՝ այսչափ միւ-
այն կրնանք բռնի՝ որ տղաբերքի ցաւէն նոր
ազատուող մայրը խիստ զգայուն կըլլայ. և
այն միջոցին մասնաւորապէս աւելի կը սիրէ
իւր զաւակը, այս զգացմամբ և իւր երեւա-
կայութիւնը արդէն խանգարուած ըլլալովը՝
շատ անգամ իրեն այնպէս կ'երեւի որ զա-
ւակը կը տանին, կամ կը մեռցնեն և կամ կը
նեղեն. այս երեւոյթով կամ ցնորքով իւր սեւ-
րը, գործիքը, ցաւը և ցասումը կը շարժի,
բնադրմամբ կը մղուի դէպ ի զաւակը, սոս-
կալն ազադակ մը կը փրցունէ. իսկո՞՞ երեխան
հանգիստ ննջած տեղէն կ'արթննայ, կը վախ-
նայ և վեր կը յաթիբէ, որով անոր փափուկ
կաղնութիւնը կը վտանգուի, և այն օրէն ալ
կ'սխի նեղքին աննշմարելի ախտ մը իրեն հետ
աճիլ. բայց յայտնանէ՝ եթէ զաւակը մօրը
մօտը ըլլայ, մայրը զայն վտանգէ պաշտպանե-
լու համար յանկարծ վրան կ'իյնայ, կը գրկէ

և կը սեղմէ, որով անտարակոյտ անոր մարմ-
նոյն արտաքին ձեւը կը խանգարի և կըլլայ
այլանգակ ցուցանք մը: Այսպէս ահա մայրը
կըլլայ տղուն այլանգակութեան կամ ցաւա-
գարութեան պատճառ, և կը կարծէ թէ ոգի
մը զայն փոխած է. և որդւոյ որդի այս ան-
ճառնի գտադափարը ժառանգութիւն կը մնայ
և պատճառ կըլլայ անմեղ մանկանց ախտա-
ւոր ըլլալուն. այս բաները հասարակօրէն այն
տեղերը աւելի կը պատահին ուր որ այս սուտ
պատմութիւնները յաճախ լսուած և ընդու-
նուած են:

Այլ գիտէ, տախուֆն հասարակութեան
մէջ ինչի՞ր կան զգուշանալու, զոր իբր հաբ-
կաւոր բաներ ի գործ կը դնեն: Եթէ մը
մեր բնութեան, կաղնութեան և անոնց օ-
րէնքներուն վրայ տեղեկութիւն ունենայինք,
դեռ ո՞րչափ չարիքներէ ազատ պիտի ըլլայինք.
սակայն տգիտութիւնը, մանաւանդ բուն
մեր անձին վրայ ունեցած տգիտութիւնն իս-
այսպէս չարաչար կը տանջէ զմեզ և կեանքը
կը թշուառացնէ, ճնողքներու սիրելիները
ողբերու և հառաչանքներու տակ հայումնաշ
կրնէ, թշուառ էակներ որք ու անխնամ
կը թողու. սակայն մենք տախուֆն չու-
նինք այնպիսի կատարեալ գիրք մը՝ որ գիտ-
նական կերպով, ռամկական լեզուաւ ռամ
կայ հեա խօսէր, ազդու օրինակներով զա-

նանք կրթէր, և իրենց աղէտաբեր նախապաշարութենէն զերենք ազատէր: Հռչակնք գիրք մը՝ որ մարդուս կազմութեան, ջրաց կապակցութեան, արեան ջրմանին, գգայարանաց արըււկներ խնամոց և զանոնք բնական կերպով գործածելուն վրայ խօսեր, անվնաս սրահելուն միջոցները սովորեցներ: Կամ թէ շուկանք այն պիտի գիրք մը՝ որ հոգւոյ կարողութեանց վրայ ընդարձակ, պարզ ու գիւրին ոճով խօսած ըլլար, որպէսզի ուսման ալ գիտնոր՝ թէ ինքք ինչ կարողութիւններ ունի և այն կարողութիւնները ինչ բանի պիտի գործածէ: Վերջ մը պէտք է՝ որ բուն ժողովուրդին հետ խօսի անոր սիրտն ու միտքը մանկ, և հոնկէ քաշէ հասնէ այն ամեն խառն 'ի խառն գաղափարները՝ որոնցմով անախտան տեղը առգործած է իւր աղիւ ու անմահ հոգին: Ելլ սակայն թողուած է այս և ասոր պէս ժողովուրդին օգտակար մեծամեծ բարոյական պիտուքները, և ետեւէ ինկած են անտի փառաց, վայրենական սարժանոց, ընկեր ընկերի վրայ յաղթանակ կանգնելու համար զանազան փառ ու նուաստ միջոցներու կը գիտնէ, իրարու սիրտ կը վերաւորեն անախտ կերպիւ և անիւրաւ տեղը: Այն լեզուն, այն միտքը և այն փեմ բանականութիւնը զորս բարերար Նախախնամութիւնը շնորհած է իրարու օգնելու և զիրար շահելու, կը գործածուին ընկերին

գէմ իբր ղէնք մահառիթ, և գովեստի արժանաւոր սրտերը նախառանձօք կը վերաւորեն: Սակայն չենք ուզեր ջր յիշել նաեւ այն պատճառն գրիչները, որք իրենց հմուտ տաղանդով կը ճգնին միշտ պարկեշտ ու օրինաւոր կերպիւ ողջմտութեամբ պարզել ամեն խորն գիտները և հասարակութիւնը կրթել: անոնք շնորհակալութեան և խորին յարգանաց արժանի են, այո՛, երախտապարտ կը դաւանինք զմեզ այն աննկուն միտքերուն՝ որք ճշմարտութիւնը կը պաշտպանեն, ժողովուրդի պարաքն ու իրաւունքը կը ճանցունեն, անոր առջեւ բացուած մտաբուլ վանագր մատնանիշ կը ցուցնեն, անիկ զբուշնայու կերպերը կը սովորեցնեն, այս է գիտունին պարտքը: Մենք ալ այսօր այս առթիւ կ'աղաչենք՝ ու կը խնդրենք ձեռնհաս ուսումնական անձերէ որ ջր կասն ճշմարտութիւնը խօսելէ, որ կարող է՝ թէ ղերենք և թէ հասարակութիւնը վտանգներէ փրկել: Բարեհաճին նաեւ ժողովուրդի կերպ կերպ նախապաշարութենքը վերցնելու համար ընտիր ու կատարեալ գիրք մը աշխատասիրել, յօգուտ մարդկութեան և 'ի փառս իրենց անմահ հանձնարոյն:

ԹԷՊԵՏ այս տեղ այն մեծանուն մարդուն վրայ պատմելիք սրտմուծ թիւննիս շատ համարուտ և չնվին բան մ' ու, սակայն յայտնի կը ցուցնէ՝ թէ երեւելի ու պերճ անձինք ինչպէս գիտեն համբերել այնպիսի պատահմանց, որոնցմէ սոսկականները ու ռամբիները բոլորովն կը կառուցին իրաւ է, որ ասոնք զիւրաւ ու շուտ կը բարբաբին նոյն իսկ ամենաշնչին վնասուց համար. թէեւ ակամայ ալ եղած ըլլայ այն՝ սակայն սոսկալի կերպով կը բարկանան ու կը վրդալին, որովհետեւ իրենց վրայ չը գտնուիր այնպիսի բան մը՝ որ զերենք ճշմարտապէս պատուելի և յարգելի երեւցնէ, անոր համար անարգութելի միշտ կը վախնան. և երբոր թէթեւ կատկած մը կը նսնհան՝ թէ ուրիշները իրենցմէ չեն քաշուիր ու զերենք չեն պատուեր, այս կատկածը իրենց ամբար տաւանու թեան անտանելի վերք կը ըլլայ, որով բոլորովն սրտմուծ թեան և բարկութեան կը գրգռուին։ Իսկ ընդհակառակն՝ անուանի և վսեմ մարդիկ խիստ լաւ համոզուած ըլլալով՝ որ իրենց պատիւը այս տեսակ չնվին բաներով չը պակսիր ու չը թէթեւնար, զիւրութեամբ կրնան բանի տեղ չը գնել և հանդարտ սրբ-

տով անգործութեամբ և զանցառութեամբ կը համբերեն։ Սամաւորապէս այս բանի համար շատ օրինակներ ունինք հին ժամանակներէն, իսկ մենք նոր օրինակ մը միայն յառաջ բերենք, որ գերահռչակ սպարապետն Տաւրիւս մեզ կը ներկայացնէ։ Միևիկա իւր արիւթութեամբ պատերազմի մէջ զօրացած ու սարսափ կ'ազդէր, և երկայն ատեն Վաղղից հաստատութեան սիւնն ու վտօքը եղաւ։ Սակայն իւր հասարակ կենցաղաւորութեան մէջ բոլորովն սոսկական ու խոնարհամիտ էր, հանդերձի ու քաղելու մէջ պարկեշտ, իւր քաղաքաւորութեամբն ամենուն հետ հեղաբարցի ու քաղաքախօս էր։

Սա մամուռան ժամանակ առաւուտ մը իւր սենեակէն կանուխ ելելով, և իւր գիշերային հագուստովը՝ բոկոտն սենեակէ սենեակ կ'երթար ու կուգար. յետոյ պատուհանի մը մօտենալով՝ իւր արմունկներն անոր վրայ գնելով կը թնցաւ, և կողակ ձեռքն մէջ առած պարտէզն ի վար կը նայէր։ Սինդեռ այն գիշերին մէջն էր, սպառաւորներէն մէկը առնիկա իւր ընկերներէն մէկը կարծելով՝ կամաւ ցուկ մը եկաւ և մեղմով մը անոր մօտեցաւ, ու ծառայական մօտեմութեամբ անոր կռնակին բուր բռնուց մը իջեցուց, և ծիծաղելով մէկ կողմ դնաց։ Սղարապետը հանդարտութեն դառնալով՝ կրէն անոր. «Իարեկամ, բու-

ձեռքդ շատ ծանր է, ուրիշ անգամ յիշէ, որ խնայելով զարնես ու իսկ սպասուորքը իւր տէրը ձայնէն ձանցաւ, և երբ դառնալով զանիկա տեսաւ, քիչ մնաց՝ որ վախէն պիտի մեռնէր։ Զեռայ երեսին դռնը նետած՝ զողարով անոր ոտքը խնկաւ, զղլմամբ ու արտասուք թողուլովն խնդրեց՝ ըսելով. «Կարճեցի թէ իմ Զոհանիկ ընկերս էր։ Սպարապետն անխաղ ու պարզ գիմօք պատասխանեց. «Ա՛յ, յո սխալանքին մեծք աչքին չէ, այլ ձեռքին. կարելի էր՝ որ այդ ողջնը Զոհանիկին ալ ծանր պիտի գար. քեզի խրատ կուտամ՝ որ այսուհետեւ ձայնով ողջոյն տաս, քան թէ ձեռնոշարժութեամբ ու։ Զեռայ գետնէն վերցուց դանիկա և քաջալերեց, ու լուսթեամբ միայն սենեակը մտաւ, եւ զանիկա թողուց ըն ամօթով եւ քաղցր զարմացմամբ։

Ըրդէն խմատուն պատմից իւր պատմութեան սկիզբը պէտք եղած խորհրդածութիւնն ըրած է, ուստի մեզ հարկ չը մնար երկար խօսիլ. միայն քանի մը խօսք ալ այս նիւթին վրայ մեր կողմէն աւելցնել անօգուտ չենք համարիր։

Չեռքիկատակ ընելու սովորութիւնը մարդու համար անպատշաճ բան է, իսնոյն մարդուն լեզու ու բերան արուած էր քաղցրաբանութեամբ և օգտակար զուարճախօսու-

թեամբ իրար մխիթարեն։ Անբան անասունի գործ է ձեռքով և ոտքով իրարու հետ գզուելը, մանաւանդ ասանկ անխելել սովորութիւն ընողները՝ երբեմն անխոհեմութեամբ յանկարծ առանց ընկերին գիտուլով անհաշիւ պայքարենի կատարներ կրնն, ուրիշ շատ մեծ վնասանքներ յառաջ եկած են և միշտ կուգան։ Ի՞նչ անյարմար և ընկերութեան անխելել բան է, մարդուն հանդարտ եւ առանձնութեան ժամանակ լուելայն գալ, և յանկարծ ձայնով կամ ուրիշ շարժումով վախցնել։ Խոհանարութեան օրչափ ընդդէմ է, առանց դիմացիկին ուրջալ աղէկ ծաննարու, առանց անոր բը նութեան ու յօժարութեան վրայ սուղ դառալովար ունենալու, առանց անոր նոյն ժաման մէջ ինչ վնճակի ինչ խորհրդոյ և ինչ յուզմանց մէջ ըլլալ գիտնալով անխոհեմաբար անոր հետ խնայել, հանդարտութիւնը վերադրել ու շիտթել, բերնով կամ ձեռքով գաղտնի կամ յայտնի։ Մարդ երբեմն այնպիսի խորհուրդներով վարակուած կըլլայ, որ շատ անգամ ամենահեշտով առարկաներն ալ իրեն տաղտկութիւն կ'առթեն և զայրայթը կը շարժեն։ Արդ՝ ասանկ միջոցին մը աստիճան առանք կըլլան անոր ամեն կատակ, իւր աչքին լոյսը՝ ամենասիրելին ալ ըլլալ ընողը կրնայ անհանգիստ կերպով զարայնել, գրգռել և մինչև

անդամ անհաշտ ատերութեան պատճառ
դառնալ :

Վասնզե խիստ դժուար կրնայ պատահիլ
Տուրէնա կոմսին նման մեծահոգի, աշնուա-
միտ և վեհանձն մարդ, որ պատուաւոր կեր-
պով սրտի հանդարտութեամբ ու մարդա-
վայել ծանրութեամբ պատասխանէ :

Սերմն պարտք կը համարիմք յորդորել
մեր կատակասէր եղբայրները, որ զգոյշ կե-
նան եւ խոհականութեամբ նկատեն անձը,
կերպը, տեղը և ժամանակը : Վասնայլեւ ա-
մեն մարդ թող Տուրէնա կոմսին վեհանձնու-
թեանն ու մարդավարութեանը հետեւի, որ
սկսել թէ ինքը խաղաղ ըլլայ, և թէ գիմացի
նը խրատուի և դուռնայ :

Ի Ը .

Աղատուած գեղին

Եւս մարդիկ կան, որոնք ուրիշներուն
բարութիւն մը քրած ասեմին այնքան ասոր
անոր կը խօսին և կը հռչակեն, որ մինչեւ ան-
դամ այն բարութիւնն ընդունող խեղճը կ'ա-
մաչեցնեն, և սնափառութեամբ ու հպար-
տութեամբ այն իրենց առատաձեռնութեան
վայլած արժանաւոր յարգն ու ճշմարիտ պա-
տիւր կը կրօնեցնեն : «Վ'նդհարուակն՝ կրտէր

Սենեքա, տեղը է որ բարեբարութիւնը ընողին
բերանը գողէ, և ընդունողին բերանը բանայ :
Վհաւտակի յիշատակութեան արժանի օրի-
նակէ մը պիտի տեսնենք մենք ալ մեր ժամա-
նակի անձերէն երեւելի մէկը, և պիտի զար-
մանանք՝ թէ որչափ վերահասու եղած էր
նա այս ճշմարտութեան, և որչափ քաջ գէ-
տէր յաջողութեան ի գործ դնել այս բանը :

Այս մարդը Սարսիւս քաղաքը կը գտա-
նուէր. և հանդիսաւոր օր մը երեկոյեան դէմ՝
նաւահանդիստ գնաց, և ամառուան տօթէն
զովանալու համար ուղեց նաւակ մը նրու-
տելով՝ ծովուն վրայ քիչ մը պտտիլ երբոր նա-
ւավար կանչեց, ներկայացաւ իրեն առջեւ
եւ շնորհատեսիլ երկատարող մը, եւ իւր
մակոյկը անոր մօտեցուց : Վնուակները նրու-
տաւ այս երկատարողին մակոյկը, և երթա-
լու ատեն իւր աչքը սոյն աշնոյթ նաւակա-
րին վրայ ձգելով, ատեսաւ ակներեւ նորա ե-
րեսին շնորհքը, յատուկ ձիւքերը և բարե-
կիրթ շարժմունքն ու խօսքերը՝ որ բուն նա-
ւավարներու վրայ չէր տեսնուած, և բաւա-
ւովն՝ այնպէս կ'երեւէր որ դու յատկապէս սոյն
վիճակին մէջ ծնած չես, այլ աւելի զօսանաց
համար միտում ունիս այս արհեստը ուսա-
նելու : «Վճմարիտ է կարծիքդ, պատասխա-
նեց երկատարողը, յիշուի ես այս բանիս
համար ծնած չեմ, և արդէն իմ յատուկ ար-

հետոս ալ այս չէ, սակայն հօրս կրած տա-
ռապանքը և նեղութիւնները հարկադրեցին
զիս, որ այս արհեստին մէջ ալ կրթութիւն
տօնի օրերը բաւական բան չահելու համար»
«Ի՞նչ են քու հօրդ աղէտները ո՞ւրաւ
դարձեալ օտարականք : Երիտասարդը ար-
տասութեամբ պատասխանեց, թէ «Երբ զնա
ցած է նա, և ես ալ չեմ գիտեր՝ թէ առանց
այսպիսի ծանր աշխատանքներով անոր փրկու-
թեան ճարը հոգալու ի՞նչպէս պիտի կրնամ ա-
զատել զայն ո՞ւր :

«Իրաւի ժամանակ կայ, և ուր է հայրդ ո՞ւր :
— «Երբէն վեց ամիս եղաւ, որ խուժաստան
(Շէշլիք) գերի ինկած է. շատ աշխատու-
թեամբ քիչ մը արգիւնք շահած էր, զորս հա-
ւաքելով բոլորը մէկէն Պիւռնիս գնացող
նաւ մը դրաւ և ինքն ալ ուղեց հան երթալ, որ
պէսպիսի իւր հնարքով և աշխատութեամբ ա-
ւելի շահեցնէ : Ի՞նչո՞ւ նաւը ծովամարտիկ բար-
բարոս աւազակներէն բռնուելով, ինքն ալ
ստացուածոց հետ գերի գնաց. հիմա անոր
ազատութեան համար երկու հազար ծաւ-
կը պահանջեն. բայց որովհետեւ ինչպէս որ
քիչ մը առաջ լսի, իւր բոլոր ունեցածը իրեն
հետ տարած էր, այս պատճառաւ շատ դժ-
ուար է մեզ համար այս գումարը գտնելը .
այսու ամենայնիւ իմ ողորմելի մայրս և իմ
երկու համեստ հիւքերեա՞ գիշեր ցորեկ ա-

մեն ճիգ և ջանք ՚ի գործ դնելով՝ կ'աշխատին,
որպէսպիսի կարողանան թերեւս հաւաքել այն
գումարը. ես ալ ահա նոյնը կրնեմ, և իմ կա-
րողութեանս համեմատ ստիպուած եմ տօնի
օրերն ալ աշխատիլ, առաջին անգամ ուղեցի,
որ ինքզինքս հօրս տեղը գերութեան մասնե-
լով՝ զինքը գերութեան ազատեմ, բայց իմ այս
խորհուրդս իմանալով մայրս ինձ հասցուց, որ
պարտաւ էր այս առաջադրութիւնս. և կրա-
կածելով, որ ես առանց իւր գիտութեան
գուցէ կ'երթամ, անձս գերութեան կը մատ-
նեմ, բոլոր նաւապետաց պատուիրեց՝ որ զիս
նաւերնին չ'առնեն» : — «Ի՞նչո՞ւ վրայ տեղեկու-
թիւն մ' առա՞մ ես, գիտե՞ս, որս է կը ծառա-
յէ, և ի՞նչպէս կ'ապրի արգեստը : — «Երբեք
բուրաստանաց վերստացուին կը ծառայէ, և
թէպէտ իւր անէր մարդասիրաբար կը վար-
ուի հեռը, բայց նորա այս մարդասիրու-
թիւնը շատ չնչին մխիթարութիւն է իրեն
համար, ինչպէս որ ալ ըլլայ՝ գերի է նա, հեռա-
նալով մեր մէջէն, հեռանալով իւր ամուսի-
նէն, և երբեք որդւոցմէ՞ զորս միշտ բարեգութ
սիրով կը սիրէր անմխիթար կ'ապրի ո՞ւր : — «Երբ
անուան ի՞նչ է ո՞ւր : — «Իրեկրտոս ո՞ւր : — «Կանի
տարեկանն ո՞ւր : — «Գրեթէ յիսուս ո՞ւր : — «Եր-
բերեւ դու մէկ լաւագոյն բաղդի մը արծա-
նի ես, զոր ՚ի բոլոր սրաւ կը մայլթեմ քեզ
համար, և տեսնելով քու այդ առաքելու-

Թիւնդ կը համարձակիմ նաեւս գուշակել՝ որ պիտի համենա այն բաղդին ր :

Երբ օրը սկսաւ տարածամիլ, օտարակա նը հրամայեց՝ որ նաւակը ջամաքը հանէ . և բասկ մը ձգելով շուտ մը այն տեղէն ելաւ , առանց ժամանակ տալու՝ որ շնորհակալ ըլլայ իրեն այն շնորհած պարգևէին համար : Եյն յիշեալ բասկին մէջ կար տասնըվեց րոպէս , կիներ եւ տասն ալ ճաւել : Երիտասարդը նորա այս տեսակ առատասարուութեան վրայ զարմանալով , շատ օրեր հետամնւտ եղաւ և շատ վնասուց զայն վերատին գտնելու և ան կէ շնորհակալ ըլլալու համար , բայց չը յաջու զեցու :

Երկու ամիսէն ետքը՝ օր մը այս երիտա սարդը իւր աղքատիկ տան մէջ մինչդեռ մօ ըր և երկու քայրերուն հետ սեղան բաղմած էր , մէկ մ' ալ լնչ կը տեսնես , յանկարծ Ու բէրտու հոն հասնելով՝ ներս կը մտնէ : Եյս յանկարծակի և անակնկալ տեսեան վրայ ի ընեց զարմանքէն և խնդութենէն՝ ամենքը մէ կէն ձիւ և ազադակ վերուցած՝ զարմ նարու ձայներ կը հանէին , և տարակուսելով իրենց մտքի մէջ կը կարծէին՝ թէ առաջը բան մը կը տեսնեն : Ուրբէրտու երբեմն մէկը և երբեմն միւսը գորովալիք սիրով գրկելով կըսէր . « Եյ ամուսին իմ , ս'ըրդեանկը իմ , որքան պարտաւոր եմ ձեզ , ձեր այդ գթութեան եւ սի

րապատար հոգունակութեան համար : Եւ լնչպէս կարողացաք այսչափ շուտով զիս ա զատել . լնչպէս յաջողեցաւ ձեզ այնքան օգ նութիւն իրկել . զիս փրկելու համար այն մեծ գումարը , յիսուն լուիդ ոսկին ճանապարհի ծախուցս համար և նաւորդութեանս գինն ալ առաջուց վճարուած . այս ամենը յիրաւի զիս զարմացմամբ կը լեցնէ . թէեւ արդէն կը տեսնեմ զձեզ թէ մը աստիճան թշուառութեան և անանկութեան հասած էք ինձ համար ր : Եյնը սաստիկ ուրախութենէն խօսք մը անդամջը կըցաւ ըսել , և բերանը չէր բա ջուեր պատասխան տալու . աճապարեց եւ փաթթուեցաւ անոր , և կարօտանայ ու սի ըյ արտասուք թափելով՝ ինկաւ նորա վե ըայ : Եւր աղկիւնքը կը մօրմնքէին և կ'արտա սուէին իրենց հետ , իսկ որդին իսկըր գլխէն գնաց և մարեցաւ : Եյնը գետի պէս առատ արտասուք թափելէն վերջը՝ հանդարտելով վերստին գիրկը ինկաւ և դէպ 'ն որդւոյն ակ նարկելով՝ ցոյց կուտար ըսելով . « Եհաւսիկ քո փրկիչը ր :

« Եւ աղատութեանդ համար երկու հա զար մառչիկ կը պահանջէին , և մենք ալ տակաւին կէսը հաւաքած չէինք , և արդէն ինչ օր ժողովք ելինք՝ մեծաւ մասամբ երախտա պարտ եմք որդւոյդ անդադար և անխնայ աշխատութեանը : Եյս օրհնեալ որդիդ ան

կրտսեան պաշտպաններ դառած է, որոնք ի բնէն առաքինական գործերը տեսներով՝ շարժուած են օգնելու. քուկին դերուծեան մէջ եղած ասեւնդ՝ կուգէր որ զքեզ փրկելու համար դադուռի իւր անձը բու տեղդ դնէ: Ա՛ր դարեւ հիմա բու փրկուծիւնդ որդւոյդ կ'ընծայեմք, և մենք երախտապարտ եմք անոր. վստայել ամեն բան ինքն լըաւ և ինքը վճարեց և մեզ միայն զարմանք թողուց. ահա, հիւ մա. ահա՛ իւր ուրախութենէն և ինդուծենէն անդգայացած է. շուտով փութանք, և օգնենք իրեն ո: Վայրերը արգէն դադած էին անոր վրայ և կ'աշխատէին զգաստացնել, ծնողքն եւս գնացին և իրենց ազնկանց հետ շատ մը ջորաբուռէն և աշխատելէն զինի վերջապէս խելքը դուխր բերին և զգաստացուցին իւր թմրութենէն: Ա՛չքերը դէպ ՚ի հայրը դարձուց, բայց սակաւին չէր կրու նար խօսիլ:

Բայց հայրը խոր մտածութեան մէջ բն կրդմելով, յանկարծ ուրախութիւնը տրամուծեան փոխուեցաւ. քանի որ դէպ ՚ի որդին դառնալով՝ ցամառն և բարկութեան ձայնով մը ըսաւ. «Ա՛յ թշուառական, խօսե՛ շուտ բռն՝ ինձ, տեսնեմ՝ ի՞նչ ըրած ես դու: Յիշաւի չեմ կրնար առանց տարաւորելու իմ անձիս փրկութեան համար քեզ պարտաւոր ըլլալ, որ խիստ ցանկալի էր ինձ: Թե՛որ վն աղաւ

տելուդ կերպը առանց փնտսիմ՝ է, ի՞նչպէս և ի՞նչու պահեցիր մօրմէդ: Թշուառ եւ ոչ զարմելի դերիի մը զաւակ մատաղ հասակիդ մէջ բնաւ հաւատալի չէ, որ այս տեսակ օգնութիւն մը արդարութեան ճանապարհ հաւ ըրած ու յաջողած ըլլատ: Սխրոյնքս կը դողան և կը սարսին, երբ միտքս կը բերեմ՝ որ դուցէ որդիական սէրը կրցեր է դքեղ դէպ ՚ի ոճրագործութիւն տանիլ: Վարատե՛ իմ այս տարակուսութիւնա, միանգամայն ճշմարտախօս եղիր, նա մանաւանդ . . . ո: «Թող չը խռովի սիրտդ, հայրիկ, պատասխանեց որդին, ոչ ինձ և ոչ ուրիշ մէկուն պարտիս բու աղաւտութիւնդ: Ա՛յն օտարականը՝ մայր իմ, կը յիշեմ, որ այնքան մեծ առատաբարութեամբ այն քաակը ինձ պարգեւ թողուց, և որ շատ մը հարցափորձներ ըրաւ ինձ. ան շուշա և անտարակոյտ անկէ է մեր այս երջանկութեան ծագումը: Ա՛յր պիտի ըլլայ, որ անդամ մ՝ ալ տեսնեմ զայն: Հոսայիմ՝ ջառնամ, գոնէ կարողանամ անոր վրայով լուր մը առնել կամ զինքը գտնել ո: Ա՛յ յետոյ մի առ մի օտարականին իրեն ըրած բոլոր բաները պատմեց հօրը. այսպէսով ահա՛ անոր բոլոր տարակուսութիւնը և կրտսեանքը փարաւտեց և ապահովուց:

Ա՛մբողջ երկու տարի ՚ի դուր և ունայն տեղը փնտռելէն ետքը, առաւօտ մը յանկարծ

Հանդիպեցաւ անոր նաւահանգստին վրայ, ինկաւ անոր ոտքերը և փաթթեալով կրէր. «Վ տէր իմ, միայն բարեբարս, իմ յենարանս, կեանքս և իմ երջանկութիւնս: (տարակներ զայն վերցնելով) բաւաւ. «Ի՞նչ է այս, ի՞նչ կ'ուզես: — «Վ՛հ, տէր իմ, միթէ կարելի է որմառ ջած բլաս տարաբաղդ: Սորէբառսի որդին՝ ուրուն հայրը գերութենէ ազատեցիր:— Արիջը կը կարծես զիս, բարեկամ, ես օտարական մը եմ և տակաւին անցեայնէրը եկայ այս տեղ: Իրաւ է, ճշմարիտ կրտես, բայց անգամ մը եւս եկած ես հոս՝ քսանդից ամիս առաջ. միաբդ բեր այն շրջանը, զոր իմ նաւակովս սոյն այս նաւահանգստիս մէջ այս ծովուն վըրայ լըիր. յիշէ այն քսակը՝ զոր ինձ ընծայեցիր, այն կարեկցութիւնը՝ զոր իմ հօրս աղետներուն համար ցոյց տուիր, այն մանրամասն հարցաբանութիւնը՝ զոր լըիր անոր վըրայով: Ս՛հ, տէր իմ, դու երկիքէն խրկուած հրեշտակ մ'էիր, դու ամբողջ գերդաստան մը երջանիկ լըիր, որ հիմա ուրիշ բան չը խնդրեր, բայց միայն անգամ մը տեսնել և ամբաւ օրհնութեամբ լեցնել զքեզ (՛հ, կ'ազաչեմ, փութիմ, զանց մ'ըմեր մեր խնդիրքը... եկ—«Վրդէն բախբեզ, բարեկամ, որ մարդ շատ դիւրաւ կրնայ խաբուիլ, թերեւս դուն ալ... «Վ՛հ, տէր իմ, ես այս մասին բնաւ սխալած չեմ. ձեր պատկերը խիստ լաւ տպաւոր

րուած է մորիս մէջ, զոր չեմ կրնար ուրիշ մը նմանցնել: Վ՛հ, կ'ազաչեմ... բաւաւ և շատ սիրալիր խօսքերով սկսաւ անոր ձեռքէն բռնել, ու քաղցրութեամբ բռնադատել:

Պոպուլարդէն շատերը նոցա շուրջը հաւաքուելով՝ նոցա այս բանակուուութիւնը կը զննէին (տարակներ արգէն փառօք լեցուած էր. բայց փախանակ մնասործելու և վրա նայու, արիւթթեամբ կրցաւ իշխել իւր կրից և զսպել իւր շարժումներն ու սրտին արդար գրգիռը, և հաստատապէս որոշեց դադանեաց մէջ մնալ: Երկուստարդին հետ երթալու աւտեն՝ միշտ անոր բաժանէրը կը ծաղրէր, մինչեւ որսորսապ միջոց մը գտնելով՝ ժողովդէան բաղմութեան մէջ խառնուեցաւ և անհետ եղաւ: Ս'ինչեւ յարգ դադանի պիտի մնար այս բանը, թէ որ Ս'աբսիկայի փաճառականի մը մաւ հուան ժամանակ իւր հաշուակիցքը նորա թղթերուն մէջ եօթն հազար հինգ հաւրիւր դահէկանի մուրհակ մը չը գտնային՝ որ ուղղուած էր Ս'որէբառս—Ս'էնի անուն Արաւիկեյի մէկուն, և երբ անիկ այս դումարին հաշիւը պահանջեցին, այս մեծանուն Միդղայի բանչափալը պատասխանեց, թէ Ս'արաւիկեացի Ս'որէբառս անուն մարդու մը խուժաստան (ճիշտ) գերի լինիւմ միջոցին անոր ազատութեան համար նայն դումարը ծախս լցած էր իւրողեաց դիւանին վերակացու:

Մանգեպուռեայ սեպուհ Սեկունդատեցի Վա-
րդաբի հրամանաւ : Այս գերապարծ մար-
դը սովորութիւն ունէր շատ անգամ Մարտի-
կեա քաղաքը երթալ իւր Մարգիթաղինէ տի-
կին քրոջը այցելութիւն եւ սեպուութիւնը
ննելու համար, որնոր Մարտիկայ մէջ հարս-
նացած էր : Իւր ըրած այս առատածեռնու-
թիւնը կըր հիմա մենք պատմեցինք, արդարեւ
մեծ գովութեան արժանի կը հանդիսացնէ իւր
փառաւոր անունը, քան թէ իւր իմաստա-
սիրական գործերը՝ որոնցմով արդէն անմա-
հացած էր :

Այն մարդիկը, որ իրենց ըրած աղեկու-
թիւնը իրենց բերնով կը հաւատեն, անոնք՝
որ իրենց տուած ողորմութիւնը կրամ գոր-
ծած մէկ առաքինական գործը կը գովեն ու
գովողներ կը փնտռեն, անոնք կրտսմ, որ հրե-
շտիութեաւ և ներքողութեաւ համար բարերա-
րութիւն կընեն, և այս նպատակաւ տեսակ
տեսակ միջոցներ կը գործածեն՝ որ իրենց ա-
նունը յայտնեն, ամենեւին արժանի չեն բա-
րերար, ողորմած, առատածեռն և առաքինի
բաւերը : Երբ չեն գործեր լուսութեան հա-
մար, այլ իրենց բարութիւնը ցածութեամբ
ծախել կուզեն գովելասով, որ այն խիլ է ի-
րենց վարձքը : Հապա ո՞ր թողունք այն չա-
րամխոսները՝ որ փոխանակ մէկուն աշխատա-

նայ վարձքը ըստ օրինի վճարելու, փոխանակ
անոնց հաւատարմութեան և անխնջ աշխա-
տութեան համար առատութեամբ վարձատ-
րելու և նուէրներով ու ընծայներով քաջալե-
րելու, անգթութեամբ կ'աշխատցնեն, և հա-
զար խնդիրներէ ու աղաչանքներէ յետոյ չնկն
քան մը ապրով՝ ուղեղն մխանդամայն՝ որ երախ
տաւորսեպուի այն տուածնին շնորհք ապար-
գեւ կը համարին, մինչդեռ այն աշխատութեան
քառորդն ընող ուրիշները մեծամեծ շահեր,
անդորրութիւն, աստհոյութիւն, փարի և
համարումն կ'ունենան : Այսպիսիք պէտք է
խորհին, որ իրենց ըրածը մշակին վարձքը կրտ-
րելէ, որ Աստուծոյ զիեմխնդրութիւնը կը
շարժէ . պէտք է յիշեն, որ զիեմութիւնը ը-
նել է և անհաւատարմութեամբ ու անորդա-
րութեամբ բնաւ անուն օրինաց դէմ մեղան-
շել է : Թող գիտնան ու համոզուին, որ զը-
կեաներուն բոլորը շուտ կը հասնի արդար
Աստուծոյ ամենաբար ակննջին, և անոր ամե-
նատես աչքը շուտ կը տեսնայ աշխատաւո-
րին տառապանքն ու արտասուքը : Այն ա-
տեն զիեմը պիտի ընդունի իւր հատուցու-
մը, պիտի աշխատի ու ջը պիտի յաջողի, պի-
տի ցանէ ու ջը պիտի քաղէ, պիտի տայ ու
ջը պիտի կրնայ առնուլ : Թէոր աշխատաւորին
զիեմը վատտակ կը սեպէ՝ անոր իրինապատիկը
պիտի տուժէ և ուրիշ անողւտ տեղ պիտի

վասնէ . իւր անցաճողութեան համար Աստուծոյ պիտի կանչէ , և այն չք պիտի լնէ , վասնոր թշուառին ձայնն ու հառաչանքը մէջ տեղ պիտի մտնայ և արգիլէ :

Իսկ ճշմարիտ բարերարը , իսկական ողորմած առաքինին միակայն բարերարութիւնը պարտք ճանչնալով կրնէ , մարդասիրութեան քաղցր զգացումէ շարժուելով կրնէ . առանց ակնկալութիւն մը ունենալու , առանց դռ վետի ստատելու և առանց իսկ ճանաչուիլ ուղեւ և կը գործէ , միակայն աղեկութիւն մը ըլլած ըլլալուն վրայ իւր սրտին մէջ զգացած ուրախութիւնը և միտքութիւնը շատ կը սեպէ . այսու ամենայնիւ՝ դարձեալ թող չք կարծէ որ իւր ըրածը թաքուն կը մնայ . տիեզերաց վրայ սաւառնող և հսկող արդարութեան Արքին ինչպէս ամբարկշար կը պատմէ , նոյնպէս ալ առաքինին կը վարձարուէ և կը պըտակէ , և ամենափառաւոր կերպով այն ծածկուած յարգելի անունը դուրս կը հռչակէ ու կ'անմահացնէ . հերթը է որ գործողը ստորգառաքինի ըլլայ , ինչպէս որ ներկայ պատմութեան մէջ տեսանք . և ինչպէս որ միայր ու աչք ունենցողը միշտ ալ կը տեսնայ :

Աւելմն աշխատեցէք սնափառութենէ , անկրաւութենէ և քրկորութենէ հեռու փախչիլ . խոնարհամտութիւն , բարեսրտութիւն , մարդասիրութիւն , գութ և կարեկցութիւն

ունեցիք . ճշմարիտ առաքինի և սղորմած եղիք , այն ատեն ձեր փառքն ու պատիւը խիտ մեծ կըլլայ թէ՛ մարդկան և թէ՛ Աստուծոյ քով :

Ի Թ .

Եղբայրն առաւորսիրտ

ԱՐԴԵՆ այս պատմութեան ընթացքին մէջ , եղբայրական սիրոյ վայելուչ օրինակ մը՝ այն երկու եղբայր պատմութեան մէջ յստաջբերած էինք : Վայց ասոր վրայ անգամ մ' ալ խօսելու ստիպուեցանք . որ թէպէտ և միւսին խիտ նմանութիւն ունի , բայց դարձեալ չենք ուղեր զանց ընել :

Եղբայր մէջ եղած սերը նոյն իսկ բնութեան ներգործութիւնն ըլլալով , պէտք էր երկու կողմէն եւանդաւտ և յարատեւ ըլլար . սակայն շատ անգամ կը տեսնենք որ քիչ քիչ երթալով կը պակսի ու կը ցամբի , և շատ անգամ կը տեսնենք , որ արեւակից և խիտ մերձաւոր եղբիւնրը՝ անվշտ վարմունքով մը իւրարու հետ անհաշտ և սիրելիմ թշնամեց պէս կը վարուին . շատ պատճառներ կան , որք կը թերադրեն զմարդիկ՝ որ այսբան պարտաւել կերպով բնութեան խիտ յարգելի կապը խզեն , բայց ամենէն աւելի մեծ պատճառը շահամոտութիւնն է : Արդարեւ մար

գիւ շահանդրութիւնը իրենց համար յարգելի կուգը մը շինած՝ անկրաւաբար անոր կը գիմեն, և անարժան կերպով ամեն բան կը զուհեն անոր համար :

Երանելի թէ՛ մեր պատմած այս ողորմաճութեան օրինակները մեր մէջ գեղեցիկ նախանձաւորութիւն մը զարթուցանեին, և յօժարեցնեին զմեզ այս տեսակ մեծահոգի և փառաւոր դորձբերու :

Ելլալուստ—Գուարտիերի շատ ժամանակէ ՚ի վեր մեծ աշխատութեամբ կը ջանար մղուլութեանց մէջ խորատուգուգ իւր Պերրանտ որդին մղուլթիւններէն դարձնել, և ուղղել նորա շաւիղը դէպ ՚ի ուղիղ ճամբուն վրայ՝ ուսկից որ թշուառաբար խոտորած էր : Իայց անօգուտ եղան իր ջանքերը, սիրայորդոր իւր րատները ամենեւին ներգործութիւն մը չէին ընել անոր վրայ, կշտամբանաց և սպառնալեաց ամենեւին մոտադրութիւն չէր դարձնել, և պատիժներն ալ զայն զգաստացնելու տեղ՝ ևս առաւել կը գրգռէին : Այստաբարդ հայրը ջգիտնալով ինչ ընելը՝ զանկիա աշտարակի մը մէջ բանտարկած և շատ ամիսներ այնտեղ թողուցած էր : սակայն այս ալ ընելով՝ օգուտ մը չքաղէի զստ, աւելի եւս զայն իւր կաւմաստատութեան ու յանդգնութեան մէջ հաստատած էր : Իարեմիտ հայրը համբերելով՝ հոգին բերանը հասած էր, և արդէն իւր

որդւոյն անուղղայ և չար ընթացքէն վշտացած էր : Երբ օր մ՝ ալ տղան ճրենի համարձակութեամբ ու անարգական խօսքերով յանդընեցաւ իւր հօր դիմադարձութիւն ընելով՝ զայն վշտացնել, հայրն ալ իւր միտքը դրաւ՝ որ շուտով մը զայն իւր տնէն արտաքսէ : ու հաւգիւ թէ անոր մէկ փոքրիկ բաժին մը տալով՝ զայն իւր ամեն բաժիններէն և ստացուածքներէն զրկեց, ու իւր բոլոր ժառանգութիւնքն ալ Երրիդոս փոքր որդւոյն թողուց : փաւրեց Պերրանտ որչափ որ իւր հօրը սրտին վեշտ ու պատուոյն անարգանք էր, այնչափ ալ Երրիդոս բնութեամբ ու վարքով հաճելի էր և իւր հօրնալ պարծանք ու մխիթարութիւն : Պերրանտ այնքան ըբացած էր, որ այս անհր նարին և բոսմեն լի պատիժներէն ոչ թէ միայն ջր վախցաւ ու չ՛ապաշխարեց, հապա եւս առաւել ուրախութենէն խելքը գլխէն գընաց սկսաւ աւելի եւս խնդուլ և բերկրիլ իւր փռնաւորը աղատութեանը վրայ, որ անկէ վերջը սանձարձակ մնալով՝ ևս առաւել իւր ամեն մղուլթիւնները պիտի կարողանար ուղածին պէս կատարել ու շատցնել : բայց իւր հօր շնորհած փոքրիկ բաժին երթալով իւր պախտը, և անմտաբար վատնելու սկսած ըլլալով՝ քիչ առնեաւ մէջ բոլորովն հատու, և շուտով չքաւորութեան հասաւ, ու սկըսաւ խելքը գլուխը ժողուելով մտածել և իւր

անցուցած դարձելն ու անուղղայ կենաց վերայ զղջալ, շատ անգամ իւր սրտին մէջ խոր հեցաւ՝ որ դառնայ իւր հօրը քով, և անոր ստից առջեւ խոնարհելով՝ թողուլ թիւն խննդի, բայց մէկ կողմանէ սաստիկ կ'ամաչէր, և միւս կողմանէ կը կասկածէր՝ որ գուցէ կը մերժուի իւր խնդիրքը. այսպէս ահա երկու արդէնքներ սկսան իւր այս օգտակար խորհուրդը ընծել, և երբ դեռ այս խորհրդաց մէջ կը տատանէր, յանկարծ հօրը անակնկալ մահը վրայ հասաւ, որով իւր յոյսն ալ հատաւ՝ ջննջուեցաւ, ու բոլորովին թշուառ անանկուլ թեան սաստիկ տառապանաց մէջ ինկաւ:

Ի վերջոյ տեսնելով Վերքանտ՝ որ ուրիշ կերպով հնարք չը կայ ազատելու, փութաց և մինչեւ այն ժամանակ վարած զեղծ ու անառակ կենսիւր յօժարութեամբ փոխելով, բոլորովին տարբեր վարուց նուիրեց իւր անձը. հեռացաւ ամեն գէշութիւններէն ու մոլեկան կիրքերէն, և իւր ժառանգութենէն կորսնցուցածը՝ որ ձեռք բերելը ալ անկարելի կը համարէր, սկսաւ սրտի մտոց աշխատիլ, և այն կորուստին տեղը իւր վաստակով լեցնել: Արրիգոտ իւր մեծ եղբոր դարձելի ընթացքէն դէպ իլրաւ ընթացքի փոխուիլը շուտով ի մացաւ. և որովհետեւ ինքը խելացի կորուստիս հ. քաղցրասիրտ մէկն էր, այնքան չէր ուրախանար իւր ստացած մեծ գումարին վը-

րայ, որքան որ կը ցաւէր իւր մեծ եղբոր անկարգութեանցը վրայ, ուստի այսպէս շուտ մը նորա բարուց անակնկալ կերպիւ ուղղուելը լսելով՝ չափազանց ուրախութեամբ լըցուեցաւ: Իսկայ որովհետեւ ի հարկէ ստիպուած և կարօտութենէ յառաջ եկած զղջուած անհաստատ կըլլայ, ու երբոր այն հարկը կամ կարօտութիւնը շուտով փարատի, կըրնայ ըլլալ, որ անոր հետ այն զղջումն ալ փարատի, և դարձեալ առաջուան վիճակը մոռցնէ. ասոր համար խորհեցաւ զանկիր մի քանի ժամանակ եւս աղքատութեան տառապանաց մէջ թողուլ, որպէսզի անով իւր նոր փոխութիւնը և նորատակը աւելի հաստատուն հիման վրայ կայանայ. նսեւ իւր անձնական փորձով անսուակ և մոլեկան կենս. քը բաղդատելով մաքուր՝ պատուաւոր եւ քաղցր կենցաղավարութեան հետ, ինքնիքն իմանայ բարեհամբոյր կենցաղավարութեան որչափ նախաձեռնար ու գովելի ըլլալ: Արբոր բաւականի չափ տեղեկացաւ անոր հաստատուն կերպով ուղղութեան մէջ ընթանալը, կամայ մը իւր հօր կտակը առաւ, ու իր գըրած նամակին մէջ ծրարելով՝ անոր ուղարկեց Վհաւանի գրած նամակին օրինակը:

«Արեւի եղբայր իմ»:

«Ինչ կը դարձնեմ այն թուղթը՝ որով մեր հայրը զիս իւր ամեն ստացուածոց ժառանգ

կարգեց = Սահայն թէոր մինչ ցարդ կենդանի
ըլլար մեր հայրը՝ անշուշտ հաւատաստի եմ, որ
այս գործը ուրիշ կերպով պիտի անօրինէր =
Այս բու առաջին ընթացքիդ նայելով, զոչեց
դքեզ ամեն ժառանգութենէ, սահայն ես
բու հիմակուան ընթացքդ տեսնելով՝ կը
հաւանիմ ուրախութեամբ դարձնել քեզ բու
սեփական ժառանգութիւնդ = Աւրեմն ըն-
դունէ յօժարութեամբ այս արդարութեան
և պարտաւորութեան գործը, զոր սրտի ան-
կեղծութեամբ քեզ կ'ուզարկէ 7:

Եղբայր քո
Արեգոս

Տարեգրուիս եր, երբ ձերբանտ այս նա-
մակը հանդերձ ընծաներով ընդունեց, որուն
վրայ յիշաւի երբէք չէր կարող յոյս ունենալ
Արեգոսի սիրապատար խօսքերը ձեր-
բանտին սիրտը շարժեցին, նորա անհամեմատ
առատասիրտ սղորմածութիւնը զայն զար-
մացուց և շուարեցուց. բայց չուզելով իւր
անձին վրայ փոքրագութեան մեղադրանքը ըն-
դունիլ, և իւր եղծօր ողորմածութիւնն ու
առատասիրտութիւնը չարաչար գործածել,
եւ գործուց այն կտակագիրը, այսպէս պա-
տասիրտներով իւր եղծօր =

«Վերաբան և աննման եղբայր 7:

«Բու ազատ բնութեանդ. ազնուութիւնը

ինքնին կ'արդարացնէ մեր հօր արդէն լրաց-
կարգադրութիւնը = Աւտի ինձ ուղարկած-
ներդ նորէն ձեզ կը դարձնեմ, բայտ որում ձեզ
մէ ուրիշ մէկ մը չեմ կարող գտնել զանոնք
արդիւնաւորող եւ անոնց արժանաւոր = Եւ
ողբան որ մեր հօր կենդանութեան ժամանակ
անարգելի նորա հանձարեղ խորհուրդները,
այնքան ալ պէտք է՝ որ ես հիմա պատուեմ
և մեծարեմ նորա յիշատակը և անոր վերջին
կամբը = Բու եղբայրական սէրդ, եւ առիս
ունեցած յարգանքդ ու մեծարանքդ նորէն
ստանալս չափազանց երախտապարտութեան
կը շարժէ վիս 7:

Եղբայր քո
ձերբանտ

Արեգոս երբ այս պատասխանը ընդու-
նեց, առանց յապաղելու անմիջապէս անոր
քով գնաց և անոր փաթթուելով այսպէս բ-
տաւ. «Վեր արժանապատիւ և իննիքի հօր յի-
շատակը չը կրնար արժանաւոր կերպիւ մե-
ծարուիլ, մինչեւ որ նպատակը չը մեկնուի և
չը լուծուի, ինչպէս որ ինքն ալ եթէ ողջ ըլ-
լար՝ պիտի ընէր, որովհետեւ թէեւ իրեն բ-
րած այս գործը յառաջ իրաւամբ և ուղիւ
կրնար սեպուիլ, սակայն հիմա անիրաւ կը
համարուի = Աւրեմն հիմա ես անոր տօնելի
անուամբը կտակագիրը բոլորովին կը ջնջեմ,

և դուն ալ բնութեան քեզ պարզեւած իրաւանց տէր եղիր, որուն քու բարեբաւութեամբդ վերստին արժանի կը գտնուիս: Օայս ըսելով՝ իսկոյն առանց դանդաղելու դէպ ՚ի կրակը մօտեցաւ, ու կտակադիրը հըստ ճարակ ըսաւ: Եւ ահա այս տեղ գեղեցիկ վեճ մը և սրտաշարժ հակառակութիւն մը ծագեցաւ երկու եղբայր մէջ: Արքիդոս կրտսիպէր իւր ամեն իրաւունքները կրտսեցեաց եղբորը՝ որ վերստին բնագոնի իւր ժառանգութիւնը. իսկ Պերրանտ ալ կը պնդէր և կը հաստատար՝ որ իրեն չը պատկանիր այն ստացուածքը, և կրտսիպէր՝ որ ետ առնու: Ա երջապէս յաղթող հանգիստցաւ Արքիդոս, և ՚ի հարկէ ստիպեալ հաւանեցան՝ որ գոնէ երկուքն եւս հաւասարապէս իրենց հայրենի ժառանգութիւնը վաճելէն առանց իրարմէ բաժնուելու: Պերրանտ ալ այս պայմանին հաճութիւն տալով, անկէց վերջը իրենց կենաց բոլոր օրերուն մէջ, մէկ խորհուրդ և մէկ սիրտ ունեցան իրարու հետ, և այնպիսի կարեկից ու սիրովի կեանք մը վարեցին, որ մինչեւ այն առէն անանկ իջարկական սիրով և բերրութեամբ լեցուած երջանիկ կեանք անցնող եղբայրներ չը տեսնուեցան:

Եղբայրական սիրոյ կապը այնքան սուրբ, այնքան սիրուն և այնքան յարգանաց ու մե-

ծարանաց արժանի է, որ մէկը չէ կարող իւր սրտէն քակել զայն, մինչեւ որ մարդկութիւնը չ'ուրանայ և գաղաւթական սիրտ մը բնագոնի:

Եղբայրութեան միայն վսեմ անունը ըզգացողին սիրտը կը շարժէ, և թէ բարեկամութիւնը քաղցր պատուական և օգտակար է, մեր եղբայրէն աւելի մի կրնանք գտնալ վստահութեան արժանի բարեկամ, քանի որ մէկ արիւն, մէկ մարմին ենք, և մեկ ամբողջ մէկ տեղ ծնած, սնած ու մեծցած ենք: Եթէ երկու եղբայր իրարու հետ համաձայնութիւն չեն կրնար ունենալ թող չը յուսան՝ որ օտարին հետ մինչեւ վերջը կարող կըրնան միաբանիլ: Այս պարէն մարդասիրութեան, մինչեւ անգամ աստուածսիրութեան հիմը եղբայրսիրութիւնն է: Այլ որ իրեն ամենէն մօտ եղողը ըստ արժանեցն սիրել յարգել և մեծարել չը գիտէր, ի՞նչպէս կրնայ իւր հեռաւորը սիրել:

Ինչպէս մարդիկ իւր, որոց մայրական վարքը խորշիկ և իրենց անառակութիւնը առեւելութեան արժանի է, նոյնպէս կան եղբայրներ, որ արդարեւ իրենց անդամութեամբն ու ըրբութեամբն, անմարդավայել եւ անառակ վարքովը սիրոյ անարժան կը գտնուին. բայց դարձեալ բարեսիրտ և ազնուական եղբայր եղողը, միշտ անոր դարձին և ուղղութեանը կրտսեմ, և բնաւ սիրոյ կաշի իւր սրտին մէջէն չը մարել, որով առիթը ձեռք ձգածին

պէս՝ նորէն զայն կը գգուէ կը յարգէ ու կը խնամէ :

Բայց ի՞նչ ըսենք այն անմիտ եղբայրներուն, որ ոչինչ պատճառներով իրարու հետ կ'աւրուին, զիրար կը նախատեն և կը վշտացնեն : Ի՞նչ անարգանք, ի՞նչ նախատինք թափենք այնպիսի եղբայր զնորս՝ գլխուն, որ կամ մեծամտութեամբ, կամ փառասիրութեամբ, և կամ աւելի ճիշդն ըսելով, ազահութեամբ ու ընչաքաղցութեամբ իրարմէ կը բաժնուին, իրար կը զրկեն, մէկմէկու ունեցածին վրայ կը նախանձին, իրարու անխման և թշուառութեան վրայ կը զուարճանան, որուն պատճառը շատ անգամ իրենք կրնան :

Արդարեւ այսպիսեաց եղբայրանունը տալն ալ մեղք է, քանզի անոնք մարդ անգամ չեն : Իւր նախատանաց և անարգանաց արժանի է նոցա այսպիսի անխել գործերը : 'Արքա չեն գգացած, և չեն կրնար զգալ եղբայրական սիրոյ և համակամ միաբանութեան քաղցրութիւնը՝ զուարճութիւնն ու անոր բաղմամբ զուն արդիւնքը : Թէպէտ այնպիսիք միշտ կը բաժնեն իրենց այս անզգամութեան սրտուղը, թէպէտ վերջը իրարու կարօտ եղած են, բայց ո՛ւր է զգացող՝ խրատուող և օրինակ առնող :

ԵՆԻՈՒՄՍԻՍ ԵՂԵՆՔԻ ԵՐԽՈՒՆ ԵՒՄԻԼԻ
Զակ վիճակի մէջ ծնած էին, սակայն առաքիւնութեամբ և հանձարով իրենց վիճակակիցներէն իրիտ գերազանց էին : Այսնք իրենց ուսման ընթացքը միասին աւարտած էին, և մանկութենէ սկսեալ՝ սերտ սիրով և հարազատ բարեկամութեամբ իրարու հետ միացած էին, և մինչեւ իրենց կենաց յետին շունջը հաստատուն և անխռով տեւեց այս անկեղծ մեղտերմութիւնը : Սակայն այս հաստատուն և աստուծահաճոց կապակցութիւնն ու սրտակից բարեկամութիւնը երբէք արգելք չեղաւ իրենց, որ իւրաքանչիւրին բնաւորութեան և յարմարութեան համաձայն տարբեր կենցաղափառութիւններ ընտրեն : Աստի Եւգրասիոս քաջայանդուգն, փոյթեռանդ և զգաստ մէկն ըլլալով, ու մեծագործութեանց համար կարեւոր ձիւքեր ունենալով, քաղաքական գործոց մէջ մտաւ, և իւր յաջողակութեամբն ու արդեամբը յառաջադիմելով, հետզհետէ մեծամեծ պաշտօններու և աստիճաններու և առաւել ճոխազոյն փարթամութեանց հասաւ : Իսկ ՂԵՆՈՒՔ Հեղահամբոյր՝ խաղաղասէր և առանձնասէր ընկերով, միշտ խառնի-

խուռն զբաղմունքներէ և բաղմունքեան շփոթութիւններէ հեռացած իւր անձը բոլորովին իմաստասիրական գիտութեանց մէջ կրթութեւն անխռով աշխատանայ նուիրեց, որոց մէջ այնքան յառաջացաւ և օր ըստ օրէ զարգացաւ, մինչեւ որ իրեն ժամանակակից բաժնի գիտնականաց անունն ու պատիւն իսկ ժառանգեւրն արժանացաւ։ Այս երկու ջնաշխարհիկ բարեկամք, թէպէտեւ պաշտօնով և բարձէ տարբեր և աստիճանաւ անհաւասար էին, սակայն միշտ իրարու բարեկամ և մտերիմ մնացին, ու միանգամայն ամուրի ապրեցան բաւական ժամանակ։ Այլ իրից տղայական կատարեալ հասակին մէջ համախորհուրդ կամեցան և որոշեցին՝ որ իրենց ազատ պարանոցները ամուսնութեան և որդեծնութեան ծանր լծոյն ծառայութեանը տակ խոնարհեցնեն և որովհետեւ Ազգորստս արքունական ծանրաւ տաղտուկ և աղմկակից գործոց հոգեբէն յոգնած եւ խոնջեցած էր, իսկ 'Ա.Ե.Նոնդ' բազարի մէջ գտնուող ժողովրդեան բաղմունքով խռովութենէն արդէն ձանձրացած էր, ուստի խորհրդակցելով՝ որոշեցին հեռանալ այն զբաղմունքներէն և դաշտավայրայ ապահովութեանը ու խաղաղութեանը դիմել, և վերջապէս սերտ սիրոյ և բարեկամութեան գլուխանայ մէջ, միշտ իրարու մօտ և անանջատ խնդամտութեամբ վարել իրենց թանկագին

կենաց մնացած սակաւ օրերը։ Ազգորստս ըստ որում ճոխագոյն փարթամութեան տէր էր, վասնորոյ կարողացաւ զուարճալի և խիստ հեշտով տեղի մը մէջ ագարակ մը գրնել, և անոր գնած ագարակին մօտ փոքրիկ կալուած մ'ալ 'Ա.Ե.Նոնդ' արձաթոյժ առաւ, զոր ինքն.բիւ.բիւ. իւր ջանքովը զարդարեց և ճախացուց, և իւրաքանիւրն իրենց ամուսիններով մէկտեղ խաղաղութեամբ պատասպարուեցան այն տեղ։

Վասնակէ մը յետոյ գրեթէ մի և նոյն տունուան մէջ, իրենց կիները ծնան։ Ա.Ե.Նոնդ օրստին կինը ծնաւ մի կայտառ արու մանուկ. իսկ 'Ա.Ե.Նոնդինը' խիստ գեղեցիկ և հրեշտակատեսիլ դուստր մի, որոց համար երկու մտերիմ բարեկամքն չափազանց ուրախանալով, իւրեանց մէջ ցնծութեան տօն կատարեցին։ Այս աւանդ, որովհետեւ նոցա այս հրճուանքը շուտով դառն սուգի փոխւեցաւ. բռնողի 'Ա.Ե.Նոնդի' համատուհի ամուսինը գեղատեսիլ մանուկը ծնանէն.բիւ. ժամանակ վերջը՝ անհաւարին ցաւերով պաշտբուելով, իւր ծաղկափթիթի մ առոյգ հասակին մէջ տարածում առաւ, և իւր այրը դառն կակճանաց մէջ թողուց։ Այս ցաւալի կորուստեան համար 'Ա.Ե.Նոնդի' փափուկ սրտին դառն և կակճալի սուգը, երկար ժամանակ անմխիթար և անփարատելի մնաց, և եթէ Ա.Ե.

գործխոսի նման հարազատ և հոգեհատոր բարեկամ մը չունենար, որ կ'աշխատէր կարեկեցութեւ իւր մտերմին ցաւը թեթեւցնելու, և եթէ նորա սիրալիր բաժակներու թիւնները, հոգեւն ու քանքերը իրեն օգնականութեան չը հասնէին, չը պիտի կրնար երկար ժամանակ սոյն բաղմամբ աղէտքին դիմանալ: Այլ երջակէս բարեկամին սիրայորդոր խօսքերովն ու խնամքներովն մխիթարուելով՝ սկսաւ քիչ քիչ իւր սրտին մորմօքը թուլնալ ու քաղցրանալ. բայց ուրիշ ձանձրալի մոմտուք մը նորէն ղենքը կը փնտազներ, որովհետեւ իւր կողակցին մահուամբն ինքն առանձին անօգնական մնալով, չէր գիտեր՝ թէ ժամանակին ինչպէս պէտք էր հրահանուել և կրթել իւր գեղանի և նորաբողոք գաղտնիքը, որ ոչ միայն խոհեմութեանցն այլ նաեւ բարեձեւ և բարեշնորհ օրիորդ մը ընել կ'ուզէր, և խաբար սեռի վաշտուէն ու աղնուազգի տիկնոջ մը պէտք եղած ամեն բաներու մէջ քաջասմուտ ընել կը փափագէր:

(Որ մը՝ երբ իւր սովորութեան համեմատ մտերմաբար Նշգրտութեան հետ կը խօսակցէր, իւր սրտին այս մեծ հոգը անոր յայտնեց, և միանգամայն աղաչեց, որ իւր մատաղահաս դուստրը դեռ չը մեծցած բարեհաճի յանձնել իւր բարեպաշտուհի ամուսնոյն, որպէսզի Նշգրտութեան ամուսնիւր իւր խնամոյց ներքեւ

առնելով զայն՝ մայրաբար սնուցանել և կրթել, բանցի գիտէր՝ որ մանկան կրթութիւն օրորոցէն պէտք է սկսի: Նշգրտութեան խիղջ խոստացաւ կատարել սիրով իւր մտերմին խնդիրը, բայց ըսաւ. «Ի՞նչոր փախարէն ես ալ քեզմէ բան մը կը խնդրեմ: Ի՞մ այս գեղաբողոքը որդիս՝ զոր Տէրը ինձ պարգեւեց, կը բաղձամ, որ իրեն թողնու ճոտութեանցս ու փարթամութեանցս նա արժանի լինի. կը փափայեմ, որ նա ոչ միայն ժառանգէ զանեք, այլ նաեւ գիտնայ բարւոք վայելել, և պէտք եղած տեղը միայն գործածել: Ասկայն որովհետեւ ես մինչեւ ցարդ արբուսական վարդմանց և ծանրատաղ տուկ հոգերու վարժած լինելոյս, երբէք չեմ կրցած քաջ և խոհական հրահանգութեան ու կրթութեան պէտք եղածը մտածել, և արդէն ես միայնակ չեմ կրնար այս բանը կատարել: Ասկէ զատ կը կատարեմ որ իմ որդիս եթէ սկսի գիտնալ և ճանաչել իւր վեճակի հարստութիւնն ու պերճութիւնը, զոր եթէ Տէրը կամի ինքը պիտի ժառանգէ, գուցէ իւր ապառնի այս յաջող վեճակին յուսովը ամբարտաւանելով, սկսի նմանիլ այն մարդկան, որոնք կը կարծեն՝ թէ պերճութեանց և փարթամութեանց գիրկը ծնող տղայք պէտք չունին բնաւ ոչ հրահանգութեան և ոչ անձնական արժանաւորութեան, և թէ՛ ընչից և հարստութեան շատութիւնը

այն ամեն կամաւորական պահասութեանց թերին իր լեցնէ, որով չափէ դուրս կը սխալին: Այս պատճառաւ կուզեմ՝ որ իմ զաւա-
կըս մինչեւ բաւական ժամանակ իւր վիճա-
կը չը գիտնայ. և որովհետեւ հրահանգու-
թեան մասին քեզմէ աւելի լաւագոյն դաս-
տիարակ մը չեմ կրնար գտնել, ասոր համար
կը բաղձամ՝ որ քանի որ երկուքն եւս՝ ազջե-
կող ու տղաս քաջառօղ ի գեղաբողջութեն,
և իրենց վիճակին դեռ անձանօթ, տեսակ
մը փոփոխութիւն ընենք մեր մէջ. դու ին-
տոնելով՝ քուկդ ինձ տաս, և այսպէսով եւ-
կուքն ալ սնուցանենք իրբեւ մեր հարազատ
զաւակուները:

Վեհանգ այս պայմանին յօժարութեամբ
հաւանեցաւ, և ամենայն սիրով ամեն փոյթ
ու խնամք ձեռք առնուլ խոստացաւ: Եւ
գործարար որդւոյն իրեն բաղձանքին համեմատ
իւր ուղած կրթութիւնը տալու համար:
«Այ՛ յո՛ւմ կը մնայ միայն՝ ըսաւ. որ այս բազմ-
գուտ փոփոխութիւնը քու կնոջդ անհաճոյ
չըլլայ, և կարող ըլլայ նա հանդուրժել և դի-
մանար տեսնելով՝ որ առ ժամանակ մի իւր որ-
դին իրմէ հեռացած և իրենը չեղած պիտի սե-
պուի ոչ: «Այս ինքս՝ պատասխանեց: Եւ գործի-
սս, յանձն կ'առնում այս փոյթը՝ զայն ևս այս
օգտաշատ գործոյս հաւանեցնելու համար ոչ:
Եւ որովհետեւ Եւգործարարին կենն ալ շատ

հանճարեղ և կրթվամիտ կին մ'էր, դիւրաւ
խելամուտ եղաւ այս բանին, մանաւանդ որ
քաջ գիտէր, թէ որո՞ւ կը յանձնէր, եւ որո՞ւ
կ'աւանդէր իւր այնիւ մարդարիտն ու անդին
գտնե՞ք իւր մէկ հատիկ որդին, և մանաւանդ
որ բնակութեամբ ալ իրարու մօտ ըլլալով,
երբոր ուզէր դիւրաւ պիտի կարենար զօս-
նուլ իւր որդւոյն հետ: Այս ճնշումը այնչ
խելացի խորհուրդը իրենց մէջ հաստատելով,
կատարուին ալ չուշացուցին, և փոփոխու-
թիւնը կատարելով՝ իւրպանչիւրն այնքան
մեծ սէր և խնամ ջղողուց իւր որդեգրին, մինչ
զի մէկը չէր կարող՝ ոչ թէ գիտնալ, այլ գէթ
կասկածիլ, որ երկու որդեգրեալ կամ փոխ-
խեալ մանուկները զիրենք սնուցանողին բուն
զաւկրները չեն: Այլը հետզհետէ երկու մա-
նուկներն ալ զարգացան հասակաւ և ուսմամբ,
հաւասար սիրով և խանդաղատանօք յարեցան
իրենց երկրորդական ծնողաց, և այնչափ յա-
ջողակութեամբ յառաջացան բարի կրթու-
թեանց մէջ, մինչեւ իւրեանց ծնողաց ցնծու-
թեան և անպատում հրճուանաց առարկայ
եղան:

Վեհնէն աւելի Փլաբիտ երկուսարդն
ինքզինքը իրքը՝ Վեհանդին որդին կարծելով, և
իւր կարծեցեալ հօրը աղքատութիւնը նկա-
տելով, հատկաւ՝ որ անիկա Աստուծմէ յե-
տոյ յոյսը իւր ջանքին և վաստակին վրայ միայն

կրնայ գնել, եւ կամելով ու փախաբերով՝ որ շուտով հասնի այն աստիճանին, որով մի այն սկիտի կրնար իւր արդիւնքներով և շահով այնպիսի բարեբաւոյ հօր մը գորովալիք խնամոյ փոխաբնել. ուստի այնքան եռանդեամբ ուշադիր եղաւ անոր սորվեցուցած ամեն բաներուն, որ մինչեւ քիչ ժամանակի մէջ գրեթէ խելահաս եղաւ ամեն տեսակ գիտութեանց, և իւր հասակին վեր հանդիսանալով ուսմանց և գիտութեանց մէջ, իբրեւ շնաշխարհի բան մը զարմացուց իւր բոլոր ծանօթները:

Եւ որովհետեւ նա շատ անգամ Եւդոքսի տունը կ'երթար, այն տեղ նորա դաւ տերապիք պարկեշտափայլ օրիորդ տեսնելով, որ շորհաց գեղեցիկութեան ամեն խոհապան և համեստ բարոյից մէջ աճելովը, օր ըստ օրէ կը վայելչանար, ուստի մեղմով և սակաւ սուսակաւ սկսաւ անոր հետ սիրով կոտորուեցաւ: Բայց և այնպէս օրիորդն ալ իւր սուրբ և աշտարատ սիրով պատանեւոյն սիրոյն կը համապատասխանէր. համայն և այնպէս պատանին ինքզինը աղքատ համարելով, երբէք չէր յուսար՝ որ այնպիսի մեծատուն օրիորդ մը կրնայ իրեն գրաւել, որ այնչափ հարատութեանց միակ ժառանգ կը կարծէր. նոյնպէս օրիորդն ալ չը կրնալով ու երկնելով մտածել այնպիսի բան մը, որ գուցէ իւր ծնողաց անհաճոյ պի-

տի երեւէր, ուստի երկուքն եւս գաղտնի կերպով այս սուրբ սիրոյն երկու կողմէն բորբոքեալ հրփոյն ի ներքուստ կը առջորէին, առանց իրարու խկ յայտնել համարձակելու:

Մինչդեռ սորա այս կերպով կը տալնապէն, Եւդոքսիոս կը տեսնէր՝ որ իւր սիրելի և միածին որդին հաստիս և ուսմամբ կաւտարեալ եղած՝ և դժնութեամբ ալ իւր բաղձանքին և յուսացածէն աւելի բարդաւաճած էր, փախաբեցաւ որ զայն իւր բով կանչէ, և անոր ծագումը իրեն յայտնէ. ուստի Վեւանդէն շատ գոհ ըլլալով և իւր շորհակալիքը անոր մատուցանելով, խնդրեց անկէ՝ որ իւր հարազատ՝ ուսումնասպետ օրդին իրեն շորհէ: Իսկ Վեւանդ՝ որ զսպասանին իւր հարազատ օրդւոյն պէս կը սիրէր, տեսնելով որ կը պարտաւորի անկէ բաժնուիլ, և այս քաղցրագոյն մխիթարութենէն զրկուիլ, սաստիկ վշտացաւ և սիրաւ մարմոքեցաւ: Եւ յոռւ ամենայնիւ տեսնելով՝ որ հարկ և պատշաճ էր այս խընդրոյն յիշանիլ, պատանին առանձին մէկ կողմ տարաւ, և հրամայեց ըսելով. «Եւդոքսիոսին բով դնա՛, որովհետեւ քեզ բոկաւ կարեւոր բան մ' ունի Գ. և սրաի մարմոքման և անդադար արուստուելուն պատճառաւ չը կրնալով ուրիշ բան ըսել, լուռ ու մուռ հեկեկալով՝ հայրական գորովալիք սիրով շատ անգամ համբուրեց զայն, եւ յետոյ անկէ գրեթէ

բռնութեամբ բաժնուէրով, եւ անոր հրա-
ժեշտի վերջին ողջանք տարով մեկնեցաւ :

Երիտասարդը այս հեճեմանքներէն, գո-
րովալիր և միանգամայն ցաւալի տեսարանէն
ապշած, որոց պատճառը չէր կարող խմանալ,
և մէ գէթ գուշակել շատ տեսակ տարակու-
սանաց մէջ ինկաւ, և հազար կերպ մոմտուք-
ներէ յուզուելով՝ դնաց Եւդոքսիոսին գէ-
մացը կեցաւ : Կարօտալիր ցնծութեամբ և ե-
ռանդագին սիրով լեցուած հայրը, նայն ժա-
մայն վաղեց իւր արժանաթառանգ որդւոյն
հետ գրկախառնուելու, և անպատուութիւն
խուժեամբ ողջագուրելով գգուէց, որով քա-
ջալերեցաւ պատանին՝ որ քիչ մը յառաջ չը-
փոխած և շուարած էր : բայց որովհետեւ պա-
տանին դեռ ամենեւին չէր գիտեր և չէր կար-
ծեր՝ որ իւր հարազատ հայրը այս է, ուստի
երբ իւր բուն հօրը բերնէն լսեց խիսական
եղելութիւնը, և ճանաչեց այն խոհական և
բաղմագուտ փոխախուժիւնը՝ զոր իւր հայրը
՝ Եւսեպին հետ ըրած էր, ապշեցաւ և գը-
րեթէ մարտի բոլորովն վերացաւ : Վերջա-
պէս խելքը վրան ամփոփելով՝ Եւդոքսիոսի
ոտքն ինկաւ, և սիրապատար նորա ոտքերուն
փաթթուելով ըսաւ . « Եւսեպին կաթագին սիրոյ
գարծբերը և խնամքները՝ զորս դու շատ ան-
գամ ինձ ցոյց տուած ես, շատ լաւ կրնային ինձ
գուշակել տալ, որ դու եկի իմ հայրս, զոր

իմ օգտին համար ինձմէ ծածկած էիր, և զոր
կամեցար հիմա յայտնել : Բայց պատուական
և խոհեմագարդ հայր, ո՞վ երբէք կրնար հա-
ւատալ, թէ Վեւսեպին իմ վրայ անպատու-
միրով ցոյց տուած այն գորովալիր խնամքնե-
րը՝ հայրական գթութենէ և ճնողական քաղցր
սէրէն յառաջ եկած չէին, ո՞վ կր տարակուսէր,
թէ ես անոր զաւակը չէի : Վանաւանդ թէ
ո՞ր հայրը երբէք իւր որդին խնամեց, այնպէս՝
ինչպէս որ Վեւսեպը զեւ : Վեւսեպէս կ'ու-
րախանամ ուրեմն տէր իմ, զքեզ իմ հայրս
ըլլալէ ճանչնալով, որուն այս կեանքս կը պա-
տաւորիմ, այս կեանքս՝ որ այսուհետեւ բոլը-
րովին քուկը պիտի լինի . այլ եթէ կարելի է,
կ'աղաչեմ, որ ներս ինձ հայր պատուական,
ներէ՛ ինձ, որ ես յարգեմ և մեծարեմ երկրոր-
դական հօր պէս զայն, որուն իխառ մեծ պաշ-
տականութիւն ունիմ : Վասնզի անոր ինձ
համար յանձն առած անբողհատ աշխատա-
նաց բրտուէրը և անբուլ ճգուէրը զիս կըր-
թեւու, սնուցանելու, հրահանգելու, միով
բանիւ բանական մարդ ընելու համար քա-
շած նեղութիւնները՝ զիս անոր երախտապարտ
կը կացուցանեն մինչեւ մահկանացու կենացս
յետին շունչը, և եթէ իմ վաղանցուկ կեան-
քս իսկ երկրիս վրայ ամբողջ հաղար տարի
տեւելու լինէր, ինձ այնպէս կը թուի որ չը
պիտի կրնայի նորա անչափ երախտեաց ըստ ար-

ժանւոյն փոխարինել: Սակայն դու եւս՝ ո՞վ պատկառելի հայր իմ, ըստ փշարիտո, կա ըող ես անոր փոքրագոյն տրիստուր մը տալ, որ այդ տրիստուրը զիս երջանկաւթեանս վերջին ծայրը պիտի հասցնէ, և բարօրութեանս պսակը պիտի լինի: Եղբարեթեթը այն համեաւ տափայլ օրիորդը՝ զոր դու և նազելի մայրս դաստիարակեցիք, կրթեցիք և սնուցիք մինչեւ ցարդ իրրեւ ձեր դուստրը, նա շատ ժամաւ նսկէ ՚ի վեր և մինչեւ ցարդ իսկ իւր գեղեցկաւթեամբն՝ և առաւել եւս իւր շնորհօքն ու բարի բարբոթն ու վարբոթը իրեն գրաւած է իմ սիրտս, այնպիսի եռանդոտ և մարբագոյն սիրով մը՝ որոյ նմանը գրեթէ բնաւ երիտաւ սարդի մը սրտին մէջ բորբոքուած չէ: Բայց ես չէի համարձակիր անոր հետ ամուսնանալ ըստ փափայրիլ, որովհետեւ անոր վիճակը իմի նէս խիստ գերազանց կը համարէի, այս պատճառաւ՝ միայն սրտանց նորա վրայ գուրդուրալը և հոգւով զայն սիրելը բաւական համարեցայ, առանց բնաւ սրտիս խոնդակաթ սէրը մէկու մը յայտնելու և ոչ իսկ Եղբարեթեթին: Եւրդ՝ եթէ դու, հայր իմ սիրելի, կուզես՝ որ դատեր ձեռօք հայրը վարձատրես, կը համարձակիմ աղաչել, որ հաճիս ներել ինձ՝ որ սրտիս այս ծածուկ խորհուրդը Եղբարեթեթին յայտնեմ, և զինքն ինձ գրաւելով՝ հաղորդ լինի քո բարեացդ, որով երկուքինս սղ. բեղ և Վե-

ւոնդին անխտիման հետեւելով, միշտ հարաւ զատ և երախտագէտ որդիներ ըլննիք: Դ:

Եւրդօքսիտ այս խօսքերուն վրայ աւելի եւս ուրախանալով, իւր որդին վերստին գլուկելով՝ «Վ՛րդեակ իմ, կըսէ, դուն՝ որ մինչեւ ցայսօր քաղցրագոյն յոյս եղար, և որ ներկա յիս մէջ իսկ քու այգպիսի երախտագիտական ագիււ զգայուամենքովք իմ երջանկաւթիւնս կը պսակես, քու այդ բարեսէր խորհուրդնէրդ սրջափ մեծ և բարձրագոյն կը հանդիսալ ջրնէն քու առաքինութիւններդ, և սրջափ կը համարեն զիս իմ պարտաւորութեանցս մեծ ծուլթեանը վրայ, և աչքիս առջեւ կը բերեն այն անխոխարինելի երախտիքը՝ զոր իմ մտերիմ՝ բարեկամս Վեւոնդ ինձ ըրաւ գրեզ այն պիսի մէկ մը յարգարեց, կազմեց, որ ասկէ աւելին անհնար էր սպասել, ինչպէս որ այժմէն իսկ կը ցուցնես քու վրայ անոր մեծ աչք մէկ կը ցուցնես քու: Արովհետեւ այն անխտութեան պտուղը՝ Արովհետեւ այն անզուգական մարդուն առաքինութիւնը, որ զուգական մարդանօք և հաճութեամբ ուրիշի քաղցր ախորժանօք և հաճութեամբ ուրիշի միշտ աղէկութիւն ընելու կը փափայրի, եթէ այն մարդուն անհամեմատ առաքինութիւնը ուրիշ պարգեւի մը ցանկար, զիսկիս գտնուէր բան մը՝ զոր ես իրեն համար չընէի, սակայն հիմա նա կարող է իւր ուղածին պէս՝ բարբ հիմա նա կարող է իւր ուղածին պէս՝ բարբ ունեցածներս ինձ հետ բաժնել: Իսկ իւր շնորհալի դատեր գալով՝ որուն մինչեւ ցարդ

իրբեւ իմ հարազատ զաւակս նայեցայ ու իւր նամեցի, անոր հետ ամուսնանալ ուղեւովդ ոչ այնքան անոր և իւր հօրը, որչափ որ ինձի կը պարգեւէս դու աշխարհիս մէջ ինձ ամեւ նստենայի և խիստ փոստաքելի բանը, ինչու որ ես անոր հօրմէն աւելի կը բաղձամ, որ դու անոր հետ ամուսնանաս, և այդ մեր երջանկութիւնը պիտի պատկէ: Այդ խորհրդովդ և գործովդ, դու՝ որդեակ իմ սիրելի, ոչ միայն իմ, այլ նաեւ քու նազելի մօրդ կարօտալիք բաղձանաց կատարումը փութացուցիր: Այց հինգ՝ որովհետեւ քու մայրդ ալ կը փափաքի զքեզ տեսնել, զքեզ գրկել, և քեզմով իւր գորովալիք սիրոյ բաղձանքը լեցնել, եւ թանկ որդեակ, որովհետեւ այսպիսի անդու գական ուրախութիւն մը պէտք չէ ուշացնելու:

Վայրը՝ որուն ամեն մէկ վայրկեանը հազար տարի կը թուէր, երբ տեսաւ իւր սիրելի որդին, սաստիկ գորովէն և անպայման ջրն ծումէն սիրտը կը թրթռար, և զգացումները զսպել չէր կրնար, զայն համբուրելէ և գգուելէ չէր դադարել ու չէր կրնար կշտանալ: Սակայն գորովագութ և պարկեշտ մօր ուրախութիւնն ու խնդութիւնը եւս առաւել բաղմաւ պատկեցաւ, երբ լսեց՝ որ իւր զգօնացեալ և խոհեմ որդին վերստին ստանալովն հանդերձ՝ Լշդեսաբէթը չք պիտի կորսնցներ, ու իրմէն հեռայնելու դժբաղդութիւնը չք պիտի ու-

նենար, զոր կը սիրէր բուն իրմէ ծնած զաւակն պէս:

Իսկ ազնիւ օրիորդը մինչեւ այն ատեն անցած բարր եղանակները լսելով՝ թէեւ առաջին անգամ տալեցաւ, սակայն վերջը հանդարտելով՝ ուրախացաւ մեծաւ ուրախութեամբ. վստիկ տեսաւ՝ որ մինչեւ այն ատեն իրեն քաղցր ու պատուական եղածներէն առանց բաժնուելու, այսինքն առանց Լշդըսիտն ու մայրագիրք թողելու, զորս իւր ծնողաց պէս կը յարգէր ու կը մեծարէր, ահա վերջապէս յարգելի և մեծարոյ հայր մի և պատուական այդ մի ևս կը շնորհուէր իրեն:

Վերջը՝ Եւսեպ իրենց քով կօնցին, որ լնցնովթեամբ փոփեց, իւր սիրուն դուստրը գրկեց, և հայրական գորովալիք զգացմանց ղեղուն առատութեամբ գգուեց ու խանդաւ զտեցաւ. և հաւասար խնդութեամբ եւ հրճուանօք հարսանեաց հանգէսը կատարելով, մէկ տան մէջ՝ ի միասին բնակեցան ու մէկ ընտանիք եղան. և այս սիրոյ եւ միաբանութեան մէջ, նոցա բարեկամութիւնը և իւրարու վրայ ունեցած ազնուական սէրը, արեամբ և ազգակցութեամբ եղած կապէն ու միութենէն աւելի տոնելի եւ պատուական սուրբ սիրոյ կապակցութիւն մը եղաւ, որով ճշմարիտ բարեկամութեան ամենապսեմ օրի նախն ընծայեցին աշխարհի:

Լ՛հա այսչափի և առաւել եւս մեծամեծ՝ օգուտներ իրարու կը մատակարարեն մտերիմ անշահախնդիր և սուրբ սիրով յօգեալ բարեւ կամք. և ասոր համար է՝ որ կրտէ ֆմատուէնը, թէ «Նարեկամ հաւատարիմ, աշտարակ աւմուր. և որ եգիտ զնա՝ եգիտ գանձդ»:

Լ՛յս հաւաքնաիր բարեկամները ոչ թէ միայն մտերմական սիրոյ, այլ և ճշմարիտ ծնողական գործով և պարտականատարութեան ազգու օրինակ մը կը ներկայացնեն, քանզի մանկանց կրթութիւն տալու համար իրենց նախնական վիճակէն օրորոցէն կրտախն. գիտնալով որ բուն կրթութեան ատենն այն ատենն է, ապա թէ ոչ գօտարու կ'ուզողին մանկունք. և գտելի խորհրդով դաւակնին իրարու տեղ կը փոխանակեն և իսկ արդ՝ եթէ մանկանց դաստիարակութիւնը օրորոցէն պարտի սխիլ, ո՞վ պիտի լինի նոցա կրթիչը. ո՞վ կոյ օրորոցին մօտ, բայց եթէ նոցա մայրերը. ապա անչափ պէտք է դաստիարակել մայր ըլլալու սահմանուող մարդկութեան մասն եղող կինը, յորմէ կախումն ունի արական սեռը և բոլոր մարդկութեան վիճակը, աղբի մը յառաջագիմութիւնն ու յետագիմութիւնը, կանգնումն ու կործանումը: Լ՛յո՛, եթէ աղբի մը իգական սեռը կրթութիւն ըստ օրինի, այն աղբի իւր հիմք վիմի վրայ հաստատած ըլլալով՝ չը սասանիր. կամ եթէ աշտարհի

մշտափոփոխ դիպուածներէն սակաւ ինչ խռնարհելու ալ ըլլայ, դարձեալ շուտով կը կանգնի. որուն օրինակները շատ են, թէ հին եւ թէ նոր աղբաց մէջ: Իսկ իգական սեռը անկիրթ եղող կամ թերակիրթ եղող աղբաց վիճակը արդէն բաղմամբիւ է, և ներկայ մեր աշայ առջեւ, ուստի ասոր վրայ երկար խօսիլ պէտք է, մանաւանդ թէ աւելորդ է: Լ՛անդ, որ այժմ նոյն իսկ մեր աղբին մէջ վարժապետաց և վարժարանաց ինչ պաշտօն ունենալը լուրջ հասկցուած է: Լ՛ս այնպէս ուսած և համարուած եմ, որ մանկանց մաքուր սրտին ու միտաց վրայ պէտք է գրեն ուսուցիչը սպորտային և մարտասիրութիւն. սակայն անոնց մաքուր ու անարատ սրտին ու մտքերը իրենց անկիրթ և տգէտ մարմնու ձեռք անթիւ նախապաշարմունքներով և անբոյ արհաւիրք կը պատին, կը պաշարին և կը սեւեան. և ուսուցիչը ստիպուած են տարբերակ միայն այն սեւութիւնը ձեւաւորութիւնին պարասը կ'ելլայ. և դիցուք թէ մանուկ մը, ինչ սեռ է ալ որ լինի, թէ որ տասը տարի գալատտան մէջ կենալով ուսմունք և կրթութիւն պիտի առնէր, հինգ տարին՝ այն դաստարի սեւութիւնը սրբելու համար կ'անցնի, և ասոր յաւել ժամանակի յարգը գիտցողները միայն կրնան զր.ալ:

Ինչ հարուստ հայրեր կան, որք աղնիւ
Լւգորսխոսն պէս իրենց որդւոց թողուն
բազմամթեր ստացուածոց հետ՝ նսեւ զա-
նոնք բարւոք գործածելու կարեւոր հրահան-
գը, ինչպէս որ արդէն անհրաժեշտ պարտ-
քերնին է. զի հարուստ լինել և հարստու-
թիւնը ի՞նչ բանի համար՝ի գործ ածելը չըզխու-
նալը թշուառութեանց գլխաւորն է . . . :

Այնպիսի ճշմարիտ հօր մը որդիք որչափ ալ
աշխատին, չեն կարող ծնողաց տեսակ տե-
սակ ճգանց և աշխատանաց գործով լիովին
փոխարինել: Ս'եղ օրինակ առնենք մանկւնէք,
զՎլադիստ խոհական արտանին, և աշխատինք
մեր հարց ուրախութիւնը պատկերել և վիշադ
թեթեւցնելու: Ներութիւնը երկրորդ ման-
կութիւն բռնէ է. և եթէ նոքա մեր մանկու-
թեան ժամանակ զմեզ պահէցին, խնամեցին
և սնուցին, պահէնք, սնուցանենք և խնա-
մենք ուրեմն մեր ալ իրենց ճերայեալ ման-
կութեան ժամանակը. փասնդ ինչ ալ բլլայ,
մեր ծնողք միշտ մեզ համար յարգելի և մեծա-
րեղի պիտի ըլլան, փասնդ միշտ նոքա գութ
և խնամք ունեցած են մեր վրայ, և մեր կեանքը
անթիւ փոսնելներէ պահելով՝ մեր ըսու-
թեան աշխատած են. ուրեմն ջո փռացնենք
զանոնք, քանդի անոնց վիշադ մեր երջանկու-
թեանն ալ կը վնասէ:

Ներկայիս մէջ ցաւօք սրտի կրտսմ, որ

այսպիսի մտերիմ և հարազատ բարեկամներ,
պարտաւատար և արթուն ծնողքներ, և մա-
նաւանդ երախտագէտ, ծնողասէր, աստուա-
ծասէր, իրենց չափը և մարդկութեան վայե-
լուչը ճանցող զաւակներ գտնելու համար,
պարտի մարդ՝ Վիտքինեան լսպտերն ունենալ-
և զայն ունենալէն ետքն ալ՝ կարծեմ՝ գտնելը
քիչ մը տարակուսելի պիտի ըլլայ, կամ խիստ
քիչ պիտի գտնուին:

Օհնդք, եթէ կամէք երջանիկ լինել, և
եթէ կամէք ձեր որդիքը երջանիկ ընել, կրթե-
ցէք դնտա նախ՝ աստուածսիրուէ ու մարդա-
սիրութեան մէջ, և երկրորդ՝ աշխատասիրու-
թեան մէջ: Իսկ եթէ ասոր հակառակը ընել,
և իրենց անհոգութեամբ իրենց զաւակները
անաստուած և անկիրթ ու աշխարհիս համար
անտանելի բեռ թողուլ ու զողնէր կան, թող
քաջ գիտնան այնպիսիք նախ՝ որ ընդհանուր
մարդկութիւնը և ազգութիւն մը, նման է
տան մը, որոյ անդամ կը համարուի իւրաքան-
չիւր անհատ. ուստի և իւր զաւակը ան-
կիրթ, անուսումն և անաստուած թողողն,
հանրութեան, իւր անձին և իւր զաւակին
թշնամի է, և Մատուցոյ առջեւ ալ պատաս-
խանատու, և հետեւեալպէս ինքն կը լինի որ-
դի կորստեան . . . :

Ինչ այնպէս կը թուի, թէ այս սրտաշարժ
և անործալուր պատմութեան թարգմանու-

Թիւնը յատկապէս և խորհրդաւոր կերպիւ
ինձ պատահեցաւ . քանի ինչ որ խաչեմայեալ
պատանին Փլաքիս աստուածասէր և առա-
քինի՝ Վեանդին համար ըսաւ, նոյնը կը հա-
մարձակիմ՝ ըսել և ես մեծապատիւ Արարպե-
տեան Պօղոս էփէնտի բարերար հայրագրիս
համար, մանաւանդ ես անկէ եւս առաւել
գոհանալու եւ երախտագէտ ըլլալու սրբ-
տաւորութիւն ունիմ : Վանդի՝ Վեանդ Նշ-
դորքիսին բարեկամն էր, և արդէն իրարու
օգնելու պարտական էին . իսկ իմ աչնիւ բարե-
բարս՝ հօրս ինչն էր, և մէր տեսած էր զայն
կամ անուներ լսած էր արդեօք . ո՛չ երբէք — :
Այս ուրեմն, քանի որ գէպքը այնպէս բերաւ
որ ես Տնոցաց ծոցէն յափշտակուելով և որ
պէս գերի ծախուելով՝ իրեն ձեռքն հասայ,
միթէ իմ հետ գերիի մը պէս վարուելու իրա-
ւունք չունէր, սակայն նա այնպիսիներէն չէ .
նա գիտէ իրեն ընկեր ճանչնալ ամեն մարդիկ,
և նա ուսաց ինձ իւր բերնով, որ ես ալ նոյն
ճանաչողութիւնը սնուցանեմ սրտիս մէջ : Այս
ի բուն ծնողաց չէի ստիպած և չէի ճանցած
զ՝ ինն Աստուած, ինչու որ անոնք ալ երկնից
կամարը եւ ուրիշ մասնաւոր արարածներ
կը պաշտեն մինչեւ հիմա : Ի՞նչն ծնողքս ճանի
զիս միայն ըստ արմնի, և միայն պակասա-
ցաւ մարմնիս սնուցին, իսկ սա երկրորդ հայ-
րը ու բարերարս՝ իւր համայն բարեպաշտ

ընտանեօք հանդերձ՝ Տնաւ զիս խաչաւ
վերադին Տնեղեամբ սուրբ աւագանին, և ըզ-
մեռեալ հոգիս վերածեաց ի կեանս : Արե-
մքն մահկանացու մարմնիս կը պարախմտուաջ
նոց, իսկ անմահ հոգիս կը պարախմ վերջնոց .
սակայն երկուքն ալ համայն ըլլութեամբ եւ
տիրապէս կը պարախմ այն մարդացեալ՝ ան-
մահ և մարդասէր Փրկիմ՝ որ ասաց . «Այլ
եւս ոչխարք են իմ, որք ոչ են յոյսմ դաւթի,
և սորտա է ինձ և զնոսա ամեյլ այսր . զի եղիցին
մի հօտ և մի հովիւ » : Այս ահա իւր անսուտ
բերանոց խոստումը կատարեց նաեւ անոր
ժանկա վրայ, և մոցուց զիս իւր անբաւ ողոր-
մութեամբն իւր ընտրեալ հօսին փարսխը :
Աղօթեցք, կ'աղաչեմ, մեղաւորիս համար,
որպէսզի չը սայթաքիմ և իմ յոյսն չը վրիպիմ :
Իսկ վերջիշեալ մեծախնամ հոգեւոր հօրս մա-
սին թէ եւ կամէի . քանի մը խօսք ալ լսել, և իւր
աստուածահաճոց գործքերէն քանի մը հատնալ
ընթերցողաց ներկայացնել, սակայն քաջ գիտ-
նալով որ նա այնպիսիներէն է՝ որք չեն կամիր
որ իրենց աչին գործածը ձախը գիտնայ, ա-
նոր համար լռելը խաչեմութիւն կը համա-
րիմ, թողով որ իւր գործերը հռչակեն իւր ա-
նունը : Այլ ըսածնէքուս համար ալ իւր քաղցր
ներողամտութիւնը կը յայցեմ, ծանուցանե-
լով խնամրհմբար՝ որ սրտիս երախտագիտա-
կան բուռն եռանդէն ստիպեալ խօսեցայ և

այս իմ տկար գրչէս, բայց շնորհասարտ սրբա-
տէս բոլորած քանի մը խօսքերը կը յուսամ,
որ հաճելի կըլլայ իմ բարերար հօրս :

Լ Ա .

Սխառնութիւն

Երբեք կը պատահի, որ անխորհուրդ՝
խարդաւանեխաբեբայ անձինք նենդութեամբ
իրենց կարողութենէն վեր չարահնձիւ խառ-
նափնդոր առուառներու զբաղելով, կամ
թէ իրենց ունեցած ստացուածքէն աւելի
ծախք ընելով, գեղեցութեանց և խենչէ՝ լիտի
ու անխորդ զարգարանքներու պնտութեանց
մէջ անկարգաբար շալկելով, անտանելի սուր-
տուց տակ կ'իյնան, և վերջապէս ամօթալից
անանկութեամբ անսրտիւ կըլլան, և իրենց
վրայ վստահացած պարտատեարց դէմ լրացած
անօրէն նենդութիւննին ու խորհուրթիւննին
բոլորովին կը յայտնուի : Այսպիսեաց բնաւ
պէտք է ողորմիլ, քանզի իրենց խարդախու-
թեան համար զթուլեան անարժան են, այլ
մանաւանդ թէ ուրիշներուն խրատ և զգու-
շութիւն ըլլալու համար՝ պէտք է օրինաց ա-
մեն խստութիւնը անոնց վրայ գործ դնել,
զանոնք պատուհասելու համար : Իսկ շատ
անգամ ալ կը պատահի, որ խելացի՝ կորովա-

խորհուրդ և համեստ անձանց բռնած գոր-
ծերնին ձախողակ վախճանի մը կը պատահի,
զոր մարդկային ճարտարամտութիւնը չը կրնար
որ և իցէ կերպով արգիլել կամ առաջն առ-
նուլ, ուստի անոնք ալ կը դրբին յանկարծահա-
դէպ բերու և փորձանքներու չոր աղետից մէջ,
և արդարեւ այսպիսիք ամենայն դժուրթեան
և կարեկցութեան արժանի են : Այսպիսիք կը
բաղձան անշուշտ, որ գտնուէին անանկ առա-
տաձեռն և բարեսիրտ անձինք՝ որ բուն սէտք
եղած ժամանակը իրենց օգնութեան հասնե-
լով, խափանէին պատահած դժբաղդութիւ-
նը . բայց այս կերպ գերագոյն գործոց օրինակ
ները շատ դժուարաւ կը գտնուին : Սակայն և
այնպէս մօտ ատեններս Անդրկան այս տեսակ
բարեսիրտ՝ առատաձեռն մէկ մը ընծայեց մեզ,
զոր մէջ ալ մեծաւ հաճութեամբ կը փու-
թամբ պատմէլ . քանզի այս կերպ հազուա-
գիւտ մարդավայել պատուական գործ մը ար-
ժանի է քարոզուելու և հուշակուելու :

Ի սեռոնի մէջ վաճառական մը կոր, որ
բարեխառնութեամբ եւ չափաւորութեամբ
կենցաղավարելով, բարի, զգաստ, աշաւորջ
և անձանձիր փութով իւր գործերը անօրինե-
լով, նաեւ դնոց մէջ միշտ չափաւոր, սրտ-
մանաց և վաճառաշահութեանց մէջ անխա-
ղախ և արդարամիտ ըլլալով, ամենուն քով
մեծ անուն և բարի համբաւ ժառանգած, և

իւր կեանքը խիստ ճոխացուցած էր : Սա իւր առուտութենքը իւր դրամոյց և ստացուածոց աւելնալուն համեմատ՝ խոհեմութեամբ ընդարձակելով, յաջողեցաւ մեծամեծ յարաբերութիւններ և առուտութեան ընել : ոչ միայն Ներսիսի զանազան կողմերու մէջ, այլ և Վսեթկից և շողկատառնու մէջ : Գեղարքա բարերջանկութեան ծաղկիլը չէր ամբողջացած, և ահա յանկարծակի տեսաւ, որ անցեալ ժամանակներու մէջ տաժանելի աշխատութեամբ ձեռք բերած արդիւնքները մէկ վայրկեանի մէջ պիտի կորսնցնէր, որով և իւր անձը խիստ մեծ վտանգի մէջ կը գտնուէր : Արդիւնտես շատ ժամանակէ՛ր վեր խիստ ծանր ու հարուստ բեռներով լեցուած իւր մէկ նաւուն գալստեան կ'սպասէր : Օր մը լուր եկաւ իրեն թէ անհարկն արեւմտեւորին սրտահեղով, և նաւը այն ամենի կոհանրութեն ժայռի մը վրայ քշուելով, այն տեղ խորտակուած էր, և հազիւ թէ նաւաւորներէն մի քանին կրցնէր ելն մահէն ազատիլ : Իսկ մնացեալ բոլոր բաները ծովուն յատակը թաղուած էին : Պարտքերը վճարելու արդման հազրեալ ժամանակը կը մոտենար, և նա իւր անձը անձեռնհաս և անկարող գտնելով, և և չի գիտնալով՝ որ այս մեծ կորստեան մէջ որո՞ւ դիմէ եւ որո՞ւ ապաւինի, այս աղէտքէն ազատելու եւ օգնական մը գտնելու

վրայ տարակուսած և խպառ յուսահատած՝ արդէն ինքիւնքը բոլորովն կործանեալ կը կարծէր :

Սխալեալ նա տրտմութեան խորոց մէջ յուսարեկ կը վարանէր, իւր պարտատէրներէն մէկուն գանձապետը իրեն քով կուգայ, և թուղթ մը բերելով իրեն կը ներկայացնէ : Նա որովհետեւ նա միշտ այս սոսկալի վայրկեանի վրայ կը մտածէր, և այսպիսի վայրկեան մը իւր խպառսպուող կործանման և բոլորովն աւերուելուն սկիզբը կը սեպէր, ուստի և կը կարծէր՝ որ այն թուղթը իւր պարտքը անմիջապէս վճարել պահանջող անհրաժեշտ հրաման մի էր : Նոյնպիսի կասկածներով՝ դատապարտեալ մէկուն մը պէս ահ ու դողով գոյնը նետած և այլակերպեալ, սիրտը թուեղ ելլալով և դող դողուն ձեռք գիրը կը բանայ, և կարդալու առեն կը գտնէ այս խօսքերը :

«Իարեկամ»,

«Չախորդ ելքի և դժբաղդ փորձանքի պահանջից քաղ դիտում. բայց որովհետեւ ես տեղեակ եմ քու բարեկամութեանդ, ժրջալ նութեանդ և կորովամտութեանդ վրայ, վասն որոյ որոշեցի քեզ ձեռնառու լինել : Գաջալ լերուն ուրեմն աղին բարեկամ, և մի վշալ տիր : Ինչ ունեցած պարտքդ՝ երբ որ կուգես այն առեն տուր. և որպէսզի կարող ըլլաս ուրիշներուն ունեցած պարտքերդ անմիջա

սկս հատուցանել, այս նամակս քեզ յանձնող գանձուցոյ վերականգուն կուտայ քեզ առայժմ՝ պատրաստ քովդ ունենալու համար հինգ հազար լիար ստերլինի գումար մը . այդ մարդը հրաման ստացած է, որ այդ գումարին հաւասար ուրիշ լումայագիր մ'ալ պիտի տայ քեզ, զոր պէտք եղած ատեն երբոր ինձ դիկես՝ պիտի հատուցուի : Այժմ միայն այսքանը և այն ալ աճապարանօք կրցայ ընել, երկնէլով՝ որ չքլայ թէ քեզ ընելք օգնու թիւնս շատ ուշ հասնի եւ դու վնասուիս : Իսկ եթէ այսքանը բաւական չը լինի, կալող ես վստահիլ իմ վրաս մինչեւ յիսուն հազար լիար ստերլին, եւ ուղած ատեն նոր կրնաս առնել : Վեղ քոյս օժանդակու թիւնս քո առաքնութեանդ հետ համեմատելով՝ խիտ քիչ բան մի է . և ես քեզ նման համեստ մարդ մը ապրեցնելու համար յօ ժարութեամբ և սրտի հաճութեամբ այս գումարը վտանգի մէջ կը դնէի ։

Օտառայ քո և բարեկամ

Վուլֆէլմս Պ .

Վեռ թուղթը մինչեւ վերջը չէր կարգաւ ցած վաճառականը, այն անտիկնիսլ երախտիւ բին վրայ չտիրադանդութեանն յիմարած՝ խելքը գլխէն գնաց : Եւ երբ ուշը վրան դալով սթափեցաւ, առաջին անգամ սկսաւ ցնծու

թեան և խանդաղատանաց յորդ արտասուք թափել, և յետոյ սկսաւ իւր մեծահոգի բարերարն օրհնել և բարբառնել :

Այս աղնուսիրտ բարերարը մեծագանձ և սերճ լոմայափոխ մի էր, որ շատ ժամանակէ ՚ի վեր զինքը ճանաչելով, և իւր հաւատ վարուց ու ժրաջանութեանը համար զայն պատուական ու հաւատարիմ մարդ ճանչնալով, ցաւեցաւ՝ որ այնպիսի խոհեմ, պարկեշտ և ժրաջան մէկը չար փորձանաց պատահելով՝ դժբաղդութեան մէջ ինկած էր . ուստի և նորա աղետը լսելուն պէս՝ առաւ տամառութենէ ստիպեալ, իսկոյն միտքը դէրաւ սոյն յանկարծահաս կործանման դէմ՝ այն պատուական ու առաքնի մարդուն նը պատաճառաւոյց՝ պատասխարան եւ յենարան լինել :

Արդարեւ գանձապետին թողուցած պատրաստ գումարը, աւելի կարեւորագոյն պարտքեր վճարելու համար պէտք եղաւ և գործադրուեցաւ, իսկ լոմայագիրը անոր համբաւը և հաւատարմութիւնը հաստատ և ամբողջ պահելու համար . և այնուհետեւ անոր շատ Վուլֆէլմոսի նման այսքան զգուշատր եւ չքահայեաց լոմայափոխ մը առանց կտակածի և առանց մտքէն բան մը անցնելու՝ կա

մաւ կ'ընդունէր անկէ այնքան մեծագումար լումայադիր մը: Մեանկացեալ վաճառակաւ նը այս կերպով իւր գործերը կարգադրելով՝ կրցաւ իւր առուտունները խնդամտութեամբ և անխափան շարունակել, զոր եւ բարերարն Մտուռած հաճեցաւ շուտ կերպով յաջողել. և քիչ տարուան ընթացքի մէջ ոչ միայն մեծահոգի լումայափոխին իւր վրայ ունեցած համբաւոյ և հաւատարմութեան անթերի վերանորոգութեան հասաւ, այլ նաեւ այս միջթարութիւնը եւս ունեցաւ, որ շատ սրտաւհմանց մէջ անոր պիտաւ նացու օգտակար և օգնական եղաւ խիստ շատ կերպերով, և իւր սիրալիր և հաստատուն երախտագիտութիւնը անոր յայտնելու առիթներ ալ ունեցաւ:

Ինչպէս ուրիշ տեղ ըսինք, ահա նորէն առիթ ունինք ըսելու, որ մարդկային ընկերակաւ տութեան դիտաւոր սրայմանն է հաւատարմութիւնը, անախտ սերը և կարեկցութիւնը: Ամենամեծ սրտաւստութիւն ունին մարդիկ իրարու հետ միշտ հաւատարմութեամբ վարուիլ խոստումն, դաշինք և պայման՝ նըւիրական բաներ են մարդու համար, ուստի սաստիկ զգուշութիւն պէտք է ամենափոքր բաներու մէջ անդամ ճշմարտութիւնը յարգել. մինչդէռ կատակով ստութիւն կամ խաւ

բեքայութիւն ընելէ զգոյշ կենալու է, վաւրնդի այդպիսի մանր բաները հոգ չընելով՝ առ վտուութիւն կրկայ, և երթալով մեծամեծներն ալ ընելու մարդ չը վախնար և չ'ամուսէր: Այսպէս է նաեւ ամեն մորութիւն, միշտ ան նշան ու թեթեւ աստիճանէն կ'սկսի, և առանց զգուշանալու վերջին ծայրը կը հասնի, ուրիշ հեռանալը ալ դժուար կրկայ:

Ս'արդ եթէ իւր մարդկութեան ինչ ըսալը կը ճանչնայ, պէտք է միշտ իւր կեանքը պատուաւոր անցնել. իւր գործերը այնպիսի չափաւորութեամբ, խոստուն խոհարանութեամբ և հեռատես զգուշաւորութեամբ կարգադրել, որ միշտ ինչպիսի վտանգներու մէջ յենարան դանայ: Այթ անգամ մը գործերուն, առուտուրին կամ խօսքերուն մէջ անկարգութիւն, խարդախութիւն, շտայութիւն, ստութիւն և խաբէութիւն տեսնուի այնուհետեւ պատիւն ու համբաւը կը կտաւրի, կ'սկսի քիչ քիչ կասկածել ըլլալ, և ամեն խեղացի մարդ կը վախնայ անոր վստահիլ. վըտանգի մէջ ինկած ատեն չեն օգնել իրեն, և այնպիսին արժանի ալ չէ օգնութեան, վասնզի շատ անգամ այն օգնութիւնը փոխանակ բարիք ըլլալու, անով իւր մորութիւնը շարունակելու և այն շարութեանց մէջ հաստատուելու կը ծառայեցնէ. ուրիշն ընկերսիրական ձեռնորդութիւնը իւր ուղղութեան և լաւութեան

նպաստելու տեղ՝ քաջալերութիւն կրտսանայ ալ աւելի նենգութեանց եւ խաբէութեանց մէջ յառաջանալու : Խիստ շատ սընանկացած վաճառականներ կան, որք խաբէութեամբ իրենց գործերը մեծցնելով, վարկ ու համբաւ ստացած են, և ուրիշներուն ինչքերը կողոպտելով ու խարդաւանելով մէկ կողմ՝ ելած են . այնպիսիներն եթէ իրենց յաջողակութեան վրայ կը պարծին և կ'ուրախանան, թող սոսկան արդարութեան հասնուցումէն :

Իսկ ընդհակառակն առաքինի, հաւատարիմ, խոստամատահաններ, որ ճշմարտութեամբ, աշխատասիրութեամբ և պարկեշտութեամբ կ'անցնեն իրենց կեանքը, փորձութեան մէջ ինկած առններն թող չստանան . իրենց բարութիւնն ու ճշմարիտ համբաւը ղերենք կը փրկեն, վասնզի առաքիչն ու թիւնը անվարձ չմնար : Արդարեւ այն պիտի անակնկալ դիպուածներ կան, որոց առջեւն փախչիլ և փրկութեան հնարք գտնալ, կամ խիստ դժուար է և կամ անկարելի . և այսպիսի վտանգաց մէջ անխտիր կրնայ իշնալ անմեղն ալ, մեղաւորն ալ, հաւատարիմն ալ խարդախն ալ բանքն աշխարհիս իրողութիւնները միշտ անհաստատ են : Սակայն յատուկ պարտաւորութիւն կայ մեր վրայ, որ անկեալ առաքինւոյն շուտով օգնութեա

հասնինք, ամեն խնամք, գութ և կարեկցութիւն յոյց տանք : Խիստ նշանաւոր է ներկայ պատմութեանս մէջ բարեօրէր լուծադրութիւն ըրած գործը, և օրինակ առնելու արժանաւոր մարդասիրութիւն մը է, ընկերական պարտականութեան ամենագեղեցիկ, վսեմ և հիանալի օրինակ մը ընծայած է : Այսինքն թէ շատ հետեւողներ ունենար, որով բոլոր մարդիկ այն ատեն երախտագիտութեամբ, սիրով, գթութեամբ, բարերարութեամբ և կարեկցութեամբ իրարու հետ կապուած կըլլային, և այն ատեն մարդիկ բնաւ բանի մը կարօտ չէին ըլլար, և գուցէ այն ատեն չարերն ու խարդախներն ալ կը պակսէին . իսկ հիմա ընդհակառակն քաջալերութիւն գտնելով՝ կարծես շատնալու վրայ են . . . :

Լ Բ.

Աղերախօսութիւն

ԹՈՎԱԿԱՆ-ԻՆՔԻՆ I . անորոյցի վաճառականի մը որդի, շահախնդրութեան բաղձաւքէն շարժեալ իւր բանամեայ մատաղատունկ հասակին մէջ, երկարատեւ նաւարկութեան վտանգներէն երբէք չը վախնայով՝ միտքը դրաւ դէպ ի արեւմտեան Հնդկաստան նաւել . և Աքիւլքէս անուն նաւը մը առնալով, որ դէպ ի այն կողմերը երթալու կը

պատրաստուէր, իւր հօրմէն առած սակաւ
ինչ գրամագլխով, Յունիս ամսոյ 16 ին 1674
Թուականին 1 օնորայէն ձամբայ ելաւ : Այն
կարատեւ և տաժանելի ճանապարհորդու-
թենէ մը յետոյ՝ վերջապէս նաւը հեռուէն
Վանքիկայի ցամաքը նշմարելով, փոքրիկ խոր-
շի մը մէջ խարխախ նետեց : Արդէն ջուրերնին
և ուրիշ պաշարները պահած ըլլալով՝ նաւա-
պետը ծովուն մէջ մակելի մը իջեցուց, և հրա-
մայեց քանի մը հոգիներու՝ որ ցամաքը ելլա-
լով՝ պէտք եղածը ծարեն : Յօրմանա՝ երկիրը
ձանաչելու հետաքրքրութենէն յազուած ,
նոցա հետ ցամաք ելաւ . բայց ամենքը մե-
կէն դէպ ՚ի երկրին ներսի կողմերը յառաջ
երթալով, յանկարծ այն տեղի խումբ մը վայ-
րենի բնակչաց ձեռքը ինկան, որք նոցա վե-
րայ յարձակելով՝ մեծ մասը զարկին և մնա-
ցածները փախցնելով՝ ցրուեցին, մինչդի հա-
զու թէ քանի մը հոգի կարողացան մակելիով
դէպ ՚ի նաւ փախցիլ և ազատիլ : Յօրմանա ե-
րկրասարգը այն փախչելու շփոթութեան
մէջ, ամեն վայրենիին իւր մահը մօտեցած հա-
մարելով՝ շատ ժամանակ անտառաց մէջ մոր-
բուած գնաց, մինչեւ ելաւ բարձր տեղ մը,
զոր ուրիշ տեղերէն աւելի ամայի և անբնակ
կը կարծէր, ու ժը կտրած՝ հեւալով ու բռ-
լորովին քրանած հոն գետնի վրայ փռուեցաւ :
Այն տեղ սոսկալի մտածութիւններով իւր

միտքը պաշարուեցաւ, փանդել այնպիսի վայ-
րենի տեղերու մէջ իւր գլխուն պատահելը-
ները ակներեւ կը տեսնէր, որ կամ սովէն պի-
տի մեռնէր, կամ գաղանաց կերակուր պիտի
ըլլար, եւ կամ գաղանիներէն աւելի գիշա-
տիչ այն վայրենաբարոյից ձեռք խիտ շար-
ջարանօք պիտի սպաննուէր : Վնչդեռ այս ար-
հաւանքներէն տիեկոծուած կը ծփար, եւ
խղճալի կերպով կ'ողբար, յանկարծ խշտոց մը
կը լսէ, որմէ վախնալով՝ վեր կը ցաթիկէ : Ա-
փախչելու աճապարած ատեն երկրասարգու-
հի մը կը տեսնէ, որ կամայ կամայ հոն կուգար,
և բաղդըստար դէպ ՚ի ինքը նայելով, նշան ը-
րաւ, որ կենայ : Արիտասարգը քիչ մը քաջա-
լերուելով, լրազգին նորա ոտքերը կ'իյնայ,
եւ արտասուօք ու հեծութեան ձայներով
կ'աղաչէ տնոր՝ որ գթայ իր վրայ, և այն ան-
հնարին աղէտներէն ազատելու հնար մը գտա-
նայ : Արիտասարգուհին՝ որ Յեարթօ կը
կոչուէր, թէպէտ և վայրենաստուն էր, բայց
բնութենէն գորովական ոգի ժառանգած՝ գը-
թոտ ու կարեկից սիրտ մը ունէր, և մատամբ
մը երկրասարգին վայելուչ բարեւելութենէն
յորդորուած՝ մատամբ մ'ալ նորա աղբասնք-
ներէն խանդաղատելով, մարդասիրտար վեր-
ցուց զայն գետնէն և իւր քարայրը տարաւ .
հոն հանգստացնելով զայն՝ ինքը քիչ մը ժա-
մանակ հեռացաւ անկէ : Յետոյ դարձաւ և

այն տեղերը գտնուած զանազան միջոցներն և պտուղներէն բերելով՝ երկրասարգին տուաւ, որ ուտէ և անոնցմով կազդուրի, յետոյ ծաւաւը անցնելու համար մերձակայ աղբիւր մը տարաւ զայն :

Գոգցես նոր կենքեր մը ստացաւ Անգղիացի երկրասարգը, և շատ տեսակ նշաններով իւր մեծ շնորհակալութիւնը ցոյց տուաւ, որով ցանկասէր վայրենին աւելի եւս գրգռուուելով, քաջալերեց զայն որ բնաւ պատահմունքէ կամ փորձանքէ մը չը վախնայ, բոլոր երկիւղը փարատէ, և իւր ամեն հոգերը ի բնէ յանձնէ : Արդէն ժամանակին մեծ մասը անոր հետ կ'անցընէր, պէտք եղած ուտելիքները լիալիւր կ'առատաձեռներ առանց բանի մը կարօտ թողելու, և բնացած ժամանակ կը հսկէր ու կը պահպանէր : վերջապէս հարաւ զատի մը կամ արեանառու մերձաւորի մը պէս՝ ամեն փայթ և խնամք կը գործադրէր :

Ինչպէս վայրենի աղջկան քով աղէկ տահապանուելով՝ բիշ-բիշ նորա լեզուին ընտելալու, և սկսաւ հասկնալ ու հասկցնել պէտք եղածը, ուստի երբեմն այս՝ կամ այն բաներու վրայ զանազան հարցումներ ընելով՝ սակաւ ժամանակի մէջ յաջողեցաւ ծանօթութիւն ստանալ այն սահմաններուն վրայ, և նորոս բնակչաց և պատուական բերքերուն վրայ, որովք երկիրը կը բարդաւաճէր : Փա-

փագելով նաեւ այն զանազան բերքերէն մէկ քանին տեսնել, աղաչեց երկրասարգուհւոյն՝ որ բարեհաճի աննոյմէ բերել իրեն, զոր Յէարկը յօժարութեամբ կը կատարէր. և որովհետեւ զայն զարմացած կը տեսնէր՝ նոյն բաներուն վրայ, և նոր բաներ եւս ստանալու սաստիկ ցանկացող, և որովհետեւ ինքն ալ կուղէր՝ որ երկրասարգին սիրտը շահի, ուստի նորա միտքը հաճեցնելու համար, ամեն օր նրատեսակ ընծաներով կուգար. երբեմն սոկիի, երբեմն արծաթի կտոր մը, երբեմն պտուղական գոհարներ, և շատ անգամ այն երկրին թռչնոց չքնաղապեղ փետուրներ, ու վայրի կենդանեաց փափկազոյն մորթեր կ'ընծայէր անոր :

Այսպէսով Անգղիացի երկրասարգը բիշ ժամանակուան մէջ ծոխ հարստութեանց տէր եղաւ. ուստի իւր օրտին մէջ բազդէն շնորհակալ կըլլար, որ իւր չոր դէպքը այսպիսի բարեբաղդ վախճանի փոխած էր : Այնուհետեւ միմիայն այն տեղէն չուելու կը կարօտէր. այս ալ ուրիշ կերպով յուսան ան հնարին բան մ'էր, միայն թէ Աւրոսպոյի նաւու մը միջնորդութեան կը կարօտէր, որ այն ախանց վրայ պատահելով՝ զինքն առնէր տանէր : Ասկայն քաջ գիտէր՝ որ Յէարկը պիտի դժգոհէր իրմէն հեռանալուն համար, և գիւրին ալ չէր ի պատահիլ հարկին ա-

ուանձին փախչիլ և նաւ մտնալ առանց նորա գիտութեան : Ուստի միտքը դրաւ՝ որ զայն իրեն հետեւելու համոզէ, և այնքան չափաւ զանցութեամբ կը մեծաբանէր Լւարայից ու անոր հոյակապ ու մեծագործ շինուածոց վրայ, որոց մէջ վայելչապէս պիտի բնակէր նա, բան թէ այն անարդ անձաւներու և բաց վայրերու մէջ . կը խօսէր շքեղ գգեսաններու վրայ, որոնցմով փոխանակ մերկամարմին չլէրու, կաւրոց էր իւր անձը պաշտպանել եղանակաց վընասներէն, որով և իւր գեղեցկութեան պաշտառութիւն ու վայելութիւնն ալ կ'աւելնար. կը ճառէր զանազան համագամ կերակրոց վըրայ, զոր հոն պիտի ճաշակէր՝ իւր խմած ջրէն և կերած վայրենի պտուղներէն շատ աւելի յարգի և պատուական . վերջապէս ներքոյներով կը խօսէր ամենատեսակ դրօսանքներու վրայ, որով պիտի զուարճանար, երբեմն ջուրերու վրայ առագաստ բացած նաւով ձեւելով, երբեմն նժոյգ երիվարներէ քաշուող կառքերու մէջ մտնելով, երբեմն բոլոր գիշերը ուրախական կաքաւներու և պարահանդէսներու մէջ անցնելով, կամ նուագաձուլութեան, կամ երգոց և կամ ուրախաւիթ խնձոյքներու մէջ . այնչափ աստրժանօք և բերնին ջուրերը վաղելով կը նկարագրէր այս բաները, մինչեւ որ ցանկասէր Վերկիկացին սասախի բաղձանք ջրոյ տուաւ անոր ետեւէն երթալու և այսպիսի

բաներ տեսներու : Ըրդէն առանց այս յորդոր սնքներուն ալ Յէարթօ այնչափ խանդաւրած էր նորա վրայ և սիրահարուած, որ աշխարհի որ կողմն ալ երթար, պատրաստ էր նորա հետ երթալ, և ինչ և իցէ վիճակի հանդիպիլ : Ուստի երկուքն եւս անհամբեր կըսպասէին նաւու մը գալուն, և գիշեր ցերեկ փոխանակ անցնէին յետոյ, Յէարթօ՝ որ մը ժամանակ անցնէին յետոյ, Յէարթօ՝ որ խիտ սրտուս էր, հեռուն՝ ծովուն երեսին վրայ բան մը նշմարեց, և թովիխախն ծանուցանելով հասկցան որ նաւ մ'է, որ յաջողակ հողմով փրփրագէղ ակբները պատառելով կուգար :

Ուստի ստորախան նշանը տուաւ, որով յաջողեցաւ զայն հոն մօտեցնել, և երբոր երեկոյ եղաւ, արեգակը իւր վերջին սղջնը տուած ըլլալով՝ խաւարը երկրի վրայ պատեցաւ, և սորա նաւէն իրենց համար զրկուած մակոյկին մէջ մտնելով՝ Յէարթօյն բերած և բնձայած մեծագանձ ստացուածքներովը միասին նաւը ելան եւ ապահով եղան : Ուշիմ բնիթերոյդը քաջ կարող է մակաբերել թէ ինչպէս ուրախութեամբ ընցուցաւ Մագդիացի երիտասարդը : Բայց Յէարթօ ստիպուելով բանել թողուլ իւր հայրենիքը, որ ինչպէս ալ ըլլայ՝ յոյժ քաղըր և սրտուական է հոն ծնած ու մեծցած մէկու մը

Համար, թողուլ աղգատոհմը, և սիրելիները, այլ եւս զանոնք խալառ չը տեսներու մտօք, այս բաները միտքն իյնալով՝ իւր աղիքները դարբերցան և սիրտը կը խշխշար, արաստուաւ գին կուրար, և կ'ողջար հառաչելով ու հեկեկալով. և այնքան շուտ չէր կրնար միւլթարուիլ, եթէ (Թովմասին պախալանքները և հաւմողական խօսքերը իրեն չ'օգնէին, որ իրեն հաւմար թէ բնատնկի, թէ աղգախուշի և թէ աւմեն բանի ոեղ էր ։ Այլ աւանդ այն թշուաւուացելոյն, որ չէր գիտեր՝ թէ ի՞նչալիս նեն գաւոր և որչափ ապերախտ երկոսասարգի մը հետեւած և յանձնած էր իւր անծր ։ Այլ տասարդին բարեբաղդութենէն՝ իրենց նըստած նաւը Նիգրիայէն էր, և որ ճոխագոյն հարուստ բեռներով և կուխնեայի եղբրնեւրէն գտնուած խալիչի գերիներու բազմուէթեամբ բեռնաւորուած՝ Վարբադա կղզին կ'երթար, որ Նիթիլեան կղզեաց մէջ յոյժ բերրի և սրողաբեր կղզի մ'է. գլխաւորապէս խխտ շատ շաքարեղէգ (շեթր քաճը) կը բուսոյնէ, և որոց մշակութեան համար գերիները կ'աշխատոյնեն ։ Արբ նաւը հոն հասաւ, խալիյն անհամար խուռն բազմութիւն մը եկան և նաւահանգիստը լեցուեցան, և ինչպէս ուրիշ ստացուածոց, այնպէս և այն թշուառ ծառաներուն համար ալ առուտուր սահմանւեցաւ ։

Այլ մեծիւն անմուաց նախատանցս Աւրուսիոյ. ի՞նչ բարբարոսական և ամենաղեղճ շաւալաճառութիւններ կրնէ, իրեն նման մարդիկ կը ծախէ, այն եղիկել անձնքը անշուշէ կահներու կամ անբան կենդանիներու նման վաճառքի կը հանէ. ի՞նչ անդ թուլութիւն, որ ուրիշ տեղեր կողերու և ոչխարներու վրայ անգամ չեն բներ ։

Անոնք երկոստարգը այն սոսկալի վաճառուց գնողներուն բազմութիւնը տեսներով, և զի մեծ գնով կը վաճառուէին անխտիր արք և կանայք, իւր ագահութենէն թելադրուած և գրգռուած, և ամեն բարիք մուշած, անխըղճարար և բարբարոսական անգթութեամբ ապերժանիկ Յէարիքոն՝ իբրեւ իւր արծաթաւ գին ծառան ծախու հանեց ։ Այլիկելն իւր յուսահատական ողբերովն ու լալովը և որդտաբեկ ու սրտաճմրկի հառաչանքներովը բընաւ օգուտ մը չը քաղէց. նորա ոտքերը կ'իյնար, գթութիւն ու ողորմութիւն կը հայցէր, կալաչէր ու կը պաղատէր՝ որ եթէ իբրեւ արծաթալիս ծառայ սեպել կ'ուզէր, գոնէ իբրեւ գերի իւր քովը պահելու հաճի ։ Սակայն նորա սաքառաժէն աւելի կարծր սրտին բան մը չ'ազգեց. իտղճ աղջկը իրեն լրած բաւութիւնները կը յիշեցնէր, միտքը կը ձգէր զնքը սիրով խնամելը և հակելը, որ եթէ այն կողմի ուրիշ բնակչաց ձեռքը խնար՝ կոր

կառու կրնէին իւր մարմինը, իւր մեծագին սրբա-
գեւաներով զինքը ճոխացնելը կը ցուցնէր, և
իրեն սիրոյն համար իւր հայրենիքէն ու աղ-
գատահմէն հեռանալը սրտաշարժ կերպով կը
յայտնէր Ա լերջապէս խիստ շատ զայրանալով
ապերախտ և ուխտադրուէ կոչեց, անթիւ ա-
նէճքներ թափեց, և երկիրքը պայտիս եղեւ
նադործութեան մը համար վիայութեան և
փոխմանդութեան կանչեց: Այս ամենը որ
կատարած առիճանագամ կրնային բաղդրացները
բայց նորա սրտին ամենեւին ազդեցութիւն մը
չ'ըրին, բանով վայրենի գաղաններէն աւելի խոր
տատիրտ ու վայրագ բարբարոսը՝ նորա ամեն
արդարացի կշտամբանքները, դառնասկսկիւ և
աղիտըրմ գանդաւանները, և բալագին ու սրտա-
ճըմլիկ աղերասնքները չը լսելու տուաւ և ա-
կանջի ետեւ ձգեց: Ա՛նաւաւնդ խիստ ու-
րախ էր՝ որ նորա օտար լեղուն և անծանօթ
բարբառը այն տեղի եղողները չէին հասկնար,
և որով չէին կրցած վերահասու լինել իւր
նենդութեանը, ուստի վաճառասկանի մը ծա-
խեց դայն, և ստալը առնելով, հրաժարական
ողջոյն մ'անդամ չը տուած՝ հեռացաւ գնաց:

Բարբարոսի Յէարիբոն աւելի մեռեալ
կեցաւ քան թէ կենդանի, և զինքը գնողը որ
միւսէն աւելի բարբարոս էր, ամենեւին հոգ
չըրաւ նորա արտասուածը, այլ գետնաբարչ
տուն տանելով, այն տեղ իւր սրտին սաստիկ

կսկիծէն և քաշած անտանելի աշխատանքնե-
րու ծանրութենէն ճնշուած՝ ալ չը կրցաւ
գիմանալ, և քիչ ժամանակուան մէջ հիւժուե-
լով ու մաշուելով չարաղուէ մահուամբ վախ-
ճանեցաւ: Ա՛յնպիսի այն ատենները՝ և գու-
ցէ մինչեւ հիմայ՝ ալ Վերապցիք մարդկային
բնութիւնը մոռնալով, անասուններու նման
կը չարչարէին այս խեղճերը և անբանե աւե-
լի կ'աշխատեցնէին:

Իսկ թափեալ Յէարիբոյն գնովը և նորա
աղեւապէն սրբագեւաներովը, նսեւ իւր հօր
մէն ընդունած դրամներով առատագոյն ա-
ռեւտուրի պարսպելով, շատ բան վաստիե-
ցաւ, և օրէ օր հարստանալով՝ իւր բաղդը,
ջանքը և հանձարեղութիւնը կը մեծացնէր,
և եթէ իւր եղեռնադործութիւնը միտքը գար,
որ շատ անգամ կը սրտահէր, իւր ներկայ
բարօրութեանը փայ կը դարձնէր միտքը, և
կը խղդէր իւր խղճի խայթը:

Բայց փոխմանքը և արդարադատ Բար-
ձրեալը թէպէտեւ կ'ուշացնէ և կ'երկարէ ա-
նօրէնութեան արժանահայտ պատիժը, սա-
կայն ոչ երբէք կը մոռնայ: Աւստի այն ոճ
բաղդործ երկրասարդը ճոխութեան ծայրը
հասնելով՝ ազահուէթիւնն աւելի գրգռուե-
ցաւ, ուստի բոլոր ասով չը բաւականանա-
լով, տախալին անկեց աւելին կը բաղձար,
և մանաւանդ իւր երկար ժամանակ Յէարի-

քօյին հետ կեցած տեղը յիշելով, և միտքը բերելով այն արձագանքն ու ուրիշ և պատուական գոհարները, որք խիստ առատ կը գլուհուհուին հան, միտքը դրաւ՝ որ ուրիշ քանի մը հոգիներու հետ նաւ մը պատրաստելով, դէպ ի այն սահմանները երթան, և այն գանձերը առնեն ու վայելեն։ Ա՛յ երջ ամենայնի՛ իրեն նպատակին համեմատ հասաւ այն կողմերը, և իրեն ընկերներովը երկրին դէպ ի ներքի կողմերը յառաջ երթալու առնե՛ն՝ իսկ այն քանի մը վայրենիք վրայ հասան, բայց ինքը անոնցմէ ուժեղ լինելով՝ դիւրաւ յաւ ջողեցաւ զանոնք ցրուել։ Ա՛յկէ քաջալերուելով՝ աւելի եւս յառաջ գնացին, և երկու մեծագանձ հանքեր գտնալով՝ որոց բնած մէկը ձեռք զարկած չէր, այն ինչ հաղել այն պատուական նիւթերը վերցնելու վրայ էին, ահա վայրենիք առաջնի անգամէն աւելի մեծ բանակ մը կազմած՝ դէնքերով նորա վրայ յարձակեցան, և իւր ընկերներէն շատերը սպաննելով՝ դնքն ալ կենդանի բռնեցին։ Ա՛յն աւտեն անոր վրայ երկնային վրէժխնդրութիւնը յայտնի եղաւ. և կարծես այն վայրենիները տեղեակ էին նորա վնասապարտութեանը, Յէարիքոն գաւառաւանդուն համար, ինչու որ անցագ վրէժխնդրութեամբ մը քստմնելի և ստակալ տանջանք կոտոր կոտոր ըլին նորա մարմինը։ Ա՛յ աղէտիցս երանի թէ

այս զարհուրելի տեսարանիս ներկայ գլուհուին և հանդիսական վրայ լինէին ամեն աւտնը, որոց բոլ ուխտադրութիւնը միմե ստութիւն մ'է, և ապերախտութիւնը կատակ։

Երբ անբան անասնոց մէջ անդամ երախտագիտութեան զարմանալի օրինակներ կը տեսնանք, արդարեւ չենք կրնար սոսկումնիս բռնել, տեսնելով՝ որ բանական արարածը, խորհրդով և իմացականութեամբ ճոխացող մարդը ապերախտութեան զարհուրելի օրինակներ կը ներկայացնէ։

Երախտագիտութիւնը բնական զգացում մի է. և ով որ այս գովելի զգացումը կը խեղդէ իւր սրտին մէջ, և իրեն վրայ աղէկութիւն մը ընողին անգամ բարիքը չը ճանչնար, ու փութաբանելու փոյթ ու եռանդ չունենար, այն պիտի գաղանձն ալ վատթար է։ Փոքր երախտիքը ճանչնալ չուզողը, մեծն ալ չը ճանչնար, և ով որ ուրիշէն ընդունած բարիքը կ'ուրաւնայ, բանի տեղ չը դնէր, շնորհակալ չըլլար, ու իւր երախտագիտութիւնը յայտնելու համար չուզէր փոխարինութի մը կամ յօժարամիտ ծառայութիւն մը հատուցանել այնպիսին երբեք բարեաց արժանի չէ։ Հապա ինչ կարող ենք բնէ անոնց, որք իրենց ընդունած բարեբանութեան փոխարէն բարիք չը հատուցանելէ զատ՝ կը համարձակին անամօթաբար և սու

կալի լրբութեամբ չարիք ալ հատուցանել, այնպիսին ճշմարիտը բերելով՝ արեւուէն լոյսն անդամ վայելելու արժանի չէ: Իմաստնոյն ըսածին պէս՝ այնպիսին ժանջնաւոր չարեաց արժանի է. « Իր հատուցանէ չար փոխանակ բարւոյ, չար ի տանէ նորա մի պահասես յի » . Լուսկ . ԺԷ . 13 :

Վերախտութեան բուն իսկ անունն ան դամ՝ զբացող սրտին սոսկումն կը սրտածառէ, վասնորն նշանակութեան հետ անուան հըն չու մնալ անարգ ու ահաւոր է :

Եւ յարհուրելի ախտը ամեն չարեաց ճանապարհ կարող է բանալ. և ով որ այս ախտին նշաններն ունի, փոխադրական մահաբոյր ախտէ փախչելու պէս՝ անկէ հեռանալու է, վասնոր այնպիսին անարժան է ընկերական յարաբերութեանց, անարժան է օգնութեան և ձեռնտուութեան :

Վերախտութիւնը միաստիար է, ոչ միայն ընտղին, այլեւ ուրիշներուն ալ. վասնոր երախտաւոր բարի սրտերը կը վշտացնէ, և այն աեղ վառուած գթութեան ու կարեկցութեան պատուական արցածառ ջահը կը մարէ. կը կու պէ ու կը կաշկանդէ երախտաւորին ձեռքը՝ որ ալ ուրիշին օգնութեան չը հասնի, ասանկով թէ ուրիշները բարիքէ կը զրկուին, և թէ նոյն իսկ բարեսէր անձը աստուածահաճոյ առաքնութիւն ընկէ կը զրկուի: Սխալն առա-

տապարգեւ և ամենախնամն Մտուած է, որ մեզ նման ապերախտ մարդկանց վրայ չարութեան իւր առատադեղ ողորմութիւնը կը թափէ իւր նախախնամական գթութեամբը : Եթէ լուքնելու բլանք, արդարեւ միշտ ապերախտ պիտի գտնուինք բարեբար Մտուածոյ առջև, քանոր չարութեան անխափան աւոր պարգեւները կը վայելնք, և գանջ զանցնէ ճանչնալով շնորհակալ անդամ չենք ըլլար. և թէ երախտաւոր ըլլայինք, անոր կենսատու որէնքները եւ երջանկացուցիչ պատուներնը անխափան կը կատարէինք, վասնորն առ Մտուած ունեցած երախտաւորութիւննիս պիտի արգիլէր, խափանէր զմեզ ամեն տեսակ մեղքերէ. գիտնալով՝ որ մեղքը զՄտուած կը բարկացնէ, և ով որ զՄտուած բարկացունէ չ'զգուշանար, ապերախտութիւն ըլլած կըլլայ անոր գէմ, վասնոր անոր շնորհները և Յիսուս Քրիստոսի պատուական արեան փրկարար արգիւնքն ուրացած և ապարգիւն ըլլած կըլլայ :

Իսկ զխնայ պէտք է, որ ինչպէս ամեն մեղք կամ չարիք իւր պատիժն ունի, նոյն պէս այս սոսկալի չարութիւնը ահաւոր ու սարսափելի պատիժներ ունի: Անհար է, որ մարդ արդարութեան հաաուցումէն փախչի կարողանայ, և Երկինք միշտ վերժխնդիր է այսպիսի չարութեանց. և եթէ երբեմն ու-

շանայ այն, պէտք է գիտնանք՝ որ մեր ուղղութեան համար է, և թէոր չ'ուղղուինք աւելի անհնարին սոստիւթեամբ կը հասնի մեր վրայ, և չարաչար կը պատժէ թէ՛ կենցաղըս և թէ՛ յաւիտեանականութեան մէջ:

Ուրեմն որչափ պարտաւոր ենք զբուշա՛նալ ամեն տեսակ չարութիւններէ ու մեղքերէ, որ Մտուածոյ ողորմութիւնն ու բարութիւնը վայելենք: Վայ անոր, որ Մտուածոյ վրէժխնդրութեանը նշաւակ կը լլաւ:

Լ Գ .

Գ ու չի ի նշմոս — Պ ե ն ն

ՀԻՒՄՈՒՍԱՅԻՆ Մերիկայի այն ողորմելի տեղերը, ուր Լւերոպացիք անգլիութեան և յափշտակութեան ստիպիլ տեսարաններն երկաւ յացուցած էին, այն խեղճ և ողբալի երկրին մէջ՝ Մեղիկացի մը խիստ տարբեր կերպով սկսաւ վարուիլ, որուն համբաւը անմահ մը նոց և պիտի մնայ ապագային մէջ: Գ ու չի էրմոս — Պ ե ն ն՝ Մեղիկոյ պատկաւոր Կարոյոս երկրորդէն հիւսիսային Մերիկայի գաւառին վրայ տիրելու իշխանութիւնն ստացաւ, որ յետոյ նոյն տեղը իւր անուամբը՝ նսեւ ան տառախիտ ըլլալուն համար Պիւնիլլէիս կոչուեցաւ: Լսյս բարեացարամ և արթուն դէ-

տը փոխանակ ուրիշներու պէս այն տեղ գտնուած թուառները նեղելու՝ իւր ամեն նէն մեծ հոգը զանոնք խնամել և մխիթարելն եղաւ, և իւր մարդասիրութեամբն և յաճախակի բարերարութեամբն՝ անոնց զարմանքին և սիրոյն մշտնջենաւոր առարկայ եղաւ: Իսկ իւր իշխանութեան սկիզբի ժամանակները, վայրենի ժողովրդէն շատերը կասկածանք վախճալով այս իշխանէն, մահաւանդ Լւերոպացւոց վրայ իրենց ունեցած թշնամական ոգիէն դրդեալ՝ անոր վրայ եւս ուղեցին յարձակիլ: Լսյս իշխանը իւր անձը վայրենեաց կատաղի յարձակումէն պաշտպանելու համար՝ ստիպուեցաւ զորհաւարիլ և դէմ դնել, և խեղացութեամբ և քաջութիւն պատերազմելով՝ կանգնեց յաղթութեան նշանը, և խորտակեց անոնց յանդուգն անխոհեմութիւնը, և շատերն ալ բռնեց և կապեց. այս կապուածներուն մէջ կը գտնուէր գեղաստիկ օրիորդ մը, զոր իրեն առջեւ ներկայացուցին: Լսյս օրիորդը սաստիկ կ'աղբար և կը մորմոքէր, սչ միայն ազատութիւնը կորսնցնելուն համար, այլ աւելի մեծ կորստեան մը համար, որ իւր սիրտը սաստիկ կը խոցէր: Միակ իրեն պէս գեղեցիկ և հասակակից երիտասարդ մը կա թողին սիրով կը սիրէր և անիկ հաստատապէս սիրուած էր, և որուն հետ նշանուած ալ էր: Լւրդէն հարսանեաց հանդիսի օրերը մօտ էին,

և ահա պատերազմի ձայն և խռովութիւններ ելլալով՝ արգելք եղան իրենց հարսանեաց: Եւ այժմ՝ եւս շղթաներու մատնուած՝ ոչ միայն անոր հետ ամուսնանալու, այլ և զայն տեսնելու անգամ յոյս չուներ. նա մանաւանդ իւր նշանածին սրտասցիեղ յանդուգն և վառվելու բնութիւնը եւ համարձակութիւնը գիտնալով, և խորհելով՝ որ պատերազմի մէջ բուն իսկ արիւն թափուած այն տար ու կը բռնուտ տեղերը պիտի գտնուի, սաստիկ կը վախնար՝ որ չըլլայ թէ թշնամեաց սրոյն մատնուի:

Եւ մինչդեռ Պուլիէրմու-Պենն անոր արշուներէն ստիպուած, իւր սովորական մարդասէր և գորովալիք վարուց համեմատ՝ կ'աշխատէր փարատել նորա տրտմութիւնը և սուգը, ահա յանկարծակի Մերիկոյցի արիւնաների և նետով ու նիզակով զինուած երիտասարդ մը տեսաւ, որ սաստիկ արագութեամբ այն տեղ կը դիմէր. ուր հասնելուն պէս՝ սկսաւ ուղղակի կապուած օրիորդին քով փաղել, որ զարմանալով՝ խնդութեան և զարհուրանաց աղաղակ բարձրացուց, և աւնոր գիրկը խնայով՝ իտէքը ցնորեցաւ: Երբ տասարդը զայն քաջալերելով և խրախուսելով՝ զգաստացուց, և յետոյ իւր զէնքը յաղթողին ոտքին քով ձգելով՝ ըսաւ անոր. «Այս արիւնը և այս զէնքերը պարգտալէս կը ցու-

ցնեն, որ ոչ թուրութիւնը և ոչ փառասրբութիւնը, ոչ խմղնակից ընկերներուս քովէն փախուսար և ոչ քու մարդիկներուդ կապանքը զիս այս տեղ բերին: Այժմէկ բան մը չէր կրնար զիս կենդանի քու ձեռքը մատնել, եւ թէ այս օրիորդը այս դժբաղդ աւուր մէջ ինձմէն չը յափառակուէր, քանզի ես անորմէ հեռու և պատերազմի դադելով՝ չէի կրցած պաշտպանել զինքը: Եւրդ՝ գիտցիր, որ աւելի սրտուական է ինձ ասիկա, քան ազատութիւնս եւ կեանքս, և մահէն զատ երբէք բան մը չը կրնար զիս հեռացնել ասկից: Եւ այց ես չեմ եկած խնդրել, որ ասիկա ինձ դարձնես, որովհետեւ մենք այսպիսի մեծ առատասրտութիւնը կրնար սպասել ձեզ նման իրոյստ ազգերէն, զորս Երկինք մեր վրայ բարկանալով՝ բոլոր մեզ պատժելու համար ծովուն կողմէն կը խրկէ. սակայն քու անողորմութիւնդ գէթ ասիկա ալ չը մերժէր, որ ես անոր կապաւնաց մասնակից ըլլամ, և միանգամայն քեզ ծառայ կենամ այս տեղ անոր հետ միասին »:

Պուլիէրմու-Պենն երիտասարդին անշարժ սրտաւնդութեան և մեծահոգի կամեաց վրայ զարմանալով, հայրական խնամով զայն ողորդութեամբ ըսաւ. «Արդեակ, շատ կը սխալես, քանի որ բոլոր Եւրոպացուց ոգին ու բարքը պիտի կերպով կը դատես, վասնզի գուցէ քու մէկ անգամ ըսած կամ ոմանց վրայ տեսած

անմարդավայել դործերէն հետեւցնելով քաճ ես այդ դատողութիւնը : Եւ չեկայ ձեր կանայքը և ստացուածքը յափշտակելու, կամ զձեզ ձեր սահմաններէն հարածելու, կամ զձեզ գերի վարելու, այլ եկած եմ հաշտեցնելու և բարեկամանալու ձեզ հետ : Չեր թշնամութիւնն ու յանցանքը բռնադատեցին զիս ձեր դէմ զինկ, և ձեր կամքէն կախուած է ձեր ազատութիւնը . հերքէ է, որ դուք խաղաղասէր ըլլաք, և միմայն մեզ հետ հաշտութիւն և դաշնաւորութիւն ընել ուզէք : Այժմ՝ այս օրիորդը, զոր պատերազմի յաղթութիւնը իմ ձեռքս մատնեց, յօժարու թեամբ քեզ կը դարձնեմ և դուն երբ ուզես, ազատ ես համարձակապէս դառնալ քու հայրենիքդ : Այլս կապեալներն եւս կը դարձնեմ, երբ ձեր կողմէն եղած յարձակումն քրն ու հարուժները դադրած տեսնեմ, և ազգուն ալ ձեր ներքինութիւններէն ազատ Դ :

Իշխանին այս գլխարկութեան և բարեւ սիրութեան վրայ զարմանալով՝ գոչեց Ամբի կացի երիտասարդը . «Արեմն դու Աստուած մ'ես, կամ ուրիշ մարմինէ և արիւնէ ես, և այն միւս անգութներուն պէս չես, որոնք մեր արեան սաստիկ ծարաւի կ'երեւան մեզ Աղէ՛, նայէ՛ ինձ՝ որ յաղթուած և նուաճած ոտքիդ առջեւ ընկած եմ, ոչ թէ բու զէնքէդ այլ առատասրտութենէդ ստիպեալ : Ահա

ես կը փութամ ցուցնել իմ ընկերներուս քո առաքինութեան այս անյուսարկ վիպութիւնը, և քո կամացդ անկեղծութիւնը ու միութեան սէր ունենալը . փտահ եղիր, որ դարձեալ սակաւ ժամանակէն զիս այս տեղ պիտի տեսնես հաշտութեան դաշնիքով Դ :

Վուրիէլմա դարձեալ ողջագուրելով զայն՝ ըսաւ . «Ահա այն պիտի ըլլայ ինձ համար քո ամենամեծ և հաճոյական պարգեւդ . որդեանի, գնա՛ դու նշանածիդ հետ, և ինչպէս կը փափագիմ՝ շուտով դառնաս Դ :

Երկու սիրահարները ուրախութեամբ նուրառքը փաթթութեամբ և արցունքներով թրքնելով, գնացին անկից . և իրենց ընկերներուն հասնելով, այնքան մեծցուցին այս հիանալի մարդուն առատասրտութիւնը և մարդասիրութիւնը և անոր խաղաղասէր բարքը, մինչեւ ամենքը տեղեկանալով՝ պատգամաւորներ զգնեցին, որոց մէջն էր այն արիասիրտ և քիտասարդն ալ, իրենց մէջ մշտակայ հաշտութիւն եւ եղբայրութիւն հաստատելու . ուրուն համար մեծահոգի յաղթող ուզեց՝ որ իւր քաղաքը Ռիլատեքիայ կոչուի, որ իրաւուն հետ եղբայրական սիրով կապուած մարդկանց քաղաք ըսել է :

Երանի թէ՛ պանծալի քաղաքակիցք և այս երեւելի մարդոյն յաջորդներն եւս, քանի որ քաղութեամբ և զինուոյ զօրութեամբ այլոց

դնել աշխատած լուծը հիմա բարեբաղդաբար
 թափած են իրենց վրայէն, նորա պանծալի ու
 բխակը աչքի առջև ունենային, որպէսզի ի-
 բնեց նոր հիմնած հասարակաստութիւնը
 աւելի առաքինական վարքով և խոհական
 հանձարով, քան թէ բաժութեամբ միշտ եւ-
 րանի՞ վաստաւոր և սրայծառ մնայ :

Այնիւ բնութեցող, այս փոքրիկ գրքոյիւր
 բու համադրի կղզայրներդ բուն բու հաս-
 կցած լեզուով թարգմանելով, քեզ կը նուի-
 բեն . և ինչպէս որ բուն հեղինակին և առա-
 ջին թարգմանչին նպատակը եղած է իրենց
 ազգի զաւակաց բարուց ուղղութիւնը, նոյնն
 է դարձեալ այս երրորդ թարգմանութեանս
 հրատարակուելուն պատճառն ալ : Այժմէ դու
 յօժարութեամբ բնդունիս, և սիրով կարգաս
 ու կարգացնել տաս, կրկին բարիքներու պատ-
 ճառ կըլլաս . նախ՝ դու եթէ ուզես, շատ
 օգուտներ կրնաս քաղել և ուրիշին քաղել
 տալ . երկրորդ զայս թարգմանող բու կղզայր-
 ներդ, որ տակաւին ուսանող աշակերտներ
 են, պիտի քաջալերուին ջանալու, որ միշտ
 անարատ վարք ունենան, և պիտի աշխատին
 ուսմանց մէջ օր աւուր յառաջագիտելով՝ նո-
 բանոր օգտակար երկարասիրութեանց ձեռք
 զարնել : Այժմէ ճշմարտապէս կը սիրես բու
 անձդ, և թէոր բու ազգիդ զաւակաց օգու-

տը սրտանց կուզես, կ'աղաչեմք ու խոնարհա-
 բար կը յորդորեմք, որ միշտ կարգաս այս գիր-
 քը, և ազգին մէջ տարածելու հոգ տանիս .
 եթէ ոչ՝ ազգին յառաջագիտութեան վրայ
 յուսահատելու նոր առիթ մի եւս տուած
 կը լինի : Ամեն մէկ կարդալուդ ուշադրու-
 թեամբ նկատի՝ այս պատմութեանս մէջ եղած
 բարոյական իմաստները, սիրի՛ առաքինութիւն
 ներք ու անձամբ դարձագրելու ջանս, մոլու-
 թիւնները առե՛, և արդէն ունեցածներդ ալ
 թո՛ղ . անխելքներու պէս չքոս թէ դժուար
 է, ինչու որ ասոնց բնողներն ալ քեզի պէս
 մարդիկներ են : Արդ՝ դուն անձիդ և կիրքե-
 բուդ յաղթելու արիութիւնն ունեցիր, քիչ
 առնենէն խիտ մեծ շահեր ու օգուտներ
 պիտի ունենաս, որ մէկը չը պիտի կրնայ կու
 զոպտել քեզմէ :



ՅԱՆԿ ԳԼԽՈՅ

ԳԼՈՒԽ

Ա.	Հիւանդ. այրին.	1
Բ.	Հաւիքարտառ—Մէքիլը.	6
Գ.	Պատկերը կամ խաղէութիւն.	18
Դ.	Տանն և Պիւթիաս. բարեկամութիւն.	24
Ե.	Ետեւելէ դոս. անտոհմութիւն.	36
Զ.	Թեթիւքութեամբ—Բաղդուկի.	44
Է.	Երջանկութիւն.	54
Ը.	Սիրանի. Բիտուլի.	75
Թ.	Յիւստիւսիւս—Լուսնիկ.	95
Ժ.	Փերկոյցոս և Դոմիտիոս.	111
ժԱ.	Ուգեբոս Դանիւսին.	129
ժԲ.	Անտախոս—Լեւանդի.	140
ժԳ.	Գուլիւլմոս—Թեւ.	166
ժԴ.	Երկու եղբայր.	180
ժԵ.	Կանայք Վիտորիզայ.	188
ժԶ.	Իսթրանիմ Բզեշիւր.	194
ժԷ.	Գաղտնած անկերը.	202
ժԸ.	Փոխարկուած փոստը.	216
ժԹ.	Կանն Օրեւիզայ կամ հրահանգութիւն.	223
Ի.	Օրիորդի տէրը իւր նշանածին վրայ.	246
ԻԱ.	Ընտրողութիւն.	252
ԻԲ.	Քաջահնար բարեբաղութիւն.	261
ԻԳ.	Հրդեհը. անձնութիւն.	266
ԻԴ.	Ամուսնութիւն.	272
ԻԵ.	Հայրենասիրութիւն.	284
ԻԶ.	Գիշերային երևութիւն.	291
	ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ. Դախապաշարմանը.	298
ԻԷ.	Սոցաւագետ Տուրնա.	320
ԻԸ.	Աղատուած գերին.	324
ԻԹ.	Եղբայրն առատասիրտ.	337
Լ.	Բարեբաղտիկ փոխութիւն.	347
ԼԱ.	Սնանկութիւն.	368
ԼԲ.	Աղբախութիւն.	377
ԼԳ.	Գուլիւլմոս—Պենն.	392

ԵՐԵՍ

ՎԵՐԳԵԿԵ

ՍԻՆԱ.

ՈՒՆԻՆ.

ԵՐԵՍ

ՏՈՒՆ

ուրախած	ուրախացած	37	17
կարգալ	կարգալ	68	14
գաղաղութիւն	գաղաղութիւն	69	28
ծախիւն	ծախիւն	80	18
աղիւն	աղիւն	82	20
անախառութիւն	անախառութիւն	115	27
ոճիւր	ոճիւր	256	22
կնուլիւն	կնուլիւն	275	7
այս	այս	275	17
ար	ար	285	28
դժայարանայ	դժայարանայ	318	4
տեղ	տեղ	384	10

1698

0073

0025890

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL0025890



TABLE

Year	Month	Day	Time	Place	Remarks
1871	Jan	1	10	10	10
1871	Jan	2	10	10	10
1871	Jan	3	10	10	10
1871	Jan	4	10	10	10
1871	Jan	5	10	10	10
1871	Jan	6	10	10	10
1871	Jan	7	10	10	10
1871	Jan	8	10	10	10
1871	Jan	9	10	10	10
1871	Jan	10	10	10	10
1871	Jan	11	10	10	10
1871	Jan	12	10	10	10
1871	Jan	13	10	10	10
1871	Jan	14	10	10	10
1871	Jan	15	10	10	10
1871	Jan	16	10	10	10
1871	Jan	17	10	10	10
1871	Jan	18	10	10	10
1871	Jan	19	10	10	10
1871	Jan	20	10	10	10
1871	Jan	21	10	10	10
1871	Jan	22	10	10	10
1871	Jan	23	10	10	10
1871	Jan	24	10	10	10
1871	Jan	25	10	10	10
1871	Jan	26	10	10	10
1871	Jan	27	10	10	10
1871	Jan	28	10	10	10
1871	Jan	29	10	10	10
1871	Jan	30	10	10	10
1871	Jan	31	10	10	10